

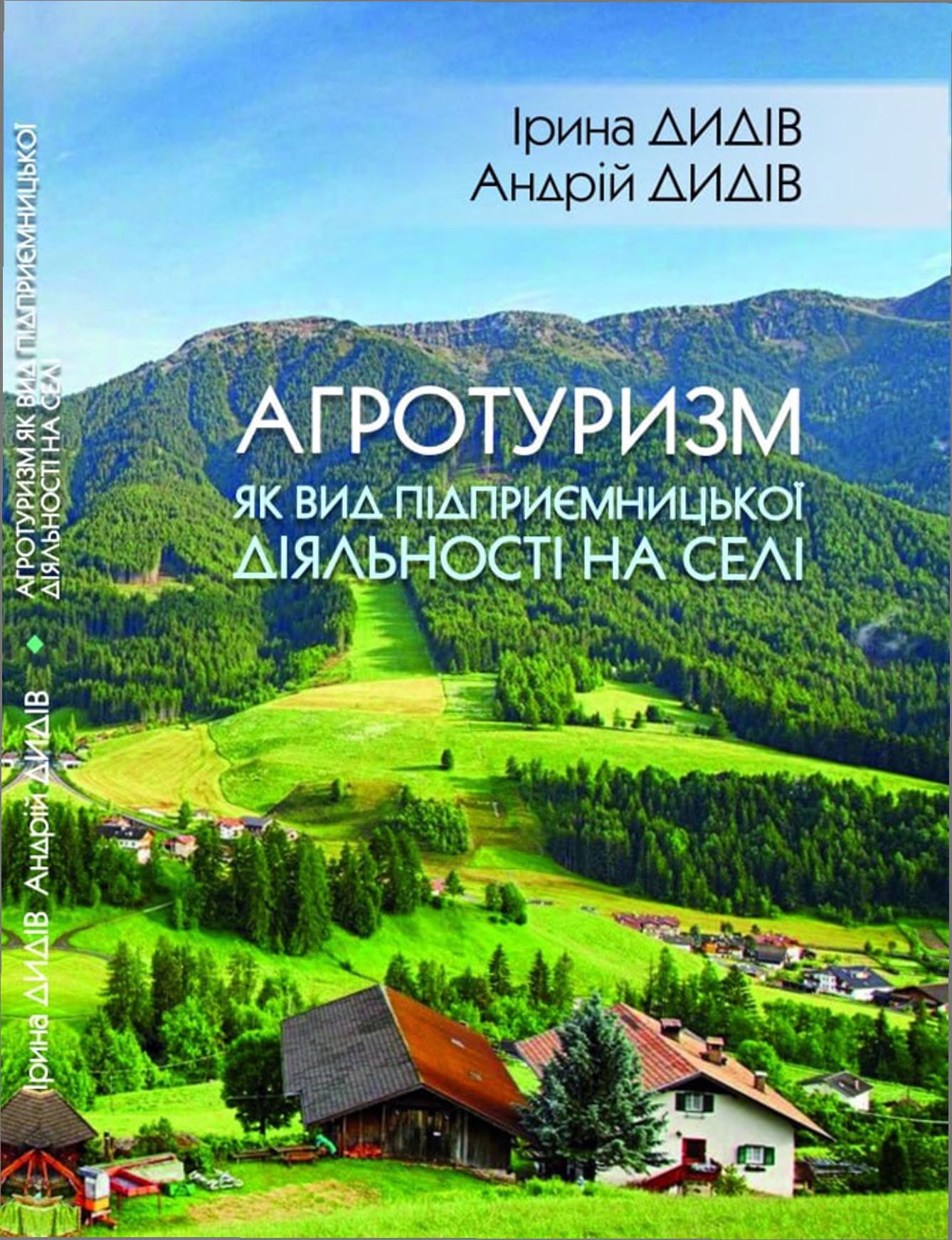
Ірина ДИДІВ
Андрій ДИДІВ

АГРОТУРИЗМ

ЯК ВИД ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НА СЕЛІ

АГРОТУРИЗМ ЯК ВИД ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НА СЕЛІ

Ірина ДИДІВ Андрій ДИДІВ

*Нашим любим батькам,
Блажівській Марії Євстахівні,
Блажівському Богдану Івановичу,
Дидів Ользі Йосипівні,
Дидіву Ігорю Володимировичу,
присвячуємо*

Ірина ДИДІВ
Андрій ДИДІВ

АГРОТУРИЗМ
ЯК ВИД ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НА СЕЛІ

Монографія

Львів
СПОЛОМ
2024

УДК 338.48-53:63

Д 44

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського національного університету природокористування
Міністерства освіти і науки України
(протокол №10 від 21.06.2023 р.).*

Рецензенти:

Мальська М.П., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму Львівського національного університету імені Івана Франка;

Лазарєва О.В., доктор економічних наук, професор кафедри управління земельними ресурсами Чорноморського національного університету імені Петра Могили;

Гнатишин Л.Б., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування Львівського національного університету природокористування.

Дидів, Ірина Богданівна, Дидів, Андрій Ігорович

Агротуризм як вид підприємницької діяльності на селі: монографія / Дидів І. Б., Дидів А. І. – Львів: «СПОЛОМ», 2024. – 264 с. : рис., табл. Бібліогр. в кінці розділу.

Обґрунтовано теоретико-методичні засади та прикладні положення агротуристичної діяльності, запропоновано наукові підходи до удосконалення процесу реалізації економічних механізмів стимулювання та розвитку підприємництва у сфері агротуризму. З'ясовано суть агротуризму, його значення, місце в туристичному та аграрному бізнесі, а також основні закономірності агротуристичної діяльності. Досліджено динаміку і передумови розвитку агротуризму та проаналізовано регіональний туристично-рекреаційний потенціал і ринок агротуристичних послуг. Наведено результати анкетного опитування, що дало змогу оцінити наявний стан розвитку агротуризму, виявити поточні проблеми, з'ясувати основні чинники, які стримують агротуристичну діяльність та сприяють її розвитку. Удосконалено комплексний науково-методичний підхід дослідження агротуризму, запропоновано різні види інновацій. Подано прогностичні тенденції розвитку агротуризму до 2025 року. Розроблено модель інноваційного розвитку агротуризму, діяльності агротуристичного кластера та міжкластерної співпраці з надання агротуристичних послуг.

Для науковців, аспірантів, студентів, практиків та спеціалістів у сфері сільського зеленого туризму та агротуризму.

ISBN 978-617-8385-88-0

© Дидів І. Б., Дидів А. І., 2024

© Вид-во «СПОЛОМ», 2024

Iryna DYDIV
Andrii DYDIV

AGROTOURISM
AS A TYPE OF ENTREPRENEURIAL
ACTIVITY IN THE COUNTRYSIDE

Monograph

Lviv
SPOLOM
2024

*Recommended for publication by the Academic Council
of Lviv National Environmental University
of the Ministry of Education and Science of Ukraine
(Protocol No.10 of 21.06.2023).*

Reviewers:

Malska M.P., Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Tourism, Ivan Franko National University of Lviv;

Lazareva O.V., Doctor of Economics, Professor of the Department of Land Management, Petro Mohyla Black Sea National University;

Hnatyshyn L.B., Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation, Lviv National Environmental University.

Dydiv, Iryna Bohdanivna, Dydiv, Andrii Ihorovych.

Agritourism as a type of entrepreneurial activity in rural areas: a monograph / Dydiv I. B., Dydiv A. I. – Lviv: SPOLOM, 2024. – 264 p. : figs, tables. Bibliography at the end of the chapter.

The theoretical and methodological foundations and applied provisions of agrotourism activities are substantiated, scientific approaches to improving the process of implementing economic mechanisms for stimulating and developing entrepreneurship in the field of agrotourism are proposed. The essence of agritourism, its importance, place in the tourism and agricultural business, as well as the main patterns of agritourism activity are clarified. The dynamics and prerequisites for the development of agritourism are studied and the regional tourist and recreational potential and the market for agritourism services are analyzed. The results of a questionnaire survey are presented, which made it possible to assess the current state of agritourism development, identify current problems, and find out the main factors that hinder agritourism activities and promote its development. A comprehensive scientific and methodological approach to the study of agritourism has been improved, and various types of innovations have been proposed. Forecast trends in the development of agritourism until 2025 are presented. A model of innovative development of agritourism, agritourism cluster activities and intercluster cooperation in the provision of agritourism services has been developed.

For scientists, postgraduates, students, practitioners and specialists in the field of rural green tourism and agritourism.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АГРОТУРИЗМУ ЯК ВИДУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	9
1.1. Суть та значення агротуризму у розвитку сільських територій....	9
1.2. Агротуризм в системі аграрного та туристичного підприємництва.....	26
1.3. Особливості ринку агротуристичних послуг	39
Список використаних джерел до розділу 1	53
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА УМОВИ РОЗВИТКУ АГРОТУРИЗМУ	60
2.1. Туристично-рекреаційний потенціал як основа розвитку агротуризму.....	60
2.2. Оцінка ринку агротуристичних послуг.....	91
2.3. Стан та передумови розвитку агротуризму	122
Список використаних джерел до розділу 2	140
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОТУРИЗМУ	147
3.1. Прогнозні моделі розвитку агротуризму	147
3.2. Інновації в агротуристичній діяльності	170
Список використаних джерел до розділу 3	188
РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ.....	191
4.1. Формування та функціонування агротуристичних кластерів..	191
4.2. Розвиток агротуризму на основі міжкластерної співпраці	225
Список використаних джерел до розділу 4	235
ДОДАТКИ.....	239

CONTENTS

INTRODUCTION.....	7
SECTION 1. THEORETICAL ASPECTS OF AGRITOURISM AS A TYPE OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY	9
1.1. The essence and importance of agritourism in the development of rural areas.....	9
1.2. Agritourism in the system of agrarian and tourism entrepreneurship.....	26
1.3. Specific aspects of the agritourism services market.....	39
List of references to Section 1.....	53
SECTION 2. STATE AND CONDITIONS OF AGRITOURISM DEVELOPMENT.....	60
2.1. Tourist and recreational potential as a basis for agritourism developmen	60
як основа розвитку агротуризму.....	60
2.2. Assessment of agritourism services market	91
2.3. State and prerequisites for the development of agritourism	122
List of references to Section 2.....	140
SECTION 3. FORECASTING AND INNOVATIVE DIRECTIONS OF AGRITOURISM DEVELOPMENT	147
3.1. Forecast models of agritourism development	147
3.2. Innovations in agritourism activities.....	170
List of references to Section 3	188
SECTION 4. DEVELOPMENT OF AGRITOURISM ON THE BASIS OF THE CLUSTER APPROACH.....	191
4.1. Formation and functioning of agritourism clusters.....	191
4.2. Development of agritourism on the basis of intercluster cooperation.	225
List of references to Section 4.....	235
APPENDICES.....	239

ВСТУП

Агротуризм є перспективним видом підприємницької діяльності у селі, який розширює сферу зайнятості сільського населення, сприяє соціально-економічному розвитку сіл, зокрема їхньої інфраструктури, підвищує інвестиційну привабливість сільських територій, забезпечує раціональне використання природних ресурсів та культурно-історичної спадщини, а найважливіше – збереження людського потенціалу, відродження та поширення українських народних традицій, звичаїв і культури. Провадження агротуристичної діяльності дає змогу селянам отримати додаткові доходи, що сприяють підвищенню їхнього життєвого рівня. Зосереджено увагу на тому, що агротуристична діяльність здатна проявити свій потенціал саморозвитку, поживати гармонізацію соціальних відносин та сприяти економічному процвітанню нації.

Сьогодні українське село перебуває в стані глибокої економічної та соціальної кризи. Покращення фінансового достатку селян та розвитку сільських територій завдяки виробництву тільки однієї сільськогосподарської продукції є недостатнім. У такій ситуації актуального значення набуває новий вид підприємництва, спрямований на забезпечення економічного розвитку села – агротуризм, який може відіграти роль каталізатора структурної перебудови економіки та сприятиме системному розв'язанню організаційно-економічних і нагальних соціальних проблем. Агротуристична діяльність заохочуватиме до праці на рідній землі молодь, що сприятиме розв'язанню демографічної проблеми. Вона забезпечить диверсифікацію виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток інфраструктури сільських територій, зростання зайнятості сільського населення, його доходів, а також реалізацію багатого туристичного потенціалу держави. Пропозиція агротуристичних послуг, особливо з огляду на їхню низьку ціну, є привабливішою та краще задовольняє потреби відпочивальників, тож агротуризм стає конкурентоспроможнішим щодо інших видів туризму.

У зв'язку із пандемією COVID-19 внутрішній туризм набув більшої популярності. Для агротуризму з'явилися нові можливості, оскільки він передбачає відпочинок у сільській місцевості з мінімальною кількістю контактів. Вважають, що саме агротуризм має всі шанси найшвидше відродитися після пандемії.

Глибшого вивчення потребують питання розвитку та особливостей функціонування агротуризму як виду підприємницької діяльності. Актуальними залишаються питання значення агротуризму в аграрному та туристичному секторах економіки, використання туристично-рекреаційних ресурсів сільських територій, визначення чинників розвитку агротуризму, впливу агротуризму на ефективність сільськогосподарського виробництва, ідентифікації та класифікації його видів і напрямів, функціонування агротуристичних кластерів, а також розроблення нових наукових підходів щодо створення підприємницького середовища та дієвого організаційно-економічного механізму розвитку агротуризму в Україні.

Автори вдячні за інформацію керівництву ГО “Спілка сільсько-го зеленого туризму України” в особі голови правління Володимира Васильєва та його заступника Юрія Зінька. Висловлюємо щиро подяку голові СОК “ТорбоГори” Антону Мільчевичу. Також хочемо висловити подяку директорці департаменту агропромислового розвитку Львівської обласної військової (державної) адміністрації Тетяні Гетьман та її заступниці, начальниці управління стратегічного планування, підприємництва та фінансового забезпечення Людмилі Гончаренко за надану цінну інформацію. Особливу вдячність хочемо висловити доктору економічних наук, професору, члену-кореспонденту НААН України Липчуку Василю за цінні рекомендації під час підготовки рукопису монографії. Щиро дякуємо також усім рецензентам за консультації та зауваження щодо покращення наукової роботи. Сердечну подяку висловлюємо членам нашої родин, які створили належні умови для творчої і плідної праці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АГРОТУРИЗМУ ЯК ВИДУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Суть та значення агротуризму у розвитку сільських територій

Сучасна ситуація на території сіл, оцінюючи соціально-економічні показники рівня добробуту населення, є доволі критичною, що пов'язано з низьким рівнем ефективності сільського господарства, яке дотепер залишається основним джерелом доходів їх жителів. Тому виникає проблема диверсифікації підприємницької діяльності для підвищення рівня добробуту сільського населення¹. Одним із таких напрямів цілком може бути розвиток агротуризму, про що свідчить практика більшості країн світу, де він набув широкого розвитку².

Диверсифікація сільського господарства залишається головною проблемою, яка гальмує розвиток сільських територій, оскільки є не лише базою для сільськогосподарської продукції, а й територіями для розвитку інших видів діяльності, пов'язаних із наданням послуг у сфері обслуговування. Орієнтація на диверсифікацію економіки сільських територій означає, що підприємницька діяльність стає ефективним засобом сприяння розвитку сільської економіки на

¹ Липчук В. В., Дидів І. Б. *Сучасний стан і перспективи розвитку агротуристичного підприємництва в Україні. Матеріали Міжнар. наук.-практ. Форуму: "Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсоощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва розвитку сільських територій"* (м. Львів, 18-20 вересня 2013 р.). Львів: Львівський національний аграрний університет, 2013. – С. 281-285.

² Лазарева О. В. *Ключові аспекти розвитку агротуризму в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2017. Вип. 4 (96). С. 25-35.*

засадах сталості та довгострокової стійкості. Належить розуміти, що економічний розвиток громади забезпечується бізнесом, а завдання органів місцевого самоврядування – створювати сприятливі умови для його розвитку.

Територія України має значний туристично-рекреаційний потенціал для відпочинку та у сфері обслуговування туристів. Її територія містить унікальні природно-рекреаційні ресурси, об'єкти національної та світової культурно-історичної спадщини. Туристична діяльність охоплює значну територію України та є вагомою часткою її економіки. У структурі українського туризму близько 43 % припадає на курортно-оздоровчий туризм, і лише 9 % – на сільський, мисливський та інші види туризму, тоді як у Франції частка сільського туризму в туристичному потоці сягає 33 %. Проте і рівень та якість послуг іноземних гостинних садиб значною мірою відрізняються від українських аналогів³.

Наприкінці ХХ ст. в українській, як і світовій, літературі з'явилося поняття “агротуризм” (agritourism): “агро” походить від грецького терміну “agros”, що означає “поле”, а у складних словах відповідає поняттям “земля”, “землеробський”, і “agronomos”, яким позначають причетність до господарювання у сільській місцевості. Тому агротуризм де факто є поняттям, яке з'явилося як наслідок пропозиції щодо надання туристичних послуг у селянському чи фермерському господарстві⁴.

Агротуризмом прийнято називати такий вид туризму, який передбачає перебування в особистому селянському чи фермерському господарстві, характеризується різними формами проведення вільного часу, використовуючи туристичні послуги в межах сільської гостинної садиби. Треба зазначити, що деякі вчені ототожнюють поняття “сільський туризм” і “агротуризм”. Хоча в них є багато спільного, проте ці поняття дещо відмінні. Поняття “сільський ту-

³ Бугіль С., Ступень Р. Роль та пріоритети сільського зеленого туризму в соціально-економічному розвитку сільських територій. *Аграрна економіка. Львівський національний університет природокористування*. 2022 Т. 15 № 1-2. С. 70-82

⁴ Кудла Н. С. *Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб.* Київ: “Центр учбової літератури”, 2017. С. 20.

ризм” – трохи ширше, тому “агротуризм” можна вважати його різновидом⁵.

Сільський туризм передбачає (відповідно до мети подорожі) такі форми туристичної діяльності як агротуризм, етнографічний туризм, фермерський туризм, екологічний, зелений, дачний туризм (табл. 1.1.).

Сільський туризм (rural tourism) – це форма рекреації у сільській місцевості, яка охоплює різноманітні види активного відпочинку, пов’язані з природою, мандрівками, оздоровленням, краєзнавчим чи етнографічним туризмом⁶. До важливих факторів відпочинку на селі, які активно шукають мешканці міст, належать тиша, спокій та розслаблення на лоні природи. Об’єкти продажу сільського туризму – це світ природи, сільська культура та відпочинок у аграрних господарствах⁷.

Автори, що пишуть про сільський туризм, розглядають його у вузькому і широкому розумінні цього поняття. У вузькому розумінні – це альтернативний вид туризму, який, на відміну від масового, не має шкідливого впливу на довкілля, натомість прискорює соціально-економічний розвиток регіонів, запобігає надмірному використанню земельних, водних і лісових ресурсів⁸. У широкому розумінні – це туристично-рекреаційна діяльність селян із наданням послуг для відпочинку населення у сільській місцевості⁹, а також

⁵ Давиденко І. В., Михайлюк О. Л. *Концептуальні підходи до організації та діяльності туристичних кластерів: монографія*. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2020. 497 с.

⁶ Лужанська Т. Ю., Михалинець С. С., Тебляшкіна Л. І. *Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб. / за ред. проф. Волоши на М. І.* Київ: Кондор, 2008. 382 с.

⁷ Липчук В. В., Дидів І. Б. *Значення агротуристичного підприємництва у розвитку сільських територій в Україні. Вісник Львівської комерційної академії: серія економічна*. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. Вип. 43. С. 96-100.

⁸ Губені Ю. Е., Коверко Ю. А. *Розвиток особистих селянських господарств в умовах адміністративної децентралізації*. Економіка АПК. Львів, 2017. №1. С. 68-73.

⁹ Липчук Н. В. *Особливості та стратегії агротуристичного продукту*. Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК. Львів, 2006. №13. С. 528-531.

організація участі в сільськогосподарських роботах, вивчення історичної, культурної, етнографічної, архітектурної спадщини, звичаїв і ремесел¹⁰.

Таблиця 1.1

Форми організації сільського туризму

Агротуризм	діяльність з розміщення туристів в сільській місцевості на базі приватного житлового фонду сільських домогосподарств з метою участі відвідувачів в оброблянні городу, збиранні фруктів, овочів, ягід, випасанні тварин, виробленні сільськогосподарської продукції тощо
Етнографічний туризм	діяльність з розміщення туристів у сільській місцевості на базі приватного житлового фонду сільських домогосподарств з метою ознайомлення з історико-культурною спадщиною, побутом, ремеслами сільських мешканців, а також участі в святкуванні стародавніх свят
Фермерський туризм	туристична діяльність, що має екскурсійний характер і передбачає відвідування туристами ферм з тваринами (наприклад, страусової ферми); такий вид туризму не обов'язково передбачає розміщення (ночівлю) в приватному житловому фонді
Екологічний туризм	туристична діяльність з відвідування природних територій, що представлені, зазвичай, національними та природними парками, резерватами та іншими типами природних територій, які оберігаються (гірські місцевості)
Зелений туризм	форма організації відпочинку на природі в екологічно чистих місцевостях (на території ландшафтних парків, лісопарків, дендропарків, гідропарків та інших ландшафтних комплексів) без або з розміщенням в приватному житловому фонді
Дачний туризм	форма організації відпочинку на базі власного приватного житлового фонду в сільській місцевості

Джерело: вдосконалено авторами на підставі літературного джерела [54]

¹⁰ Кудла Н. С. Місце агротуризму в активізації розвитку сільських територій. Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК. Львів, 2006. № 13. С. 564-569.

Натепер актуальним питанням залишається визначення терміну “сільський зелений туризм” на законодавчому рівні. “Сільський зелений туризм” за статтею 1 Закону України “Про особисте селянське господарство” (Закон №742-IV, від 15.05.2003) це специфічний різновид господарської діяльності у формі сільської гостинності, що являє собою надання послуг із забезпечення відпочинку міських жителів у приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів членів особистого селянського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості, культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону¹¹. Такий туризм розглядається як один із засобів отримання доходів сільським населенням, як компонент комплексного розвитку сільських територій і сільської інфраструктури, а також як один із чинників стратегії подолання бідності у сільській місцевості¹².

У постанові проекту Закону України “Про сільський та сільський зелений туризм”, який було взято за основу, №4299 від 23.10.2003 року, термін сільський зелений туризм означає відпочинковий вид сільського туризму, пов’язаний з перебуванням туристів у власному житловому будинку сільського господаря, окремому (гостевому) будинку, або на території особистого селянського (фермерського) господарства¹³.

Проте в окремих державних контрольних органах ще сьогодні виникають питання щодо уточнення тих форм, місць та обсягу здійснення цієї діяльності для отримання прибутку, в межах яких таку туристичну діяльність належить вважати частиною діяльності особистого селянського господарства, що вимагає уточнення правової дефініції поняття сільського зеленого туризму.

¹¹ Степанов В. Ю. *Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи*. Актуальні проблеми державного управління. Харків, 2018. №1(53). С. 1-5.

¹² *Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 року №742-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №29. ст. 232. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>*

¹³ *Про сільський та сільський зелений туризм: Постанова Верховної Ради України про прийняття за основу проекту Закону України від 23 жовтня 2003 року №4299. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2179-IV#Text>*

Зазначимо, що згідно із Законом України “Про туризм”¹⁴, суб’єктами, що здійснюють туристичну діяльність, є:

– туристичні агенти, туристичні оператори – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб’єкти підприємницької діяльності;

– інші суб’єкти підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг;

– гідн-перекладачі, екскурсоводи, спортивні інструктори, провідники та інші фахівці туристичного супроводу – фізичні особи, які провадять підприємницьку діяльність, пов’язану з туристичним супроводом;

– фізичні особи, які не є суб’єктами підприємницької діяльності (не зареєстровані як підприємці) та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо; це потенційно можуть бути особисті селянські господарства, які мають повне право здійснювати свою діяльність, зокрема надавати послуги сільського зеленого туризму відповідно до Закону України “Про особисте селянське господарство”¹⁵.

Однак для чіткого розмежування підприємницької та не підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму було прийнято “Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про особисте селянське господарство” щодо розвитку сільського зеленого туризму”, в якому запропоновано юридичне визначення поняття сільського зеленого туризму шляхом внесення змін, а саме доповнивши частину першу статті 7 підпунктом шістнадцятим такого змісту: “добровільно надавати за плату або безоплатно послуги у сфері сільського зеленого туризму, а саме послуги з розміщення (проживання) не більше ніж на 10 місць, харчування, а також організації дозвілля й заходів, пов’я-

¹⁴ Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року №324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №31. ст. 241. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁵ Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 року №742-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №29. ст. 232. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>

заних із використанням майна особистого селянського господарства, місцевими звичаями і традиціями гостинності”¹⁶.

Зауважимо, що законодавча база для правового регулювання сільського туризму в Україні ще не сформована на належному рівні та потребує прийняття та доопрацювання низки законопроектів. Натепер ще залишається на ознайомленні у Верховній Раді проєкт Закону України “Про сільський зелений туризм”¹⁷. Потребує також глибокого доопрацювання проєкт Закону України “Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність”¹⁸. В цьому законодавчому проєкті у статті 8 (прикінцеві положення) запропоновано внести до деяких законів України такі зміни: у законах України “Про особисте селянське господарство” та “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” слова “сільський зелений туризм”, вжиті в усіх відмінках, замінити словами “аграрний туризм” у відповідних відмінках; у статтях 4 та 6 Закону України “Про туризм” слово “сільський”, вжите в усіх відмінках, замінити словом “аграрний” у відповідних відмінках.

Для успішного розвитку сільського туризму потрібна чітка державна політика та державне регулювання у цій сфері. Передусім необхідно гарантувати на законодавчому рівні соціальний, економічний та правовий стан забезпечення законних інтересів громадян та юридичних осіб, які є суб’єктами туристичної діяльності. Такі законодавчі ініціативи дадуть змогу ефективніше провести добровільну категоризацію сільських зелених садиб, що забезпечить прозорість їх діяльності, розширить пропозиції на ринку туристичних продуктів та послуг, а також підвищить їх якість.

Агротуризм (farm tourism, agritourism) – відпочинковий вид туризму на сільських територіях, який передбачає використання сіль-

¹⁶ Про внесення змін до Закону України “Про особисте селянське господарство” щодо розвитку сільського зеленого туризму: Проєкт Закону України від 02 липня 2015 року № 2232а. Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55828

¹⁷ Про сільський та сільський зелений туризм: Проєкт Закону України України від 05 березня 2021 року №5206. Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71321

¹⁸ Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність: Проєкт Закону України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ruraltourism.com.ua/?a=viewmaterial&id=9>

ського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти та активного залучення до традиційних форм господарювання¹⁹. Тобто агротуризм передбачає активну участь відпочивальників у діяльності підсобного господарства, сільський зелений туризм – це більшою мірою пасивний вид відпочинку в сільській місцевості²⁰. Агротуризм може проявлятися у різних активних формах, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та передбачає винаймання помешкання²¹.

Узагальнюючи ці та інші твердження науковців, нами визначено, що агротуризм передбачає не тільки здійснення рекреаційно-культурної функції, але й забезпечує реалізацію економічної місії через підвищення зайнятості та зростання доходів сільського населення, покращення їхнього життєвого рівня загалом, що сприяє активізації аграрного підприємництва.

Знання про агротуризм розширилися завдяки дослідженням вітчизняних учених В. Васильєва, В. Герасименка, П. Горішевського, О. Гримака, Ю. Губені, Ю. Зінька, І. Костирка, Н. Кудли, О. Лазарєвої, В. Липчука, Н. Липчук, М. Мальської, К. Ніколаєва, М. Рутинського, Ю. Ставської, І. Тишук, Г. Черевка, Г. Шимечко та інших. У працях цих науковців описано сучасний стан, проблеми розвитку та туристичний потенціал агротуризму, спроможного забезпечити економічну та демографічну стабільність у сільській місцевості й розв'язати соціально-економічні проблеми сільських територій. Однак багатогранність цієї діяльності потребує подальшого поглибленого дослідження.

Джевецький М. визначає агротуризм як форму відпочинку, яка реалізується в сільській місцевості, ґрунтується на базі ночівлі і рекреаційній активності, пов'язана зі сільським господарством чи різновидами його оточення; відрізняється від сільського туризму тим, що

¹⁹ Зінько Ю. В., Рутинський М. Й. *Зелений туризм: навч. посіб.* Київ: Знання, 2008. 271 с.

²⁰ Тишук І. В. *Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / За наук.ред. д.е.н., професора Матвійчук Л. Ю.* Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 260 с.

²¹ Забуранна Л. В. *Туристична підприємницька діяльність в аграрній сфері: теорія, організація: монографія.* Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 482 с.

відбувається на теренах, які мають сільськогосподарську спрямованість. Учений наголошує на тісному зв'язкові агротуризму з селянським господарством, або рівнозначним, з використанням виробничого і житлового фонду та пропозиції харчування, звертає увагу на широкі рекреаційні можливості як у межах господарства, так і в його оточенні²².

Агротуризм функціонує на сільських територіях, використовуючи вільний житловий фонд селян та фермерів, агропродукцію та послуги їх власників²³. Агротуризм дає змогу безпосереднього контакту з усіма цінностями, які пропонує сільське середовище, а саме розміщення у господарстві, участь гостей у житті господарів садиби, знайомство з краєм та активному відпочинку²⁴.

Метою агротуристичної діяльності є надання продуктів та послуг. Агротуристичний продукт має задовольняти потреби гостей, бути доступним та відповідати встановленим нормам. У структурі агротуристичного продукту є відпочинок у сільській місцевості, знайомство із традиціями, звичаями, культурою краю, контакти з тваринами та природою, тиша і спокій. Важливими туристичними послугами є ночівля у садибі та харчування. Отже агротуризм є однією з форм сільського зеленого туризму. В агротуризмі особисте селянське господарство одночасно є нічліг та головна зацікавленість туриста²⁵.

Велику зацікавленість у туристів викликають агротуристичні об'єкти, що пропонують широкий спектр послуг та продуктів (рис. 1.1).

²² Липчук В., Липчук Н. *Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку*. Львів: Сполом, 2008. 160 с.

²³ Дидів І. Б. *Становлення агротуризму та його роль у розвитку українського села. Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсоощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва і розвитку сільських територій: Матеріали тез XV Міжнародного науково-практичного форуму: Львівський національний аграрний університет, (м. Дубляни, 24-26 вересня 2014 р.)* Львів. С. 115-121.

²⁴ Ніколаєв К. Д. *Екологізація та розвиток сільського зеленого туризму в Україні: морфографія*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 153 с.

²⁵ Домбровський З., Гордієнко О., Горішевський П. *10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні*. Київ: Проєкт, 2011. 230 с.

Рис. 1.1. Об'єкти агротуристичної зацікавленості

Джерело: власна розробка авторів

У сфері сільського зеленого туризму широко вживається поняття “агрооселя” або “агросадиба”. Термін був чітко визначений діячами Спілки сприяння сільського туризму в Україні: агрооселя – це житлове приміщення у сільській місцевості, містить не більше п’яти кімнат, залежно від категорії житла пристосованих для проживання туристів і належить на правах приватної власності господарю, який провадить сільськогосподарську діяльність або працює у сфері обслуговування чи соціальній сфері села. Тобто “агрооселя” не охоплює малих курортних котеджів, колиб, перебудованих для прийому туристів господарських приміщень тощо²⁶.

Виявлені такі позитивні аспекти розвитку агротуризму²⁷, а саме:

- вплив на економічну та екологічну ситуацію в Україні завдя-

²⁶ Тишук І. В. *Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / за науковою редакцією д.е.н., професора Матвійчук Л. Ю. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 260 с.*

²⁷ Осадча Т. С. *Сільський зелений туризм в Україні: окремі аспекти організації, обліку і контролю: монографія / за ред. Професора В. Є. Труша. Херсон: “Олді-плюс”, 2009. 294 с.*

ки використанню фінансових ресурсів сільського населення на розбудову агросадиб для прийому туристів;

- забезпечення туристів екологічно безпечними продуктами харчування та збереження навколишнього середовища внаслідок зниження антропогенного навантаження;

- розширення сфери зайнятості селян з надання агротуристичних послуг;

- стимулювання розвитку сфери послуг: відпочинкових, розважальних, торгівлі, транспортних, зв'язку, побутових тощо;

- розширення можливості реалізації продукції особистого селянського господарства, сировини, місцевих продуктів харчування;

- вдосконалення структури посівів на присадибних ділянках з урахуванням потреб гостей, розширення асортименту ягід, овочів та фруктів;

- відродження, розвиток та збереження місцевих звичаїв, ремесел, пам'яток історико-культурної спадщини;

- підвищення культурного та освітнього рівня селян;

- стимулювання поліпшення облаштування сільських осель та благоустрій сільської місцевості;

- сприяння оздоровленню населення – як фізичному, так і моральному;

- сприяння розширенню міжнародних зв'язків та взаємовигідній співпраці²⁸.

Агротуризм як відпочинковий та пізнавальний вид туризму має дуже важливе значення для власників агросадиб, розвитку села, туристів та загалом для України (табл. 1.2.).

Розвиток агротуризму позитивно впливає на²⁹:

- розвиток агротуристичного підприємництва;

- розв'язання соціально-економічних проблем села;

- зменшення безробіття та розширення самозайнятості населення;

²⁸ Ставська Ю. В. *Напрями інноваційного розвитку туризму в Україні. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 2. С. 45-57.

²⁹ Васильєв В. П. *Десять років розвитку сільського зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи Туризм: Теорія і практика.* Київ, 2005. №1. С. 3-16.

- покращання планування агроосель, вулиць та сіл загалом;
- розвиток соціальної та місцевої інфраструктури;
- відновлення та збереження місцевих народних ремесел, звичаїв, обрядів та історико-культурної спадщини села;
- підвищення культурно-освітнього рівня й екологічної свідомості мешканців села³⁰.

Таблиця 1.2

Значення агротуризму для агросадиб, села і туристів

Для агросадиби	Для села	Для туристів
<ul style="list-style-type: none"> - використання вільних і незадіяних місцевих ресурсів; - додатковий дохід; - нові місця праці; - активізація діяльності селянської родини; - естетичний і культурно-освітній розвиток родини; - пізнання інших культур, звичаїв, традицій; - особистий розвиток членів родини. 	<ul style="list-style-type: none"> - використання вільних ресурсів; - додатковий дохід; - нові місця праці; - покращання сільської інфраструктури; - активізація сільської громади; - збереження культурної та історичної спадщини села; - естетизація села; - контакт з іншими культурами; - особистий розвиток мешканців села. 	<ul style="list-style-type: none"> - активний відпочинок на селі; - пізнання процесів сільського виробництва; - вживання свіжої їжі; - нагляд за тваринами; - участь у житті селянського господарства; - спілкування з місцевими мешканцями; - пізнання культури та звичаїв регіону; - набування нових умінь та знань; - розвиток зацікавленості; - безпосередній контакт із природою.

Джерело: узагальнено авторами на підставі літературних джерел [15, 50]

Розбудова синергії сільського туризму має поетапну реалізацію, заохочуючи та залучаючи до створення туристичних продуктів щоразу більше коло учасників³¹. Внаслідок цього максимальний ефект

³⁰ Дидів І. Б. Соціально-економічне значення сільського зеленого туризму. *Wiadomości o postępie naukowym i rzeczywistych badaniach naukowych współczesności: kolekcja prac naukowych "ΛΟΓΟΣ" z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Kraków, 17 czerwca 2019 r.).* Kraków: OP "Europejska platforma naukowa", 2019. Tom 2. S.12-14.

³¹ Дидів І. Б. Кластерна форма організації агротуристичного підприємництва. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка*

для економічної ситуації у селі є забезпечення умов стійкої, системної та цілеспрямованої співпраці всіх зацікавлених сторін – підприємців, місцевих органів самоврядування, наукових установ тощо, тобто процесу структуризації економічних відносин та створення формальних інститутів взаємодії (кластерів, громадських організацій, асоціацій, спілок, кооперативів) у сфері сільського зеленого туризму³².

Проблеми розвитку сільського господарства тісно переплітаються з проблемами розвитку села. Сучасною проблемою багатьох сіл в Україні є безробіття сільського населення³³. Враховуючи відсутність капіталовкладень у створення нових робочих місць у сільській місцевості, на регіональному рівні, більше уваги варто приділити тим галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів. До таких галузей належить агротуризм, діяльність і перспективи якого досліджувались і викладені у монографії³⁴.

Як свідчить світовий досвід, перспективи розвитку агротуризму залежать значною мірою від розвитку сільського господарства, а також від несільськогосподарської (туристичної) діяльності, а саме підприємництва на селі³⁵. Зважаючи на іноземний досвід, агротуризм набуває відповідного розвитку в Україні. Тому поєднання потреби у багатофункціональному розвитку села та значимості туризму стало підставою для розвитку агротуризму³⁶.

АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2014. №21 (2). С. 184-189.

³² Губені Ю. Е. Підприємництво: навч. посіб. Львів: Українські технології. 2012. 572 с.

³³ Гримак О., Вовк М., Джура В. Перспективи розвитку аграрного туризму в Карпатському регіоні. Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького, 2017. Т. 19, № 81. С. 114-117.

³⁴ Черевко Г.В., Стефанюк У.Ф. Фермерські господарства України та розвиток їх трудового потенціалу. Львів: Ліга-Прес, 2018. 248 с.

³⁵ Костирко І. Г., Корчинська О. О. Кластерний підхід у розвитку сільського зеленого туризму. Інноваційна економіка. 2015. №4 (59). С. 159-163.

³⁶ Дидів І. Б., Дидів А. І. Оцінка екологічних впливів туристичної діяльності на навколишнє середовище. Географія та туризм: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди: (м. Харків, 26 лютого, 2021 р.) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. С. 74–81.

Сьогодні для розвитку агротуризму, приваблення іноземних туристів та інвесторів украї необхідна карта привабливості місцевості у розрізі регіонів. На території України є багато санаторно-курортних регіонів для різноманітного та оздоровчого відпочинку. Проте майже у всіх областях щорічно в неорганізованій формі відпочиває декілька мільйонів чоловік³⁷. Перебуваючи в умовах ринкової економіки, на тлі загостреної політичної та економічної кризи, розвиток і добробут українського села є надзвичайно актуальним, адже 31% населення проживає саме у селі, а це близько 14 млн чоловік, з них 6,8 млн працездатного населення. Головна зайнятість селян залишається в сільському господарстві, яке на сьогодні є малоефективним та нерентабельним і не в змозі забезпечити на належному рівні всі соціально-економічні потреби.

Диверсифікація сільського господарства сприяє переорієнтації селян на новий вид діяльності – агротуризм, який дає змогу підвищити рівень життя мешканців села, збільшуючи їхній додатковий дохід, та загалом сприяє стійкому розвитку сільських територій³⁸. Значну роль у розвитку сільських територій відіграє агротуризм, оскільки він забезпечує додатковими доходами фермерів і сільських громад; сприяє появі робочих місць у сільській місцевості; сприяє сталому сільському господарству та місцевим продовольчим системам; поширює культурну спадщину та сільський спосіб життя; прискорює регіональний економічний розвиток; сприяє диверсифікації туристичних пропозицій і вражень; заохочує зв'язки між селом і містом та їх взаємозалежність; покращує громадську обізнаність та розуміння сільського господарства і сільського життя.

Агротуристична діяльність є найперспективнішим видом відпочинку. Соціально-економічне значення³⁹ агротуризму для держави полягає у:

³⁷ Липчук В. В., Липчук Н. В., Солтис О. Г. Підприємництво в розвитку інтегрованого сільського господарства і сільських територій. Львів: Сполом, 2013. 309 с.

³⁸ Липчук Н. В., Дидів І. Б. Мотивація відпочинку у сфері сільського зеленого туризму. Міжнародна науково-практична конференція: Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку, (м. Київ, 23-24 жовтня, 2014 р.) Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 36-37.

³⁹ Дидів І. Б. Соціально-економічне значення сільського зеленого туризму. *Wiadomości o postępie naukowym i rzeczywistych badaniach naukowych współczesności: kolekcja prac naukowych "ΛΟΓΟΣ" z materiałami Międzynarodowej*

- стимулюванні розвитку особистих селянських господарств, які зайнялися агротуризмом;
- покращенні розвитку інфраструктури сіл;
- збуті агропродукції, збільшуючи додаткові прибутки селян;
- активізації місцевого ринку праці, підвищенні рівня зайнятості, утриманні молоді на селі, понижуючи потребу в закордонному заробітчанстві;
- охороні туристичних ресурсів, збереженні етнокультурної самобутності;
- створенні можливостей для змістовного відпочинку;
- впливі на підвищення культурного рівня й екологічної свідомості.

Соціально-економічними передумовами для розвитку агротуризму в Україні є:

- наявний приватний житловий фонд, потенційно це понад 1,0 млн будинків (у селах України налічується 6,2 млн житлових будинків, з яких 98% – у приватній власності);
- в особистих селянських господарствах сільське населення сягає понад 3,0 млн. осіб (кількість працездатного населення, яке проживає у селах, це 6,8 млн осіб, значна частина яких не працевлаштована);
- збут сільськогосподарської продукції, дві третини якої виробляється у фермерських особистих селянських господарствах;
- можливість змістовного та доступного відпочинку незаможних людей⁴⁰.

Становлення і розвиток агротуризму в конкретному регіоні визначається передусім особливостями цього регіону. Агротуризму повинні бути притаманні риси, які сприятимуть його привабливості. До таких рис, зокрема, належать: чисте природне середовище сільської місцевості, гармонійний агрокультурний ландшафт, багаті рекреа-

naukowo-praktycznej konferencji (Kraków, 17 czerwca 2019 r.). Kraków: OP "Europejska platforma naukowa", 2019. Tom 2. S.12-14.

⁴⁰ Тищук І. В. *Методика оцінки стану та перспективності розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І. М. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 390 с. С. 105–117.*

ційні ресурси, унікальна історико-етнографічна спадщина, вільний сільський житловий фонд, наявність трудових ресурсів, гостинність господарів та доступні ціни. Велике значення для розвитку агротуризму відіграють села, у яких не тільки цінні й цікаві історичні пам'ятки або сприятливе природне середовище, а й умови, необхідні для розвитку сільськогосподарського виробництва⁴¹.

Сьогодні в українських селах існує низка проблем, пов'язані з відсутністю мотивації до праці, бідністю, трудовою міграцією, безробіттям, занепадом соціальної інфраструктури, поглибленням демографічної кризи та деградацією поселенської мережі. Через відсутність коштів на створення нових робочих місць у сільській місцевості варто надавати перевагу тим галузям, котрі не потребують для свого розвитку великих капіталовкладень⁴².

Важливим заходом відродження українського села є розвиток агротуризму, а отже, і агротуристичного підприємництва, яке є важливим фактором формування і розширення сфери ринкових послуг⁴³. Диверсифікація господарської та підприємницької діяльності на селі повинна стати головним завданням державної, регіональної та місцевої влади⁴⁴.

Успішний розвиток агротуризму потребує впровадження міжнародних стандартів⁴⁵, які відповідають сучасним потребам ринку та

⁴¹ Дидів І. Б. *Агротуризм як перспективний напрям відродження села. Використання й охорона земельних ресурсів: актуальні питання науки та практики: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції* (м. Львів, 16 травня 2018 р.). Львів: Львівський національний аграрний університет, 2018. С. 71-73.

⁴² Лазарева О. В. *Ключові аспекти розвитку агротуризму в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2017. Вип. 4. С. 25-35.

⁴³ Черевко Г.В., Іванов А.О. *Вдосконалення організації матеріально-технічної бази агротуристичних господарств як чинник підвищення рівня їх гостинності. Економіка. Управління. Інновації*. 2011. №1 (5).

⁴⁴ Шимечко Г. І. *Агротуризм як напрямок диверсифікації економічної активності на селі. Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнар. форуму молодих вчених*. Харків, 2008. С. 321-323.

⁴⁵ Губені Ю. Е. *Економічна реформа - очима села: 20 років потому: результати та аналіз повторного соціологічного опитування: монографія*. Львів: Українські технології, 2017. 93 с.

здатні підвищити якість обслуговування і менеджмент⁴⁶. Пропозиція агротуристичних послуг сьогодні не має достатнього розвитку у зв'язку з відсутністю відповідного законодавства, низькому сприянні з боку держави, відсутністю досвіду, нестачі стартового капіталу, перешкоди для одержання кредиту⁴⁷. Попит агротуристичних послуг є до кінця не сформованим з огляду на відсутність інформації, відповідної інфраструктури та маркетингу⁴⁸. Ринок агротуристичних послуг в Україні є до кінця несформованим, оскільки економічні взаємовідносини ринкового типу у сфері агротуризму як виду підприємницької діяльності (хоча б і підсобного характеру) мають стихійний, не облікований і часто не зовсім легальний характер⁴⁹. Отже ринок агротуристичних послуг в Україні не має належної інфраструктури, яка б зробила ці відносини регульованими, законними та прозорими для учасників. Наявна структура ринку агротуристичних послуг в Україні ще перебуває на етапі розвитку та становлення.

Агротуристична діяльність дає змогу селянам поліпшити фінансово-економічний стан селян та їхніх родин, одержати додаткові кошти для розширення головного виду діяльності – сільськогосподарського виробництва, значною мірою полегшити проблему зростаючого на селі безробіття, використати незадіяні ресурси, а також має культурне, пізнавальне та оздоровчо-рекреаційне значення, що загалом відповідає основним потенційним функціям агротуризму як соціально-економічного явища та виду підприємницької діяльності на селі. Особливість та перевага агротуризму полягає в тому, що він не потребує великих капіталовкладень, оскільки передбачає використання наявної інфраструктури сільських населених пунктів, помешкань сільських господарів.

⁴⁶ Roberts L., Hall D. *Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice* Edinburgh: Scottish Agricultural College, 2001. 272 p

⁴⁷ Дидів І. Б., Хомич Н. П. Привабливість відпочинку у сільському зеленому туризмі. *Регіональні особливості розвитку невиробничої сфери економіки України: збірник тез міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Харків, 21-22 листопада 2019 р.)*. Харків, 2019. С. 58-59.

⁴⁸ Степанов В. Ю. *Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми державного управління*. Харків, 2018. №1(53). С. 1-5.

⁴⁹ Герасименко В. Г., Нездоймінов С. Г. *Аграрний туризм як вид підприємництва: монографія*. Одеса: ПАЛЬМІРА, 2011. 178 с.

1.2. Агротуризм в системі аграрного та туристичного підприємництва

Розвиток підприємництва невиробничої сфери натеper відіграє важливу роль у розв'язанні соціально-економічних проблем сільських територій, що сприяє відродженню населених пунктів з невеликою кількістю населення. Через низьку зайнятість і високий рівень безробіття сільське населення вимушене вдаватися до нетрадиційних рішень і шукати нові види доходу, які не пов'язані тільки із виробництвом сільськогосподарської продукції. Такою рушійною силою у розв'язанні цілого комплексу проблем, що накопичилися на селі, став сільський туризм та агротуризм⁵⁰.

Агротуристична діяльність сьогодні розглядається як перспективний напрям розвитку села, який розширює сферу зайнятості сільського населення, сприяє соціально-економічному розвитку сіл, їх інфраструктури, підвищує інвестиційну привабливість сільських територій, забезпечує раціональне використання природних ресурсів та культурно-історичної спадщини, а найголовніше завдання – збереження людського потенціалу, споконвічних традицій і звичаїв наших пращурів. Агротуризм здатний забезпечити економічну і демографічну стабільність у сільській місцевості й розв'язати соціально-економічні проблеми сільських територій⁵¹.

Підприємницька діяльність – один із можливих шляхів самореалізації людини з одночасним задоволенням суспільних потреб. Вона пов'язана з пошуком і впровадженням нових форм розвитку, соціальними надбаннями народів, завдяки чому створюються нові робочі місця та впроваджуються інновації, розвиваються нові ринки та види бізнесу, збільшуються податкові надходження та грошові

⁵⁰ Дидів І. Б., Липчук В. В. *Розвиток агротуристичного підприємництва в Україні та перспективи інтеграції на міжнародний ринок. Сучасні тенденції розвитку туризму та індустрії гостинності: Всеукраїнська конференція студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Донецьк, 13-14 листопада 2013 р.). Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського, 2013. С. 116-119.*

⁵¹ Головацька В. В. *Сільський зелений туризм: сутність, функції, основи організації. Економіка АПК. Київ, 2006. №10. С.148-155.*

доходи населення⁵². Підприємництво виступає основою розвитку як окремих секторів економіки, так і держави загалом⁵³.

Головною метою розвитку підприємництва у селі має стати соціально-економічний розвиток територій з одночасним збереженням сільської ідентичності. Підприємництво є основним джерелом самозайнятості та зростання доходів населення⁵⁴. Однак у сучасних умовах підприємницька діяльність у селі зіштовхується з низкою проблем, найістотнішими серед яких є:

- низький рівень знань і професійних навичок у підприємців;
- брак підприємницької ініціативи;
- нерозвиненість інфраструктури підтримки підприємництва;
- незадовільне забезпечення правовою й економічною інформацією, зокрема брак оперативної інформації про нові ринки та несільськогосподарські види діяльності;
- бюрократична дозвільна та система оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності;
- відсутність дієвої фінансово-кредитної та ресурсної підтримки підприємництва.

Пильну увагу варто звернути на роль та розвиток малих і середніх підприємств, які обмежують безробіття, відіграючи велику роль в економіці. Оскільки вони є більш еластичними, динамічними, мобільними, інноваційними, то виявляються більш підприємливими порівняно з великими. Мале підприємництво здатне проявити свій потенціал саморозвитку, внести вагомий внесок в гармонізацію соціальних відносин і економічне процвітання країни. До того ж, підприємницька ініціатива в системі малого і середнього бізнесу може істотно прискорити структурні зміни в народному господарстві, стимулювати цивілізовану конкуренцію, додаткові надходження в бюджет, створювати нові робочі місця, умови для покращення соціаль-

⁵² Черевко Г. В., Янишин Я. С., Піняга Н. О. *Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія*. Львів: Ліга-Прес, 2017. 260 с.

⁵³ Гловацька В. В. *Підприємництво та його соціально-економічна сутність*. Економіка АПК. 2007. № 12. С. 57-63.

⁵⁴ Черевко Г. В. *Глобальні проблеми сільського розвитку: гендерний аспект*. Наукові горизонти. 2019. №2 (75). С. 73-79. с.

но-економічного стану населення та становлення середнього класу, який є основою стабільної демократичної держави⁵⁵.

В сучасних українських реаліях стратегічною серцевиною державної аграрної політики має бути не тільки аграрна та земельна реформи, а, насамперед, розвиток сільських територій як один з визначальних напрямів загальноекономічної політики держави. Цей світоглядний принцип вчені визначають як селяноцентризм – системне підпорядкування всієї сукупності відтворювальних процесів інтересам села і селянства. Втілення цього принципу в життя селян передбачає:

- збереження на селі національно-генетичної самобутності;
- кількісне і якісне збереження людського капіталу села;
- подолання бідності сільського населення, соціально-психологічної пригніченості, безпросвітності та безнадії селян і всіх інших сільських жителів;
- перетворення сільських поселень у привабливі для проживання і господарської діяльності території;
- стратегічну орієнтацію на системне відродження сільського сектора загалом⁵⁶.

Ситуацію на теренах українських сіл можна вважати доволі критичною, опираючись на показники соціально-економічного добробуту населення. Зумовлено це головню нерозвиненістю соціальної інфраструктури сільських територій, погіршенням демографічної ситуації, значною міграцією населення, низьким рівнем ефективності сільського господарства тощо. Багато сільських жителів, залишившись без засобів існування, обрали сферу обслуговування туристів⁵⁷.

Поєднання необхідності багатофункціонального розвитку села та значимості туризму стало підставою для виникнення нової форми підприємницької діяльності агротуризму. Агротуризм – це свого

⁵⁵ Липчук В. В., Липчук Н. В., Солтис О. Г. Підприємництво в розвитку інтегрованого сільського господарства і сільських територій. Львів: Сполом, 2013. 309 с.

⁵⁶ Кравченко О. Б. Агро- і зелений туризм: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2007. 84 с.

⁵⁷ Дидів І. Б. Основні засади розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 жовтня 2019 р.) Львів: ЛДУФК ім. І. Боберського, 2019. С. 48-50.

роду альтернативна туристична діяльність, яка реалізується в сільських господарствах і є найдешевшим видом туризму, зважаючи на дешевизну продуктів харчування і ментальність селян. Агротуризм як специфічна форма підприємницької діяльності став одним із пріоритетних напрямів розвитку сільських територій та способом раціонального використання природних ресурсів місцевості⁵⁸.

Основою агротуризму вважається рекреаційний потенціал відповідної території, тобто сукупність природних, етнокультурних, розселенських та суспільно-демографічних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що слугують передумовами розвитку сільського зеленого туризму та агротуризму. Рекреаційна територія охоплює простір поза містом і урбанізовані території, на яких домінує сільське господарство, переважають яскраво виражені елементи природи, відносно низька густота населення, відсутні шкідливі фактори для здоров'я. Тобто потенціал агротуризму формується з ресурсів сільської території, інфраструктури та образу території⁵⁹.

Створення сприятливого підприємницького середовища та цілеспрямований саморозвиток агротуризму дають змогу отримувати соціально-економічні вигоди для жителів сільських територіальних громад. Пропозиція агротуристичних продуктів та послуг різноманітна та охоплює такі позиції: проживання в агросадибі, місцева кухня, ознайомлення з виробництвом агропродукції та активна участь, відпочинок у вихідні, контакт з домашніми тваринами, продаж продуктів харчування власного господарства, верхова їзда, оздоровлення із застосуванням лікарських продуктів рослинного і тваринного походження, музеї народного мистецтва та сільського господарства, народний фольклор, сільські фестивалі та ярмарки⁶⁰.

⁵⁸ Школа І. М., Ореховська Т. М. *Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія*. Чернівці: Книга – XXI, 2007. 292 с.

⁵⁹ Костриця М. М. *Сільський туризм: теорія, методологія, практика: монографія / за ред. проф. Є.І. Ходаківського, проф. Ю. С. Цал-Цалка*. Житомир: ЖДТУ, 2006. 196 с.

⁶⁰ Главацька В. В. *Чинники становлення і утвердження сільського зеленого туризму*. Вісник Прикарпатського університету: серія економіка. 2006. Вип. 3. С. 100-106.

Важливе значення має повне використання існуючих можливостей в кожному сільському населеному пункті. Зокрема, доцільно використати наявні порожні будівлі і споруди для промислової чи торгової діяльності і надання послуг, використати природні дари, зокрема лісу, річок, озер, тощо⁶¹. Привабливість полягає в тому, що багато сільських територій не знищені цивілізацією, і багато об'єктів мають велику історичну цінність⁶². Агротуризм як одна із форм не-сільськогосподарської діяльності сільського населення дає змогу забезпечити стійкий розвиток сільських територій, розширити можливості реалізації та диверсифікація продукції особистого селянського господарства, зменшити міграцію сільського населення завдяки підвищенню зайнятості та додаткових доходів, збереженню добробуту та національних традицій.

Підприємництво має важливе значення в регіонах з високою часткою сільського населення, яке утримується винятково або переважно завдяки праці у сільському господарстві. Проте значною мірою ґрунтується на традиціях, соціальних передумовах, ментальності та моральних устоях. Саме до таких регіонів з тривалими підприємницькими традиціями належить Карпатський, зокрема Львівська область.

Агротуризм – це частина аграрно-туристичного підприємництва, завдяки якому: по-перше фермери диверсифікують свої джерела доходу, пропонуючи діяльність та послуги агротуризму; по-друге сільське середовище та місцева культура використовуються як ресурси для розвитку туризму; по-третє сільськогосподарський сектор і індустрія туризму інтегровані для досягнення взаємовигідних результатів; по-четверте місцеві громади беруть активну участь у плануванні та розвитку агротуризму; по-п'яте для залучення туристів у сільську місцевість використовують стратегії маркетингу та просування агротуристичних послуг.

⁶¹ Кудла Н. *Основи сільського туризму: науково-теоретичний аспект*. Дрогобич, 2006. 62 с.

⁶² Шимечко Г. І. *Агротуристичні ресурси та проблеми їх використання в Україні*. Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК, 2006. № 13. С. 573-578.

Агротуризм може відігравати вирішальну роль у відродженні сільських територій та сприянні сталому розвитку. Він також може слугувати моделлю для інтеграції сільського господарства та туризму в інших сільських районах, сприяючи зв'язкам між селом і містом.

Економічна діяльність на селі пов'язана головно з територією (сільське і лісове господарство, водні ресурси, туризм). На цій території проживає майже 40% українців, доходи яких значно нижчі від доходів жителів міст, а за соціального господарського устрою тут бракує робочих місць, як і в більшості малих міст. У зв'язку з цим потрібно вивчати умови, пов'язані з можливостями активізації сільського населення, зокрема підвищення його мобільності і мобілізації для економічного розвитку сільських територій⁶³.

Трудові ресурси – визначальні у схемі взаємозв'язку сільсько-господарських та агротуристичних підприємств, оскільки саме цей чинник виробництва є спільним у системі формування підприємництва. В агробізнесі проявляються здібності як безпосереднього виробника сільськогосподарської продукції, так і підприємливість працівників агротуристичного бізнесу. Саме в агробізнесі підприємницькі стосунки між двома основними формами ринкової економіки на селі набувають рис стабільності і партнерства. В умовах взаємодії малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств “агротуризм, як кожен складний господарчий організм, прагне до структурної рівноваги⁶⁴”.

Ефективне функціонування агротуристичного підприємництва базується на багатьох показниках, які функціонально взаємодоповнюють один одного, стимулюють супутні процеси, що об'єднанні між собою причинно-наслідковими зв'язками. Концептуальна модель розвитку агротуристичного підприємництва всебічно демонструє ці позитивні зрушення (рис. 1.2).

⁶³ Липчук В. В., Липчук Н. В., Солтис О. Г. Підприємництво в розвитку інтегрованого сільського господарства і сільських територій. Львів: Сполом, 2013. 309 с.

⁶⁴ Іванюта В. Ф. Роль підприємництва у розвитку туризму регіону. Агросвіт. 2008. №5. С. 38-41.

В основі концептуальної моделі розвитку агротуристичного підприємництва є зростання соціального рівня населення та його зайнятості. Розвиток агротуризму сприяє зростанню доходів населення та підвищенню оплати праці, покращення демографічної ситуації та здоров'я селян, розвитку інфраструктури сільських територій, підвищення освітнього та культурного рівня населення, розширення дозвілля та відпочинку, стимуляція виробництва сільськогосподарської продукції та розширення пропозиції надання агротуристичних послуг⁶⁵.

Рис. 1.2. Концептуальна модель розвитку агротуристичного підприємництва

Джерело: власна розробка авторів

⁶⁵ Дидів І. Б. Підприємницькі засади розвитку агротуризму. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2019. №26. С. 146-150.

Модель агротуристичного бізнесу зазвичай містить такі компоненти:

– сільськогосподарське виробництво: агротуристичне підприємство зазвичай базується на діючій фермі або сільськогосподарському підприємстві, яке вирощує зернові культури, займається скотарством або іншою сільськогосподарською продукцією;

– туристична діяльність: агротуристичне підприємство пропонує широкий спектр туристичних заходів, таких як перебування на фермі, тури на ферму, агророзваги та місцеві страви домашнього приготування;

– розміщення: агротуристичне підприємство може розміщати туристів у гостьових будинках, котеджах;

маркетинг і просування: агротуристичне підприємство використовує низку стратегій маркетингу та просування, таких як цифрові платформи, події та радіомовлення, щоб охопити потенційних клієнтів;

– операції та управління: агротуристичним підприємством керують і управляють підприємці, керівники та персонал, які відповідають за повсякденну роботу та управління бізнесом;

– фінансові та адміністративні: фінансове та адміністративне управління агротуристичним підприємством забезпечує прибутковість і сталість;

– партнерство та співпраця: агротуристичне підприємство може налагоджувати партнерство та співпрацю з іншими агротуристичними підприємствами, місцевими громадами та державними установами для просування та розвитку агротуризму в регіоні.

Модель агротуристичного бізнесу є гнучкою й адаптованою та може змінюватись залежно від конкретного контексту та потреб підприємства. Ключем до успіху в агротуризмі є баланс між сільськогосподарським виробництвом і туристичною діяльністю в стійкий і прибутковий спосіб, одночасно забезпечуючи високоякісні враження для туристів.

Важливе значення для розвитку агротуризму на засадах підприємництва має також кластерний підхід. У сьогоdnішніх реаліях кластери сільського туризму на місцевому рівні, сформовані з ініціативи

громади, спроможні до реалізації місцевого туристичного потенціалу. Головні напрями, за якими працює кластер туризму на місцевому рівні: організаційний, освітній, інформаційний.

Організаційний:

- координація роботи місцевих підприємств з обслуговування туристів;

- взаємодія з органами місцевої влади та громадськими організаціями;

- забезпечення дотримання стандартів з обслуговування туристів.

Освітній:

- проведення тренінгів і семінарів;

- надання консультацій;

- підготовка до освітніх заходів, орієнтованих на наших гостей.

Інформаційний:

- маркетинг сільського туризму та агротуризму;

- PR-діяльність кластера сільського туризму агротуристичних підприємств;

- створення інформаційної інфраструктури для потреб туристів.

У такому об'єднанні може налічуватися понад 100 членів. Окрім власників агросадиб, це й екскурсоводи, підприємці – власники магазинів, працівники культури, організатори так званих атракцій, місцеві органи самоврядування, освітні заклади, які також отримують свою частину прибутку від того, що витрачає турист, перебуваючи в кластері, а це впливає на збільшення кількості відпочивальників, відповідно і на покращення якості надання послуг та їх розширення⁶⁶.

Член кластера отримує доступ до інформації, можливості навчання та бути прорекламованим тощо. Із кожним днем кластер зростає інформаційно, наповнюється новими ідеями, досягненнями, знайомствами, створюються нові робочі місця, і це лише початок інновації, яка сформує постійну мережу зайнятості населення. У селі туриста приймає не один власник садиби, а вся громада, тому стає

⁶⁶ Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. Вісник Національного університету "Львівська Політехніка". Львів, 2012. №727. С. 341-348.

зрозумілим, що сільський туризм є не просто бізнесом, а ще й благородною справою відродження нашої країни⁶⁷.

Розвиток агротуристичного підприємства залежить від ефективного партнерства, взаємної вигоди від об'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін (підприємців, територіальних громад, органів влади), в основі якого має бути створення та функціонування так званих туристичних кластерів. Тому кластеризація агротуризму на місцевому рівні дає змогу ефективніше використовувати наявні ресурси окремих учасників, збільшуючи їхній дохід через створення спільного конкурентоспроможного туристичного продукту⁶⁸.

Динамічний розвиток агротуризму на засадах підприємництва у формі кластера здатен відновити соціальну сферу села, яка занепадає. Агротуристичне підприємництво може стати рушійною силою багатофункціонального розвитку сільських територій, що принесе як соціальний, так і економічний ефект. Для цього необхідно створити сприятливе середовище з позиції співпраці державних органів влади і місцевих сільських громад⁶⁹.

Створення сприятливих умов для розвитку різних форм підприємництва та диверсифікації господарської діяльності на селі повинно стати важливим завданням державної, регіональної та місцевої влади. Для цього в Україні необхідно створити сприятливе для сільського населення, прозоре та дієве нормативно-правове поле, а також механізми контролю за виконанням чинних законів⁷⁰. Також потрібна тісна співпраця органів місцевого самоврядування, громадських організацій та сільських господарів для залучення ширшого кола учасників агротуризму із створенням кооперацій, кластерів сільського туризму, спілок, федерацій тощо⁷¹.

⁶⁷ Мацюк Л. В селі туриста приймає не один власник агрооселі, а вся громада. Туризм сільський зелений. Київ, 2013. №1. С. 28-29

⁶⁸ Липчук В. В., Коробка С. В. Розвиток малого підприємництва у сільському господарстві. Львів: Сполом, 2011. 227 с

⁶⁹ Михасюк І. Р., Петлін І. В. Управління розвитком малого підприємництва зеленого туризму: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 284 с.

⁷⁰ Лозинська М. Проблеми та перспективи розвитку малих підприємств туристичної інфраструктури Львівщини. Регіональна економіка. Львів, 2005. №3. С. 224-229.

⁷¹ Шимечко Г. І., Черевко Г. В. Агротуризм як напрям підприємництва: теорія і практика: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2009. 206 с.

Щороку агротуризм стає популярнішим, цьому сприяє глобальна урбанізація суспільства. Міські жителі активніше шукають можливості втекти від шуму мегаполісів та забрудненого повітря у сільську місцевість⁷².

За останні роки агротуризм у світі став одним із важливих економічних факторів, а його сервіс трансформувалася на організовану галузь економіки в багатьох країнах, зокрема Польщі, Білорусії, Франції та ін⁷³. Сьогодні агротуризм інтенсивно сприяє економічному зростанню, оскільки приносить громадянам сіл значні грошові доходи, допомагає селянам заощаджувати на податках, а також стимулює розвиток малого підприємництва, не завдаючи шкоди довкіллю⁷⁴.

Для успішного виходу на міжнародні ринки необхідно розробити маркетингову стратегію просування туристичного продукту⁷⁵. Важливими її елементами є: встановлення методів та каналів поширення рекламної інформації, налагодження співпраці з міжнародними туристичними організаціями, розробка програми проведення маркетингових досліджень щодо потреб ринку, визначення розмірів, термінів та джерел необхідних інвестицій тощо⁷⁶.

В Україні маркетингова діяльність на ринку агротуристичних послуг ведеться на недостатньо ефективному рівні. Внаслідок чого потік туристів у сфері сільського зеленого туризму та агротуризму є недостатнім. Тому в сучасних реаліях варто ширше використовувати рекламні інструменти в системі маркетингу. Значна частина коштів, які виділені на розвиток агротуризму, спрямовані на рекламно-інформаційну діяльність (інтернет ресурси, видання буклетів, флаєрів,

⁷² Спілка сільського зеленого туризму України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.greentour.com.ua/>

⁷³ Sznajder M., Przechybska L. *Agroturystyka*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2006. 257 s.

⁷⁴ Лученок С.А. *Агротуризм: мировой опыт и развитие в республике Беларусь*. Минск : БГЭУ, 2008. 198 с.

⁷⁵ Пітюліч М. М., Михайлюк І. І. *Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн*. Науковий вісник Ужгородського університету: серія економіка. Ужгород, 2011. Спецвипуск 33. Част. 3. С. 154-158.

⁷⁶ 101.Печенюк А.П. *Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму*. автореф. дис. канд. екон. наук. Кам'янець-Подільський, 2018. 21 с.

маркування туристичних маршрутів, карт, участь у вітчизняних та міжнародних виставках, атракціях), проведення навчальних семінарів, тренінгів, вебінарів та маркетингових досліджень⁷⁷.

Кожна область нашої країни є унікальна за своїми природними ресурсами та туристичним потенціалом. Тому потрібно орієнтуватися на просування конкретного регіону чи області, враховуючи всю специфіку, потенційні переваги на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг, залучати сектор влади, бізнесу та громадськості. Це можливо завдяки проведенню різноманітних промоцій та акцій, формуванню туристичного іміджу та бренду певного регіону із залученням агротуристичних кластерів. З метою просування на ринок агротуристичних продуктів та послуг потрібно затвердити свій фірмовий стиль, який передбачає товарний знак, іміджеве гасло та колір, шрифтовий надпис та інше⁷⁸.

Просування агротуристичних продуктів та послуг здійснюється завдяки сучасним інформаційним технологіям (інтернет рекламі, розсилки по електронній пошті та різним меседжерам). Швидкісні Інтернет-технології дають змогу підтримати прямий контакт між виробниками агротуристичних товарів та послуг і споживачами, що сприяє зменшенню кількості турпосередників на ринку послуг. Меншою мірою використовують також друковані засоби масової інформації (журнали, газети), брошури, флаєри, ручки, календарики, флешки, сувеніри тощо. Ефективною, проте дорогою, а зате менш доступною є реклама на радіо і телебаченні. Ринок туристичних продуктів та послуг сьогодні перенасичений “інформаційною зливою” у вигляді комерційної реклами. Триває нав’язлива “політика пропозиції”, яка поступово відходить у минуле. Сучасна концепція маркетингової діяльності пропонує нові підходи до ведення конкурентної боротьби⁷⁹.

⁷⁷ Горішевський П. Підвищення якості послуг через впровадження програми добровільної категоризації “Українська гостинна садиба”. Туризм сільський зелений. Київ, 2012. №2. С. 35-36.

⁷⁸ Мальська М. П., Зінко Ю. В. Кластери сільського туризму України як інноваційні структури. Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України: монографія. Львів: ЛТЕУ, 2018. С. 188–202.

⁷⁹ Дидів І. Б. Збільшення туристичних потоків в агротуристичні підприємства завдяки рекламі в системі маркетингу. Реклама: інтеграція теорії

Для заохочення туристів, які хотіли б відпочити в різних агротуристичних об'єктах (агросадибах, фермерських господарствах, кемпінгах тощо) потрібно виявити велику кмітливість власникам агросадиб, щоб заманити та зацікавити, з урахуванням смаків та потреб, клієнтів. Приміром, залучаючи та заохочуючи відвідувачів агросадиб чи фермерських господарств у виробничий сільськогосподарський процес безкоштовним частуванням місцевими стравами, домашніми продуктами, проживанням, наданням майстер-класів, проведенням екскурсій, знижками на дитячі агротуристичні розваги, бонусами, сувенірами, новими послугами тощо.

Розвиток агротуристичного підприємництва є одним з основних чинників формування і розширенням у сфері ринкових послуг. Створення сприятливих умов для розвитку різних форм підприємництва та урізноманітнення господарської діяльності на селі повинно стати основним завданням державної, регіональної та місцевої влади. Для цього в Україні належить створити сприятливе для сільського населення, прозоре та дієве нормативно-правове поле, а також механізми контролю за виконанням чинних законів. Розвиток підприємництва на селі сприятиме самозайнятості населення, збільшенню його доходів та підвищенню рівня життя у сільській місцевості загалом.

Отже, агротуристична діяльність дає змогу сільським підприємцям поліпшити свій фінансово-економічний стан, отримати додаткові кошти для розширення головного виду діяльності – сільськогосподарського виробництва. До того ж підприємцтво у сфері агротуризму сприяє розв'язанню проблеми безробіття в селі, зокрема залучення незадіяного працездатного населення, а також має культурне, пізнавальне та оздоровчо-рекреаційне значення. Перевагою агротуризму як виду підприємницької діяльності є те, що він не потребує великих капіталовкладень, оскільки передбачає використання наявної сільської інфраструктури.

та практики : тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 45-47.

1.3. Особливості ринку агротуристичних послуг

Процеси урбанізації заохочують жителів міст відпочивати на природі, змінивши міський загазований простір на мальовничий сільський краєвид, чисте повітря, екологічно безпечні продукти та цілющу воду. У 2019 році в містах України проживало близько 69,1% всього населення, тоді як селах 30,9%. Для такої великої кількості міського населення виникає важливе питання проведення відпочинку подалі від буденного міського життя та суєти. Саме для таких потреб урбанізованого суспільства агротуризм забезпечує змістовний і пізнавальний відпочинок у сільській місцевості.

Наразі у світі відбуваються зміни масового туристичного інтересу від звичайних відпочинкових поїздок до змістовно-пізнавальних подорожей. На зміну концепції трьох “S” (“Sun-Sea-Sand”) – сонце, море, пісок – приходять концепція трьох “L” (“Landscape-Loge-Leisure”) – пейзажі, традиції, довкілля⁸⁰. Туристична мода піднімає на пік масової популярності подорожі у сільську місцевість, де міського туриста оточує екзотика: аграрні й сільські пейзажі, традиційний селянський спосіб життя, свійські тварини, екологічно безпечні продукти, чиста вода та повітря тощо⁸¹.

Важливими аргументами вибору відпочинку міського населення у сільських зелених садибах є:

- фінансова доступність відпочинку у сільській місцевості порівняно з поїздками за кордон;
- зміна в організації використання вільного часу;
- шалений темп міського життя, бажання змінити оточення та відпочити від постійних стресів, суєти та професійного вигорання в привабливій сільській місцевості, де можна подихати чистим повітрям та возз’єднатися у гармонії з природою;

⁸⁰ Липчук В., Липчук Н. *Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку*. Львів: Сполом, 2008. 160 с.

⁸¹ Тищук І. В. *Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / за науковою редакцією д.е.н., професора Матвійчук Л. Ю. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 260 с.*

– різноманітність пропозицій та висока якість послуг, а саме задоволення туристів за співвідношенням “ціна – якість” комплексного агротуристичного продукту, що надається у сфері сільського зеленого туризму та агротуризму;

– внаслідок наявності власного транспорту, який уможливорює поїздку у село всією сім’єю;

– з метою зміни оточення та сидячого способу життя на великий вибір активного відпочинку (піші мандрівки, проживання у палатках, мисливство, збирання грибів, овочів, ягід, лікарських трав, горіхів, фотополювання, купання та плавання, спуск річками, рибальство, катання на лижах, позашляхова їзда на квадроциклах, катання на конях, велосипеді, гра у футбол, стрільба із лука тощо);

– можливість повчитися різноманітним ремеслам та промислам, а саме гончарству, кушнірству, сироварінню, приготуванню національних страв, ковальству, гутництву, писанкарству, лозоплетінню, вишиванню, ткацтву, бондарству, леварству, різьби із дерева та в’язанню ляльок;

– пізнання багатства національної культурної спадщини, усвідомлення приналежності до рідної землі, традицій, звичаїв, вивчення народного фольклору та мистецтва;

– частування національними стравами і можливість придбання свіжих та натуральних домашніх продуктів (хліба, молока, сиру, сметани, масла, меду, свіжого м’яса, птиці, риби, овочів та фруктів);

– відвідування цікавих туристичних об’єктів: пам’яток історії, архітектури, археології, етнографії;

– участь у різноманітних народних святах та атракціях (ярмарках, обжинках, фестивалях, народних забавах, виставках, Днях села);

– заведення нових цікавих знайомств, налагодження співпраці міста із селом у сфері сільського зеленого туризму, збуту продукції, обміну досвідом, залучення нових інвестицій в інфраструктуру села, пізнання і розширення світогляду⁸².

⁸² Липчук Н. В., Дидів І. Б. Мотивація відпочинку у сфері сільського зеленого туризму. Міжнародна науково-практична конференція: Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку, (м. Київ, 23-24 жовтня, 2014 р.) Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 36-37.

Туристів приваблюють піші походи гірськими стежками, а взимку – лижні прогулянки, змога поласувати щойно впійманою рибою, зокрема екзотичною фореллю, або власноруч зібраними екологічно чистими грибами, ягодами. А також тут можна відвідати місцеве весілля, різноманітні свята, побачити старовинні обрядові дійства. В останні роки туристів дедалі більше приваблює проживання в хатах гуцульської архітектури з досконалим чи близьким до цього комунальним облаштуванням.

Нікого не здивуєш тим фактом, що ресурси природи мають здатність лікувати. Тому особливо важливого значення набуває раціональне використання і збереження природних ресурсів для профілактики і лікування деяких захворювань⁸³.

Спектр надання агротуристичних послуг і продуктів дуже широкий і охоплює такі позиції: місцеву домашню кухню; проживання в агросадибі; участь у сільськогосподарських роботах та ознайомлення з виробничим процесом; контакт зі свійськими тваринами; оздоровча терапія з використанням продуктів рослинного і тваринного походження; реалізація продуктів власного виробництва; катання на конях, народні ремесла, відвідування музеїв народного мистецтва та сільського господарства; місцеві ярмарки, фестивалі та народний фольклор⁸⁴.

Турист отримує великий спектр агротуристичних послуг (рис. 1.3). Насамперед туристам пропонується комфортне проживання в агросадибах чи агрооселях. Таке перебування в агросадибі можливе разом із сім'єю господаря, що дає змогу ознайомитися з їхньою культурою, побутом та традиціями. Агросадиба зазвичай оформлена у національному українському стилі з настінним розписом, традиційним глиняним посудом, тканим килимом, дерев'яним різьбленим столом, лавками, скринєю та комодом. Особливо приваблива агросадиба є з розмальованою орнаментами квітів піччю, що символізує святість, неперервність життя народу, світле дитинство, тепло та заатишок⁸⁵.

⁸³ Домбровський З., Гордієнко О., Горішевський П. 10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні. Київ: Проект, 2011. 230 с

⁸⁴ Лазарева О. В. Детермінанти збалансованого екотуризму в країнах Європейського союзу. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 5. С. 17-23.

⁸⁵ Дидів І. Б. Діяльність та розвиток агротуризму у Львівській та Івано-Франківській області. Вісник Львівського національного аграрного уні-

Рис. 1.3. Спектр надання агротуристичних послуг

Джерело: власна розробка авторів

Дизайн подвір'я оформлений за старим українським стилем: плетеним тиним з глечиками, криницею у вигляді журавля, дерев'яним возом, вітряним млином та квітником. На подвір'ї також розташований дитячий майданчик, гойдалка, альтанка з мангалом та повітка. Таке етнооздоблення додає відчуття неповторності перебування в агросадибі та свого колориту⁸⁶.

верситету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2016. №23 (1). С. 119-123.

⁸⁶ Дидів І. Б. Агротуристична діяльність, як засіб захисту та збереження навколишнього середовища. Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 лютого 2018 р.). Ужгород: Видавничий дім "Тельветика", 2018. С. 77-79.

Відзначимо, що крім оформлення агросадиби в національному етностилі, є багато садиб у сучасному стилі (з банею, wi-fi, більярдом, басейном та іншими вигодами). Проте, на думку автора, такий підхід втрачає свій український яскраво виражений колорит.

Розміщення в агрооселях пропонує специфічні послуги, відмінні від готельних. Розрізняють такі категорії агросадиб: а) перебування в господарстві; б) перебування в сільському будинку; в) агрокемпінг, нічліг із самообслуговуванням. Серед перспективних занять, які ще мало використовуються у практиці вітчизняного сільського туризму й агротуризму, є агрокемпінг, який дає змогу розбити намет, користуватися умивальником, душем та туалетом⁸⁷.

Гарною нагодою для гостей є ознайомлення з місцевою неповторною традиційною кухнею, яка може запропонувати багато цікавих смаколиків. Рецептатура складається з простих у приготуванні сільських страв з власних місцевих продуктів. Зазначимо, що навіть борщ у різних куточках країни готують абсолютно по-різному⁸⁸. У західній Україні “стіл ломиться від розмаїтості”, оскільки тут історично склався багатий пласт кулінарних традицій. Щось прийшло від австрійців, поляків, угорців, лемків, гуцулів та бойків. На теренах Львівщини ви зможете спробувати страви, про існування яких, ймовірно, навіть не здогадувалися⁸⁹.

В агротуристичному господарстві туристи мають змогу долучитися безпосередньо до збирання врожаю. Натомість на вигідних умовах за свою працю вони одержують певну частку с/г продукції, або ж за зниженими цінами⁹⁰. Також можливе поєднання роботи з відпочинком, що передбачає участь в сільськогосподарських робо-

⁸⁷ Зінько Ю. В., Рутинський М. Й., Горішевський П. А. *Інноваційні форми занять в сільському туризмі та агротуризмі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: серія економіка, аграрний менеджмент, бізнес. Київ, 2011. Вип.163. Част. 1. С. 30-38.*

⁸⁸ Гуткевич С. О., Габа М. І., Корінко М. Д. *Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм. Київ: НУХТ, 2016. 212 с.*

⁸⁹ Бабікова К.О. *Сталий розвиток аграрного туризму в Україні: монографія. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016.170 с.*

⁹⁰ Lypczuk V., Kotliński W., Dydiv I. *Wykorzystanie zasobów agroturystyki w regionie Karpackim Ukrainy. Gospodarka I finansy. Współczesne wyzwania rozwoju społeczno-ekonomicznego Polski i Europy. Kielce, 2015. No 6, pp. 147-158.*

тах (обробітку городу, збиранні фруктів, овочів, винограду, ягід, догляд за тваринами та птицею, заготівлі сіна, тощо) навзаєм агротурист отримує житло і харчування⁹¹.

Цікавою та пізнавальною можливістю є відвідування туристами агроферм та інших селянських господарств. Такі агромаршрути складаються заздалегідь і можуть бути організовані агротуристичними кластерами⁹². Агроферми можуть бути цілком різних напрямів. Одні спеціалізуються на розведенні свійських тварин (телят, поросят, кролів, овець), птахів (курка, індик, гуска, качка, голуб останнім часом, страус, фазан, цесарка, павич, лебідь), а інші наприклад на розведенні равликів. Подорожуючи сільськими місцевостями туристи можуть також відвідати господарства, які відгодовують диких тварин (місцеві зоопарки)⁹³.

Унікальною можливістю для відпочивальників в агросадибах є ознайомлення з лікувальною апітерапією та придбанням екобезпечних та натуральних продуктів бджільництва. Відзначимо, що на сьогоднішній день число бджолиних сімей в Україні катастрофічно зменшується через людську недбалість, зокрема через інтенсивне оброблення полів пестицидами. Бджоли потрібні для запилення багатьох агрокультур, квітів та садів. Саме тому зважена агротуристична діяльність допомагає вберегти бджіл, а відтак відновити споконвічні традиції бджільництва та зробити наше життя кращим⁹⁴.

Для нових яскравих вражень від святкової атмосфери туристам також пропонується відвідати місцеві ярмарки та фестивалі. Такі атракції зазвичай проводяться на вихідні дні. Тут важлива успішна промоція та реклама, щоб охопити якомога більшу кількість відвіду-

⁹¹ Roman M., Niedziółka A. *Agroturystyka jako forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, 2017. 120 s.

⁹² Majewski J. *Agroturystyka to też biznes*. Warszawa: Fundacja Wspomaganie Wsi., 2004. 81 s.

⁹³ Костирко І. Г., Гнатишин Л. Б., Бойко В. В. *Нова економічна парадигма і сталий розвиток аграрної сфери. Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 46. С. 3-6.

⁹⁴ Зінько Ю., Мальська М., Пизоха Б., Горішевський П. *Система міжнародної сертифікації GoToCarpathia – шанс для промоції регіональних продуктів сільського туризму Українських Карпат. “Сталий розвиток сільського туризму”*. Матеріали міжнародного круглого столу. Київ:ЛІТ, 2016. С. 16–18.

вачів. Туристам пропонують вироби майстрів та ремісників від одягу, гончарства до прикрас, місцеві страви та гастрономію, сільські екопродукти, сільські розваги, верхову їзду, участь в іграх та змагання за призи, пісні, танці біля багаття, виступи етно- та фольк-гуртів тощо. Для таких ярмарків та фестивалів створюються поселення на великих галявинах з біотуалетами та кухнею. Організація таких фестивалів та ярмарків дає змогу власникам агросадіб прийняти значно більшу кількість агротуристів, а відтак популяризувати агротуризм у своєму селі⁹⁵.

Великої популярності останнім часом набувають агротуристичні розваги, які мають інноваційний характер, наприклад мандрівки лабіринтами з кукурудзи, або ж польові ігри на забудованій солом'яними конструкціями території. Лабіринти з кукурудзи розміщують зазвичай близько населених пунктів, щоб забезпечити постійний потік туристів. Солом'яні конструкції мають різні форми, які будують з блоків пресованої соломи на дерев'яній основі. З них створюють солом'яні містечка, фортеці, піраміди, лабіринти, трактори тощо. До того ж конструкції з соломи можуть використовуватись для ігор нової генерації (спортивні змагання, пейнтбол, козацькі забави, турніри тощо)⁹⁶.

Розваги в агротуризмі також пропонуються агротуристичними підприємствами як рекреаційні заходи:

- екскурсії фермами та демонстрації;
- сільськогосподарські майстерні та класи;
- агрозаходи та фестивалі;
- ігри та заходи на сільськогосподарську тематику;
- місцеві страви та дегустації;
- прогулянки на природі та спостереження за дикою природою;
- спорт і відпочинок на природі;
- культурно-історичні тури;
- майстерні декоративно-прикладного мистецтва;
- фестивалі та ярмарки.

⁹⁵ Зінько Ю. В., Рутинський М. Й. *Зелений туризм: навч. посіб.* Київ: Знання, 2008. 271 с.

⁹⁶ Маєвський Я. *Агротуризм: poradnik dla sільського господаря.* Львів, 2005. 80 с.

Розваги в агротуризмі є важливим аспектом досвіду агротуризму, оскільки вони надають туристам змогу дізнатися про сільське господарство, сільське життя та місцеву культуру, а також брати участь у дозвіллі та розважатися. Тип і спектр агротуристичних розважальних заходів, пропонувані агротуристичним підприємством, залежатимуть від конкретного контексту та ресурсів підприємства. Мета полягає в тому, щоб надати туристам унікальні, привабливі та незабутні враження, які спонукатимуть їх повертатися та рекомендувати агротуристичне підприємство знайомим і друзям.

Інноваційним підходом у формуванні туристичного продукту у сфері агротуризму є розвиток “зелених маршрутів” та розвиток аграрного туризму за кластерним принципом. “Зелені маршрути” (Greenways) є основою для створення регіонального туристичного продукту і кооперації між суб’єктами агротуризму. Це ефективний інструмент розвитку туризму, який дає змогу створювати цікаві та змістовні маршрути – основу для партнерства місцевої влади, жителів та громадських ініціатив⁹⁷.

Інноваційний характер для практики сільського туризму та агротуризму в Україні можуть мати піші та об’їзні дидактичні стежки й домашні зоопарки. Вони щоразу стають популярнішими формами демонстрації туристам рільничих господарств, села, лісів, а також національних парків. Вирізняють господарські й позагосподарські дидактичні стежки. Туристи можуть обирати або пішу прогулянку дидактичною стежкою, або поїздку по ній кінною бричкою. Під час пішої прогулянки туристи безпосередньо контактують із природою. На стежках заплановані зупинки з лавочками та інформаційними таблицями, на що в цьому місці варто звернути увагу.

Активний агротуристичний відпочинок пропонує також додаткові види послуг, такі як полювання та рибальство, катання на човнах, плавання, катання на возах з кіньми, верхову їзду, велопогулянки, катання на квадроциклах по бездоріжжю, піші походи у ліс та

⁹⁷ Власенко І. В. *Агротуризм в Україні та його інноваційна складова*. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького: серія економічні науки. Львів, 2018. Т. 20, № 86. С. 73-77.

гори, агроспорт, а також агротури та екскурсії. Насичена одноденна програма передбачає агротуристичний маршрут в межах агроклас-тера. Зазвичай це автобусні родинні екскурсії, завдяки яким туристи мають змогу відвідати декілька господарств із неповторною пропозицією послуг та продуктів⁹⁸.

Окремої уваги заслуговують сиро-винні тури, які користуються великою популярністю в агротуристів. Спробувати у майстер-класі власноруч зварити сир додає нових вражень. Тим паче, що овечі, козячі чи коров'ячі ферми сьогодні стають рідкістю, а натуральні, чи як тепер популярно називати “органічні” продукти мають високу вартість, особливо у міських магазинах. Тому і не дивно, що туриста ваблять такі тури, які передбачають скуштувати сиру чи продегустувати келих домашнього вина за розумною ціною, зробити гарні фото і просто насолодитися життям⁹⁹.

Агротуристичні господарства, у яких залучена вся сім'я, найчастіше засновані на традиційних цінностях. Стиль обслуговування, оздоблення житла, особливості місцевої кухні та якість атракцій віддзеркалює все те, що є характерним для цього регіону. Відвідувачі мають переконатись у приязності і привітності господаря та його родини, яка приймає туристів. Кожне агротуристичне господарство має свою неповторну пропозицію, яка зумовлює ті чи інші очікування в туристів, зокрема з обмеженими фізичними можливостями, для яких потрібний індивідуальний підхід¹⁰⁰.

Агротуристичні ферми – це діючі ферми, які пропонують туристичну діяльність як частину своєї основної діяльності. Вони надають туристам змогу познайомитися з сільським життям, дізнатися

⁹⁸ Кальна-Дубінок Т. П., Кулаць М. М., Рибак Л. Х., Кудінова І. П. *Основи управління та організації відпочинку в агрооселях. Інформаційні матеріали до Школи – семінару з дорадництва для власників агроосель. Серія 3. Сільський зелений туризм.* / за ред. В.П. Васильєва. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 72 с.

⁹⁹ Sznajder M., Przezbyrska L. *Agroturystyka.* Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2006. 257 s.

¹⁰⁰ Волошин О., Мацелюх А. *Сільський туризм – можливості для працевлаштування і реабілітації для людей з інвалідністю: практ. посіб.* Львів: Товариство “Зелений хрест”, 2019. 367 с.

про сільське господарство та насолодитися дозвіллям у природному та сільському середовищі. Загальні особливості агротуристичних господарств такі:

- сільськогосподарське виробництво: ферма вирощує зернові культури, худобу або іншу сільськогосподарську продукцію в рамках своєї діяльності;

- туристичні заходи, коли ферма пропонує широкий спектр туристичних заходів, таких як перебування на фермі, тури на ферму, агророзваги та місцеві страви;

- проживання та зручності: ферма може надати проживання та зручності для туристів, такі як пансіонати, кемпінги та заклади харчування;

- маркетинг і просування: ферма використовує низку стратегій маркетингу та просування, таких як цифрові платформи, події та радіомовлення, щоб охопити потенційних клієнтів;

- операції та управління: фермою керують і управляють підприємці, менеджери та персонал, які відповідають за повсякденну роботу та управління бізнесом;

- фінансові та адміністративні: ферма фінансово та адміністративно управляється для забезпечення прибутковості та стабільності;

- партнерство та співпраця: ферма може налагодити партнерство та співпрацю з іншими агротуристичними підприємствами, місцевими громадами та державними установами для просування та розвитку агротуризму в регіоні.

Агротуристичні ферми можуть відрізнитися за розміром і масштабом, від невеликих сімейних до великих комерційних підприємств. Вони є важливою частиною індустрії агротуризму, оскільки надають туристам автентичний досвід сільського життя та сільського господарства, а також підтримують місцеву економіку та сприяють сталому сільському господарству.

Гостинна поведінка господарів зумовлюється високою якістю обслуговування, а не тільки рівень підготовки або набутий досвід, якому вчать. Сільська гостинність це передусім комфорт, смачна місцева кухня та якість обслуговування, як одна з рис, які вирізняють агрооселю, що надає агротуристичні послуги. Бути гостинним

це значить ще бути психологом. Пильна увага до гостя, турбота про нього є вирішальними факторами забезпечення туриста першокласним обслуговуванням¹⁰¹.

Ключові принципи гостинності в агротуризмі:

- щире та сердечне привітання гостей зі сторони власника агросадиби;
- тепле прощання з відвідувачами;
- передбачення та виконання побажань гостей, увага до їх потреб;
- взаємопідтримка та повага між гостями та власниками агросадиби;
- постійне вдосконалення агротуристичних продуктів та послуг.

Гості дуже цінують сімейну атмосферу, відчуття комфорту та затишок в агросадибі. Для гостей є також важливим дизайн та інтер'єр, підібрані кольори, що використані в оздобленні та декорації агросадиби, які формують думку про гостинність. Надмірна простота та дешевизна в оздобленні агросадиб, а також використання у приміщеннях універсальних і таких, що не забруднюються, кольорів не створюють відчуття затишності і сприйматимуться як мало гостинна агрооселя¹⁰². Натомість доглянута агросадиба, впорядковане подвір'я з декораціями в українському стилі, квіткові клумби, використання теплих кольорів та елементів оздоблення з урахуванням регіонального стилю вже з самого початку перебування справлятиме враження гостинності¹⁰³.

Правила обслуговування в агротуризмі можуть відрізнитися залежно від конкретної агротуристичної садиби та її контексту. Однак існують деякі загальні принципи та найкращі практики, які зазвичай використовуються для забезпечення якості обслуговування та задоволеності клієнтів. Деякі з основних правил обслуговування в агротуризмі передбачають:

¹⁰¹ Ставська Ю. В. Сільський зелений туризм як напрям розвитку сільських територій. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 1. С. 83-95.

¹⁰² Васильєв В. Формування політики розвитку та функціонування сільського зеленого туризму в Україні. Туризм сільський зелений. Київ, 2012. №2. С. 2-3.

¹⁰³ Sikora J., *Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2012. 309 s.

– охорону здоров'я та безпеку: агротуристичні садиби повинні дотримуватися правил охорони здоров'я та безпеки, таких як безпека харчових продуктів, пожежна безпека та надання першої допомоги, щоб захистити добробут туристів, власників садиб та за вимоги додаткового обслуговуючого персоналу;

– якість обслуговування: агротуристичні садиби повинні надавати високоякісні послуги, які відповідають очікуванням клієнтів і покращують їхній досвід; це може передбачати забезпечення чистим і комфортним житлом, високоякісне харчування та захопливу інформативну туристичну діяльність;

– обслуговування клієнтів: агротуристичні садиби повинні забезпечувати доброзичливе та корисне обслуговування клієнтів, а саме чітку та точну інформацію, оперативні відповіді на запити клієнтів та ефективне розв'язання скарг клієнтів;

– екологічну стійкість: агротуристичні садиби повинні застосовувати екологічно стійкі практики, такі як управління відходами, енергозбереження та збереження води, щоб мінімізувати свій вплив на природне середовище;

– культурну чутливість: агротуристичні садиби повинні бути чутливими до культурної ситуації та поважати місцеву громаду і її традиції, звичаї та цінності;

– справедливе ціноутворення: агротуристичні садиби повинні встановлювати справедливі та прозорі ціни на свої послуги, що базуються на якості обслуговування та собівартості продукції;

– маркетинг і просування: агротуристичні садиби повинні брати участь у етичних практиках маркетингу та просування, зокрема правдивість у рекламі та уникнення введення в оману або обману;

– відповідність законодавству: агротуристичні садиби повинні дотримуватися всіх відповідних законів і нормативних актів, серед яких стандарти охорони здоров'я та безпеки, захист навколишнього середовища та трудові стандарти;

– інновації: агротуристичні садиби повинні прагнути бути новаторськими та креативними у своєму підході до обслуговування, пропонуючи унікальні та незабутні враження, які відрізнятимуть їх від конкурентів.

Ці правила обслуговування в агротуризмі мають важливе значення для забезпечення задоволеності клієнтів, сприяння позитивній усній інформації та створення міцної репутації агротуристичної садиби. Дотримуючись цих правил, агротуристичні садиби можуть побудувати успішний і стійкий бізнес, який принесе користь як туристам, місцевій громаді, регіоні та цілій країні.

Основні правила обслуговування¹⁰⁴:

- усмішка є візитною карткою господарів;
- під час зустрічі з гостем привітатися, старатися називати його на ім'я;
- не допускати фамільярності, не дошкуляти гостям;
- одяг має бути чистим і охайним, а макіяж – помірним;
- зберігати конфіденційність щодо будь-якої особистої інформації гостей;
- виконувати обіцянки та побажання точно в термін;
- вислуховувати претензії у спокійній манері, докладати всіх зусиль щодо задоволення скарг, переконатися, що гість задоволений;
- попередити про існуючі небезпеки, підготувати гостей до правил поведінки у надзвичайних ситуаціях¹⁰⁵.

Важливою рушійною силою для розвитку агротуризму є фермерство. Натепер малі та середні фермерські господарства, особливо сімейного типу, потребують вагомої державної підтримки, а саме збільшення держаних дотацій, зниження ставок по кредитах на агротехніку та добрива, зменшення оподаткування, залучення міжнародних грантових проєктів, створення сприятливого середовища для реалізації продукції тощо. В Україні агротуризм став невід'ємною складовою комплексного соціально-економічного розвитку села, а також додатковим прибутком у фермерському господарстві.

Для проведення ефективної реклами агротуристичних послуг у системі маркетингу потрібно залучати усі наявні інструменти, раціонально та ефективно використовувати унікальні природні та історико-культурні ресурси для збільшення туристичних потоків. Розви-

¹⁰⁴ Домбровський З., Гордієнко О., Горішевський П. 10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні. Київ: Проєкт, 2011. 230 с.

¹⁰⁵ Маєвський Я. Агротуризм: poradnik для сільського господаря. Львів, 2005. 80 с.

ток бізнес стратегії агротуристичного підприємства повинний бути не тільки налаштований на отримання частки ринку, а збереження рентабельності і збільшення капіталізації підприємства. Тому виконання цього завдання передбачає для кожного агротуристичного підприємства комплекс організаційно-економічних, рекламно-інформаційних і комунікативних заходів.

Особливості ринку агротуристичних послуг:

- високий попит на справжні та захопливі враження від сільської місцевості;
- зростання інтересу до екотуризму та сталого туризму;
- конкуренція між провайдерами агротуризму за частку туристичного ринку;
- збільшення використання технологій та онлайн-платформ для маркетингу і бронювання;
- потреба в стандартах якості та правилах для забезпечення безпеки та задоволення відвідувачів;
- сезонність, з піком попиту у святкові та літні місяці;
- різноманітність пропозицій, від проживання на фермі чи в агросадбі та кулінарних курсів до агророзваг і пригод;
- зростаюче визнання важливості агротуризму в підтримці розвитку та відродження сільської місцевості.

Власне кажучи, агротуризм та всі пов'язані з ним послуги, гостинність і продукти створюються для того, щоб людина відпочила від міської суєти, набралася життєвої енергії на свіжому повітрі, нових незабутніх вражень та оздоровленою повернулася до буденності. Як свідчить практика, люди, котрі відвідали агросадибу і вдихнули дух сільського побуту, традицій та щирої гостинності, обов'язково ще туди повернуться.

В час пандемії внутрішній агротуризм переживає новий виток відродження та підйому, а загалом стає дедалі доступнішим та популярнішим. Як говорить народна мудрість, “щоб бути щасливим, треба пізнати себе”, а щоб пізнати себе, треба пізнати рідний край, власні традиції та звичаї, витоки своїх джерел, які зберігаються тільки на селі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Губені Ю. Е., Коверко Ю. А. Розвиток особистих селянських господарств в умовах адміністративної децентралізації. Економіка АПК. Львів, 2017. №1. С. 68-73.
2. Бабікова К.О. Сталій розвиток аграрного туризму в Україні: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. 170 с.
3. Бугіль С., Ступень Р. Роль та пріоритети сільського зеленого туризму в соціально-економічному розвитку сільських територій. Аграрна економіка. Львівський національний університет природокористування. 2022. Т. 15. № 1-2. С. 70-82.
4. Васильєв В. П. Десять років розвитку сільського зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи Туризм: Теорія і практика. Київ, 2005. №1. С. 3-16.
5. Васильєв В. Формування політики розвитку та функціонування сільського зеленого туризму в Україні. Туризм сільський зелений. Київ, 2012. №2. С. 2-3.
6. Власенко І. В. Агротуризм в Україні та його інноваційна складова. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького: серія економічні науки. Львів, 2018. Т. 20, № 86. С. 73-77.
7. Волошин О., Мацелюх А. Сільський туризм – можливості для працевлаштування і реабілітації для людей з інвалідністю: практ. посіб. Львів: Товариство “Зелений хрест”, 2019. 367 с.
8. Герасименко В. Г., Нездоймінов С. Г. Аграрний туризм як вид підприємництва: монографія. Одеса: ПАЛЬМІРА, 2011. 178 с.
9. Главацька В. В. Чинники становлення і утвердження сільського зеленого туризму. Вісник Прикарпатського університету: серія економіка. 2006. Вип. 3. С. 100-106.
10. Головацька В. В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основи організації. Економіка АПК. Київ, 2006. №10. С.148-155.
11. Горішевський П. Підвищення якості послуг через впровадження програми добровільної категоризації “Українська гостинна садиба”. Туризм сільський зелений. Київ, 2012. №2. С. 35-36.
12. Гримак О., Вовк М., Джура В. Перспективи розвитку аграрного туризму в Карпатському регіоні. Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького, 2017. Т. 19, № 81. С. 114-117.

13. Губені Ю. Е. Економічна реформа – очима села: 20 років потому: результати та аналіз повторного соціологічного опитування: монографія. Львів: Українські технології, 2017. 93 с.

14. Губені Ю. Е. Підприємництво: навч. посіб. Львів: Українські технології, 2012. 572 с.

15. Гуткевич С. О., Габа М. І., Корінько М. Д. Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм. Київ: НУХТ, 2016. 212 с.

16. Давиденко І. В., Михайлюк О. Л. Концептуальні підходи до організації та діяльності туристичних кластерів: монографія. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2020. 497 с.

17. Дидів І. Б. Агротуризм як перспективний напрям відродження села. Використання й охорона земельних ресурсів: актуальні питання науки та практики: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Львів, 16 травня 2018 р.). Львів: Львівський національний аграрний університет, 2018. С. 71-73.

18. Дидів І. Б. Агротуристична діяльність, як засіб захисту та збереження навколишнього середовища. Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 лютого 2018 р.). Ужгород: Видавничий дім “Тельветика”, 2018. С. 77-79.

19. Дидів І. Б. Діяльність та розвиток агротуризму у Львівській та Івано-Франківській області. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2016. №23 (1). С. 119-123.

20. Дидів І. Б. Збільшення туристичних потоків в агротуристичні підприємства завдяки рекламі в системі маркетингу. Реклама: інтеграція теорії та практики : тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 45-47.

21. Дидів І. Б. Кластерна форма організації агротуристичного підприємництва. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2014. №21 (2). С. 184-189.

22. Дидів І. Б. Основні засади розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 жовтня 2019 р.) Львів: ЛДУФК ім. І. Боберського, 2019. С. 48-50.

23. Дидів І. Б. Підприємницькі засади розвитку агротуризму. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2019. №26. С. 146-150.

24. Дидів І. Б. Соціально-економічне значення сільського зеленого туризму. *Wiadomości o postępie naukowym i rzeczywistych badaniach naukowych współczesności: kolekcja prac naukowych "ΛΟΓΟΣ"* z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Kraków, 17 czerwca 2019 r.). Kraków: OP "Europejska platforma naukowa", 2019. T. 2. S.12-14.

25. Дидів І. Б. Становлення агротуризму та його роль у розвитку українського села. Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсоощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва і розвитку сільських територій: Матеріали тез XV Міжнародного науково-практичного форуму: Львівський національний аграрний університет, (м. Дубляни, 24-26 вересня 2014 р.) Львів. С. 115-121.

26. Дидів І. Б., Дидів А. І. Оцінка екологічних впливів туристичної діяльності на навколишнє середовище. *Географія та туризм: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди: (м. Харків, 26 лютого, 2021 р.) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. С. 74–81.*

27. Дидів І. Б., Липчук В. В. Розвиток агротуристичного підприємництва в Україні та перспективи інтеграції на міжнародний ринок. Сучасні тенденції розвитку туризму та індустрії гостинності: Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Донецьк, 13-14 листопада 2013 р.). Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського, 2013. С. 116-119.

28. Дидів І. Б., Хомич Н. П. Привабливість відпочинку у сільському зеленому туризмі. Регіональні особливості розвитку невиробничої сфери економіки України: збірник тез міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Харків, 21-22 листопада 2019 р.). Харків, 2019. С. 58-59.

29. Домбровський З., Гордієнко О., Горішевський П. 10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні. Київ: Проект, 2011. 230 с.

30. Забуранна Л. В. Туристична підприємницька діяльність в аграрній сфері: теорія, організація: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 482 с.

31. Зінько Ю. В., Рутинський М. Й. Зелений туризм: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 271 с.

32. Зінько Ю. В., Рутинський М. Й., Горішевський П. А. Інноваційні форми занять в сільському туризмі та агротуризмі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: серія економіка, аграрний менеджмент, бізнес. Київ, 2011. Вип.163. Част. 1. С. 30-38.

33. Зінько Ю., Мальська М., Пизоха Б., Горішевський П. Система міжнародної сертифікації GoToCarpathia – шанс для промоції регіональних продуктів сільського туризму Українських Карпат. "Сталий розвиток сіль-

ського туризму”. Матеріали міжнародного круглого столу. Київ:ЛГТ, 2016. С. 16–18.

34. Іванюта В. Ф. Роль підприємництва у розвитку туризму регіону. Агросвіт. 2008. №5. С. 38-41.

35. Кальна-Дубінюк Т. П., Кулаць М. М., Рибак Л. Х., Кудінова І. П. Основи управління та організації відпочинку в агрооселях. Інформаційні матеріали до Школи – семінару з дорадництва для власників агроосель. Серія 3. Сільський зелений туризм. / за ред. В.П. Васильєва. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 72 с.

36. Костирко І. Г., Гнатишин Л. Б., Бойко В. В. Нова економічна парадигма і сталий розвиток аграрної сфери. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 46. С. 3-6.

37. Костирко І. Г., Корчинська О. О. Кластерний підхід у розвитку сільського зеленого туризму. Інноваційна економіка. 2015. №4 (59). С. 159-163.

38. Костиця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика: монографія / за ред. проф. Є.І. Ходаківського, проф. Ю. С. Цал-Цалка. Житомир: ЖДТУ, 2006. 196 с.

39. Кравченко О. Б. Агро- і зелений туризм: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2007. 84 с.

40. Кудла Н. Основи сільського туризму: науково-теоретичний аспект. Дрогобич, 2006. 62 с.

41. Кудла Н. С. Місце агротуризму в активізації розвитку сільських територій. Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК. Львів, 2006. № 13. С. 564-569.

42. Кудла Н. С. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб. Київ: “Центр учбової літератури”, 2017. 152 с.

43. Лазарева О. В. Ключові аспекти розвитку агротуризму в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор’я. 2017. Вип. 4 (96). С. 25-35.

44. Лазарева О. В. Детермінанти збалансованого екотуризму в країнах Європейського союзу. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 5. С. 17-23.

45. Лазарева О. В. Ключові аспекти розвитку агротуризму в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор’я. 2017. Вип. 4. С. 25-35.

46. Липчук В. В., Дидів І. Б. Значення агротуристичного підприємництва у розвитку сільських територій в Україні. Вісник Львівської комерційної академії: серія економічна. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. Вип. 43. С. 96-100.

47. Липчук В. В., Дидів І. Б. Сучасний стан і перспективи розвитку агротуристичного підприємництва в Україні. Матеріали Міжнар. наук.-практ. Форуму: “Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового ви-

робництва розвитку сільських територій” (м. Львів, 18-20 вересня 2013 р.). Львів: Львівський національний аграрний університет, 2013. – С. 281-285.

48. Липчук В. В., Коробка С. В. Розвиток малого підприємництва у сільському господарстві. Львів: Сполом, 2011. 227 с.

49. Липчук В. В., Липчук Н. В., Солтис О. Г. Підприємництво в розвитку інтегрованого сільського господарства і сільських територій. Львів: Сполом, 2013. 309 с.

50. Липчук В., Липчук Н. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку. Львів: Сполом, 2008. 160 с.

51. Липчук Н. В. Особливості та стратегії агротуристичного продукту. Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК. Львів, 2006. №13. С. 528-531.

52. Липчук Н. В., Дидів І. Б. Мотивація відпочинку у сфері сільського зеленого туризму. Міжнародна науково-практична конференція: Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку, (м. Київ, 23-24 жовтня, 2014 р.) Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 36-37.

53. Лозинська М. Проблеми та перспективи розвитку малих підприємств туристичної інфраструктури Львівщини. Регіональна економіка. Львів, 2005. №3. С. 224-229.

54. Лужанська Т. Ю., Михалинець С. С., Тебляшкіна Л. І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб. / за ред. проф. Волошина М. І. Київ: Кондор, 2008. 382 с.

55. Лученок С.А. Агротуризм: мировой опыт и развитие в республике Беларусь. Минск : БГЭУ, 2008. 198 с.

56. Маєвський Я. Агротуризм: порадник для сільського господаря. Львів, 2005. 80 с.

57. Мальська М. П., Зінько Ю. В. Кластери сільського туризму України як інноваційні структури. Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України: монографія. Львів: ЛТЕУ, 2018. С. 188–202.

58. Мацюк Л. В селі туриста приймає не один власник агрооселі, а вся громада. Туризм сільський зелений. Київ, 2013. №1. С. 28-29

59. Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. Вісник Національного університету “Львівська Політехніка”. Львів, 2012. №727. С. 341-348.

60. Михасюк І. Р., Петлін І. В. Управління розвитком малого підприємництва зеленого туризму: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 284 с.

61. Осадча Т. С. Сільський зелений туризм в Україні: окремі аспекти організації, обліку і контролю: монографія / за ред. Професора В. Є. Труша. Херсон: “Олді-плюс”, 2009. 294 с.

62. Печенюк А.П. Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму. автореф. дис. канд. екон. наук. Кам'янець-Подільський, 2018. 21 с.
63. Пітюліч М. М., Михайлюк І. І. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн. Науковий вісник Ужгородського університету: серія економіка. Ужгород, 2011. Спецвипуск 33. Част. 3. С. 154-158.
64. Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність: Проект Закону України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ruraltourism.com.ua/?a=viewmaterial&id=9>
65. Про внесення змін до Закону України “Про особисте селянське господарство” щодо розвитку сільського зеленого туризму: Проект Закону України від 02 липня 2015 року № 2232а. Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55828
66. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 року №742-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №29. ст. 232. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>
67. Про сільський та сільський зелений туризм: Постанова Верховної Ради України про прийняття за основу проекту Закону України від 23 жовтня 2003 року №4299. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2179-IV#Text>
68. Про сільський та сільський зелений туризм: Проект Закону України України від 05 березня 2021 року №5206. Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71321
69. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року №324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №31. ст. 241. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
70. Спілка сільського зеленого туризму України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.greentour.com.ua/>
71. Ставська Ю. В. Напрями інноваційного розвитку туризму в Україні. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 2. С. 45-57.
72. Ставська Ю. В. Сільський зелений туризм як напрям розвитку сільських територій. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 1. С. 83-95.
73. Степанов В. Ю. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми державного управління. Харків, 2018. №1(53). С. 1-5.
74. Тищук І. В. Методика оцінки стану та перспективності розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України. Перспективи розвитку

туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І. М. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 390 с. С. 105–117.

75. Тищук І. В. Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / за науковою редакцією д.е.н., професора Матвійчук Л. Ю. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 260 с.

76. Черевко Г. В. Янишин Я. С., Піняга Н. О. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2017. 260 с.

77. Черевко Г.В., Іванов А.О. Вдосконалення організації матеріально-технічної бази агротуристичних господарств як чинник підвищення рівня їх гостинності. Економіка. Управління. Інновації. 2011. №1 (5).

78. Черевко Г.В., Стефанюк У.Ф. Фермерські господарства України та розвиток їх трудового потенціалу. Львів: Ліга-Прес, 2018. 248 с.

79. Шимечко Г. І. Агротуризм як напрямок диверсифікації економічної активності на селі. Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнар. форуму молодих вчених. Харків, 2008. С. 321-323.

80. Шимечко Г. І. Агротуристичні ресурси та проблеми їх використання в Україні. Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК, 2006. № 13. С. 573-578.

81. Шимечко Г. І., Черевко Г. В. Агротуризм як напрям підприємництва: теорія і практика: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2009. 206 с.

82. Школа І. М., Ореховська Т. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія. Чернівці: Книга – XXI, 2007. 292 с.

83. Lypczuk V., Kotliński W., Dydiv I. Wykorzystanie zasobów agroturystyki w regionie Karpackim Ukraine. Gospodarka I finansse. Współczesne wyzwania rozwoju społeczno-ekonomicznego polski i europy. Kielce, 2015. No 6, pp. 147-158.

84. Majewski J. Agroturystyka to też biznes. Warszawa: Fundacja Wspomagania Wsi., 2004. 81 s.

85. Roberts L., Hall D. Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice Edinburg: Scottish Agricultural College, 2001. 272 p.

86. Roman M., Niedziółka A. Agroturystyka jako forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, 2017. 120 s.

87. Sikora J., Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2012. 309 s.

88. Sznajder M., Przezbyrska L. Agroturystyka. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2006. 257 s.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА УМОВИ РОЗВИТКУ АГРОТУРИЗМУ

2.1. Туристично-рекреаційний потенціал як основа розвитку агротуризму

Туристична галузь є однією з найприбутковіших і найперспективніших у розрізі економіки сучасного світу. Успішність туристичної сфери на території країни безпосередньо залежить від міри реалізації її туристичного потенціалу, оскільки туристичний потенціал є базовим фактором формування та розвитку туристичної діяльності держави. Формування туристичного потенціалу є одним із головних питань державного управління щодо забезпечення сприятливих умов для національного розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Туристичний потенціал в агротуризмі означає здатність агротуристичних підприємств залучати туристів, створюючи економічні та соціальні вигоди для місцевої громади та індустрії гостинності загалом. Ключові фактори, які сприяють туристичному потенціалу в агротуризмі, це:

– природна краса та біорозмаїття: агротуристичні садиби, розташовані в районах з мальовничими ландшафтами, різноманітною дикою природою та природними ресурсами, такими як ліси, озера та річки, мають високий туристичний потенціал;

– культурна спадщина: агротуристичні садиби, розташовані в районах з багатою культурною спадщиною, як-от історичні місця, традиційна архітектура та культурні заходи, мають високий туристичний потенціал;

– місцева продукція та кухня: агротуристичні садиби, які пропонують свіжі продукти місцевого походження, такі як молочні продукти, фрукти та овочі, а також традиційні рецепти, мають високий туристичний потенціал;

– діяльність активного та пізнавального туризму: агротуристичні господарства, які пропонують захоплюючі та інформативні види діяльності, такі як екскурсії на ферми, кулінарні курси та прогулянки на природі, мають високий туристичний потенціал;

– комфортне і автентичне житло: агротуристичні господарства, які пропонують зручне та автентичне житло, наприклад, традиційні фермерські будинки, кімнати для гостей та кемпінги, мають високий туристичний потенціал;

– зручне розташування та доступність: високий туристичний потенціал мають підприємства агротуризму, які розташовані в районах, до яких легко дістатися автомобільним, повітряним транспортом і громадським транспортом;

– високоякісне обслуговування клієнтів: агротуристичні господарства, які надають високоякісне обслуговування клієнтів, наприклад доброзичливий та обізнаний персонал, чітку та точну інформацію та ефективне розв'язання скарг клієнтів, мають високий туристичний потенціал.

Максимально використовуючи ці фактори, агротуристичні господарства можуть використовувати величезний туристичний потенціал, залучаючи більше туристів, генеруючи більше доходу і сприяючи сталому та інклюзивному розвитку туризму в сільській місцевості.

Туристичний потенціал є базовим фактором формування та розвитку туристичної галузі на території країни та одним із чинників консолідації суспільства. За допомогою туристичного потенціалу можна сформувати сукупність конкурентних переваг тієї чи іншої території (країни, регіону чи окремого населеного пункту), яка завдяки ефективним і чітким рішенням і механізмам державного управління має здатність обслуговувати цільові туристичні ринки, відповідаючи попиту на туристичні послуги, та туристичні пропозиції як важливий важіль світового та національного туристичних ринків. Туристичний потенціал є унікальною особливістю України, яку можна використовувати для покращення соціально-економічного стану місцевого населення та країни загалом завдяки надходженням від прибутків туристичної галузі до державного та місцевих бюджетів, а

також для консолідації населення за допомогою туристичної кооперації між різними областями України та створення позитивного туристичного іміджу країни і впливу з боку державного управління¹⁰⁶.

Туристичний потенціал є національним багатством України, тому його потрібно ефективно використовувати та берегти, приймаючи відповідні управлінські рішення щодо подальшого розвитку та правильної організації його формування на території країни. Незважаючи на потужний туристичний потенціал України, він використовується недостатньо і потребує створення з боку державного управління сприятливих умов для процесу формування туристичного потенціалу як чинника консолідації суспільства.

Майстро С. В. та Домбровська С. М. зазначають, що практика багатьох закордонних держав свідчить, як максимальне використання наявного потенціалу країни і розвиток на його базі рекреаційно-туристичної індустрії є одним із найважливіших засобів підвищення економічного добробуту, інтеграції у світову економіку¹⁰⁷.

А. Парфіненко вважає, що держава є основним, але не єдиним суб'єктом реалізації туристичної політики. Остання здійснюється також органами місцевого самоврядування, громадськими і професійними організаціями, підприємницькими структурами. Втім, саме держава відіграє ключову роль у визначенні основних пріоритетів та створенні ринкових умов розвитку туристичної сфери країни¹⁰⁸.

Туристична галузь є сектором економіки України, яка особливо потребує підтримки з боку державного управління. Державне управління туристичною сферою України відіграє важливу роль не тільки у плані економічного розвитку держави, а й для безпеки туристів, а також працівників туристичної галузі, які надають їм послуги пе-

¹⁰⁶ Кривенкова Р. Ю. *Поняття та сутність туристичного потенціалу: державно-управлінський аспект. Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2019. № 9. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=201>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.9.70

¹⁰⁷ Майстро С. В., Домбровська С. М. *Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія.* Харків, 2017. 198 с.

¹⁰⁸ Парфіненко А. Ю. *Туристична політика зарубіжних країн: підручник.* Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 220 с.

ревезення, розміщення, харчування, екскурсійно-туристичні та інші додаткові послуги гостинності.

Державне управління туристичною сферою потрібне для розвитку країни, оскільки туризм як самостійна галузь економіки потребує владного впливу та контролю з боку органів державної влади на державному, регіональному та місцевому рівнях, а також постійних досліджень на світовому і національному туристичних ринках.

На нашу думку, найпоширенішим сприйняттям туристичного потенціалу є його асоціація з сукупністю туристичних ресурсів. Наприклад, у науковій літературі часто зустрічається отождоження термінів понять “потенціал” та “ресурси”. Туристичні ресурси називають системоутворювальним чинником і базовою умовою розвитку туристично-рекреаційного потенціалу. Туристичні ресурси відіграють “роль засобів праці у туризмі, завдяки яким можуть вироблятися різноманітні за своїм характером туристичні продукти”.

Формування туристичного потенціалу регіону обумовлено можливістю використання туристичних ресурсів в організації і розвитку туристичної діяльності на тій чи іншій території. Здатність суб’єктів туристичної діяльності ефективно використовувати туристично-рекреаційний потенціал регіону забезпечуватиме успішний розвиток як суб’єктів туристичної індустрії, так і регіону¹⁰⁹.

Туристичний потенціал – це сукупність туристичних ресурсів і туристичних можливостей території, які органи державного управління використовують та можуть у перспективі використати для консолідації суспільства на державному, регіональному та місцевому рівнях. Оскільки туристичний потенціал України є одним із чинників консолідації суспільства, вважаємо доцільним ввести до наукового дискурсу поняття “консолідаційний туризм”, суть якого полягає в тому, що це вид туризму, за якого ідея (задум) подорожей та екскурсій полягає у пізнанні атрактивних природних та історико-культурних туристичних ресурсів території держави, національної культури, національної ідентичності та національної свідомості громадян різних областей і районів України з метою

¹⁰⁹ *Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.*

формування та зміцнення консолідаційних (об'єднувальних) засад приналежності до єдиного суспільства та без провадження комерційної діяльності.

Однією з засад туристичного потенціалу є задоволення туристичних потреб шляхом цільового використання природних, історико-культурних та інфраструктурних (соціально-економічних) туристичних ресурсів з метою розвитку туристичної діяльності на визначеній території, а також для злагодження внутрішньо суспільних комунікаційно-консолідаційних зв'язків.

Економіко-географічне положення, наявність природних ресурсів, курортних зон, розвинених транспортної та соціальної інфраструктур, наявність пам'ятників історії та культури дає змогу захувати Україну до країн з високим потенціалом розвитку туризму та високою інвестиційною привабливістю.

Майже 15% території країни можна вважати курортними територіями, зонами відпочинку, гірськими і приморськими ландшафтами, де збережено національні традиції, музеї, архітектурні, історичні та культурні пам'ятки. Зокрема Україна має істотний природний внутрішній потенціал розвитку туризму¹¹⁰.

Туристично-рекреаційний потенціал України є унікальним, тому на сучасному етапі особливо потрібне ефективне державне управління процесом формування та розвитку туристичного потенціалу в нашій державі. Державне управління повинно створити належні умови роботи для органів влади різних рівнів управління процесом формування та розвитку туристичного потенціалу України.

На думку С. Домбровської, О. Білотіл та А. Помази-Пономаренко, однією з умов, здатних забезпечити успішне функціонування туристичної сфери, є формування такої організаційної структури управління нею, що дасть змогу здійснювати планово-узгоджену діяльність на рівні регіону, розробляти регіональні, міжрегіональні та загальнодержавні програми економічного розвитку, вдосконалювати організаційно-економічні механізми підвищення ефективності

¹¹⁰ Просторова організація туристично-рекреаційної сфери регіону: монографія / за заг. ред. В. В. Паппа. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. 268 с.

функціонування як самої туристичної сфери, так і всього господарського комплексу регіону¹¹¹.

Основою туристично-рекреаційного потенціалу є природні (кліматичні, бальнеологічні, ландшафтні, водні) та історико-культурні (археологічні, сакральні, історичні, архітектурні, мистецькі, інформаційні) туристичні ресурси. Сюди також належить туристична інфраструктура, яка формується завдяки ефективному функціонуванню закладів готельного та ресторанного господарства, санаторно-курортній сфері, транспортній системі і туристичним підприємствам (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Складові туристично-рекреаційного потенціалу

Джерело: вдосконалено на підставі літературного джерела [26]

Львівська область є однією з найрозвиненіших областей України в економічному, туристичному, культурному та науковому напрямках. Адміністративно поділяється на 20 районів, 9 міст обласного значення, 631 сільську раду¹¹². У 43 містах, 35 селищах міського типу і 1849 селах станом на 1 травня 2019 року проживало 2 522 021 осіб (5,4%

¹¹¹ Домбровська С. М., Білотіл О. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Державне регулювання туристичної галузі України. Монографія. Харків: НУЦЗУ, 2016. 196 с.

¹¹² Рекреаційний потенціал Львівщини. Статистичний збірник 2011 року. Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2011. 96 с.

від загального населення України). Міському населенню належить 60,97%, сільському 39,03% (на 1 травня 2019 року)¹¹³.

Природні умови області різноманітні та сприятливі для розвитку сільського господарства і рекреації. На території області беруть свій початок важливі водні артерії Центрально-Східної Європи – Дністер, Західний Буг та Сян. Львівщина має сприятливе географічне розташування. На частині її території простяглися Українські Карпати із значними рекреаційними ресурсами, а інша частина розміщена в лісостеповій фізико-географічній зоні, що сприяє господарській діяльності населення¹¹⁴.

Львівська область володіє значними природними ресурсами, що дає перспективу стати туристичним регіоном світового масштабу. Цьому сприяє ефективне та раціональне використання природного туристично-рекреаційного потенціалу області¹¹⁵. За наявністю природно-рекреаційних ресурсів Львівська область посідає одне з провідних місць в державі: їх частка в природно-ресурсному потенціалі України складає близько 5,4%¹¹⁶. Природний рекреаційний потенціал області представлений лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, кліматичними, водними та лісовими ресурсами¹¹⁷. Загалом природні ресурси об'єднують у такі групи:

¹¹³ Головне управління статистики у Львівській області. Населення та міграція. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/19/theme_19.php?code=19

¹¹⁴ Екологічний атлас Львівщини / за ред. Б.М. Матоліча. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області. Львів: ПП "Гараздовський А. Є.", 2007. 69 с.

¹¹⁵ Дидів І. Б. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області. Сучасний рух науки: матеріали тез X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, що присвячена головній місії Міжнародного електронного науково-практичного журналу "WayScience" – прокласти шлях розвитку сучасної науки від ідеї до результату (м. Дніпро, 2-3 квітня, 2020 р.). Дніпро, 2020. Т. 1. С. 376-381.

¹¹⁶ Запотоцький С., Горин І. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області: географічні особливості використання та відтворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. №70 (1). С. 72-79.

¹¹⁷ Програми розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018 – 2020 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://archive>.

1) мінеральносировинні; 2) агрокліматичні; 3) біотичні (зокрема, лісові, морські); 4) земельні; 5) водні; 6) рекреаційні; 7) людські¹¹⁸.

Розрахунок проводився за шістьма видами природних ресурсів – земельні, лісові, рекреаційні, фауністичні, водні, мінеральні – на базі даних, отриманих під час дослідження. Львівська область за природно-ресурсним потенціалом вирізняється з-поміж інших областей у Карпатському регіону (рис. 2.2).

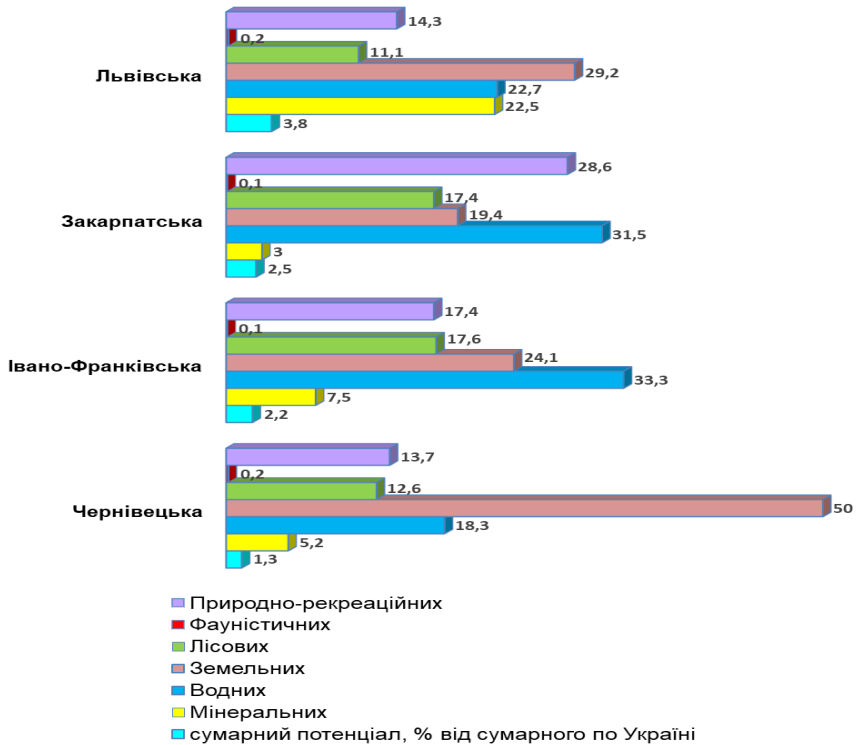

Рис. 2.2. Природно-ресурсний потенціал Карпатського регіону
Джерело: складене авторами на підставі літературних джерел [21, 54]

lvivoblrada.gov.ua/document.php?doc_id/1394

¹¹⁸ Паньків Н. Туристичне ресурсознавство. Львів: Український бестселер, 2011. 238 с.

Важливим є визначення структури всього природно-ресурсного потенціалу (ПРП) Львівської області і виявлення місця, яке посідає той чи інший його компонент в інтегральній (сумарній) величині. Методику визначення компонентної структури ПРП території на прикладі України розробив В. Руденко¹¹⁹. Для комплексної і загальної характеристики оцінки ПРП Львівської області нами був використаний показник ентропійної міри різноманітності, розрахований за формулою Шеннона (2.1):

$$H = \sum_{i=1}^n p_i \log_2 P_i \quad (2.1.)$$

де n – кількість видів природних ресурсів,

P_i – частка природного ресурсу в інтегральному природно-ресурсному потенціалі території.

Сумарний потенціал Львівської області в Україні сягає 3,8 %. Львівська область є на восьмому місці серед областей України. Найбільша частка в компонентній структурі ресурсів Львівської обл. належить земельним (29,2 % від усього ресурсного потенціалу), водним (22,7%) і мінеральним (22,5%) ресурсам. Нижчим є зазначений потенціал природних рекреаційних ресурсів (14,3 %), лісових (11,1%) і найнижчим – фауністичних (0,2%) (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Природно-ресурсний потенціал Львівської області

Показники	Україна	Львівська область
Сумарний потенціал, % від підсумку по Україні		3,8
Потенціал ресурсів, %	Мінеральних	28,3
	Водних	13,1
	Земельних	44,4
	Лісових	4,2
	Фауністичних	0,5
	Рекреаційних	9,5

Джерело: складене авторами на підставі літературних джерел [47, 54]

¹¹⁹ Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: у 3 ч. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 552 с.

Сумарний ПРП у Львівській області є вищим у її гірській частині (53,6 %), ніж у рівнинній (35,9%). Така ситуація склалася завдяки більшому потенціалу у гірській частині водних (28,5 %), лісових (13,2) та природно-рекреаційних (16,9 %) ресурсів¹²⁰. У рівнинній частині Львівської області ці види ресурсів мають значно меншу частку – відповідно, 16,0, 8,7 та 11,2 %. Проте у рівнинній частині Львівської обл. переважають мінеральні (25,8 %, у гірській частині 19,7 %), земельні (38,0 %, у гірській частині 21,6 %) та фауністичні (0,3 %, у гірській частині 0,1 %) ресурси¹²¹.

Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу Львівської області за адміністративними районами (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2

Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу Львівської області за адміністративними районами

Райони	Потенціал ресурсів, %					
	мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	природних рекреаційних
По області загалом	22,5	22,7	29,2	11,1	0,2	14,3
<i>На гірській частині, усього</i>	<i>19,7</i>	<i>28,5</i>	<i>21,6</i>	<i>13,2</i>	<i>0,1</i>	<i>16,9</i>
Дрогобицький	34,7	23,0	11,4	13,9	0,1	16,9
Жидачівський	18,5	33,5	29,5	7,6	0,1	10,8
Миколаївський	23,9	21,9	28,2	12,6	0,1	13,3
Мостиський	20,6	3,3	58,	6,1	0,2	12,0
Самбірський	16,1	24,1	41,4	9,8	0,1	8,5
Сколівський	15,5	45,7	5,4	25,3	-	8,1

¹²⁰ Рібун Л. В., Стричак Г. В. Суть та значення агротуризму. Науковий вісник НЛТУ України. Львів, 2013. Вип. 23.3. С. 117-120.

¹²¹ Перхач О., Сиротюк М. Геопросторовий аналіз природно-ресурсного потенціалу Львівської області. Вісник Львівського університету: серія географічна. Львів, 2015. Вип. 49. С. 266-274.

Райони	Потенціал ресурсів, %					
	мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	природних рекреаційних
Старосамбірський	2,3	41,2	28,3	11,9	0,1	16,2
Стрийський	19,8	27,2	16,7	16,	0,1	20,6
Турківський	1,6	53,3	13,2	19,2	0,1	12,6
<i>На рівнинній частині, усього</i>	<i>25,8</i>	<i>16,0</i>	<i>38,0</i>	<i>8,7</i>	<i>0,3</i>	<i>11,2</i>
Бродівський	0,2	28,3	58,1	6,9	0,2	6,3
Буський	0,2	19,6	56,6	4,4	-	19,2
Городоцький	12,5	25,4	38,5	1,5	0,5	21,6
Золочівський	1,0	21,7	53,5	13,4	0,1	10,3
Кам'янка-Бузький	3,0	19,	52,0	9,5	0,4	15,8
Жовківський	3,8	18,6	52,6	11,6	0,6	8,6
Перемишлянський	2,8	19,1	44,3	13,9	0,6	19,3
Пустомитівський	17,8	18,6	48,8	3,9	0,6	10,3
Радехівський	1,1	17,2	54,9	20,6	0,7	5,5
Сокальський	48,9	7,6	32,3	6,3	0,4	4,5
Яворівський	44,6	12,6	16,7	14,2	0,1	11,8

Джерело: складене авторами на підставі літературного джерела [52]

Наявні природні ресурси області (мінерально-сировинні, водні, земельні, лісові, фауністичні та рекреаційні) значною мірою впливають на формування просторової та галузевої структури господарського комплексу, визначають пріоритетні напрями розвитку різних сфер туризму, зокрема агротуризму.

Потенціал земельних ресурсів Львівщини сягає 29,2%, тому вона належить до малозабезпечених областей земельними ресурсами, проте сільське господарство розвинуто на належному рівні.

Ступінь розораності тут 37%, в Україні – 54%. Рілля припадає 63% загальної площі сільськогосподарських угідь. Регіон є сприятливий для розвитку агротуризму. Розподіл земель Львівської області зображено на рис. 2.3.

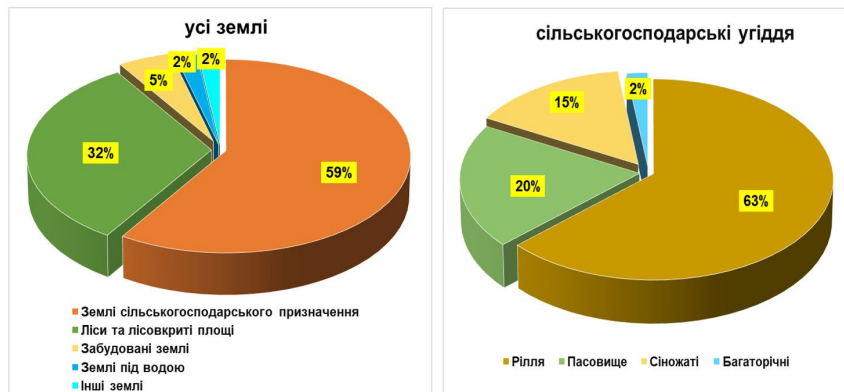

Рис. 2.3. Розподіл земель Львівської області у 2018 році

Джерело: складене авторами на підставі літературного джерела [13]

Аналізуючи розподіл земель у Львівській області ми бачимо, що на землі сільськогосподарського призначення припадає 59% від усієї території, а це близько 1250797 га. На землі лісового фонду припадає 32%, або 706000 га. Тоді як під забудову виділено 5%, або 160300 га. Що стосується сільськогосподарських угідь, то на рілля припадає 770900 га, пасовища – 250700 га, сіножаті – 197400 га, а на багаторічні насадження 22800 га¹²².

Львівська область має потужний потенціал рекреаційних ресурсів, який базується на ландшафтній привабливості гірських територій, можливості розвитку літнього і зимового туризму, запасам лікувальних мінеральних вод¹²³. В області налічується близько 4 тис.

¹²² Головне управління статистики у Львівській області. Паспорт регіону. Земельний фонд за видами угідь у 2018 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/help/map_site.php

¹²³ Програми розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018 – 2020 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: https://archive.lvivoblrada.gov.ua/document.php?doc_id/1394

історико-культурних й архітектурних пам'яток (25% від зареєстрованих в Україні), з них понад 800 загальнонаціонального значення, які приваблюють туристів¹²⁴. Територія області є чудовою базою для розвитку найрізноманітніших видів і форм туризму та відпочинку, зокрема агротуризму.

Область розташована в зоні широколистяних і хвойних лісів і належить до найбільш лісистих регіонів України. Ліси Львівщини виконують важливу рекреаційну, фітосанітарну та оздоровчу функцію, використовуються для туристичних, спортивних, оздоровчих і відпочинкових цілей. Лісистість території Львівської області сягає 28%, тоді як в Україні близько 14,5%. Площа лісового фонду Львівщини має приблизно 706 тис. га., а територія вкритих лісом – 623 тис. га¹²⁵.

Видовий склад лісів Львівщини є сприятливий для розвитку агротуристичної діяльності, зокрема збирання грибів, ягід, мисливства тощо. Ліси відіграють важливу водорегулювальну, ґрунтозахисну, природоохоронну і ландшафтоутворювальну роль. Господарська діяльність та нераціональне лісокористування впродовж останніх десятиліть призвели до зменшення лісистості в різних районах області у 2–10 разів. Характерно, що на 47% загальної площі лісів росте молодняк¹²⁶.

Отже у Львівській області, зокрема в гірській її частині, вкрай потрібно проводити заходи із залісненням угідь і відновлення лісонасаджень. Зазначимо, що несанкціоновані суцільні рубки спричинили “облісіння” Карпат, а загалом до екологічної катастрофи (прояв ерозійних процесів, порушення гідрологічного режиму рік, па-

¹²⁴ Дидів І. Туристична привабливість Львівщини. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXI Міжнар. науково-практ. форуму (м. Дубляни, 22 – 24 вересня 2020 року). Львів: ННВК “АТБ”, 2020. С. 109-113.

¹²⁵ Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства. Ліси Львівщини. Електронний ресурс. Режим доступу: https://lvivlis.gov.ua/lviv_forests

¹²⁶ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області у 2018 році. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://deplv.gov.ua/regionalna-dopovid-pro-stan-nps/>

водків, зсувів, сель, вітровалів, зменшення біорозмаїття, деградації ґрунтів, порушення лісовідтворення). Сьогодні потрібно посилити охорону лісів та змінити законодавчу базу, яка б забороняла заготівлю кругляку, який великими партіями під виглядом “дров” експортується за кордон. Перелічені вище фактори є екологічною загрозою для українських Карпат, а також негативно впливають на розвиток агротуризму.

За оцінкою туристично-рекреаційних ресурсів, потенційний фонд природоохоронних, оздоровчих та рекреаційних територій має 12,1 млн. га, тобто 20% площі території України, що відповідає міжнародним показникам раціонального збереження природно-рекреаційних ресурсів. Одноразова місткість ландшафтів України, враховуючи допустимі природоохоронні норми – понад 40 млн. осіб. Майже у всіх областях України виявлено мінеральні лікувальні води різного складу. Найбільша кількість джерел зосереджена в Карпатському регіоні, зокрема у Закарпатській та Львівській областях. Багато джерел у Луганській, Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській, Київській, Донецькій та інших областях¹²⁷.

Провідне місце серед компонентів природного потенціалу Львівської області належить водним ресурсам (поверхневий стік річок, підземні води, озера та болота). Львівська область належить до найбільш водозабезпечених областей, оскільки на одного мешканця припадає приблизно 3 тис. м³ прісної води в рік, що у 3 рази перевищує показник середньої водозабезпеченості по Україні¹²⁸. Найбільше забезпечені підземними водами Турківський, Сколівський, Старосамбірський, Самбірський райони, а найменше – Золочівський, Бродівський та Сокальський райони.

Територією Львівської області тече 8950 річок, з них 216 завдовжки понад 10 км кожна, які належать до басейнів Чорного та

¹²⁷ Бозатюк І.Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. 2011. №4. С.48-51.

¹²⁸ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області у 2018 році. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://deplv.gov.ua/regionalna-dopovid-pro-stan-nps/>

Балтійського морів. Велика мережа річок з яких найбільші Дністер, Західний Буг, Стрий, Бистриця, Стир, Вишня, Рата, Солокія та Свіча є придатними для активних видів туризму, відпочинку та оздоровлення. Загальна протяжність річок – 16343 км. Річки Стрий, Опір та їх гірські притоки, річка Дністер та річка Стривігор (Стрв'яж) належать до особливо цінних річкових ділянок. Згадані річки протікають у межах природно-заповідних територій та є оселищами реофілних риб, що внесені до Червоної книги України.

Львівська область посідає одне з провідних місць у країні за наявністю лікувально-оздоровчих ресурсів. До них належать більше ніж двісті лікувальних джерел мінеральних вод 7 типів, лікувальні грязі та найбільшим в Україні родовищем озокериту¹²⁹. На базі цих унікальних ресурсів розвиваються відомі в Україні та за кордоном курорти Трускавець, Східниця, Моршин, Немирів, Великий Любінь, Шкло. Родзинкою курортів Трускавець та Східниця є мінеральна вода “Нафтуся”¹³⁰.

Даючи оцінку туристично-рекреаційному потенціалу водних об'єктів Львівської області можна констатувати, що він залишається ще слабо задіяним як у сфері туризму, так і у сфері рекреації і потребує охорони. Проте більшість поверхневих вод є забрудненими комунальними стоками та продуктами ерозії сільськогосподарських угідь, зокрема мінеральними добривами та пестицидами.

Туристичну рекреаційну цінність області мають парки, заповідники, пам'ятки природи, природний заповідник “Розточчя” внесений ЮНЕСКО до Всесвітньої мережі біосферних резерватів, Національний природний парк “Сколівські Бескиди”, Національний природний парк “Північне Поділля”, “Яворівський Національний природний парк”, “Равське Розточчя”. Також важливе значення мають регіональний ландшафтний парк “Дністровські Бескиди” та

¹²⁹ *Головне управління статистики у Львівській області. Довкілля Львівської області. Статистичний збірник 2015 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2015/ZB2420150101.pdf>*

¹³⁰ *Всесвітній фонд природи WWF в Україні. В Львівській області 13 ділянок під ГЕС розташовані на особливо цінних річкових ділянках. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://wwf.panda.org/?249042/Smallhydro-in-Lviv-region>*

“Знесіння”¹³¹. Об’єкти природно-заповідного фонду Львівської області (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Об’єкти природно-заповідного фонду Львівської області

	Кількість об’єктів			Площа, га		
	2010	2015	2018	2010	2015	2018
<i>I</i>	2	3	4	5	6	7
Усього	329	353	377	148539	157511	158314
Загальнодержавного значення	25	25	25	64552	64552	64552
Природний заповідник “Розточчя”	1	1	1	2085	2085	2085
Національні природні парки “Яворівський”	3	3	3	58351	58351	58351
“Сколівські Бескиди”	1	1	1	7079	7079	7079
“Північне Поділля”	1	1	1	35684	35684	35684
Заказники	1	1	1	15588	15588	15588
Пам’ятки природи	9	9	9	3303	3303	3303
Ботанічні сади	2	2	2	593	593	593
Дендрологічні парки	2	2	2	41	41	41
Парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва	2	2	2	64	64	64
Місцевого значення	304	328	352	83987	92959	93762
регіональні ландшафтні парки “Знесіння”	4	5	5	47379	56289	56289
“Надсянський”	1	1	1	312	312	312
“Верхньодністровські Бескиди”	1	1	1	19428	19428	19428
“Равське Розточчя”	1	1	1	8536	8536	8536
“Стільське горбогір’я”	1	1	1	19103	19103	19103
заказники	-	1	1	-	8910	8910
Пам’ятки природи	33	34	48	27563	27602	27956
інші об’єкти	164	183	193	1772	1768	2241
	103	106	106	7273	7300	7276

Джерело: складене авторами на підставі літературного джерела [9]

¹³¹ Біляк М. В. Яворівський національний природний парк: складова біосферного резервату “Розточчя”. Збірник методичних матеріалів з питань рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду. Київ, 2011. 272 с.

До природно-заповідного фонду Львівської області станом на 1 січня 2019 року входило 377 об'єктів загальною площею 158313,7 га. Природно-заповідний фонд охоплює 7,25% від загальної площі Львівської області. Території¹³² заповідного фонду розміщені по всій області, проте їх найбільша кількість розташована у Карпатах та на Розточчі. Розподіл площі природно-заповідного фонду Львівської області за категоріями (рис. 2.4.).

Рис. 2.4. Розподіл площі природно-заповідного фонду Львівської області за категоріями

Джерело: складене авторами на підставі літературного джерела [50]

Гірські території Львівщини, зокрема Турківський, Сколівський, Дрогобицький та Старосамбірський райони найбільш насичені заповідними об'єктами, територія яких сягає 73909,53 га (12,32%). Найбільшими з об'єктів природно-заповідного фонду є: Національні природні парки “Сколівські Бескиди” – 35684 га, “Яворівський” – 7078,6 га та “Північне Поділля” – 15587,92 га; Регіональні ландшафтні парки “Верхньодністровські Бескиди” – 8536 га та “Надсянський” – 19428 га; ландшафтні заказники “Бо-

¹³² Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області у 2018 році. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://deplv.gov.ua/regionalna-dopovid-pro-stan-nps/>

риславський” – 2048,8; “Бердо” – 1085,0; “Зелеміль” – 1496,0 га; заповідне урочище “Гаї” – 1323,0 га.

Територія гірської частини охоплює 17% площі Львівської області, де розташовано 210 населених пунктів, а це близько 11% від загальної їх кількості по області. Розвиток агротуризму успішно здійснюється у гірській частині, де спостерігається низька щільність населення, а саме у чотирьох адміністративних районах – Старосамбірському, Сколівському, Турківському, Дрогобицькому та Самбірському¹³³.

Натепер у Львівській області повноцінно функціонує 245 туристичних підприємств, 124 санаторно-курортних закладів, понад 1100 садиб сільського туризму, 250 закладів проживання, 12 туристично-інформаційних центрів, 280 закладів харчування, більше 162 державних і громадських музеїв та галерей, 10 театрів тощо. В області добре розроблені й організовані цікаві туристичні маршрути, які обслуговує 750 кваліфікованих екскурсоводів і гідів-перекладачів.

Не менш важливою у розвитку туризму в Україні є група туристично-рекреаційних ресурсів: історики-культурні, які охоплюють культурні об’єкти, пам’ятки історії, архітектури, археології, етнографічні особливості території, що є важливим засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації. Загальна кількість архітектурно-історичних пам’яток в Україні – 48 690 об’єктів. Їх цінність та чисельність (насичення, щільність) у межах областей істотно різняться. Найбільше архітектурно-історичних пам’яток, що охороняються державою і церквою, у Львівській (3934), Київській (2886) та Чернігівській (2859) областях. Найцінніші культурно-історичні ресурси – у Київській, Львівській, Тернопільській, Полтавській, Чернігівській областях, Республіці Крим.

За туристичним і рекреаційним потенціалом Львівщині належить одне з провідних місць у державі. Понад чверть всієї істори-

¹³³ Dydiv I. *Assessment of tourist and recreational potential of Lviv region. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers “SCIENTIA” with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (March 12, 2021, Vilnius, Republic of Lithuania) European Scientific Platform. Vilnius, 2021. Vol. 3. P. 161-163. DOI 10.36074/scientia-12.03.2021.*

ко-культурної спадщини України зосереджено на території області. Львівщина володіє значним культурним потенціалом. Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва в області – 3934, з них – 816 національного значення. На території Львівської області розташовано: 886 пам'яток археології, 3822 пам'ятки історії, 3431 пам'ятка архітектури та містобудування, 302 пам'ятки монументального мистецтва¹³⁴.

Сільські регіони нашої країни, маючи надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут та колорит, мальовничі природні ландшафти, є сприятливими для організації агротуризму. Особливо це стосується регіонів з невисоким рівнем індустріалізації та урбанізації, високими показниками безробіття, низькими доходами населення, яке має помешкання для прийому та розміщення відвідувачів. Агротуристична діяльність може відігравати роль каталізатора структурної перебудови економіки сільських регіонів, забезпечити демографічну стабільність та стимулювати населення до організації сільськогосподарської діяльності на власних присадибних земельних ділянках.

На підставі відібраних критеріїв зроблена спроба визначити інтегрований показник агротуристичної привабливості районів досліджуваних областей. Для цього використано зважений показник на підставі експертної оцінки значення відібраних критеріїв, встановлених науковцями і практиками зі сфер сільського господарства та туризму. Отримано такий розподіл критеріїв привабливості:

- 1) лісистість території (x1) – 29%;
- 2) наявність сільськогосподарських угідь (x2) – 25%;
- 3) екологічна чистота (x3) – 23%;
- 4) наявність охоронних територій (x4) – 17%;
- 5) густина населення (x5) – 6%.

Коефіцієнт сприятливості території розвитку агротуризму Іс буде рівний (2.2.):

¹³⁴ Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii?id=34743

$$I_c = 0,29(X_1) + 0,25(X_2) + 0,23(X_3) + 0,17(X_4) + 0,06(X_5) \quad (2.2)$$

Зауважимо, що можливий різний підхід до оцінки значення критеріїв придатності сільських територій для розвитку агротуризму, що передусім пов'язано з метою відпочинку туристів. Зокрема дехто може надавати перевагу відпочинку в тиші і без зайвого шуму (це стосується “відлюдків”), а інші, наприклад, екологічно чистій і здоровій їжі. Істотно розподілилося значення ваг відібраних критеріїв і серед експертів. Спеціалісти та науковці від сільського господарства особливу увагу звернули на площу сільськогосподарських угідь, що, на їхню думку, свідчить про агротуризм як вид сільськогосподарської діяльності. Спеціалісти і науковці від туризму – більше значення надали критеріям екологічності та залісненості територій області¹³⁵.

На підставі проведених розрахунків по кожному з районів Львівської області визначено коефіцієнт сприятливості (I_c) розвитку агротуризму (рис. 2.5).

Найвищий коефіцієнт сприятливості території для розвитку агротуризму ($I_c > 0,75$) в області визначено для Жовківського, Кам'яно-Бузького, Буського, Золочівського, Перемишлянського, Жидачівського, Дрогобицького, Мостиського, Турківського та Сколівського районів. Аналіз розрахунків показав, що також сприятливими ($0,75 < I_c < 0,5$) є Сокальський, Радехівський, Бродівський, Яворівський, Старосамбірський, Самбірський, Миколаївський, Стрийський райони (рис. 2.5).

Мало сприятливий ($50 < I_c$) розвиток агротуризму в Городоцькому та Пустомитівському районах, в яких інтегрований показник оцінювання є значно меншим порівняно з іншими районами Львівської області. Однак, варто звернути увагу на той факт, що це приміські райони обласного центру м. Львів, в яких може розвиватися база ночівлі з використанням місць індивідуальних засобів розміщення.

Туристично-рекреаційний потенціал області належить до провідних і найприбутковіших у західному регіоні. Враховуючи осо-

¹³⁵ Липчук В. В., Липчук Н. В., Солтис О. Г. Підприємництво в розвитку інтегрованого сільського господарства і сільських територій. Львів: Сполом, 2013. 309 с.

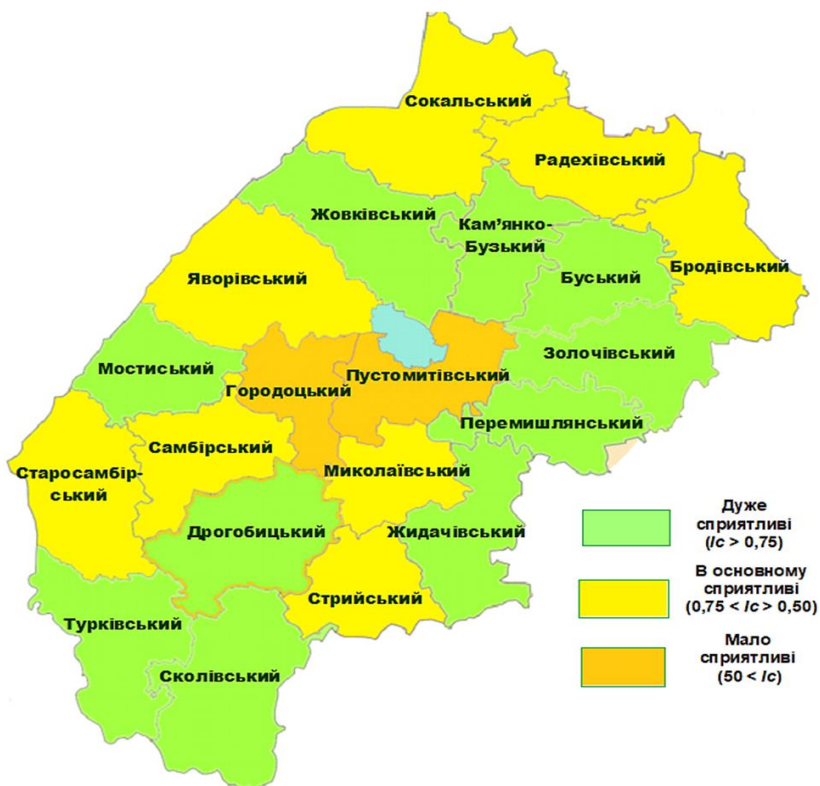

Рис. 2.5. Розподіл районів Львівської області за сприятливістю розвитку агротуризму на основі коефіцієнта (I_c)

Джерело: складене авторами на підставі літературного джерела [72]

близькості досліджуваної території, варто зазначити, що туристично-рекреаційна галузь Львівської області набула значного розвитку завдяки вигідному географічному розташуванню, багатому природно-ресурсному та історико-культурному потенціалу. Різноманітність природних умов і багатство рекреаційних ресурсів Львівщини створюють сприятливі умови для розвитку різних видів туризму, зокрема для екологічного туризму та агротуризму.

Досліджуючи темпи приросту туристичних потоків у Львівську область встановлено, що зростання загальної кількості туристів за

період 2009–2013 рр. за ланцюговими показниками збільшувалась (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

**Темпи приросту туристичних потоків
у Львівську область, осіб**

Рік	Ланцюговий темп зростання зальної кількості туристів	Базисний темп зростання зальної кількості туристів	Ланцюговий темп зростання кількості в'їзних туристів	Базисний темп зростання кількості в'їзних туристів	Ланцюговий темп зростання кількості виїзних туристів	Базисний темп зростання кількості виїзних туристів
1	2	3	4	5	6	7
2009	0,765594	0,925394	0,661784	0,391683	0,76824	2,068168
2010	1,40012	1,295663	1,063185	0,416432	1,733401	3,584965
2011	0,834805	1,081625	1,309379	0,545267	0,789525	2,83042
2012	0,965014	1,043784	1,469162	0,801086	0,788441	2,231618
2013	1,520163	1,586722	0,849157	0,680247	2,064641	4,607489
2014	0,488691	0,775416	0,124675	0,08481	0,467308	2,153116
2015	1,220823	0,946646	1,517122	0,128667	0,989669	2,130872
2016	1,616642	1,530389	2,737978	0,352288	1,230922	2,622938
2017	1,030854	0,357412	0,750265	0,334687	1,161097	1,488314
2018	1,258715	0,886717	1,124719	0,398922	1,430646	2,040425
2019	1,224885	1,219723	1,485446	0,591868	1,318337	2,692089

Джерело: розраховане авторами за даними головного управління статистики у Львівській області, за даними літературного джерела [10]

В 2014 році спостерігали загальний спад туристичних потоків у зв'язку з початком війни з Росією. Розраховано, що за період 2014–2019 рр. кількість в'їзних туристів у Львівську область за базисними темпами зростання збільшувалась. Темпи приросту туристичних потоків у Львівську область (табл. 2.4.).

Дослідженнями встановлено, що деяка частка туристів, які скористалися послугами турфірм, проводили свій відпочинок в агросадибах Львівщини. Кількість туристів обслуговуваними туроператорами та турагентами у Львівській області в період 2012–2020 рр. за видами туризму (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Львівській області, осіб

Рік	Кількість туристів, що обслуговувалися туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2012	124013	19033	63706	41274
2013	188520	16162	131530	40828
2014	92128	2015	61465	28648
2015	112472	3057	60830	48585
2016	181827	8370	74877	98580
2017	175150	6042	82653	86455
2018	182255	7617	112757	61881
2019	249442	7929	159164	82349
2020	100824	357	76729	23738

Джерело: складене за даними головного управління статистики у Львівській області¹³⁶

Особливо популярним для туристів є місто Львів, яке у 2019 році відвідало близько 2,5 млн туристів (2018 р. – 2,2 млн), здебільшого – це жителі інших міст України, а також поляки (27,3%), білоруси (9,5%) і турки (9,2%)¹³⁷. Частка іноземних туристів сягає близько 65%, тоді як внутрішніх – 35%. Туристи частіше вибирають проживання в хостелах (31%) та апартаментах (30,1%). Водночас 29,5% відвідувачів надають перевагу готелям¹³⁸. У зв'язку з тим є великі перспективи розвитку агротуризму на селітебних (приміських) територіях.

¹³⁶ Головне управління статистики у Львівській області. *Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (2010-2020 рр.)*. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=24&ozn_news=1&show=1&show2=1

¹³⁷ Звідки приїжджали та скільки витрачали туристи у Львові в 2019 році. *Zaxid.net – аналітичне інтернет-видання Львова*. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/253813-lviv-pershe-misto-v-ukraini-i-ake-uviihlo-v-top-100-turystychnykh-mist-yevropy>

¹³⁸ Головне управління статистики у Львівській області. *Колективні засоби розміщування (2009-2019 рр.)*. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=24&ozn_news=4&show=1&show2=1

Варто зауважити, що у зв'язку з пандемією (COVID-19) за перші 6 місяців 2020 року кількість туристів тільки у м. Львів скоротилася приблизно у 10 разів! Частка іноземних туристів зменшилась до 6,7%. Однак, збільшилась кількість внутрішніх туристів у 3,2 рази, які в умовах пандемії розвивають вітчизняний туризм у всіх його напрямках. Така ситуація є поштовхом для розвитку внутрішнього туризму, що пердусім пов'язано із закриттям кордонів та ризиком подорожей за кордон. Утім не низький сервіс та високі ціни на турпослуги відлякують вітчизняних туристів, які часто самостійно організовують свій відпочинок, не звертаючись до туроператорів, готелів чи турфірм.

У 2018 році витрати одного туриста в середньому були 74 євро на добу, тоді як у 2019 році розходи зросли до 94 євро. Іноземці витрачають у Львові більше, ніж українські туристи. А загалом у 2019 рік міський бюджет Львова отримав 196 млн грн від туризму, що на 45 млн грн більше, ніж у 2018 році. Середня тривалість перебування туристів у Львові – 3–4 дні. Значна частина туристів, які відвідали Львів, рекомендують його своїм друзям. Індекс туристичної привабливості Львова визначений на рівні 4,76 з 5, тоді як індекс задоволеності туристів послугами дещо менший – 4,25 з 5¹³⁹.

За даними Львівської обласної державної адміністрації у 2018 році Львівська область одержала 13,4 млн грн туристичного збору. За 11 місяців 2019 року туристи, які відвідали область, сплатили майже 21 млн грн туристичного збору. У 2019 році з туристичного збору Львівська область отримала 20,8 млн грн. Зазначимо, що це на 57,8% більше, ніж за 11 місяців 2018 року. Найбільше туристичного збору відвідувачі сплатили у місті Львів (10,1 млн грн), Трускавець (5,5 млн грн), Борислав (1,4 млн грн) та Моршин (300 тис. грн)¹⁴⁰.

Показники туристичного збору Львівської області (тис. грн): Пустомитівський – 300; Сколівський – 280; Жовківський – 250; Дро-

¹³⁹ Управління туризму Департаменту розвитку Львівської міської ради. Аналіз ринку в'їзних туристів. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://city-adm.lviv.ua/lmrdownloads/analizrynkurystiv.pdf>

¹⁴⁰ Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018 – 2020 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/upload>

гобицький – 220; Яворівський – 130. Найбільше туристичного збору – 400 тис. грн – отримала Славська ОТГ. Ще 200 тис. грн заробила Зимноводнівська ОТГ, а Бібрська – 140 тис. грн. У жовтні 2019 року Львівська область сплатила податкових платежів від здійснення господарської діяльності у сфері туризму у сумі 841 млн. грн¹⁴¹.

У Львівській області є достатньо колективних засобів розміщення (санаторії, готелі, хостели, садиби, мотелі). За період 2011–2017 років спостерігалася тенденція до збільшення колективних засобів розміщення (табл. 2.6). У 2016 року їх кількість сягнула 343 одиниць, а це на 8% більше ніж у 2011 році. Аналізуючи розміщення колективних засобів у Львівській області встановлено, що найбільше їх розташовано у м. Львів (23,7%), м. Трускавець (9,5%), м. Борислав (6,8%), м. Моршин (5,0%), а також у Пустомитівському (8,0%) та Сколівському (7,3%) районах. На інші міста та райони припадає 33,7% колективних засобів розміщення¹⁴².

Таблиця 2.6

**Кількість колективних засобів розміщення
у Львівській області, одиниць**

Колективні засоби розміщення	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Усього	317	328	342	340	331	343	337
у тому числі <i>готелі та аналогічні засоби розміщення</i>	228	250	272	273	273	287	277
готелі	119	130	151	158	164	168	170
мотелі	22	40	49	42	40	41	39
хостели	-	3	3	9	9	14	11

¹⁴¹ Які міста Львівщини найбільше заробляють на туризмі. Перелік. “Твоє місто” – мультимедійний хаб. Ел. ресурс. Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/yaki_mista_lvivshchyny_naybilshe_zaroblyayut_na_turyzmi_perelik_104954.html

¹⁴² Туристична діяльність та колективні засоби розміщення у Львівській області. Статистичний збірник 2017 року. Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2018. 88 с.

1	2	3	4	5	6	7	8
туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори та інші засоби розміщування	87	77	69	64	60	64	57
спеціалізовані засоби розміщування	89	78	70	67	58	56	60
санаторії та пансіонати з лікуванням	48	45	43	43	40	35	37
дитячі санаторії	5	5	5	5	5	5	5
санаторії-профілакторії	6	5	5	4	-	-	-
пансіонати відпочинку	4	4	4	3	4	4	4
бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)	26	19	13	12	9	12	14

Джерело: складене за даними головного управління статистики у Львівській області [67]

Аналіз таблиці 2.6 свідчить, що в 2011 році загальна кількість колективних засобів розміщування становила 317 одиниць, тоді як у 2017 році вона зросла до 337 одиниць, або 5,9%. З'ясовано, що за цей період кількість готелів також збільшилась на 51 одиницю, або 30%. Однак привертає увагу той факт, що загальна кількість спеціалізованих засобів розміщування зменшилась на 32,6%.

Трудові ресурси Львівської області налічують 592 тис. осіб сільського працездатного населення з рівнем зайнятості 52,9%. Житлова площа у сільській місцевості Львівщини складає 15924 тис м², або 28,3% від усього житлового фонду та нараховує близько 205,4 тис приватних сільських житлових будинків, з яких 37,2 тис незаселених¹⁴³. Зазначимо, що в адміністративному поділі Львівської області налічується 1850 сільських населених пунктів (найбільша кількість в Україні). Велика кількість працездатного населення, вільний житловий фонд та колективні засоби розміщення створюють добрі передумови для розвитку агротуризму в області.

¹⁴³ Головне управління статистики у Львівській області. Колективні засоби розміщування (2009-2019 рр.). Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=24&ozn_news=4&show=1&show2=1

Враховуючи таку кількість житлового фонду та чисельність сільського населення Львівщини залишається гострою проблемою зникання цілих сіл і хуторів. Сьогодні забуваються, а то і повністю зникають з карти України рідні села, селища та хутори. Процеси урбанізації та глобалізації тут відіграють не останню роль. Вражаючі цифри говорять самі за себе. Приміром за період 1991 по 2013 роки з мапи України зник 641 сільський населений пункт, з яких 40 селищ і 601 село. Тільки у Львівській області за цей період зникло 21 населений пункт¹⁴⁴. На думку авторів, причиною тенденції зникання сіл є комплекс економічних, політичних та соціальних проблем.

Наприклад у Золочівському районі Львівської області (тепер Золочівська ОТГ Львівської області) є село Козаки, хоча місцеві його називають хутір. Хутір Козаки розташований біля самого лісу, в якому переважають хвойні породи дерев. Природа тут просто чудова. На території хутора проживають близько 60 літніх людей, яким за 70–90 років. У селі для стареньких зробили амбулаторію та магазинну будку. Довозять продукти та ліки. Відповідно є медсестра та продавець. На території хутора проживає ще одна сім'я з дорослим населенням, на яких тримається допомога та опора у побутових справах. До хутора не підведений газ, проте село електрифіковане.

Зазначимо, що жителі сіл похилого віку найчастіше живуть самі. Дорога до хутору Козаки ґрунтова, що ускладнює доїзд у негоду (дощ чи сніг). В селі збереглися десятки старовинних хат, які вже сьогодні потребують консервації, оскільки частина з них занепадають. Місцеві традиції та обряди ще збереглися у пам'яті стареньких. Це типова ситуація для значної кількості подібних сіл та хуторів у Львівській області та Україні, історія і автентичний побут яких відходить у забуття.

Проблему зникаючих сіл можна розв'язати шляхом створення музеїв під відкритим небом (скансенів). Відновлення життя в таких

¹⁴⁴ Інформаційно-аналітичний портал АПК України. Присяжнюк: Створення кооперативів зупинить зникнення сіл з карти України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/prisyazhnyuk-stvorennya-kooperativiv-zupinit-zniknennya-sil-z-karti-ukraini>

селах стане новим напрямом розвитку туристично-рекреаційного потенціалу області.

Для ефективнішого використання туристично-рекреаційного потенціалу Львівської області та розвитку агротуризму визначено низку проблем та перешкод:

- нераціональне використання туристично-рекреаційного потенціалу сільської місцевості Львівської області;
- велика концентрація туристів у місті Львові та туристичних центрах, а також нерівномірний розподіл їх по районах області;
- неналежний стан туристичної та рекреаційної інфраструктури регіону (відсутність медичних закладів, незадовільний стан доріг до туристичних об'єктів, брак згаданих туристичних маршрутів, нерівномірна концентрація туристичних об'єктів в області);
- брак кадрового забезпечення спеціалістів у галузі туризму, курортів та рекреації;
- нераціональне використання природних ресурсів та відсутність дієвого державного контролю;
- низький рівень готовності регіону для обслуговування туристів з інклюзивними потребами;
- зниження рівня привабливості ландшафтів через низку екологічних проблем, зокрема забруднення водойм, засмічення земельних ділянок, вирубування лісів, зниження біорозмаїття, надмірне навантаження на окремі туристичні об'єкти тощо.

Програмою досліджень передбачалось провести SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Львівської області (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Львівської області

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
1. Вигідне економіко-географічне розташування. 3. Багатий природно-заповідний фонд. 2. Розвинена транспортна мережа. 3. Сприятливі природно-кліматичні умови.	1. Зниження привабливості міст-курортів через аварійний стан їхніх будинків. 2. Нечітка політика щодо розвитку туристичної галузі. 3. Низький рівень забезпеченості сіл закладами соціальної інфраструктури (медичних, освітніх тощо).

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
<p>4. Наявність цінних природних та рекреаційних ресурсів (водних, лісових, мінеральних тощо).</p> <p>5. Розвиток агротуризму (покращення якості агротуристичних послуг, розвиток агротуристичних кластерів, збільшення кількості агросадиб).</p> <p>6. Велика кількість санаторно-курортних закладів.</p> <p>7. Визначні історичні та культурні пам'ятки.</p> <p>8. Наявність організацій, які сприяють розвитку туризму.</p> <p>9. Високий рівень диверсифікації економіки регіону, зокрема аграрний сектор.</p> <p>10. Розвинене підприємницьке середовище, високий рівень ділової активності.</p> <p>11. Розвинений сектор інформаційно-комунікаційних технологій.</p> <p>12. Розвинута інфраструктура готельно-ресторанного бізнесу до певного рівня.</p> <p>13. Високий рівень освіченості населення.</p> <p>14. Розвинена міжнародна наукова співпраця.</p> <p>15. Збільшення туристичних потоків у Львівську область, зокрема іноземних туристів.</p> <p>16. Значна кількість історико-архітектурних пам'яток, зокрема внесених до світової спадщини ЮНЕСКО.</p> <p>17. Нижчий середнього по Україні ступінь антропогенного навантаження на довкілля.</p> <p>18. Високий потенціал природно-рекреаційних ресурсів області з-поміж інших областей України.</p> <p>19. Національно-політична однорідність населення з високим рівнем духовності, гостинності та культури.</p>	<p>4. Невисокий рівень розвитку місцевих і національних туристичних агенцій.</p> <p>5. Екологічні проблеми міст-курортів області (утилізація ТПВ, сміттєзвалища, очищення стоків).</p> <p>6. Незадовільний стан багажних туристичних об'єктів через мізерне фінансування.</p> <p>7. Низькі доходи сільських домогосподарств.</p> <p>8. Слабка промоція та реклама агротуристичних послуг.</p> <p>9. Низька конкурентоспроможність міст-курортів в міжнародній туристичній мережі.</p> <p>10. Малий обсяг інвестицій у культурні, освітні, мистецькі заклади й організації та туристичні об'єкти.</p> <p>11. Високий рівень зношеності та низька ефективність використання інженерної комунальної інфраструктури.</p> <p>12. Незадовільний транспортно-експлуатаційний стан частини автомобільних доріг та недостатній рівень забезпечення комунікаційною інфраструктурою, насамперед у сільській місцевості.</p> <p>13. Відносно низька забезпеченість населення земельними ресурсами, аніж по іншим регіонам України.</p> <p>14. Неналежне утримання та недостатнє фінансування більшості об'єктів історико-архітектурної спадщини.</p> <p>15. Несанкціонована вирубка лісу та зниження біорозмаїття;</p> <p>16. Забруднення річок та поверхневих вод, підтоплення, зростання дефіциту чистої питної води.</p>

Сприятливі можливості	Потенційні загрози
<p>1. Посилення євроінтеграційних процесів, зокрема зовнішньоекономічних зв'язків між Львівською областю та країнами-членами ЄС. Використання потенціалу транскордонної співпраці.</p> <p>2. Велика кількість закладів сфери обслуговування.</p> <p>3. Наявність Карпатського рекреаційного регіону.</p> <p>4. Використання транзитно-транспортного потенціалу Львівщини за умови подальшого розвитку інфраструктури.</p> <p>5. Поліпшення міжнародного іміджу України та Львівської області у сфері туризму та рекреації.</p> <p>6. Збереженість природного біорозмаїття.</p> <p>7. Поліпшення екологічної ситуації в регіоні.</p> <p>8. Розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури</p> <p>9. Зростання світового попиту на продукцію сільського господарства (зокрема екологічно чистої), харчової промисловості.</p> <p>10. Наближення стандартів якості продукції, виробленої в регіоні, до міжнародних стандартів.</p> <p>11. Підвищення інвестиційної привабливості України та покращення бізнес-клімату в регіоні.</p> <p>12. Популяризація Львова як туристичного, культурного та освітнього центру.</p> <p>14. Збільшення кількості іноземних туристів по районах області. рони природних і рекреаційних</p>	<p>1. Російська збройна агресія проти України.</p> <p>2. Негативний міжнародний імідж регіону через складні соціально-політичні події в Україні.</p> <p>3. Занепад архітектурних пам'яток і урбаністичної структури міст-курортів.</p> <p>5. Неєфективна промоція вітчизняного туризму на міжнародному рівні.</p> <p>6. Незначна кількість інвестицій у туристичну сферу та їх раціональний розподіл і освоєння.</p> <p>6. Недостатній рівень модернізації туристичної інфраструктури Львівщини.</p> <p>7. Складна екологічна ситуація в окремих регіонах області.</p> <p>8. Скорочення обсягу інвестицій у екологічну сферу й охорону довкілля.</p> <p>9. Негативні демографічні тенденції (скорочення та “старіння” населення, висока трудова міграція за кордон, “відтік” кваліфікованих кадрів).</p> <p>10. Зниження темпів розвитку малого і середнього підприємництва, зокрема у сфері туризму.</p> <p>12. Нераціональне використання природних та рекреаційних ресурсів.</p> <p>13. Паводкові та карстові загрози й підтоплення територій.</p> <p>14. Вирубка лісів та зниження біорізноманіття флори і фауни, особливо у Карпатському регіоні.</p> <p>15. Забруднення водних об'єктів (річок, озер, поверхневих підземних вод), брак чистої питної води.</p> <p>16. Зміна клімату та природні катаклізми.</p> <p>17. Ураження людей новими вірусами (COVID-19), зменшення соціальних контактів, заборона в'їзду іноземним туристам.</p>

Сприятливі можливості	Потенційні загрози
<p>15. Диверсифікація та нарощення потенціалу відновлювальної енергетики, зокрема вітрової та сонячної.</p> <p>16. Розвиток ринкових відносин та кооперації на селі.</p> <p>17. Фінансування великих державних інвестиційних проєктів в регіоні, а також міжнародних грантів для розвитку туризму в області.</p> <p>18. Зростання популярності Львівщини як туристичного осередку на зовнішньому та внутрішньому ринках.</p> <p>19. Розвиток різних видів туризму, зокрема агротуризму та сільського зеленого туризму.</p> <p>20. Реалізація заходів з розвитку гірських територій, зокрема диверсифікація їх економіки, розвиток інфраструктури, розширення спектру турпослуг послуг.</p> <p>21. Посилення охорони природних і рекреаційних ресурсів, а також історико-культурної спадщини.</p> <p>22. Розвиток сільського господарства, адаптованого до змін клімату.</p> <p>23. Забезпечення населення екологічно безпечними продуктами харчування.</p>	<p>18. Повільні темпи розбудови та інвестування в туристичну сферу та розвиток сільських територій.</p> <p>19. Посилення регуляторного та фіскального тиску на підприємство, зокрема у сфері надання туристичних послуг.</p> <p>20. Недосконале законодавство та система оподаткування для суб'єктів туристичної діяльності.</p> <p>21. Погіршення стану комунальної інфраструктури та колективних засобів розміщення туристів.</p> <p>22. Недосконалі механізми впровадження ринку землі, що можуть стати перешкодою, зокрема для розвитку агротуризму.</p> <p>23. Зниження купівельної спроможності населення, фінансова і цінова нестабільність, інфляційні процеси.</p>

Джерело: власна розробка авторів

Проведений SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Львівської області опирається на власні дослідження, а також на вивчення матеріалів інформаційних джерел місцевих експертів у сфері туризму і рекреації, науковців, працівників органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади.

Виконаний SWOT-аналіз здійснено з урахуванням тенденцій розвитку, виявлених проблемних аспектів функціонування економіки, екології, природних ресурсів, інфраструктури, соціальної сфери, динамічних змін у геополітичному становищі регіону, можливих

зовнішніх впливів та нових викликів. Здійснений SWOT-аналіз також базується на висновках до розділів описово-аналітичної частини “Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 років”.

Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області має всі передумови для розвитку різних видів туризму, зокрема агротуризму. Основу ресурсного потенціалу агротуризму в регіоні формують рекреаційні, природні, демографічні, економічні, соціальні, історико-культурні та інформаційні ресурси. Їхнє багатство визначає привабливість відпочинку в агросадибах області. Доволі потужний туристично-рекреаційний потенціал Львівської області використовується недостатньо ефективно та нераціонально. Для повнішого його використання треба покращити стан і охорону навколишнього природного середовища, культурних та історичних пам’яток.

Розвиток агротуризму має значний туристично-рекреаційний потенціал, пропонуючи туристам унікальні та автентичні враження від сільської місцевості, надання можливостей для відпочинку на природі та пригод, сприяння сталому туризму та збереженню навколишнього середовища, зміцнення культурної спадщини та сільського способу життя, прискорення регіонального економічного розвитку та створення робочих місць, заохочення зв’язків між селом і містом та взаємозалежності, підтримка місцевого сільського господарства, продовольчих систем, покращення громадської обізнаності та розуміння сільського господарства і сільського життя, диверсифікація туристичної індустрії та просування сільських територій як туристичних місць для відпочинку та розваг.

2.2. Оцінка ринку агротуристичних послуг

Розвиток агротуризму на сільських територіях має важливе соціально-економічне значення. Працюючи у сфері агротуристичних послуг селяни мають реальну змогу поліпшити свій економічний стан.

Зазначимо, що агротуризм охоплює широкий спектр товарів та послуг і дає змогу залучати велике коло учасників. Як свідчить світовий досвід та вітчизняна практика, вузько спрямована спеціалізація

не може бути єдиним джерелом економічного добробуту сільської економіки, зокрема якщо це пов'язано тільки з виробництвом сільськогосподарської продукції. Саме тому розширення туристичної діяльності на селі розвинуло новий економічний вектор, пов'язаний з ринком агротуристичних послуг.

Економічний ефект від розвитку агротуризму є результатом витрат туриста за надані в межах діючої агросадиби товари, продукти та послуги. Кошти, які витрачають туристи в агросадибах, дають дохід, який спричинює ланцюгову реакцію: витрати → доходи → витрати → доходи. Економічний дохід від агротуристичної діяльності проявляється у створенні додаткових робочих місць та стимулює розвиток сільських територій¹⁴⁵.

Реструктуризація (модернізація) та витрати на нові інвестиції необхідні для адаптації туристичної інфраструктури до нових, зростаючих очікувань клієнтів у формі сучасних готелів та відповідних об'єктів з вищими стандартами сільського туризму, охоплюючи базу агротуризму, зберігаючи свій сільський, народний характер (старе, традиційне в новому упакуванні, наприклад, ванна, туалет, сучасне обладнання у традиційній, сільській хаті). Також існує потреба в нових об'єктах рекреаційного розвитку лінійного характеру (наприклад, велосипедних доріжок, пішохідних доріжок, доріжок для верхової їзди, навчальних доріжок із паркуванням), точок (наприклад, оглядові майданчики, ігрові майданчики) та поверхневого характеру (наприклад, місць відпочинку, садів), корчми, сараї, заклади харчування, продаж сувенірів і карт, продаж і ремонт туристичного спорядження).

Розвиток агротуризму може мати значний економічний вплив на сільську місцевість, сприяючи місцевому економічному зростанню, створенню робочих місць та зменшенню бідності. Ключові економічні ефекти розвитку агротуризму такі:

¹⁴⁵ Дидів І. Б. Соціально-економічне значення сільського зеленого туризму. *Wiadomości o postępie naukowym i rzeczywistych badaniach naukowych współczesności: kolekcja prac naukowych "ΛΟΓΟΣ" z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Kraków, 17 czerwca 2019 r.).* Kraków: OP "Europejska platforma naukowa", 2019. Tom 2. С.12-14.

– збільшення доходу для сільськогосподарських підприємств: агротуризм надає додаткові джерела доходу, допомагаючи їм диверсифікувати потоки доходів і збільшити загальний дохід;

– створення робочих місць: агротуризм створює нові робочі місця в туристичному секторі, такі як гіді, постачальники їжі та напоїв, а також постачальники розміщення, покращуючи можливості працевлаштування в сільській місцевості;

– підвищення місцевої економіки: агротуризм сприяє місцевій економіці, створюючи попит на місцеві товари та послуги, такі як продукти харчування, транспорт і роздрібна торгівля;

– підвищення конкурентоспроможності: покращуючи якість послуг і пам'яток, агротуристичні підприємства можуть стати конкурентоспроможними, залучаючи більше туристів і одержуючи вищий дохід;

– покращення іміджу сільської місцевості: сприяючи сільському способу життя та демонструючи її культурну спадщину, агротуризм допомагає покращити імідж сільської місцевості, її репутацію, залучаючи більше інвестицій;

– покращена інфраструктура: агротуризм також може призвести до покращення інфраструктури, такої як дороги, системи водопостачання і каналізації та комунікаційні мережі, що може принести користь як туристичному сектору, так і ширшій місцевій громаді;

– загалом розвиток агротуризму може мати позитивний вплив на економіку сільської місцевості, сприяючи сталому економічному зростанню та розвитку.

Активізація розвитку агротуризму та покращення якості обслуговування в агросадибах Львівської області є додатковим джерелом бюджету. Економічні показники розвитку агротуризму такі: кількість вітчизняних та іноземних туристів; розмір туристичних витрат; обсяг туристичного потоку; величина економічних розходів на охорону довкілля; показники фінансово-економічної діяльності; стан і розвиток сільського господарства.

На наш погляд, оцінку агротуристичних господарств можна було б подати, зважаючи на ключові критерії для туристів, які стосуються багатьох важливих аспектів підготовки туристичних об'єктів

у сільській місцевості до надання послуг. З одного боку, ці критерії повинні виражати найкращі умови і виконання очікувань туристів відповідно до сучасних технологій тощо, а з іншої – характеризувати саме сільський тип і ритм життя. Такими можна вважати:

- зв’язок із сільською традицією, регіоном, фольклором;
- вхід, зовнішній вигляд, оточення об’єкта;
- житлові та загальні кімнати;
- відпочинок, розваги, програма, спеціалізація;
- господарі, обслуговування;
- туристична інформація, рекламні матеріали;
- кулінарна пропозиція;
- екологія;
- додаткові критерії визнання з обґрунтуванням.

Дослідженнями встановлено, що кількість туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області за період 2012–2019 рр., змінювалась. З’ясовано, що у 2012 році в агросадибах Львівської області відпочивало близько 211,1 тис. туристів. В 2013 році кількість відпочивальників збільшилася на 16,4 тис., або 7,2% порівняно з попереднім роком. Зазначимо, що в 2014 році у зв’язку з початком війни з Російською Федерацією на сході України, знеціненням гривні та напруженості в суспільстві спостерігали різке зниження потоку туристів в агросадиби. У цей критичний період для економіки України кількість туристів, що відвідали агросадиби, була 168,7 тис, що менше ніж у 2013 році на 58,8 тис., або 25,8% (рис. 2.6).

Як свідчать результати досліджень, розпочинаючи з 2015 року зафіксовано тенденцію до зростання кількості туристів. З’ясовано, що в 2015 році туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області, було близько 180,2 тис. осіб, що більше порівняно з 2014 роком на 11,5 тис, або 6,4%. Тоді як в 2016 році кількість туристів збільшилась порівняно з 2015 роком на 23,4 тис, або 11,5%. Однак потрібно зазначити, що найбільше зростання кількості туристів (25%), які відпочивали в агросадибах Львівщини, зафіксовано у 2017 році. Такий вплив агротуристів свідчив про часткове відновлення економічної ситуації в державі та адаптації суспільства до нових політичних викликів.

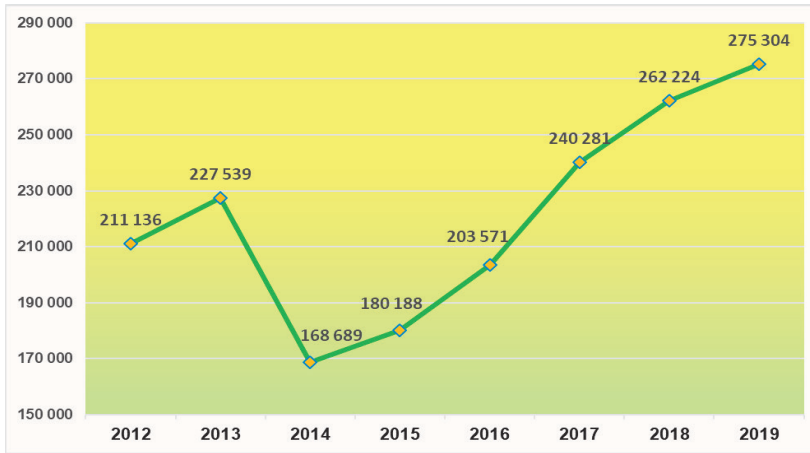

Рис. 2.6. Кількість туристів, які скористалися послугами сільського зеленого туризму у Львівській області за період 2012–2019 рр.
Джерело: сформоване авторами на підставі власних досліджень та літературних джерел [5, 60]

Привертає увагу той факт, що розпочинаючи з 2018 року спостерігали деяке зменшення кількості туристів, які скористалися послугами агротуризму. У 2018 році кількість туристів сягала 262,2 тис., тоді як в 2019 році їхня кількість збільшилась на 13,1 тис. до 275,3 тис., або 4,7%. Отже, кількість туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області з 2014 по 2019 рік, збільшилась в 1,6 рази, або на 38,7%.

На підставі отриманих результатів досліджень, було проведено кореляційний аналіз між кількістю агросадиб та кількістю туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області за період 2012–2019 рр. (рис. 2.7).

За результатами кореляційного аналізу виявлено позитивний тісний лінійний зв'язок ($r = 0,82$) між кількістю агросадиб та кількістю туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області за коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,67$. У 2014 році спостерігали зменшення попиту на туристичні послуги, у зв'язку з війною на сході України. Хоча ринок агротуристичних послуг залишався ста-

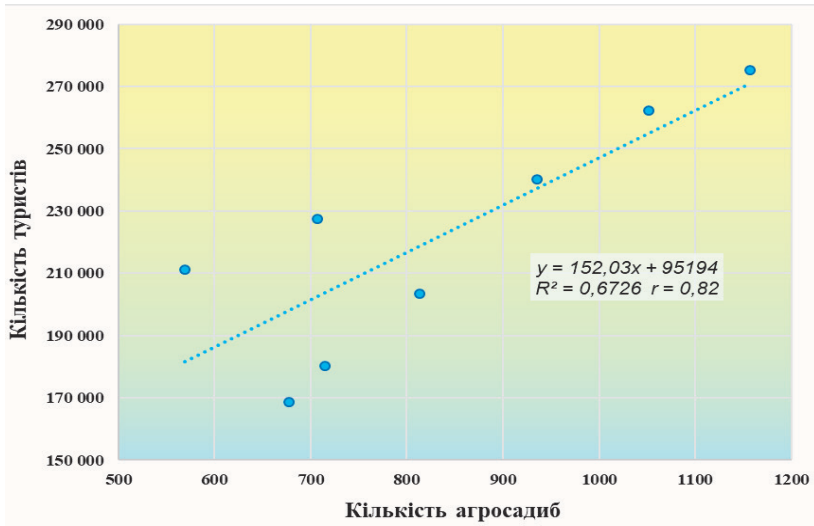

Рис. 2.7. Графіки кореляційної залежності між кількістю агросадиб та кількістю туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області за період 2012–2019 рр.

Джерело: власна розробка авторів

більшим. Розпочинаючи з 2015 року спостережено стрімке збільшення попиту на агротуристичні послуги і поступове збільшення пропозиції на ринку агротуристичних послуг, зокрема кількості агросадиб.

Отримані результати досліджень свідчать про те, що розподіл туристів, які відвідали агросадиви за адміністративними районами Львівської області в 2019 році значно відрізнявся, що пов'язано в першу чергу з розвитком агротуризму в досліджуваному регіоні (табл. 2.8).

Встановлено, що найбільша кількість туристів (83,8%) відвідала агросадиви у гірській частині Львівської області, а саме Сколівський (153,5 тис, або 55,76%), Дрогобицький (30,0 тис, або 10,91), Турківський (27,5 тис, або 9,98%) та Старосамбірський (19,6 тис, 7,12%). Найменша кількість туристів відвідали агросадиви Бродівського (489, або 0,18%), Сокальського (574, або 0,21%), Мостиського (699, або 0,25%) та Городоцького районів (803, або 0,29%). Зазначимо, що агротуризм має всі передумови для успішного розвитку та збільшен-

ня кількості туристів у Стрийському, Жовківському, Перемишлянському, Пустомитівському та Яворівському районах.

Таблиця 2.8

Розподіл туристів, які відвідали агросадиби за адміністративними районами Львівської області у 2019 році

Район	Кількість, осіб	Частка від загальної кількості осіб по області, %
Бродівський	489	0,18
Буський	809	0,29
Городоцький	803	0,29
Дрогобицький	30039	10,91
Жидачівський	2564	0,93
Жовківський	5100	1,85
Золочівський	1285	0,47
Кам'янка-Бузький	3392	1,23
Миколаївський	1173	0,43
Мостиський	699	0,25
Перемишлянський	3244	1,18
Пустомитівський	3266	1,19
Радехівський	966	0,35
Самбірський	2387	0,87
Сколівський	153500	55,76
Сокальський	574	0,21
Старосамбірський	19591	7,12
Стрийський	13082	4,75
Турківський	27489	9,98
Яворівський	4855	1,76
Разом	275304	100

Джерело: сформоване авторами на підставі власних досліджень та літературних джерел [5, 60]

На підставі листів-запитів у районні держадміністрації Львівської області визначено інформацію щодо кількості агросадиб, вітчизняних та іноземних туристів, кількості осіб, які скористалися

послугами агротуризму та кількості туристичних кластерів за період 2013–2018 рр.

Проведені опитування та офіційні запити в районні держадміністрації дали змогу детальніше оцінити наявний стан розвитку агротуризму у Львівській області, виявити наявні проблеми, а також з'ясувати головні чинники, які стримують та сприяють його розвитку. Визначено цільову стратегію та концептуальну модель регіонального розвитку підприємництва у сфері агротуризму з використанням організаційних та економічних важелів впливу. Ідея такої стратегії полягає у підвищенні рівня зацікавленості бізнесу, влади та туристів на підставі визначених критеріїв шляхом стимулювання агротуристичного підприємництва в районах Львівської області.

Дослідженнями встановлено, що в 2018 році у Львівській області одна агросадиба в середньому приймала 249 туристів. На запит в Жовківську районну державну адміністрацію, відділ культури, молоді та спорту було надано офіційну інформацію про кількість туристів, які відвідали Жовківський район та скористалися послугами агротуризму в агросадибі “У пані Іванни” м. Жовква за період 2013–2018 рр. (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Кількість туристів, які відвідали Жовківський район та скористалися послугами агротуризму у 2013–2018 рр.

Джерело: складене авторами на підставі довідки Жовківської РДА [дод. А.]

Як видно з рисунку 2.8, в 2014 році спостережено стрімкий спад відвідування туристами Жовківського району. Подібна тенденція відслідковується також у Львівській області за цей період. Кількість туристів, які відвідали район – 15000 осіб, з них 154 скористалися послугами агротуризму. Розпочинаючи з 2015 року кількість туристів у Жовківському районі динамічно зростала. В 2018 році їх кількість збільшилась на 63% порівняно з 2014 роком та становила 40600 осіб, а частка туристів, які відпочивали в агросадибі “У пані Іванни” м. Жовква, зросла до 366 осіб, або 57,9%.

Отримані інформаційні дані від Жовківської районної державної адміністрації (відділ культури, молоді та спорту) свідчать про те, що кількість вітчизняних та іноземних туристів, які відвідали Жовківський район, змінювалась за період 2013–2018 рр. (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Кількість вітчизняних та іноземних туристів, які відвідали Жовківський район за період 2013–2018 рр.

Роки	Загальна кількість туристів, осіб	Громадяни України		Іноземці	
		Кількість, осіб	%	Кількість, осіб	%
2013	31700	16611	52,4	15089	47,6
2014	15000	12900	86,0	2100	14,0
2015	18000	13500	75,0	4500	25,0
2016	27000	16200	60,0	10800	40,0
2017	30200	17516	58,0	12684	42,0
2018	40600	22655	55,8	17945	44,2

Джерело: сформоване авторами за даними Жовківської РДА (дод. А.)

Аналізуючи таблицю 2.9 варто сказати, що розподіл туристів, які відвідали Жовківський район, змінювалась за роками та залежала від соціально-економічних і політичних чинників. Значний спад туристичних потоків пов’язаний насамперед з воєнними діями на сході України. У 2013 році частка вітчизняних туристів сягала 16,1 тис., або 52,4%, тоді як іноземних туристів 15,1 тис., або 47,6%. В 2014 році розподіл між іноземними та українськими туристами значно відрізнявся від попереднього року. Адже в цьому році частка іно-

земних туристів зменшилась до 14% (2,1 тис.), тоді як частка вітчизняних туристів зросла до 86% (12,9 тис.). Зазначимо, що загальна кількість туристів у 2014 році зменшилась порівняно з 2013 роком на 16,7 тис., або 52,7%.

Розпочинаючи з 2015 до 2018 року кількість туристів у Жовківському районі збільшувалась з 18000 до 40600. Співвідношення між українськими та іноземними туристами змінювалось. Частка іноземних туристів зросла від 25,0% до 44,2%. Тоді як частка вітчизняних туристів зменшилась з 75,0 до 55,8%. Така тенденція до збільшення іноземних туристів свідчить про деяку економічну стабільність у державі. Проте зазначимо, що в цей період тривала війна на сході України, відбувалась передвиборча президентська кампанія, коливався курс гривні, відбувались політичні баталії.

У 2018 році було здійснено анкетне опитування 155 власників агросадиб Львівської області (14,7% від числа всіх агросадиб Львівщини), яке проводилося такими методами: поштове опитування (електронною поштою), телефонне інтерв'ю та особисте спілкування "face to face".

Генеральна сукупність складала 1052 садиби. Теоретична похибка вибірки за такої кількості респондентів сягала 8% за рівня імовірності 0,95 (дод. Б).

Розрахунок теоретичної похибки вибірки проводили за формулою (2.3.):

$$\sigma = \frac{1}{\sqrt{n}} \quad (2.3.)$$

де σ – величина теоретичної похибки вибірки;

n – розмір вибірки (кількість респондентів).

Опитування електронною поштою проводилось методом розсилки анкет на електронні скриньки власників агросадиб, які розрекламовані в мережі інтернет. Телефонне опитування проводилось у вигляді короткого інтерв'ю в межах 10-15 хвилин. За допомогою телефонного опитування ми мали змогу швидко отримати відповідь респондентів на поставлені їм запитання. Також були проведені осо-

бисті зустрічі з власниками агросадиб Львівської у кожному з адміністративних районів.

На підставі результатів анкетного опитування з'ясовано, що у 2018 році частка іноземних туристів, які скористалися агротуристичними послугами в області, сягала 18,3%, тоді як вітчизняних – 81,7%. Зазначимо, що ця тенденція продовжувала зростати в 2019 році (рис. 2.9).

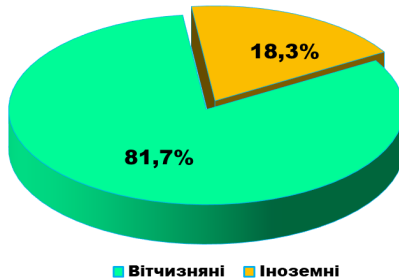

Рис. 2.9. Частка вітчизняних та іноземних туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області в 2018 році, %

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування (дод. Б)

Встановлено, що в 2018 році засоби розміщення туристів в агросадивах Львівщини мали різні варіанти. Найбільше туристам (45,3%) для відпочинку пропонують окремі будинки та котеджі. Хоча деяка частина власників агросадиб готова приймати туристів в окремих котеджах тільки в літній період, що пов'язано найчастіше з відсутністю опалення будинку в зимовий період. Окремі кімнати власного помешкання з числа опитаних респондентів виражені 34,6%. Найменшою кількістю (20,1%) для відпочинку в агросадивах Львівської області пропонують окремі блоки (кімнати з санвузлом) (рис. 2.10).

На підставі анкетних опитувань було визначено структуру розподілу агросадиб Львівської області за кількістю ліжко-місць. З'ясовано, що з опитаних респондентів власників агросадиб 42,6% для обслуговування туристів мали 7–10 ліжко-місць. Більше 10 ліжко-місць у своєму розпорядженні мали 28,4% опитаних респон-

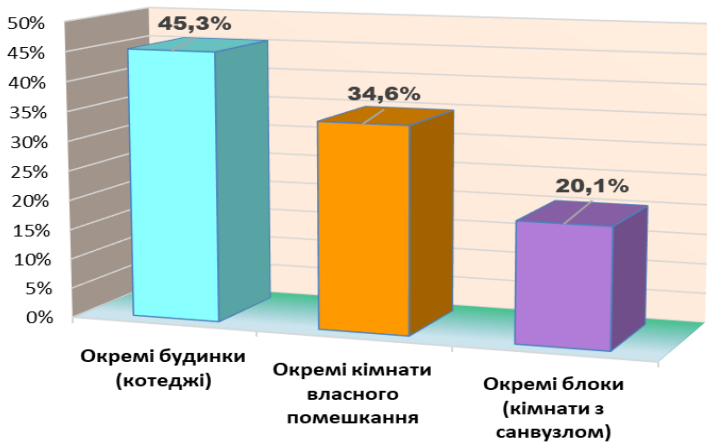

Рис. 2.10. Засоби розміщення туристів в агросадибах Львівської області у 2018 році

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування (дод. Б)

дентів. З числа опитаних власників агросадиб 23,9% зазначили, що надають 4–6 ліжко-місць. Найменшу кількість ліжко-місць (2–3) в агросадибах Львівщини пропонують 5,1% респондентів (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Структура розподілу агросадиб Львівської області за кількістю ліжко-місць у 2018 році

Кількість ліжко-місць	Кількість садиб	Від загальної кількості садиб (опитаних респондентів), %
2-3	8	5,1
4-6	37	23,9
7-10	66	42,6
Більше 10	44	28,4
Разом	155	100

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування (дод. Б)

Внаслідок проведеного дослідження були виявлені головні мотиви заснування агросадиби. Серед власників агросадиб найвагомішим фактором було вказано джерело доходу (78%). З числа опитаних 13%

відповіли, що головним мотивом для них є засіб розширення кола спілкувань. Менше 9% зазначили інші мотиви заснування агросадиби, зокрема збереження традицій гостинності, продаж власних продуктів та виробів, змога ефективного використання вільного житла.

Щодо факторів, які стримують розвиток агротуризму у селі, то за результатами проведеного опитування виявилось, що на першому місці є економічні (49%), інфраструктурні (23,9%) та демографічні фактори (11,6%). На правові, культурні, соціальні та інші фактори припало менше 6% опитаних респондентів.

Економічні фактори мали найбільший вплив, який стримує розвиток агротуризму через низьку купівельну спроможність, низькі заробітні плати, менше вільних коштів на розваги та відпочинок. Інфраструктурні фактори, що стримують розвиток агротуризму враховували відсутність добрих доріг, погане транспортне сполучення, відсутність газифікації, тощо.

До демографічних факторів належать зменшення чисельності сільського населення, збільшення частки літніх людей у селі, процеси урбанізації (переселення молодих людей 18–40 років у міста), зовнішня міграція за кордон. Привертає увагу той факт, що до правових факторів респонденти зарахували: недосконалу законодавчу базу діяльності агросадиб, слабку правову підтримку від органів місцевої влади, відсутність чітких правових відносин між власниками агросадиб та туристами (рис. 2.11).

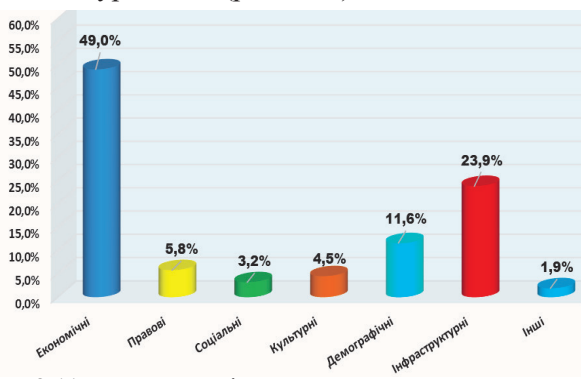

Рис. 2.11. Фактори, які стримують розвиток агротуризму

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування (дод. Б)

На підставі проведеного анкетного опитування у 2018 році було визначено тривалість діяльності агросадиб у Львівській області (дод. Б). Визначено, що з числа опитаних респондентів власників агросадиб 41,9% діють менше 5 років. Газдам, які провадять агро-туристичну діяльність 6–10 років, належало 38,1%. Агросадиби, які приймають туристів 11–15 років, нараховують 16,8%. Найменша кількість агросадиб (3,2%) виявилась тих, які продовжують свою діяльність більше 16 років. Це здебільшого агросадиби, власники яких передали в спадок дітям свій “сімейний бізнес”. Анкетні опитування свідчать, що лєвова частка припадає на нові садиби, які розпочали свою підприємницьку діяльність у сфері агротуризму з 2013 року (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Функціонування туристичної діяльності в агросадибах
Львівської області**

Роки	Кількість садиб	Від загальної кількості садиб (опитаних респондентів), %
До 5	65	41,9
6-10	59	38,1
11-15	26	16,8
Більше 16	5	3,2
Разом	155	100

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування власників агросадиб у 2018 р.

Маркетингова діяльність на ринку агротуристичних послуг сьогодні в Україні недостатньо ефективно здійснюється власниками агросадиб та туроператорами. Внаслідок чого потік туристів в агросадиби нестабільний. Тому в сучасних реаліях треба ширше використовувати рекламні інструменти в системі маркетингу на ринку агротуристичних послуг. Головні статті витрат коштів, виділені на розвиток агротуризму, повинні спрямовуватись на рекламно-інформаційну діяльність (Інтернет ресурси, видання буклетів, карт, участь у вітчизняних та міжнародних виставках, атракціях), а також позначення туристичних видовищ, маркування туристичних маршрутів,

проведення навчальних семінарів, тренінгів, проведення маркетингових досліджень тощо¹⁴⁶.

Сьогодні просування агротуристичного продукту інтенсивно здійснюється завдяки сучасним інформаційним технологіям, зокрема рекламі в Інтернеті (через веб-сайти, портали, мікроблоги, месенджери, електронну пошту). Використовують також друковані засоби масової інформації (журнали, газети, зокрема й електронні видання), брошури, флаєри, сувеніри тощо. Ефективною, проте значно дорожчою є реклама на радіо та телебаченні.

Результати анкетного опитування, які проводились серед власників агросадиб, дали змогу оцінити наявний стан розвитку агротуризму, виявити проблеми, а також з'ясувати головні чинники, що стримують та сприяють агротуристичній діяльності.

На підставі проведених анкетних опитувань власників агросадиб щодо використання ними засобів реклами, з'ясувалось, що “левова частка” (63,2%) належить рекламі в мережі Інтернет. Використання особистих контактів в агротуристичній діяльності назвало 14,8% опитаних респондентів. Виявлено, що такий вид друкованої реклами як каталоги та буклети використовують 9,7% власників агросадиб. Послугами тур-фірм скористалися 7,1% респондентів, тоді як 5,2% назвали використання інших рекламних засобів.

Значний вплив на агротуризм та сільський туризм може мати сезонність. Позитивний вплив це: підвищений попит на сезонні види туристичної діяльності на селі, полювання та риболовля; збільшення доходів для місцевих громад завдяки збільшенню туристичної діяльності; збільшення доходів для фермерів і сільських громад; створення робочих місць у сільській місцевості; сприяння сталому сільському господарству та місцевим продовольчим системам; зміцнення культурної спадщини та сільського способу життя; поштовх у регіональному економічному розвитку; диверсифікація туристичних пропозицій і вражень.

¹⁴⁶ Дидів І. Б. Збільшення туристичних потоків в агротуристичні підприємства завдяки рекламі в системі маркетингу. Реклама: інтеграція теорії та практики : тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 45-47.

Щодо негативних впливів на агротуризм можна говорити про: залежність від обмеженої кількості місяців для туристичного доходу; сезонне навантаження на місцеву інфраструктуру та ресурси; перенаселеність і навантаження на місцеві ресурси та інфраструктуру; порушення сільськогосподарської діяльності та нормального сільського життя; конфлікт між туристами та місцевими жителями; збільшення деградації навколишнього середовища та впливу на дику природу; сезонне безробіття для місцевих працівників поза піком туристичного сезону.

Сезонність у туризмі свідчать, що кількість відпочивальників в агросадибах змінюється залежно від пори року, також змінюються пропозиції на ринку агротуристичних послуг¹⁴⁷. На підставі досліджень встановлено, що в літній сезон агросадиби відвідує найбільша кількість відпочивальників (близько 43%). В цей період туристам пропонується великий вибір товарів (свіжий мед, овочі та фрукти, ягоди, молочні продукти) та послуг (апітерапія, фітотерапія, верхова їзда, катання на човнах, рибалка, велотури, пішохідні екскурсії, інтерактивні польові ігри, ярмарки тощо).

До того ж у літній та зимовий період розпочинається сезон відпусток. Це додатковий і вагомий аргумент для проведення дозвілля. З іншого боку, відпочинок в агросадибах не триває надто довго. Зазвичай це від одного до декількох днів. Тоді як відпочинок на морських курорта може тривати 1–3 тижні, а то і довше. Варто зазначити, що у літню пору пропозицій на ринку агротуристичних послуг значно більше. Також у літній період агросадиби пропонують туристам набагато більший вибір товарів та послуг¹⁴⁸.

Зазначимо, що в зимовий період частка туристів, які відпочивають в агросадибах, сягає 35%. Найчастіше це та частина мандрівників, котрі значною мірою налаштовані на зимовий відпочинок в агросадибах наближених до місць, де прокладені гірськолижні тра-

¹⁴⁷ Lypczuk V., Kotliński W., Dydiv I. Wykorzystanie zasobów agroturystyki w regionie Karpackim Ukraine. *Gospodarka I finansje. Współczesne wyzwania rozwoju społeczno-ekonomicznego polski i europy*. Kielce, 2015. No 6, pp. 147-158.

¹⁴⁸ Сухорський В. А., Кравець М. М. *Суть, роль та розвиток агротуризму в курортах: в рамках реалізації мікропроєкту 4 "Агротуризм в курортах"*. Дрогобич: ПП "Посвіт", 2014. 97 с.

си та є інші можливості для спортивних занять, через обмеженість відповідних курортів та турбаз щодо прийому відпочивальників. Особливо багато туристів відвідує такі садиби біля гірськолижних курортів у зимові свята. Відпочинок взимку більшою мірою характерний для агросадиб на сільських територіях передгірних і гірських районів Карпат Львівської області (рис. 2.12).

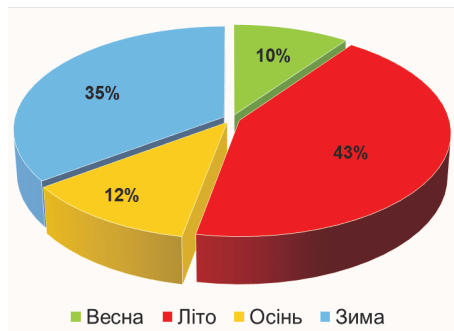

Рис. 2.12. Розподіл кількості відпочивальників в агросадибах за сезонами у 2018 році

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування (дод. Б)

Населення гірських районів це зазвичай жителі сіл і селищ. У Львівській області налічують 186 гірських сіл, зокрема в Турківському (65), Старосамбірському (65), Сколівському (52), Дрогобицькому (13) районах. Тому розвиток агротуризму є пріоритетним в Карпатському регіоні, а відпочинок у бойківських садибах приваблює звідусіль туристів круглий рік¹⁴⁹.

Зазначимо, що найменша кількість туристів (22%) припадає на весняно-осінній період, що сприяє згладжуванню сезонності праці селянської родини. Такий розподіл відвідувачів агросадиб у цей період має декілька причин. По-перше, більша частина агротуристів працездатного віку є зайнята. По-друге, у цей період проводяться інтенсивні весняно-польові (підготовка ґрунту до висіву насіння,

¹⁴⁹ Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на період 2018-2020 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii?id=34743

сівба, висаджування розсади, догляд за садом і ягідниками) та осінні роботи (збір урожаю та закладання на зберігання, висів озимих культур, підзимні посіви овочевих культур, основний обробіток ґрунту тощо). По-третє, така сезонність відвідувачів агросадиб є прийнятною, закономірною, а також взаємовигідною для обох сторін¹⁵⁰.

Привабливі туристичні райони відрізняються сезонністю відвідувань туристів. В агротуристичних господарствах, розташованих біля моря, найвищий пік перебування туристів припадає на літній період. А взимку і в міжсезонні ціни на проживання знижуються. Тому взимку і навесні деякі господарства туристичної індустрії прагнуть урівноважити попит шляхом введення гнучкої системи тарифів для підтримки хоча би мінімального числа обслуговуваних туристів.

У господарствах, що обслуговують туристів, наприклад, у Карпатах, є два піки – зимовий (лижний) і літній. В міжсезоння ціни у цих господарства також значно знижуються.

Необхідно пам'ятати, що ціна на послуги при розміщенні гостей в агротуристичному господарстві повинна виражати:

- вартість сировини (продуктів для приготування їжі, миючих засобів тощо), поточних витрат на виробництво (витрати на житлово-комунальні послуги, пальне тощо), реалізацію і просування послуг, оплату праці персоналу, прибуток;

- податки та обов'язкові платежі.

Принципи визначення ціни на послуги агротуризму:

- ціна повинна відшкодувати власникові будинку витрати і забезпечити такий розмір прибутку, який дасть змогу йому працювати за принципом самофінансування;

- ціна повинна відповідати попиту на послуги, який багато в чому визначається сезонністю;

- ціна повинна бути гнучкою.

Отже ціна, яку визначає господарство за свої послуги, буде десь між рівнем, який дуже низький, щоб давати прибуток, і рівнем, який

¹⁵⁰ Дидів І. Б. Основні засади розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 жовтня 2019 р.) Львів: ЛДУФК ім. І. Боберського, 2019. С. 48-50.

дуже високий, щоб підтримати попит. Витрати на виробництво самих послуг встановлюють нижню межу ціни; сприйняття споживачем цінності продукту визначає її верхню межу. Для визначення оптимальної ціни, потрібно вивчити ціни конкурентів та інші зовнішні і внутрішні чинники ціноутворення¹⁵¹.

Як вказують результати анкетного опитування власників агросадиб, вартість надання агротуристичних послуг (проживання та харчування) змінювалась залежно від сезонності. Встановлено, що найвища вартість проживання (350–400 грн) та харчування (220–345 грн) за добу на 1 особу припадає на зимову пору року (табл. 2.12.).

Таблиця 2.12

Середня вартість послуг в агросадибах Львівської області за сезонами у 2018 році, грн

Основні послуги		Сезон			
		Зима	Весна	Літо	Осінь
Проживання		350-400	180-320	100-180	150-280
Харчування	Сніданок	50-95	40-85	30-70	35-80
	Обід	90-130	80-120	70-100	80-110
	Вечеря	80-120	70-100	60-80	65-95

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування

Отримані результати анкетного опитування свідчать, що вартість проживання у весняний період була меншою, порівняно із зимовим на 20–48%, тоді як харчування лише на 12–14%. Найменшу вартість послуг відзначено у літню пору року, коли кількість туристів є найбільшою. Проживання в агросадибі в цей “гарячий сезон” вартувало 100–180 грн за добу, тоді як триразове харчування коштувало 160–250 грн з особи. Крім того зазначимо, що саме в літню пору спектр агротуристичних товарів і послуг є найширшим. До того ж ціна на продукти харчування є нижчою, аніж в інші сезони. Що стосується осінньої пори року, то вартість основних послуг зросла на 11–35%, порівняно з літом. Проживання 150–280 грн, а триразове харчування 180–285 грн з особи.

¹⁵¹ Домбровський З., Гордієнко О., Горішевський П. 10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні. Київ: Проєкт, 2011. 230 с.

Зазначимо такий важливий факт, що дітям до 6 років надається безкоштовне проживання, а віком до 14 років власники агросадиб в індивідуальному порядку пропонують істотні знижки. Ціни на товари і послуги в агросадобах змінювались відповідно до ринкових цін на енергоносії, паливо, курси валют та сезонні коливання цін на продукти харчування.

Щодо тривалості відпочинку в агросадобі (рис. 2.13), то за результатами проведеного опитування виявилось, що мінімальний термін відпочинку у селі триває 1–3 дні (45,6%), а максимальний – більше 8 днів (16,1%).

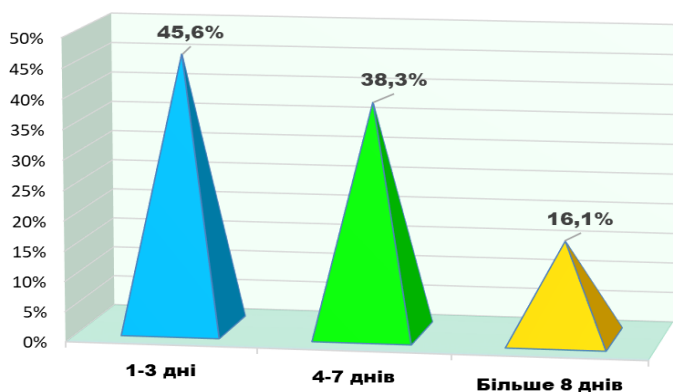

Рис. 2.13. Тривалість відпочинку туристів в агросадобах Львівської області у 2018 році

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування (дод. Б)

З'ясовано, що частина туристів, відпочинок в агросадобі яких тривав 4–7 днів, була 38,3%. Зазначимо, що більшість туристів, які відпочивали до тижня часу, це сім'ї з дітьми. Тоді як туристи, що перебували більше 8 днів, це мешканці промислових центрів та шанувальники народних традицій. Тривалість відпочинку у селі також залежить від привабливості місцевих ландшафтів і краєвидів, гірськолижних спусків, наявності лікувальних джерел, якості надання послуг та їх вартості, особистих рис власника агросадоби та багатьох інших факторів.

На підставі анкетного опитування власників агросадиб було визначено перелік додаткових пропозицій, товарів та послуг, які пропонували агросадиби у 2018 році (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Перелік додаткових пропозицій, товарів та послуг
в агросадибах Львівської області у 2018 році, грн**

Пропозиції, товари та послуги	Наявність		Середня вартість, грн
	К-сть агросадиб	%	
Приготування домашніх страв під замовлення	110	71,0	150-300
Катання верхи на конях, за 1 годину	32	20,6	100-200
Катання на санях та бричці, за 1 годину	29	18,7	350-550
Прокат велосипеда, за 1 годину	95	61,3	25-40
Купання у річці та озері	98	63,2	договірна
Катання на човнах, за 1 годину	21	13,5	100-150
Прокат санчат та лиж, за день	122	78,7	50-160
Рибалка, за день	46	29,7	80-170
Піші прогулянки лісом	144	92,9	договірна
Наявність поблизу лікувальних джерел	37	23,9	договірна
Збирання ягід, грибів, лікарських трав	140	90,3	договірна
Транспортні послуги, за домовленістю	106	68,4	від 100
Мангал та дрова (одна в'язка)	150	96,8	40-80
Бесідка та альтанка	148	95,5	договірна
Догляд та годівля домашніх тварин	90	58,1	договірна
Баня (3-5 осіб), за 1 годину	43	27,7	150-320
Апітерапія, сон на вуликах, за 1 сеанс	5	3,2	100-300
Народні ремесла (майстер-клас)	12	7,7	100-200
Молочні продукти	75	48,4	договірна
М'ясні продукти	86	55,5	договірна

Пропозиції, товари та послуги	Наявність		Середня вартість, грн
	К-сть агросадіб	%	
Хлібобулочні вироби	48	31,0	договірна
Овочі та фрукти	134	86,5	договірна
Вина, наливки та настоянки	27	17,4	договірна
Яйця	96	61,9	договірна
Риба	10	6,5	договірна
Продукти бджільництва	13	8,4	договірна
Гриби, ягоди, лікарські трави	140	90,3	договірна

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування

Аналізуючи таблицю 2.13 встановлено, що найпоширенішими з-поміж додаткових пропозицій, товарів та послуг були: мангал та дрова (96,8%); бесідка та альтанка (95,5%); піші прогулянки лісом (92,9%); збирання ягід, грибів, лікарських трав (90,3%); прокат санчат та лиж (78,7%); приготування домашніх страв під замовлення (71,0%). Дещо менше агросадиби пропонували: транспортні послуги (68,4%); прокат велосипеда (61,3%); можливість купання у річці та озері (63,2%); догляд та годівля домашніх тварин (58,1%); рибалка (29,7%); приймання бані (27,2%); катання верхи на конях (20,6%). Найменше пропонували туристам майстер клас з народних ремесел (7,7%) та апітерапію (3,2%).

За результатами анкетного опитування встановлено, що з домашніх продуктів в агросадибах туристам найчастіше пропонували: овочі та фрукти (86,5%); яйця (61,9%); м'ясні продукти (55,5%); молочні продукти (48,4%); хлібобулочні вироби (31,%). Найменше з переліку запропонованих домашніх продуктів були домашні слабоалкогольні напої (17,4%), продукти бджільництва (8,4%) та жива риба (6,5%).

Значимо, що вартість послуг і продуктів в агросадибах дещо змінювалась. Наприклад, приготування домашніх страв української кухні коштувало 150–300 грн, рибалка за день обходилась 80–180 грн, катання на санях та бричці до 4 осіб коштувало 350–550 грн за

одну годину, а приготування бані на 3–5 осіб вартувало 150–320 грн за годину.

Аналіз вікової категорії клієнтів агротуристичних господарств, які відпочивали в агросадибах, засвідчує, що найбільша кількість респондентів (37%) це працездатні активні особи віком 31–45 років (рис. 2.14). Особам у віці 46–60 років належали 29%, тоді як молоді люди у віці 18–30 років налічували 18%. Діти та підлітки віком до 16 років, які разом з дорослими відпочивали в агросадибах, мали частку у 19%.

Відзначимо, що лише 3% старшого покоління, а це літні люди після 60 років, відвідували агросадиби. Здебільшого це іноземні туристи з Польщі, які перебувають на пенсії, проте активно подорожують. З-поміж відпочиваючих гостей агросадиб було виділено такі категорії громадян: сімейні пари з дітьми; молодята; пенсіонери; групи іноземних та вітчизняних туристів; шумні компанії, які хочуть розваги; особи, які хочуть усамітнитися.

Основою агротуризму є, матеріально-технічна база, яка створює належні умови для обслуговування туристів з наданням основних та додаткових послуг. Важливим показником, що характеризує стан і розвиток матеріально-технічної бази агротуризму та визначає її потужність, є кількість ліжко-місць окремої агросадиби.

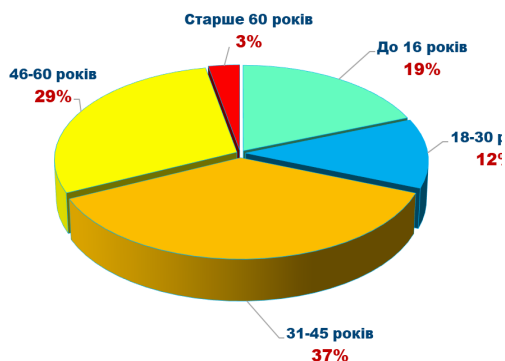

Рис. 2.14. Вікова категорія туристів, які відпочивали в агросадибах Львівської області у 2018 році

Джерело: складене авторами на підставі анкетного опитування

Показники економічної ефективності агросадиб розраховували за такими показниками як загальний дохід, чистий прибуток та рівень рентабельності. Величину чистого прибутку розраховували як різницю між загальним доходом і зазначеними агросадибою упродовж року витратами. Розмір загального доходу розраховували як добуток між показниками: кількості туристів за рік, які відвідали агросадибу; середньою тривалістю перебування одного туриста в агросадибі; витраченими коштами одним туристом за день. Рівень рентабельності однієї агросадиби розраховували як відношення чистого прибутку до затрат у відсотковому вираженні.

Економічну ефективність агротуризму розглянуто на мікрорівні (окремі агросадиби) та на макрорівні (регіону чи території). Показники економічної ефективності агротуризму дають змогу провести фінансовий аналіз агротуристичної діяльності, розробити стратегію розвитку агросадиб того чи іншого регіону та здійснити аналіз доцільності інвестицій у цю сферу діяльності.

Агротуризм має потребу у формуванні сталої методики для визначення конкретних показників ефективності цього виду діяльності. Критеріями ефективності можна вважати якісні показники туристичного продукту, які притаманні тільки йому, такі як розвиток соціальної і виробничої інфраструктури, наявність історичної та культурної спадщини, екологічний стан регіону.

Економічну ефективність діяльності агросадиб Львівської області у 2018 році визначали за такими показниками: загальний дохід; кількість туристів за рік, які відвідали агросадибу; середня тривалість перебування одного туриста в агросадибі, витрачені кошти одним туристом за день; рівень рентабельності.

Величину чистого прибутку (S) у кожній агросадибі розраховували за формулою (2.4):

$$S = W - C \quad (2.4)$$

де S – чистий прибуток, грн;

W – загальний дохід за рік, грн;

C – затрати, грн.

Розмір загального доходу (W) агросадиби за один рік розраховували за формулою (2.5):

$$W = T \cdot D \cdot K \quad (2.5)$$

де W – загальний дохід, грн;

T – кількість туристів за рік, які відвідали агросадибу, осіб;

D – середня тривалість перебування одного туриста в агросадибі, днів;

K – витрачені кошти одним туристом за день, грн;

Зауважимо, що за сумою доходу та чистого прибутку оцінити ефективність агротуристичної діяльності доволі складно. Тому для кращого розуміння ефективності підприємницької діяльності агросадиб було визначено їх рівень рентабельності.

Рівень рентабельності однієї агросадиби (P) розраховували за формулою (2.6):

$$P = \frac{S}{C} \cdot 100\% \quad (2.6)$$

де P – рівень рентабельності агросадиби за рік, %;

S – чистий прибуток, грн;

C – затрати, грн.

На підставі ґрунтового економічного аналізу встановлено (табл. 2.14), що загальний дохід агросадиб за 2018 рік залежав від кількості туристів за рік, а чистий прибуток – від величини витрат за надання агротуристичних товарів та послуг. Прибутки агросадиби також залежали від кількості ліжко-місць, розташування агросадиби, спектру надання агротуристичних товарів і послуг, їх якості та вартості, терміну діяльності агросадиби, залучення садиби до кластера, затрати на рекламу. Зазначимо, що коливання курсу гривні впродовж 2018 року також відбилося на нестабільних доходах агросадиб.

Таблиця 2.14

**Економічна ефективність діяльності вибіркового агросадіб
Львівської області за 2018 рік, грн**

Назва агросадиби, район, населений пункт	Кіль- кість турист- тів, осіб	Витрачені кошти одним ту- ристом за день, грн	Загаль- ний дохід, тис. грн	Загра- ти, тис. грн	Чистий прибу- ток, тис. грн	Рівень рента- бель- но- сті, %
“Сосновий бір”, Дрогобицький район, с. Монастир- Лішнянський	380	350	266,0	168,9	97,1	57,5
“Любовир”, Дрогобицький район, с. Новий Кропивник	142	620	352,2	204,3	147,9	72,4
“У пані Іванни”, Жовківський район, м. Жовква	366	420	461,2	315,0	146,2	46,4
“Біла кріселки”, Сколівський район, сmt. Славське	210	520	327,6	161,2	166,4	103,3
“12 місяців”, Сколівський район, с. Волосянка	278	670	558,8	307,3	251,5	81,8
“Соломія-Вікторія”, Сколівський район, с. Тухля	147	720	635,1	393,7	241,3	61,3
“Глибокий потік”, Сколівський район, с. Орявчик	136	750	510,0	306,0	204,0	66,7
“Ясна садиба”, Старосамбірський район, с. Ясениця-Замкова	252	680	685,4	397,6	287,9	72,4
“Міжгорянка”, Стрийський район, с. Верхня Стинава	370	620	688,2	429,4	258,8	60,3
“Бойківська хата”, Турківський район, с. Верхне Гусне	343	680	1166,2	793,0	373,2	47,1

Назва агросадиби, район, населений пункт	Кількість туристів, осіб	Витрачені кошти одним туристом за день, грн	Загальний дохід, тис. грн	Затрати, тис. грн	Чистий прибуток, тис. грн	Рівень рентабельності, %
“Яна”, Турківський район, с. Верхнє Висоцьке	150	460	207,0	110,7	96,3	86,9
“Іванко”, Яворівський район, смт. Івано-Франкове	215	800	516000	353,5	162,5	46,0

Джерело: сформоване авторами на підставі анкетного опитування

За результатами опитувань, проведених серед власників агросадіб, встановлено, що за один день перебування в агросадібі турист витрачав від 350 до 800 грн. В агросадібі “Сосновий бір”, що розташована в Дрогобицькому районі, с. Монастир-Лішнянський в середньому за рік агросадиба приймала 380 туристів, час перебування одного туриста – 2 дні, турист витрачав близько 350 грн за добу.

Аналіз економічної ефективності показав (табл. 2.14), що в середньому за рік загальний дохід від надання агротуристичних послуг в цій садібі – 266,0 тис. грн, тоді як затрачено 168,9 тис. грн, або 63,5%. Враховуючи затрати на послуги в 2018 році агросадиба “Сосновий бір” отримала чистий прибуток у розмірі 97 тис. грн.

З таким розрахунком у середньому за місяць чистий прибуток за надання агротуристичних послуг сягнув 8091 грн. Проте враховуючи сезонність, згадана агросадиба в зимовий період приймала лише 12% всіх відвідувачів. Найбільша частина туристів припадала на літо (45%) та осінь (36%).

Дослідженнями встановлено, що кількість туристів в агросадібі “12 місяців” Сколівського району, с. Волосянка в 2018 році – 278 осіб, час перебування одного туриста – 3 дні, а витрачені кошти одним туристом за день – 670 грн. Загальний річний дохід садиви сягнув 558,8 тис. грн, затрати – 307,3 тис. грн, або 55%, тоді як сума чистого прибутку склала 251,4 тис. грн. Зазначимо, що агросадиба розташована в Карпатах поблизу гірськолижного курорту “Захар

Беркут”, то відповідно 54% всіх туристів припадало на зимовий період, тоді як влітку їхня частка вимірювалась 30%.

Економічну ефективність агротуристичної діяльності визначали за таким важливим показником як рівень рентабельності, який характеризує витрати і прибутки у відсотковому співвідношенні. Встановлено, що найбільший рівень рентабельності від своєї туристичної діяльності у 2018 році зафіксовано в агросадибах “Біля криселки” Сколівського району (103,3%) та “Яна” Турківського району (86,9%). Найменший рівень рентабельності (близько 46%) виявлено у садиб “У пані Іванни” та “Іванко”.

До показників, що характеризують об’єм туристичного потоку у сільській місцевості, належать: загальна кількість туристів, кількість туроднів (ночівель, ліжко-днів), середньомісячна кількість туроднів. Одним із важливих показників, що характеризує діяльність агросадиби, є її завантаженість упродовж року.

Завантаженість агросадиби (Z) розраховували за формулою (2.7):

$$Z = \frac{T \cdot D}{L \cdot R} \cdot 100\% \quad (2.7)$$

де Z – завантаженість агросадиби за рік, %;

T – кількість туристів за рік, які відвідали агросадибу, осіб;

D – середня тривалість перебування одного туриста в агросадибі, днів;

L – кількість ліжко-місць в агросадибі, шт.;

R – кількість днів у році (365).

Встановлено, що рівень завантаженості ліжко-місцями вибіркового агросадиб з надання агротуристичних послуг в 2018 році був різним та залежав від багатьох факторів, а саме: від кількості туристів, яка відвідала агросадибу за рік, тривалості перебування одного туриста, кількості ліжко-місць в агросадибі, місця розташування, якості надання товарів та послуг. Однак зазначимо, що регіональні відмінності мали деякий вплив на рівень завантаженості агросадиб Львівщини (табл. 2.15).

Результати досліджень вказують, що найменша завантаженість ліжко-місцями за рік (12,3%) була в агросадибі “Яна”. Варто зазна-

чити, що агросадиба має 11 ліжко-місць. З'ясовано, що в 2018 році агросадиба прийняла лише 150 туристів, а середня тривалість перебування одного туриста – 3 дні.

Цікаво відзначити той факт, що агросадибу “Любовир” за поточний рік відвідало 142 осіб, середня тривалість перебування одного туриста – 4 дні. Агросадиба здатна запропонувати 7 ліжко-місць. Загальна кількість потенційних ліжко-місць за рік в агросадибі “Любовир” складала 2555, а завантаженість в 2018 році – 568 ліжко-місць, або 22,2%.

З'ясовано, що в агросадибі “Біля кріселки” завантаженість ліжко-місцями за рік склала 15,7%. Агросадиба має змогу запропонувати для туристів 11 ліжко-місць. У 2018 році агросадиба прийняла 210 туристів, а середня тривалість перебування одного туриста – 3 дні.

Отримані результати анкетного опитування свідчать, що в агросадибі “Глибокий потік” завантаженість ліжко-місцями в 2018 році була найбільша і склала 31,1%. Однак потрібно зазначити, що агросадиба має лише 6 ліжко-місць. За рік агросадиба прийняла 136 туристів, а тривалість перебування одного туриста – 5 днів.

За результатами анкетного опитування виявлено, що агросадиба “У пані Іванни” прийняла 366 туристів, середня тривалість перебування одного туриста – 3 дні. В агросадибі розміщено 10 ліжко-місць, завантаженість ліжко-місцями в агросадибі склала 30,1%.

На підставі даних проведеного опитування встановлено, що середня завантаженість ліжко-місцями всіх вибіркових агросадиб у 2018 році сягнула 22,7% та залежала від пори року, тривалості діяльності агросадиби, спектру надання агротуристичних товарів і послуг, їх якості та вартості, затрат на рекламу. Туристи витрачали близько 607 грн. за день, а їхня тривалість перебування в агросадибі була в середньому 3,7 дні. Головним критерієм вибору відпочинку туристів в агросадибах Львівщини були відповідний рівень обслуговування, природа місцевості, спектр надання туристичних послуг та ціна. Відпочивальники найчастіше віддавали перевагу агросадибам, які їм рекомендували друзі та знайомі.

Таблиця 2.15

**Рівень завантаженості ліжко-місцями вибіркового агросадиб
Львівської області у 2018 році, %**

Район	Кількість ліжко-місць в агросадибі	Середня тривалість перебування одного туриста, днів	Кількість туристів, осіб	Загальна кількість ліжко-місць за рік,	Завантаженість ліжко-місць за рік	
					К-сть	%
“Сосновий бір”, Дрогобицький район, с. Монастир-Лішнянський	10	2	380	3650	760	20,8
“Любовир”, Дрогобицький район, с. Новий Кропивник	7	4	142	2555	568	22,2
“У пані Іванни”, Жовківський район, м. Жовква	10	3	366	3650	1098	30,1
“Біля кріселки”, Сколівський район, смт. Славське	11	3	210	4015	630	15,7
“12 місяців”, Сколівський район, с. Волосянка	10	3	278	3650	834	22,8
“Соломія - Вікторія”, Сколівський район, с. Тухля	8	6	147	2920	882	30,2
“Глибокий потік”, Сколівський район, с. Орявчик	6	5	136	2190	680	31,1
“Ясна садиба”, Старосамбірський район, с. Ясениця-Замкова	20	4	252	7300	1008	13,8
“Міжгорянка”, Стрийський район, с. Верхня Стинава	15	3	370	5475	1110	20,3

Район	Кількість ліжко-місць в агросадібі	Середня тривалість перебування одного туриста, днів	Кількість туристів, осіб	Загальна кількість ліжко-місць за рік,	Завантаженість ліжко-місць за рік	
					К-сть	%
“Бойківська хата”, Турківський район, с. Верхнє Гуснє	20	5	343	7300	1715	23,5
“Яна”, Турківський район, с. Верхнє Висоцьке	10	3	150	3650	450	12,3
“Іванко”, Яворівський район, смт. Івано-Франкове	6	3	215	2190	645	29,5

Джерело: сформоване авторами за даними власних досліджень

Ринок агротуристичних послуг характеризується: зростаючим попитом на автентичні та захоплюючі враження від сільської місцевості, конкуренцією між провайдерами агротуризму за часткою туристичного ринку, збільшенням використання технологій та онлайн-платформ для маркетингу та бронювання, сезонністю, з піком попиту у святкові та літні місяці, потребою в стандартах якості та правилах для забезпечення безпеки та задоволення відвідувачів, розмаїтістю пропозицій, від проживання на фермі та кулінарних курсів до агророзваг і пригод, зростаючим визнанням важливості агротуризму в підтримці розвитку та відродження сільської місцевості, а також державна підтримка та просування агротуризму як інструмента розвитку села.

2.3. Стан та передумови розвитку агротуризму

Розвиток агротуризму в Україні має величезний потенціал та перспективи, оскільки у сільській місцевості налічується близько 200 тис. приватних садиб, які потенційно можуть надавати високоякісні послуги сільського туризму. За оцінками експертів агротуризм може приносити близько 500 млн гривень щорічного доходу¹⁵². Проведені дослідження свідчать, що лєвова частка агросадиб в Україні сконцентрована в західному регіоні, зокрема у Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях¹⁵³. Проте агротуризм динамічно розвивається і в інших регіонах нашої держави, зокрема на півночі та півдні.

Аналізуючи агротуристичну діяльність в Україні можна сказати, що кількість агросадиб у розрізі областей мають деякі відмінності. Зазначимо, що в Україні, за підрахунками автора, у 2019 році діяло близько 6335 агросадиб (дод. В. Табл. В.1.). Більша частина агросадиб в Україні (близько 97%) офіційно не зареєстровані. Найбільша кількість агросадиб діяла в Івано-Франківській області – 2179 або 34,40% від загальної кількості в Україні. У Львівській області агротуристичну діяльність здійснювали 1157 агросадиб, або 18,26% від загальної кількості по Україні. На Закарпатську та Волинську область припадає 493 та 375 агросадиб, або 7,78 та 5,92% від їх загальної кількості. У Чернівецькій області функціонувало 274 агросадиб, тоді як в Хмельницькій області налічувалось 163 агросадиби. Найменше розвинутий агротуризм у західному регіоні, а саме в Рівненській та Тернопільській областях, відповідно там надавало агротуристичні послуги 130 та 63 агросадиби, або 2,05 та 0,99% від загальної кількості в Україні. Отримані результати досліджень свідчать, що у західних областях України діяло 4834 агросадиби, або 76,31% від їх загальної кількості в Україні (рис. 2.15.)

¹⁵² Вигідний бізнес: агротуризм в Україні може приносити до 500 млн грн доходу. Українська туристична компанія “Компас-тур”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://compass-tour.com.ua/?m0prm=2&entry=200&show=638>

¹⁵³ Дидів І. Б. Агротуристичний вектор розвитку сільських територій Івано-Франківщини. Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 15 грудня 2017 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. Ч. 1. 128 с.

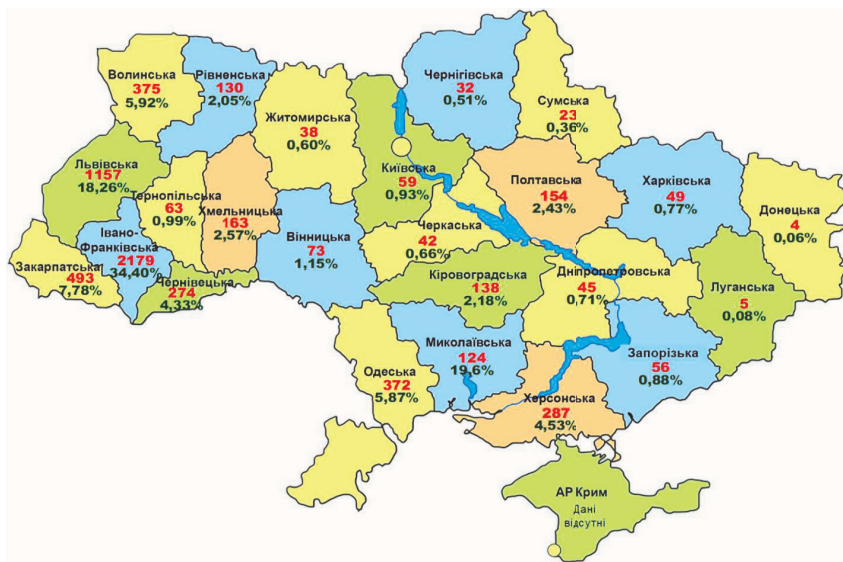

Рис. 2.15. Кількість агросадиб в Україні за областями та їх відсоток від загальної частки у 2019 році

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень та літературних джерел [5, 60]

Іntenсивно розвивається агротуризм у центральній частині України. У Полтавській та Кіровоградській областях нараховувалось 154 та 138 агросадиб, або 2,18 та 2,43% від їх загальної кількості. Дещо менше розвинутий агротуризм у Вінницькій та Черкаській областях, оскільки на їх сумарну частку припадало 115 агросадиб, або 1,82% від їх загальної кількості в Україні.

У північних регіонах України доволі повільно розвивається цей напрям туризму, хоча має усі передумови. Найбільше агросадиб в 2019 році діяло у Житомирській та Київській областях, відповідно 38 та 59 одиниць. Тоді як на Сумщині та Чернігівщині налічувалось 23 та 32 агросадиби. В загальній сумі у північних областях нараховувалось близько 152 агросадиби, або 2,40% від їх загальної кількості в Україні.

Набирає обертів розвиток агротуризму у південному регіоні України. Найбільша кількість агросадиб діяла в Одеській та Херсон-

ській областях, відповідно 372 та 287, або 5,87 та 4,53% від їх загальної кількості в Україні. На порядок менше садиб налічувалось у Миколаївській області – 124 (19,6%). У Запорізькій прифронтовій області надавали агротуристичні послуги 56 агросадиб, або 0,88% від їх загальної кількості по Україні. Що стосується Автономної Республіки Крим, то на півострові до окупації росією діяло більше 50 садиб. Проте через анексію Криму розвиток агротуризму у цьому регіоні майже призупинився. Достовірних даних станом на 2019 рік немає.

Зазначимо, що через війну на сході України розвиток агротуризму у цьому регіоні значно відстав та втратив динаміку. Проте останніми роками все ж таки є ентузіасти, які розвивають цей напрям туризму, зокрема в Донецькій та Луганській областях. У цих двох областях налічувалось 9 невеличких агросадиб на підконтрольній Україні території. У прифронтових Дніпропетровській та Харківській областях діяло 45 та 49 агросадиб. Зазначимо, що разом на східний регіон України припадало 103 агросадиби, або 1,63% від їх загальної кількості.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України у 2017 році на території України було зареєстровано 1590 агроосель, які приймали відвідувачів та надавали послуги гостинності у сфері сільського туризму¹⁵⁴. Зрозуміло, що офіційна статистика та власні дослідження автора значно різняться, оскільки не всі сільські садиби себе офіційно позиціонують, реєструють та звітують про свою діяльність органам місцевої влади. Відтак вони не потрапляють у державний реєстр та статистичні звіти. Більша їх частина (понад 98%) не проходить категоризацію. Відзначимо, що реальна кількість агросадиб в Україні у разі більша за офіційні статистичні звіти.

Розвиток агротуризму тісно пов'язаний з розвитком фермерства та особистого підсобного селянського господарства. Фермерські господарства розводять худобу, поросята, вівці, кози, равликів, страусів та інших птахів, вирощують овочі, фрукти, зернові культури, а також додатково приймають туристів. Така діяльність може надавати

¹⁵⁴ Тищук І. В. *Методика оцінки стану та перспективності розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна моногра-*

більше як 25% прибутку фермерській родині. Велика частина цих коштів реінвестується в облаштування будинку, відновлення інтер'єру, створення умов для гостей. Власні екологічно безпечні продукти фермерського господарства заощаджують гроші на їхню закупівлю і слугують додатковою перевагою для туристів¹⁵⁵.

Сьогодні агротуризм в Україні динамічно та успішно розвивається в різних регіонах, зокрема у фермерських господарствах та агросадибах. Проте цей розвиток має відносно хаотичний характер. Якщо у статистичних звітах ще доступна офіційна інформація про кількість сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, то статистичної інформації про кількість сільських зелених садиб немає. Точного підрахунку також ніхто не веде в масштабах України. Тому варто спробувати звести таку інформацію на підставі літературних джерел, інформації від держструктур з питань розвитку туризму, інтернет порталів з реклами туристичних послуг та власних досліджень. Кількість сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та агросадиб в Україні за 2012–2019 рр. зображено на рис. 2.16.

Як видно з рис. 2.16, кількість сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств в Україні за 2012–2019 рр. істотно змінювалась, що пов'язано із соціально-політичною та економічною нестабільністю в державі. Їхня кількість залишилися на одному рівні. Проте за останні 7 років кількість агросадиб в Україні збільшилась майже у 2,2 рази (з 2980 садиб у 2012 році до 6335 у 2019 році).

Сучасний стан розвитку фермерства характеризує низьку участь держави у створенні умов для діяльності фермерських господарств. Аграрний сектор України натеper характерний монопольним станом великих агрохолдингів, котрі мають змогу вести бізнес в умовах невизначеної та складної економічної ситуації в державі. В Україні у 2019 році провадили діяльність близько 35,2 тис. фермерів, з яких 80% це малі фермерські господарства.

фія / за наук. ред. проф. Волошина І. М. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 390 с. С. 105–117.

¹⁵⁵ *Липчук В. В., Гнатишин Л. Б., Кордоба О. М. Фермерські господарства: стан, проблеми і стратегії розвитку. Львів: Магнолія-Плюс, 2010. 218 с.*

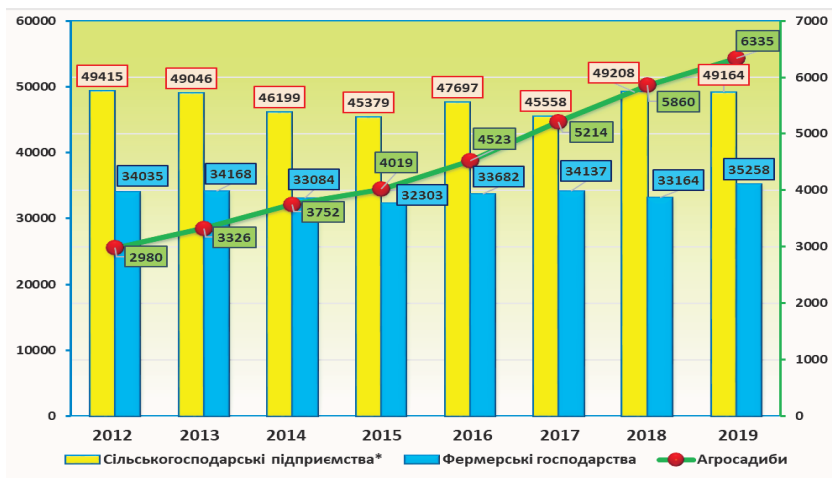

Рис. 2.16. Динаміка кількості сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та агросадіб в Україні за 2012–2019 рр.

Джерело: сформоване на підставі власних досліджень та літературних джерел [5, 55-60]

Істотних позитивних зрушень у розвитку малого фермерства в Україні за останні 10 років не відбулося. Скорочення держаних до- тацій, високі ставки банків по кредитах на агротехніку та добрива, високі податки, несприятливе середовище для збуту продукції, а тепер ще земельна реформа сповільнює відродження, функціонування та розвиток малих і середніх фермерських господарств. Важливо пам'ятати, що основа всього – земля, яка не повинна концентруватися в одних руках агрохолдингів на правах власності, зокрема з іноземним капіталом. Це порушує питання національної безпеки України. Тому сьогодні важливо підтримати фермерів України, які є основою збереження соціальної стабільності у сільських районах, а також стержнем розвитку агротуризму.

Саме тому для власників ферм Львівщини агротуризм – це можливість створити додаткове джерело доходу для підтримки рентабельності свого господарства. Окрім цього це гарний рекламний хід для покращення продажу продукції. Наприклад, у Європі агротуристична діяльність дає фермерам до 70% загального доходу, адже

фермерські господарства виступають потужними високотоварними спеціалізованими підприємствами¹⁵⁶.

Вітчизняні фермери мають усі передумови для перетворення цієї ніші на прибуткову справу. Молоді та креативні фермери, що лише починають свій шлях, зазвичай роблять ставку на сільський туризм, оскільки розуміють, що цей напрямок дійсно є рентабельним та привабливим для споживачів. Для цього облаштовують на своїх господарствах житло для туристів та створюють для них комфортні умови, розширюють пропозицію товарів і послуг.

Агротуризм в досліджуваному регіоні являється не основним видом діяльності приватних господарств, однак поступово стає незамінною частиною життя та праці багатьох селян. Зазначимо, що у Львівській області на доволі високому рівні розвинуте сільське господарство, в якому задіяно багато фермерів та сільських приватних садиб і господарств. Станом на 2018 рік у Львівській області економічну діяльність вели 1 млн. мешканців у віці 17–70 років¹⁵⁷. Рівень зайнятості працездатного населення сягнув 65,9%. У сільському господарстві було задіяно 191 тис. осіб, або 18,2%¹⁵⁸.

Саме тому розвиток сільського господарства є вагомою складовою розвитку і становлення агротуризму в області. Виробництво сільськогосподарської продукції тваринництва та рослинництва є важливим фактором успішного розвитку агротуризму в регіоні. Оскільки поєднання сільського господарства та туризму є основною концепцією агротуризму. Для кращого розуміння перспектив розвитку агротуризму у Львівській області досліджено стан та розвиток сільського господарства регіону.

Останніми роками Львівська область поступово нарощує потенціал сільськогосподарського виробництва, на підставі чого відстежу-

¹⁵⁶ *Вигідний бізнес: агротуризм в Україні може приносити до 500 млн грн доходу. Українська туристична компанія "Компас-тур". Електронний ресурс. Режим доступу: <https://compass-tour.com.ua/?m0prm=2&entry=200&show=638>*

¹⁵⁷ *Сільське господарство Львівської області. Статистичний збірник 2018 року / За ред. С. Зимовіної. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2019. 179 с.*

¹⁵⁸ *Сільське господарство Львівської області у 2018 році. Аналітична доповідь. Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2019. 16 с.*

ється позитивна динаміка індексу виробництва валової агропродукції. Відзначимо, що реальну спеціалізацію на Львівщині формують три види економічної діяльності – торгівля (15,5%), промисловість (23%) та сільське господарство (10%). З приростом виробництва валової сільськогосподарської продукції область посідає 3 місце, за об'ємами виробництва 14 місце (3,8%) поміж регіонів України. У розрахунку на одну особу вироблено продукції сільського господарства на 4034 грн, що забезпечило області 20-е місце в Україні¹⁵⁹.

У селах Львівщини проживає близько 1 млн. осіб, що складає 39% населення області. Виробляють сільськогосподарську продукцію майже 280 тис. приватних господарств, яким у користування виділено землю для ведення особистого селянського господарства. До того ж до виробництва агропродукції залучено 1387 аграрних підприємств, з яких 792 фермерські господарства.

Упродовж десяти останніх років спостерігається позитивна динаміка розвитку сільського господарства. Розпочинаючи з 2010 року об'єм агропродукції збільшився на 38,2% та сягнув у 2018 році 10,2 млрд. грн. Індекси сільськогосподарської продукції у Львівській області (рис. 2.17.)¹⁶⁰.

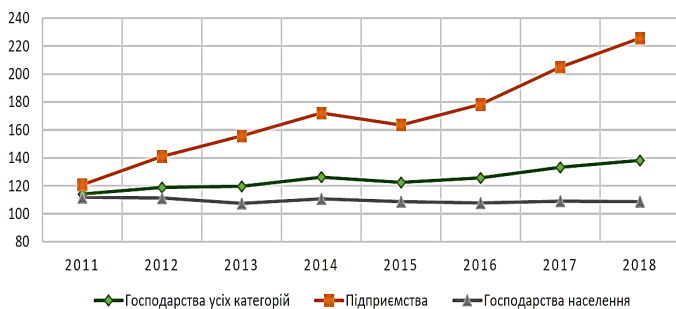

Рис. 2.17. Індекси сільськогосподарської продукції у Львівській області (у % до 2018 року)

Джерело: складене авторами на підставі літературного джерела [56]

¹⁵⁹ Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii

¹⁶⁰ Сільське господарство Львівської області у 2018 році. Аналітична доповідь. Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2019. 16 с.

Зі збільшенням обсягу сільськогосподарської продукції зростає і частка аграрних підприємств, у 2010 році – 25,3%, у 2017 році – 38,9%, тоді як у 2018 році – 41,2%. Однак у 2018 році частина особистих селянських господарств у загальному розмірі склала 58,8% (у 2017 році – 61,1%, у 2010 році – 74,7%). У 2018 році особистими селянськими господарствами було вироблено 55,4% продукції рослинництва та 64,5% продукції тваринництва.

У структурі сільськогосподарського виробництва в області основним виробником є населення, частка якого в загальних обсягах у 2018 році склала 59,7%. Така тенденція є позитивною для розвитку агротуризму в області (рис. 2.18)¹⁶¹. Особистими селянськими господарствами вироблено 55,4% продукції рослинництва (94% овочевих і 84% плодово-ягідних культур) та 65,4% – тваринництва (понад 90% молоко та яйця). Це істотно вирізняє сільське господарство області від більшості областей України.

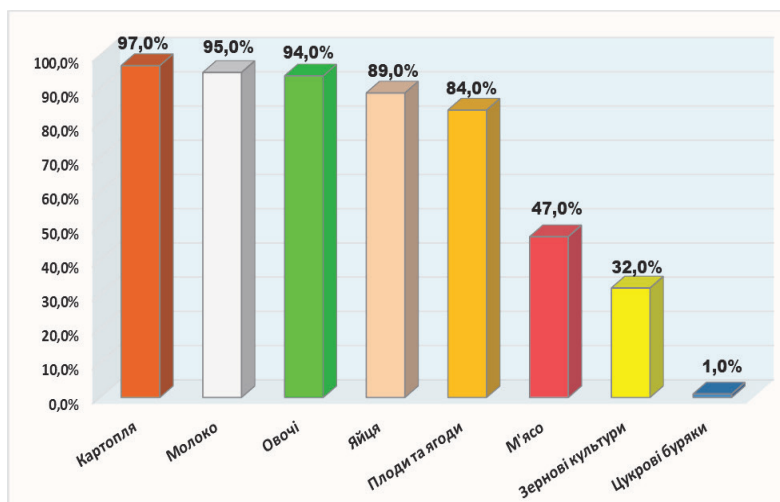

Рис. 2.18. Частка господарств населення Львівської області у виробництві сільськогосподарської продукції у 2018 році

Джерело: складене авторами на підставі літературного джерела [56]

¹⁶¹ Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii

На 100 га сільськогосподарських угідь у 2018 році Львівська область посіла восьме місце поміж регіонів України за об'ємом виробництва сільськогосподарської продукції (996,5 тис. грн). Всього по Україні цей показник виражений 756,4 тис. грн, в Івано-Франківській області – 1204,6 тис. грн (3 місце), у Харківській – 675,3 тис. грн (18 місце). Населення області завдячуючи власному виробництву забезпечує потребу у картоплі, плодово-ягідній продукції та овочах. Для області є недостатнім виробництво м'яса та яєць для споживання на одного жителя¹⁶².

Станом на 1 листопада 2019 року у Львівській області налічувалось 782 діючих фермерських господарств. У їхньому користуванні було 69,4 тис. га сільськогосподарських угідь, що на 5,3% більше порівняно з попереднім роком (рис. 2.19).

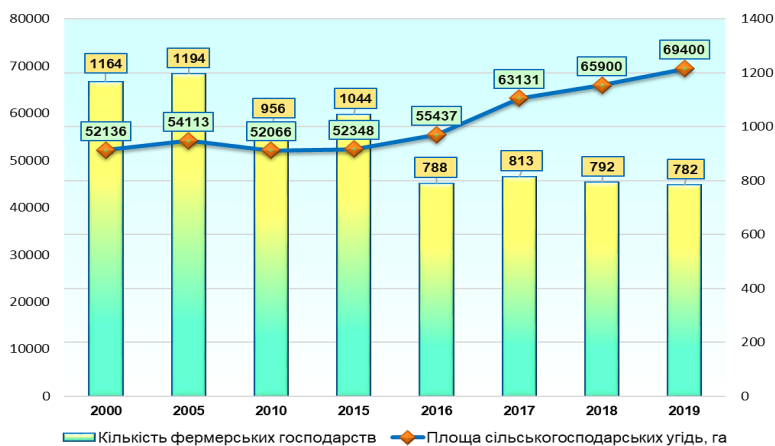

Рис. 2.19. Кількість фермерських господарств та площі закріплені за ними сільськогосподарських угідь у Львівській області за 2000–2019 рр.

Джерело: сформоване авторами на підставі¹⁶³

¹⁶² Сільське господарство України. Статистичний збірник 2018 року. Державна служба статистики України. Київ, 2019. 235 с.

¹⁶³ Сільське господарство Львівської області. Статистичний збірник 2019 року / За редакцією Зимовіної С.І. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2020. 163 с.

Цікаво зазначити, що кількість фермерських господарств за останні 4 роки залишалась на одному рівні, однак збільшились площі закріплених за ними сільськогосподарських угідь. У середньому на одне господарство у 2019 році припадало 89 га сільськогосподарських угідь. Частка фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств у 2019 році склала 58,2%, а площа сільськогосподарських угідь – 19,4%. Фермерські господарства забезпечили десяту частину від загального обсягу продукції сільськогосподарства¹⁶⁴.

Розвиток агротуризму пов'язаний із зміною клімату, зокрема з глобальним потеплінням. Із підвищенням температури спостерігається зниження рівня підземних вод, обміління річок та підвищення мінералізації води, часті весняні засухи, аномально тепла зима, зменшення загальної кількості опадів за рік та особливо за літні сезони впродовж вегетаційного періоду сільськогосподарських культур. За таких умов аграріям доводиться змінювати агротехніку вирощування та культуру землеробства.

Зміни клімату впливають на ґрунтово-кліматичні умови росту сільськогосподарських культур та дикорослих фітоценозів. Ще 20 років тому у Львівській області ніхто не замислювався про крапельний полив під овочі, вирощування баштанних культур, збільшення в 4,3 рази посівних площ під соняшник, а загалом подовження періоду вегетації, що дає змогу збирати два врожаї за рік. Сьогодні це звична справа для більшості фермерів та приватних агросадіб, оскільки нерівномірна кількість опадів та значний дефіцит вологи за останні десятиліття змінив підхід до агротехнологій. До змін клімату пристосовуються аграрії, які переорієнтовуються на вирощування, посухостійких та теплолюбних культур з використанням краплинного зрошення, адаптованих до конкретних агрокліматичних умов.

Зі зміною середньорічної температури і кількості накопиченого тепла зона Степу поступово зміщується на північ, що ставить під ризик зникнення зони Полісся. Підвищення температури на 1°C зсуває межу агрокліматичних зон в середньому на 100 км. В сьогоднішніх

¹⁶⁴ Музика П. Фермерство на Львівщині динамічно розвивається. Вісник агрофорум. Львів, 2019. №. 2 (97). С. 3–4.

реаліях температура зросла приблизно на 2°C. А межа агрокліматичних зон в Україні змістилася на північ близько на 200 км¹⁶⁵.

Кліматичні зміни спричинили реформування у галузі тваринництва: введення нових видів тварин, виведення нових порід адаптивних до переносу спеки, застосування посухостійких сортів кормових культур, створення штучних пасовищ, застосування сорго та тритикале у птахівництві тощо. Зазначимо, що великі витрати прісної води у тваринництві та ліміти на її використання є передумовою для підвищення цін на цю категорію продукції¹⁶⁶.

Кліматолог з Університету Редінга (Велика Британія) Ед Хокінс розробив сайт під хештегом #ShowYourStripes, який показує кліматичні зміни у світі за останні сто років, зокрема масштаби глобального потепління. В основі створення зображення є дані Berkeley Earth – незалежної організації вчених, які досліджують зміни клімату. Чергування смужок холодних і теплих кольорів відповідають різним кліматичним періодам, а саме середнім температурам за рік.

З графіку видно явне потепління в Україні за останні десятиліття (рис. 2.20)¹⁶⁷.

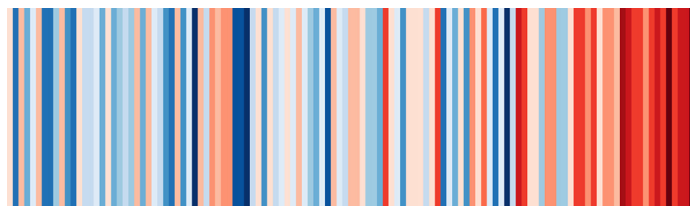

Рис. 2.20. Зміни середньорічних температур в Україні за період з 1901 до 2019 року [73]

¹⁶⁵ В Україні агрокліматичні зони змістилися на 200 км. Agravery – аграрне інформаційне агентство. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-ukraini-agroklimaticni-zoni-zmistilisa-na-200-km>

¹⁶⁶ Білоусов О. М., Лугінін О.Є., Морозова О.С., Соколова Л.В. Менеджмент туристичної галузі: підручник. Херсон: Гельветика, 2017. 580 с

¹⁶⁷ Warming Stripes for Ukraine from 1901-2019. #ShowYourStripes – Graphics of Global temperature change of Earth from 1850-2019. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://showyourstripes.info>

Насторожує той факт, що клімат в Україні змінюється в 1,5 рази швидше, ніж у світі, а зокрема в Північній його півкулі. Як відзначають метеорологи, ще тридцять років тому на Херсонщині кількість посушливих днів була 30–40 на рік, сьогодні – 60–70. На Львівщині температура повітря більше +32°C, що тривала декілька днів, взагалі було дивним явищем. Сьогодні таких гарячих днів налічується 10–20 за літній період. Це значні підвищення температури, через які починаються незворотні зміни клімату, які впливають на розвиток туристичної індустрії та агропромислового комплексу. Клімат безпосередньо впливає на потужність і сезонність туристичних потоків, є природним чинником формування цінової політики в межах головних туристичних районів України¹⁶⁸.

Зазначимо, що територія Львівської області є сприятливою для відпочинку та рекреації, оскільки тут спостерігаються нижчі температури влітку та достатня вологість порівняно з центральними, східними та південними регіонами України. Такі кліматичні умови приваблюють туристів та сприяють комфортному відпочинку в агросадибах Львівщини.

Розвиток агротуризму пов'язаний із зростанням чисельності агросадиб, що приймають туристів, які вкладають кошти у розбудову сільської інфраструктури, покращуючи добробут селян, а відтак сприяють розвитку села, яке є колыскою і скарбницею українських традицій. Як сказав у свій час В'ячеслав Липинський: “Без традиції нема культури, без культури нема нації”¹⁶⁹.

Становлення і розвиток агротуризму в Україні, зокрема в конкретному регіоні, визначається передусім особливостями цього регіону. Мальовничі ландшафти Галичини, привабливі рекреаційні ресурси, унікальна та найбагатша в Україні історико-етнографічна спадщина, екологічна чистота сільської місцевості, цілюща вода та природа лісу, чисте повітря, здоровий клімат, вільний сільський

¹⁶⁸ Малицька Л. В., Балабух В. О. *Ймовірні зміни кліматичних умов України до середини XXI ст. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія*. Київ, 2020. № 1. С. 94–100.

¹⁶⁹ Гуткевич С. О., Габа М. І., Корінько М. Д. *Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм*. Київ: НУХТ, 2016. 212 с.

житловий фонд, наявні трудові ресурси для обслуговування туристів передкарпатського та карпатського регіонів Опілля, Бойківщини, Гуцульщини, Покуття та Буковини сприяють успішному розвитку та популяризації агротуризму¹⁷⁰.

Наявна офіційна інформація по окремих районах Львівської області є неповною. Тому у дослідженні використано матеріали Львівської обласних організацій Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, Управління туризму та курортів ЛОДА, сільських рад, результати анкетних опитувань та власних досліджень.

Належить зазначити, що з числа респондентів (понад 96%), які провадять агротуристичну діяльність, офіційно не зареєстровані як підприємці найчастіше через високе оподаткування, а відтак вони не проходять процедуру добровільної категоризації, що обмежує їхню сферу та обсяг діяльності. Привертає увагу той факт, що динаміка збільшення кількості агросадиб у досліджуваному регіоні є набагато стрімкішою, ніж динаміка формування ринку агротуристичних послуг у умовах незначної конкуренції.

Розвиток агротуризму у Львівській області тісно пов'язаний із кількістю діючих та новостворених агросадиб. Дослідженнями встановлено, що на розвиток агротуризму впливала низка чинників політичного, фінансового та соціального характеру. Про стан розвитку агротуризму свідчать дані про динаміку кількості агросадиб за період 2012–2019 рр. (рис. 2.21).

Отримані результати свідчать, що з 2012 по 2013 рік спостерігали стрімке збільшення кількості агросадиб (з 569 до 707 агроосель). У 2014 році кількість агросадиб зменшилась на 29, порівняно з попереднім роком, що пов'язано з початком війни росії проти України, політичною та фінансовою нестабільністю, а також соціальним напруженням. З 2015 року спостерігали поступове зростання кількості нових агросадиб.

Зазначимо, що за період з 2012 по 2014 рр. курс американського долара коливався в межах 8 грн. З початку 2014 до 2015 року

¹⁷⁰ Кудла Н. С. *Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб.* Київ: "Центр учбової літератури", 2017. 152 с.

курс зріс до 28 грн. за 1 американський долар, тобто майже в 3,5 рази (дод. Г).

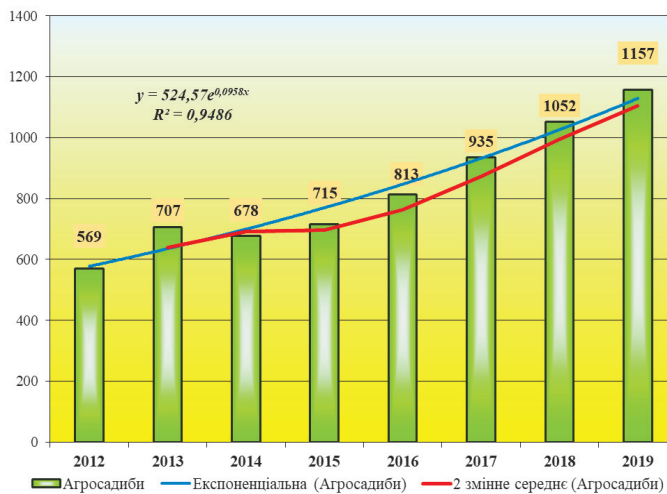

Рис. 2.21. Кількість агросадіб у Львівській області за період 2012–2019 рр.

Джерело: сформоване авторами на підставі власних досліджень

Початок війни з росією та стрімке знецінення гривні спричинило втрату динаміки розвитку всіх галузей економіки, зростання цін на всі товари та послуги, збільшення соціальної напруги в суспільстві, що зумовило зменшення темпів розвитку агротуристичної діяльності¹⁷¹.

За період 2015–2016 рр. кількість нових агросадіб у Львівській області збільшилася на 98 одиниць, що свідчить про початок позитивної динаміки та адаптації суспільства до фінансових та політичних викликів. В 2017 році кількість агросадіб у Львівській області зросла на 122 одиниці і сягнула 935 агроосель. Саме у цей період спостерігали найбільшу кількість створення нових агросадіб після стресу 2014 року. З 2017 по 2019 рр. динаміка кількості агросадіб

¹⁷¹ Курси валют. Графік флуктацій середнього курсу долара США до гривні за період 2012-2019 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://finance.i.ua/>

дещо послабилася, оскільки у 2018 році їх нараховувалось в області 1052 (+117), тоді, як в 2019 році їх кількість була 1157 (+105).

Розвиток агротуристичної діяльності у Львівській області має свої регіональні особливості. Кількість агросадиб за адміністративними районами Львівської області у 2019 році зображено на рисунку 2.22.

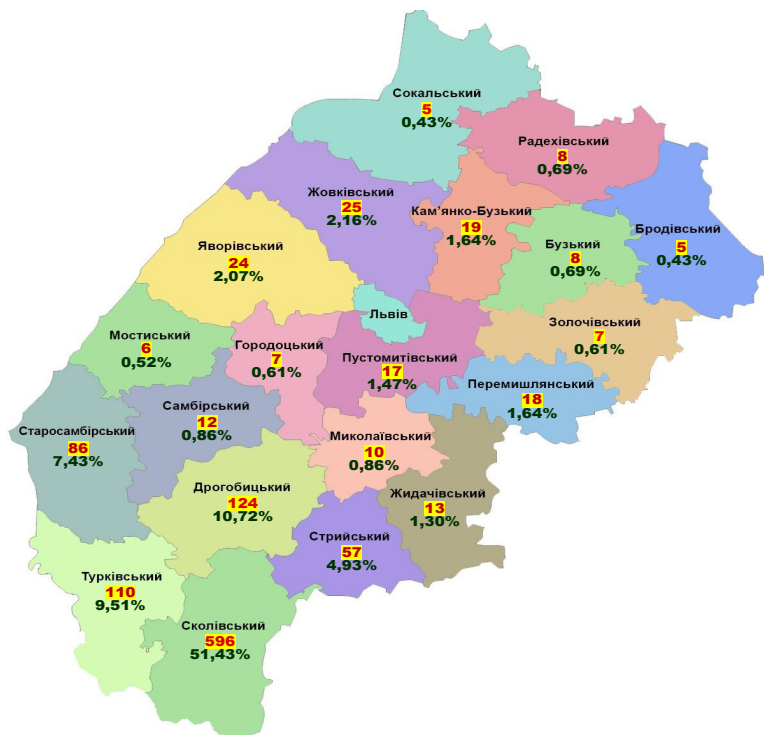

Рис. 2.22. Чисельність агросадиб та їх частка (%) від загальної кількості за адміністративними районами Львівської області у 2019 році

Джерело: сформоване авторами на підставі власних досліджень

Внаслідок проведених досліджень встановлено, що найбільша частка дієвих агросадиб сконцентрована в Карпатському рекреаційному регіоні, а саме у Сколівському (596), Дрогобицькому (124), Турківському (110), Старосамбірському (86) та Стрийському (57) ра-

йонах. У цих п'яти районах діє 973 агросадиби, або 84% від усієї їх кількості у Львівській області (дод. Д). Це зумовлено сприятливими кліматичними умовами, природними багатствами, специфікою рельєфу, мальовничими ландшафтами, сприятливою екологічною ситуацією, наявністю трудових ресурсів, а також найбагатшою в Україні історико-культурною спадщиною з великою кількістю об'єктів, збереженням національних автентичних традицій і навичок, високою культурою господарювання та ментальністю корінного населення.

Саме на території згаданих вище районів сконцентровано майже дев'ять з десяти агротуристичних господарств. Сформувалися агрорекреаційні вузли, тобто “сукупність агрорекреаційних пунктів, згрупованих навколо курортно-туристичного центру в межах компактної території”. Рейтингові позиції кількості агросадиб за адміністративними районами Львівської області у 2019 році (дод. Д).

У значно меншій кількості функціонують агросадиби у Жовківському (25), Яворівському (24), Кам'янко-Бузькому (19), Перемишлянському (18), Миколаївському (10), Бузькому (8), Радехівському (8), Золочівському (7) районах. Найменша чисельність агросадиб (< 7) в Городоцькому, Мостиському та Бродівському районах області. Чисельність агросадиб та їх частка (%) від загальної кількості за адміністративними районами Львівської області у 2019 році.

Карпатський регіон багатий на духовну культуру, фольклор, звичаї, обряди, народні промисли, які є цікаві та привабливі для туристів з усього світу. Добре збереглося у Турківському районі лозоплетіння (с. Боберка), ручне ткацтво (с. Івашківці), виготовлення традиційних ліжників (с. Верхній Турів), плетіння із соломи (с. Ластівка). У селах Старосамбірського та Сколівського районів збереглися такі традиційні ремесла: виготовлення з вовни килимів та одягу; лозоплетіння; різьбярство; ковальство¹⁷².

Зазначимо, що упродовж 2018 року Українські Карпати відвідало 5,31 млн туристів, з яких 81 тис. – іноземці. Інформація зібрана мо-

¹⁷² Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на період 2018-2020 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii?id=34743

більшими операторами зв'язку за допомогою автоматизованої системи обліку наданих послуг та даних про обслуговування у роумінгу користувачів з іноземними SIM-картками, які перебували тут понад дві доби¹⁷³.

Сьогодні широкого використовують метод SWOT-аналізу, який надає змогу охарактеризувати внутрішні і зовнішні чинники, які можуть мати опосередкований та безпосередній вплив на ефективність стратегічного бачення розвитку агротуризму в майбутньому. За результатами SWOT-аналізу визначали головну мету розвитку агротуризму як підприємницької діяльності та з'ясували найважливіші завдання щодо її досягнення. Розробка загальної оцінки передумов і умов розвитку агротуризму в Україні та досліджуваному регіоні здійснена на підставі діагностики сильних і слабких сторін методом SWOT-аналізу (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

SWOT-аналіз розвитку агротуризму в досліджуваному регіоні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - доступність цін на агротуристичні послуги; - підвищення соціально-культурного статусу селян; - наявність природоохоронних територій; - різноманітність природних ресурсів; - багата історико-культурна спадщина; - високий сільськогосподарський потенціал; - наявність вільного житлового фонду; - реалізація продукції домашнього виробництва; - розвиток підприємництва; - багатогалузева спрямованість селянських і особистих підсобних господарств; 	<ul style="list-style-type: none"> - нормативно-правове забезпечення агротуристичної діяльності; - кваліфікація господарів; - рекламно-інформаційне забезпечення; - фактор сезонності; - неналежний стан інфраструктури; - незавершена категоризація садіб; - низький рівень стартового капіталу для започаткування підприємницької діяльності; - забрудненість навколишнього середовища; - відсутність чіткої стратегії розвитку сільського туризму на рівні держави, районів і сіл;

¹⁷³ Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii

<ul style="list-style-type: none"> - багатогалузева спрямованість селянських і особистих підсобних господарств; - розвинена дорожно-транспортна комунікація; 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність спеціальних програм кредитування селян, які готові розпочати підприємницьку діяльність у сфері агротуризму;
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - розвиток малого підприємництва на селі; - розв'язання соціально-економічних проблем села; - сповільнення процесу міграції молоді до міст та за кордон у пошуках роботи; - відродження культурної спадщини; - додаткова зайнятість сільського населення та зростання його доходів; - використання інтернет-ресурсів для рекламування діяльності; - розробка нових туристичних продуктів і підвищення якості послуг; - отримання міжнародних грантів на розвиток агротуризму; - збільшення ефективності організаційного, освітнього, методичного та інформаційно-правового забезпечення розвитку агротуризму; - збільшення інвестицій та якісне поліпшення інфраструктурного забезпечення; - поліпшення стану довкілля; - можливість пільгового кредитування агросадиб; - будівництво нових об'єктів соціальної інфраструктури села; - сприятливий інвестиційний клімат. 	<ul style="list-style-type: none"> - війна України з Російською Федерацією у південно-східному регіоні; - пандемія COVID-19; - соціально-економічна та політична дестабілізація в Україні; - відкриття ринку землі; - несприятлива демографічна ситуація; - недостатній розвиток організаційного, освітнього, методичного, інформаційного та рекламного забезпечення агротуризму на державному рівні; - втрата туристичного ринку через низький рівень сервісу; - забруднення навколишнього середовища; - відсутність професійного досвіду з надання агротуристичних послуг; - погіршення стану інфраструктурного забезпечення та соціально-економічного рівня життя населення у зв'язку з економічною стагнацією та депресією у державі; - зростаюча конкуренція з боку суб'єктів агротуризму з боку сусідніх країн; - межування з кордонами Росії; - зміни клімату.

Джерело: сформоване авторами на підставі власних досліджень

Головною метою розвитку агротуризму на підставі SWOT-аналізу є створення належних умов на засадах підприємницької діяльності, що сприятимуть підвищенню соціально-економічного рівня розвитку сільських територій західного регіону. Важливими факторами, які впливають на розвиток агротуристичної діяльності, є наявні трудові та земельні ресурси, гармонійний агрокультурний ландшафт, чисте середовище, низька щільність населення, вільний житловий фонд, багаті природні ресурси та історично-культурна спадщина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Білоусов О. М., Лугінін О.Є., Морозова О.С., Соколова Л.В. Менеджмент туристичної галузі: підручник. Херсон: Гельветика, 2017. 580 с.
2. Біляк М. В. Яворівський національний природний парк: складова біосферного резервату “Розточчя”. Збірник методичних матеріалів з питань рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду. Київ, 2011. 272 с.
3. В Україні агрокліматичні зони змістилися на 200 км. Agravery – аграрне інформаційне агентство. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-ukraini-agroklimaticni-zoni-zmistilisa-na-200-km>
4. Вигідний бізнес: агротуризм в Україні може приносити до 500 млн грн доходу. Українська туристична компанія “Компас-тур”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://compass-tour.com.ua/?m0prm=2&entry=200&show=638>
5. Відпочинок в Карпатах — КАРПАТИ.INFO. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.karpaty.info/ua/>
6. Всесвітній фонд природи WWF в Україні. В Львівській області 13 ділянок під ГЕС розташовані на особливо цінних річкових ділянках. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://wwf.panda.org/?249042/Smallhydro-in-Lviv-region>
7. Головне управління держкадастру у Львівській області. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://lvivska.land.gov.ua/>
8. Головне управління статистики у Львівській області. Довкілля Львівської області. Статистичний збірник 2015 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2015/ZB2420150101.pdf>

9. Головне управління статистики у Львівській області. Довкілля Львівської області. Статистичний збірник 2018 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2019/ZB2420190101.pdf>
10. Головне управління статистики у Львівській області. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму (2010-2020 pp.). Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=24&ozn_news=1&show=1&show2=1
11. Головне управління статистики у Львівській області. Колективні засоби розміщування (2009-2019 pp.). Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=24&ozn_news=4&show=1&show2=1
12. Головне управління статистики у Львівській області. Населення та міграція. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/19/theme_19.php?code=19
13. Головне управління статистики у Львівській області. Паспорт регіону. Земельний фонд за видами угідь у 2018 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/help/map_site.php
14. Гончаренко Л. Стан розвитку агропромислового комплексу Львівщини в І півріччя 2019 року. Вісник агрофорум. Львів, 2019. №. 12 (107). С. 19–22.
15. Домбровська С. М., Білотіл О. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Державне регулювання туристичної галузі України. Монографія. Харків: НУЦЗУ, 2016. 196 с.
16. Дидів І. Б. Агротуристичний вектор розвитку сільських територій Івано-Франківщини. Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 15 грудня 2017 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. Ч. 1. 128 с.
17. Дидів І. Б. Збільшення туристичних потоків в агротуристичні підприємства завдяки рекламі в системі маркетингу. Реклама: інтеграція теорії та практики : тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 45-47.
18. Дидів І. Б. Основні засади розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 жовтня 2019 р.) Львів: ЛДУФК ім. І. Боберського, 2019. С. 48-50.
19. Дидів І. Б. Соціально-економічне значення сільського зеленого туризму. Wiadomości o postępie naukowym i rzeczywistych badaniach naukowych współczesności: kolekcja prac naukowych “ΛΟΓΟΣ” z

- матеріалами Міжнародowej naukowo-praktycznej konferencji (Kraków, 17 czerwca 2019 r.). Kraków: OP “Europejska platforma naukowa”, 2019. Tom 2. S.12-14.
20. Дидів І. Туристична привабливість Львівщини. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXI Міжнар. науково-практ. форуму (м. Дубляни, 22 – 24 вересня 2020 року). Львів: ННБК “АТБ”, 2020. С. 109-113.
 21. Екологічний атлас Львівщини / за ред. Б.М. Матолича. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області. Львів: ПП “Гараздовський А. Є.”, 2007. 69 с.
 22. Запотоцький С., Горин І. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області: географічні особливості використання та відтворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. №70 (1). С. 72-79.
 23. Домбровський З., Гордієнко О., Горішевський П. 10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні. Київ: Проект, 2011. 230 с.
 24. Звідки приїжджали та скільки витрачали туристи у Львові в 2019 році. Zaxid.net – аналітичне інтернет-видання Львова. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/253813-lviv-pershe-misto-v-ukraini-iake-uviishlo-v-top-100-turystychnykh-mist-uevgoru>
 25. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. Присяжнюк: Створення кооперативів зупинить зникнення сіл з карти України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/prisyazhnyuk-stvorenyya-kooperativiv-zupinit-zniknennya-sil-z-karti-ukraini>
 26. Клапчук О. О. Туристично-рекреаційні ресурси Львівської області: територіальна диференціація, оцінка, напрямки використання: автореф. ... дис. канд. геогр. наук : 11.00.02. Львів. нац. ун-т. ім. І. Франка. Львів, 2011. 25 с.
 27. Кривенкова Р. Ю. Поняття та сутність туристичного потенціалу: державно-управлінський аспект. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 9. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2019> (дата звернення: 03.02.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2019.9.70
 28. Кудла Н. С. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб. Київ: “Центр учбової літератури”, 2017. 152 с.
 29. Курси валют. Графік флуктацій середнього курсу долара США до гривні за період 2012-2019 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://finance.i.ua/>

30. Лазарева О. В. Ключові аспекти розвитку агротуризму в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2017. Вип. 4 (96). С. 25-35.
31. Липчук В. В., Гнатишин Л. Б., Кордоба О. М. Фермерські господарства: стан, проблеми і стратегії розвитку. Львів: Магнолія-Плюс, 2010. 218 с.
32. Липчук В. В., Дидів І. Б. Значення агротуристичного підприємництва у розвитку сільських територій в Україні. Вісник Львівської комерційної академії: серія економічна. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. Вип. 43. С. 96-100.
33. Липчук В. В., Липчук Н. В., Солтис О. Г. Підприємництво в розвитку інтегрованого сільського господарства і сільських територій. Львів: Сполом, 2013. 309 с.
34. Липчук В., Липчук Н. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку. Львів: Сполом, 2008. 160 с.
35. Лужанська Т. Ю., Михалинець С. С., Тебляшкіна Л. І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб. / за ред. проф. Волошина М. І. Київ: Кондор, 2008. 382 с.
36. Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства. Ліси Львівщини. Електронний ресурс. Режим доступу: https://lvivlis.gov.ua/lviv_forests
37. Малицька Л. В., Балабух В. О. Ймовірні зміни кліматичних умов України до середини XXI ст. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. Київ, 2020. № 1. С. 94-100.
38. Майстро С. В., Домбровська С. М. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія. Харків, 2017. 198 с.
39. Михасюк І. Р., Петлін І. В. Управління розвитком малого підприємництва зеленого туризму: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 284 с.
40. Музика П. Фермерство на Львівщині динамічно розвивається. Вісник агрофорум. Львів, 2019. №. 2 (97). С. 3–4.
41. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
42. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018–2020 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/upload>
43. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на період 2018-2020 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii?id=34743
44. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii?id=34743

45. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii
46. Паньків Н. Туристичне ресурсознавство. Львів: Український бестселер, 2011. 238 с.
47. Перхач О., Сиротюк М. Геопросторовий аналіз природно-ресурсного потенціалу Львівської області. Вісник Львівського університету: серія географічна. Львів, 2015. Вип. 49. С. 266-274.
48. Програми розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018 – 2020 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: https://archive.lvivoblrada.gov.ua/document.php?doc_id/1394
49. Просторова організація туристично-рекреаційної сфери регіону: монографія / за заг. ред. В. В. Паппа. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. 268 с.
50. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області у 2018 році. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://deplv.gov.ua/regionalna-dopovid-pro-stan-nps/>
51. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області у 2017 році. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://deplv.gov.ua/regionalna-dopovid-pro-stan-nps/>
52. Рекреаційний потенціал Львівщини. Статистичний збірник 2011 року. Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2011. 96 с.
53. Рібун Л. В., Стричак Г. В. Суть та значення агротуризму. Науковий вісник НЛТУ України. Львів, 2013. Вип. 23.3. С. 117-120.
54. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : у 3 ч. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 552 с.
55. Сільське господарство Львівської області у 2018 році. Аналітична доповідь. Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2019. 16 с.
56. Сільське господарство Львівської області. Статистичний збірник 2018 року / За ред. С. Зимовіної. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2019. 179 с.
57. Сільське господарство Львівської області. Статистичний збірник 2019 року / За редакцією Зимовіної С.І. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2020. 163 с.
58. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2012 року. Державна служба статистики України. Київ, 2013. 402 с.

59. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2018 року. Державна служба статистики України. Київ, 2019. 235 с.
60. Спілка сільського зеленого туризму України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.greentour.com.ua/>
61. Ставська Ю. В. Сільський зелений туризм як напрям розвитку сільських територій. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 1. С. 83-95.
62. Сухорський В. А., Кравець М. М. Суть, роль та розвиток агротуризму в курортах: в рамках реалізації мікропроєкту 4 “Агротуризм в курортах”. Дрогобич: ПП “Посвіт”, 2014. 97 с.
63. Тищук І. В. Методика оцінки стану та перспективності розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І. М. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 390 с. С. 105–117.
64. Туристична асоціація України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.tau.org.ua/>
65. Туристична діяльність в Україні. Статистичний бюлетень 2012 року. Державна служба статистики України. Київ, 2013. 272 с.
66. Туристична діяльність в Україні. Статистичний бюлетень 2018 року. Державна служба статистики України. Київ, 2019. 94 с.
67. Туристична діяльність та колективні засоби розміщування у Львівській області. Статистичний збірник 2017 року. Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2018. 88 с.
68. Туристична політика зарубіжних країн [Підручник] / за ред. А. Ю. Парфіненка. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 220 с.
69. Управління туризму Департаменту розвитку Львівської міської ради. Аналіз ринку в'їзних туристів. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://city-adm.lviv.ua/lmrdownloads/analizrynkuturystiv.pdf>
70. Які міста Львівщини найбільше заробляють на туризмі. Перелік. “Твое місто” – мультимедійний хаб. Електронний ресурс. Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/yaki_mista_lvivshchyny_naybilshe_zaroblyayut_na_turyzmi_perelik_104954.html
71. Dydiv I. Assessment of tourist and recreational potential of Lviv region. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers “SCIENTIA” with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (March 12, 2021, Vilnius, Republic of Lithuania) European Scientific Platform. Vilnius, 2021. Vol. 3. P. 161-163. DOI 10.36074/scientia-12.03.2021.

72. Lypczuk V., Kotliński W., Dydiv I. Wykorzystanie zasobów agroturystyki w regionie Karpackim Ukrainie. *Gospodarka i finanse. Współczesne wyzwania rozwoju społeczno-ekonomicznego polski i europy*. Kielce, 2015. No 6, pp. 147-158
73. Warming Stripes for Ukraine from 1901–2019. #ShowYourStripes – Graphics of Global temperature change of Earth from 1850–2019. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://showyourstripes.info>

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОТУРИЗМУ

3.1. Прогнозні моделі розвитку агротуризму

В умовах постійних змін у сучасному світі набуває особливого значення проведення статистичного аналізу досліджуваних явищ та процесів, які відбуваються в агротуризмі. Актуальності набуло розроблення економічних прогнозів розвитку агротуризму на найближче майбутнє в умовах постійної невизначеності та дефіциту статистичної інформації.

Вирішальне значення має інформація, спрямована на майбутнє. Прогнозування – це моделювання реальної ситуації, її здійснення у абстрактній сфері з перевіркою кінцевих результатів й аналізуванням перебігу визначеної прогнозованої ситуації. Прогнозування є невід’ємною частиною процесу управління¹⁷⁴. Особливо це стосується сфери економічних явищ, в яких результат рішень, прийнятих сьогодні, багато в чому залежить від того, що буде завтра. Прогнозування зменшує невизначеність і допомагає підвищити точність рішення, і так усунути втрати суб’єктів підприємницької діяльності¹⁷⁵. Тому одним із завдань досліджень було спрогнозувати тенденції розвитку агротуризму в Україні та Львівській області в умовах воєнної агресії росії проти України та пандемії COVID-19. У передбачених сценаріях було взято до уваги прогнози: Всесвітньої організації охорони здоров’я¹⁷⁶; захворюваність на COVID-19 в Україні та темпи

¹⁷⁴ Буртяк І.В., Благує І.С., Малицька Г.П. Прогнозування економічних і соціальних процесів: навч. посіб. Івано-Франківськ: ПНУ, 2011. 84 с.

¹⁷⁵ Кічор В. П., Фецує Р. В., Якимів А. І., Скворцов Д. І., Висоцький А. Л. Методи і моделі економічного прогнозування: навч. посіб. /за ред. В.П. Кічора. Львів: Растр-7, 2019. 272 с.

¹⁷⁶ WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://covid19.who.int/>

вакцинації¹⁷⁷; соціально-політичної ситуації в Україні¹⁷⁸; Всесвітньої туристичної організації¹⁷⁹; Світового банку¹⁸⁰; Міжнародного валютного фонду¹⁸¹; провідних аналітиків, експертів та науковців¹⁸².

Для прогнозування показників розвитку агротуристичної діяльності проведено трендовий аналіз, який базується на розрахунку відносних відхилень зазначених показників за період 2012–2021 рр. від рівня базового періоду. У дослідженнях було використано, спрогнозовано й проаналізовано динаміку таких показників: кількість агросадиб в Україні; кількість агросадиб у Львівській області; кількість туристів, які скористалися послугами агротуризму у Львівській області.

Тенденцію зміни кількості агросадиб упродовж 2012–2020 рр. проаналізовано за допомогою трендового аналізу. Прогноз кількості агросадиб на період 2021–2025 рр. побудовано на підставі параметрів лінії тренду таких моделей: лінійної; логарифмічної; експонентної; поліноміальної; степеневої.

На підставі трендового аналізу спрогнозовано кількість агросадиб в Україні на період 2021–2025 рр. з використанням лінійної, логарифмічної, експонентної, поліноміальної та степеневої функцій (рис. 3.1.)

¹⁷⁷ Міністерство охорони здоров'я України: Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>

¹⁷⁸ Центр Разумкова: Соціально-політична ситуація в Україні (липень 2020р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnopolitychna-sytuatsiia-v-ukraini-lypen-2020r>

¹⁷⁹ The UNWTO Tourism Data Dashboard: International Tourism and COVID-19. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>

¹⁸⁰ The World Bank: Subdued Global Economic Recovery. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

¹⁸¹ Державна служба статистики України: Індекс інфляції та реальної зарплати в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁸² IMF. Staff Discussion Notes No. 2021/004: A Proposal to End the COVID-19 Pandemic (May 19, 2021). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2021/05/19/A-Proposal-to-End-the-COVID-19-Pandemic-460263>

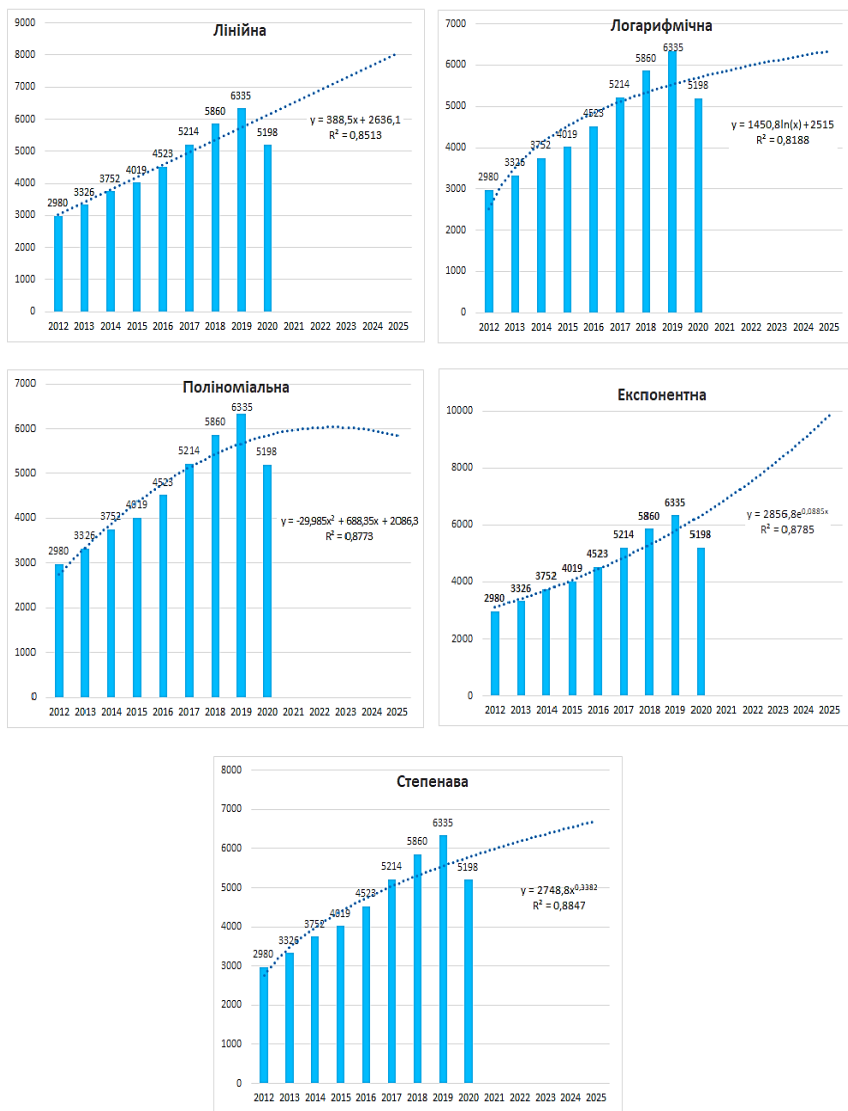

Рис. 3.1. Графік прогнозування кількості агросадів в Україні з використанням трендового аналізу на період 2021–2025 рр.

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень

Достовірність отриманих рівнянь тренду перевірено за допомогою значення коефіцієнта детермінації R^2 і статистичного критерію Фішера. Чим ближче значення коефіцієнта детермінації R^2 до 1, то модель вважається достовірною. Точніше оцінку щодо адекватності моделі до поведінки вихідних даних дає статистичний критерій Фішера, який розраховували за формулою (3.1):

$$F_{розр} = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{k_2}{k_1} \quad (3.1)$$

Якщо розрахункове значення критерію Фішера за формулою 3.1 є більшим від табличного, то модель вважається адекватною до емпіричних даних. У нашому разі табличне значення критерію $F_{табл.} (k_1 = 1, k_2 = n-1-1 = 9-1-1 = 7, \alpha = 0,01) = 12,25$ за ймовірності $p = 0,99$ чи критерію $F_{табл.} (k_1 = 1, k_2 = 7, \alpha = 0,05) = 5,59$ за ймовірності $p = 0,95$, або за рівняння значущості $\alpha = 1 - p$ і ступенів вільності $k_1 = 1, k_2 = 7$. Значення n – кількість досліджуваних періодів.

Також для прогнозування досліджуваних показників було використано табличний процесор Microsoft Office Excel 2016 з вбудованою функцією прогнозування та додаванням додаткових статистичних відомостей в аркуш прогнозування. В аркуші прогнозування створено таблицю статистики з використанням функції FORECAST.ETS.STAT. Перевагою застосування функції STAT є те, що вона містить такі міри, як коефіцієнти згладжування (Alpha, Beta, Gamma) та показники помилок (MASE, SMAPE, MAE, RMSE). У розрахунках прогнозу було також використано сезонний фактор. Для кращої оцінки точності прогнозу застосовано стандартне значення довірчого рівня – 95%. Результатом аналізу прогнозування було визначено на графіку три допустимі тенденції: передбачення, верхня та нижня довірча границя.

Згідно із лінійним рівнянням тренду $y = 388,5x + 2636,1$ щорічно кількість агросадіб в Україні збільшується в середньому на 388 одиниць. Відповідно до прогнозу в 2021 році кількість агросадіб ймовірно сягатиме 6521, а в 2025 збільшиться до 8075. Значення коефіцієнту детермінації $R^2 = 0,8513$ свідчить про високу довіру до лінійного рівняння тренду і підтверджує достовірність цього висновку. Перевірка

на відповідність моделі до вихідних даних за критерієм Фішера вказує на дуже високу адекватність, оскільки розрахункове значення критерію $F_{розр.} = 40,07$ є більшим від табличного $F_{табл.} = 12,25$ з ймовірністю $p = 0,99$ та ступенів вільності $k_1 = 1, k_2 = 7$ (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Прогнозні значення кількості агросадіб в Україні
на підставі трендового аналізу**

Тип моделі	Рівняння тренду	Коефіцієнт детермінації R^2	$F_{розр.}$	Роки				
				2021	2022	2023	2024	2025
Лінійна	$y = 388,5x + 2636,1$	0,8513	40,07**	6521	6910	7298	7687	8075
Логарифмічна	$y = 1450,8 \ln(x) + 2515$	0,8188	31,63**	5856	5994	6120	6236	6344
Поліноміальна	$y = -29,985x^2 + 688,35x + 2086,3$	0,8773	50,05**	5971	6030	6029	5967	5846
Експонентна	$y = 2856,8e^{0,0885x}$	0,8785	50,61**	6922	7563	8262	9027	9862
Степенева	$y = 2748,8x^{0,3382}$	0,8847	53,71**	5989	6185	6370	6545	6711

Примітки: 1. * – достовірність моделі до вихідних даних з ймовірністю $p = 0,95$ (рівень значущості $\alpha = 0,05$); 2. ** – достовірність моделі до вихідних даних з ймовірністю $p = 0,99$ (рівень значущості $\alpha = 0,01$).

Аналізуючи прогноз кількості агросадіб в Україні за логарифмічною лінією тренду відзначимо, що коефіцієнт детермінації був найменшим з-поміж всіх вибраних моделей ($R^2 = 0,8188$). Також треба зауважити, що розрахункове значення критерію Фішера було найменшим ($F_{розр.} = 31,36$), проте більшим від табличного $F_{табл.} = 12,25$ з ймовірністю $p = 0,99$.

Привертає увагу той факт, що лише поліноміальна функція з рівнянням регресії $y = -29,985x^2 + 688,35x + 2086,3$ виявилася з від’ємним значенням. Визначено, що за коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,8773$ розрахунковий критерій Фішера становив $F_{розр.} = 50,05$. Перевірка на відповідність моделі до вихідних даних за критерієм

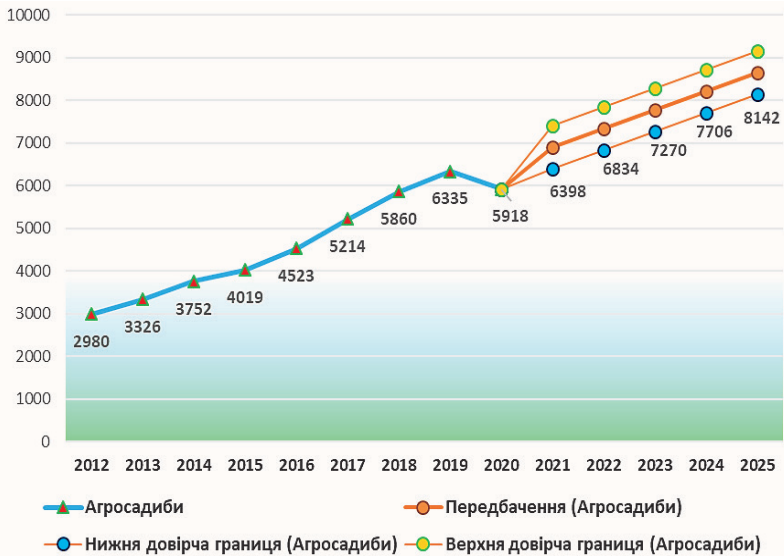
Фішера вказує на високу відповідність досліджуваної моделі до вихідних даних з ймовірністю $p = 0,99$ (за рівня значущості $\alpha = 0,01$). Однак зазначимо, що цей прогноз має відносно песимістичний характер, оскільки з 2021 по 2022 рік прогнозується незначне зростання кількості агросадіб в Україні (+59), тоді як з 2022 по 2025 рік кількість агросадіб поступово зменшуватиметься.

Отримані результати розрахунків підтверджують, що за використання експонентної моделі тренду з рівнянням регресії $y = 2856,8e0,0885x$ отримано найкращу тенденцію до збільшення кількості агросадіб в Україні на період 2021–2025 років. Аналіз такої моделі показав, що в 2021 році кількість агросадіб ймовірно збільшиться до 6922, а в 2025 році до 9862. Встановлено, що за коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,8785$ значення $F_{розр.} = 50,61$ за рівня значущості $\alpha = 0,01$.

Аналіз степеневі моделі тренду показав найвищий коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,8847$ у рівнянні регресії $y = 2748,8x0,3382$, що підтверджує достовірність цього прогнозу. Перевірка на відповідність такої моделі до вихідних даних за критерієм Фішера вказує на найвищу ймовірність, через те що розрахункове значення критерію $F_{розр.} = 53,71$ є набагато більшим від табличного $F_{табл.} = 12,25$ з вірогідністю $p = 0,99$ за ступенів вільності $k1 = 1, k2 = 7$.

Для перевірки точності прогнозування динаміки агросадіб в Україні було використано функцію FORECAST.ETS.STAT, яка містить такі міри, як коефіцієнти згладжування (альфа, бета, гама) і показники статистичних похибок (MASE, SMAPE, MAE, RMSE). Зазначимо, що ця функція повертає статистичне значення як результат прогнозування вибраних проміжків часу. Синтаксис FORECAST.ETS.STAT (значення; часова шкала; тип статистики; [сезонний фактор]; [доповнення даних]; [агрегація]). На підставі графіку прогнозування з використанням функції FORECAST.ETS.STAT встановлено позитивну тенденцію до збільшення кількості агросадіб в Україні на період 2021–2025 рр. (рис. 3.2).

Статистичні розрахунки кількості агросадіб в Україні за трендом “Передбачення” прогнозує їх збільшення з 6904 садіб в 2021 році до 8648 садіб в 2025 році. Розпочинаючи з 2022 року їх кільк-

Рік	Агросадиви	Передбачення (Агросадиви)	Нижня довірча границя (Агросадиви)	Верхня довірча границя (Агросадиви)	Статистичні показники	Значення
2012	2980				Alpha	0,00
2013	3326				Beta	0,00
2014	3752				Gamma	0,00
2015	4019				MASE	0,43
2016	4523				SMAPE	0,04
2017	5214				MAE	203,88
2018	5860				RMSE	258,23
2019	6335					
2020	5918	5918	5918	5918	Довірчий інтервал	95%
2021		6904	6398	7410		
2022		7340	6834	7846		
2023		7776	7270	8282		
2024		8212	7706	8718		
2025		8648	8142	9154		

Рис. 3.2. Графік прогнозування кількості агросадиб в Україні з використанням функції FORECAST.ETS.STAT на період 2021–2025 рр.

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень

кість щорічно ймовірно збільшуватиметься на 6,37%, або 436 агросадиб. За найоптимістичнішим прогнозом “Верхня довірча границя”

кількість агросадіб зростатиме з 7410 в 2021 році до 9154 в 2025 році. Також позитивною тенденцією тренду є “Нижня довірча границя”, за якої кількість агросадіб за прогнозований період вірогідно збільшиться з 6398 до 8142 одиниць за довірчого інтервалу 95%.

Аналіз спрогнозованої трендової моделі за середньою абсолютною масштабною помилкою (MASE) свідчить про міру точності ймовірного прогнозу з показником 0,43. Статистична похибка MASE повертає середнє значення абсолютної часової похибки – міри точності прогнозів кількості агросадіб та дає кожену помилку як відношення порівняно із середньою помилкою базової лінії тренду.

Середньо симетрична абсолютна відсоткова помилка (SMAPE), що заснована на відсоткових (або відносних) помилках, з показником 0,04 вказує про точність ймовірного прогнозу кількості агросадіб в Україні на період 2021–2025 рр.

Важливим статистичним показником є середня абсолютна помилка (MAE), яка повертає симетричне середнє значення абсолютної похибки – міри точності на підставі відсоткових помилок. У проведених розрахунках цей показник мав 203,88 од.

Середньоквадратичне відхилення (RMSE) характеризує точність для порівняння помилок за прогнозування кількості агросадіб. Цей параметр повертає кореневий показник помилки в квадраті, що є мірою відмінностей між прогнозованим та зафіксованим значенням їх кількості. Тому RMSE представляє квадратний корінь з другого зразкового моменту різниці між передбачуваними значеннями та спостережуваними значеннями, або середнє квадратичне цих відмінностей. В здійснених статистичних обчисленнях помилка передбачення – 258,23.

Потрібно зазначити, що ми не робили жодних припущень про природу моделі, тільки про розподіл помилок. Звичайно, що у розрахованому статистичному прогнозі не враховано багато інших складних (економічних, соціальних, політичних) факторів (змінних), які могли б підсилити точність прогнозування. В основу цієї класичної моделі прогнозу покладено існуючі дані для математичних розрахунків з історії значень часового діапазону та інтерпретуються в заданому довірчому діапазоні. Тому така модель прогнозу є відносно

спрощеною, проте практичною для демонстрації основної тенденції тренду в короткотерміновій перспективі.

Для виявлення найдостовірніших прогнозів кількості агросадиб у Львівській області нами було проведено трендовий аналіз з використанням лінійної, логарифмічної, експонентної, поліноміальної та степеневі функцій, які показали вірогідні прогнози на період 2021–2025 рр. (рис. 3.3.).

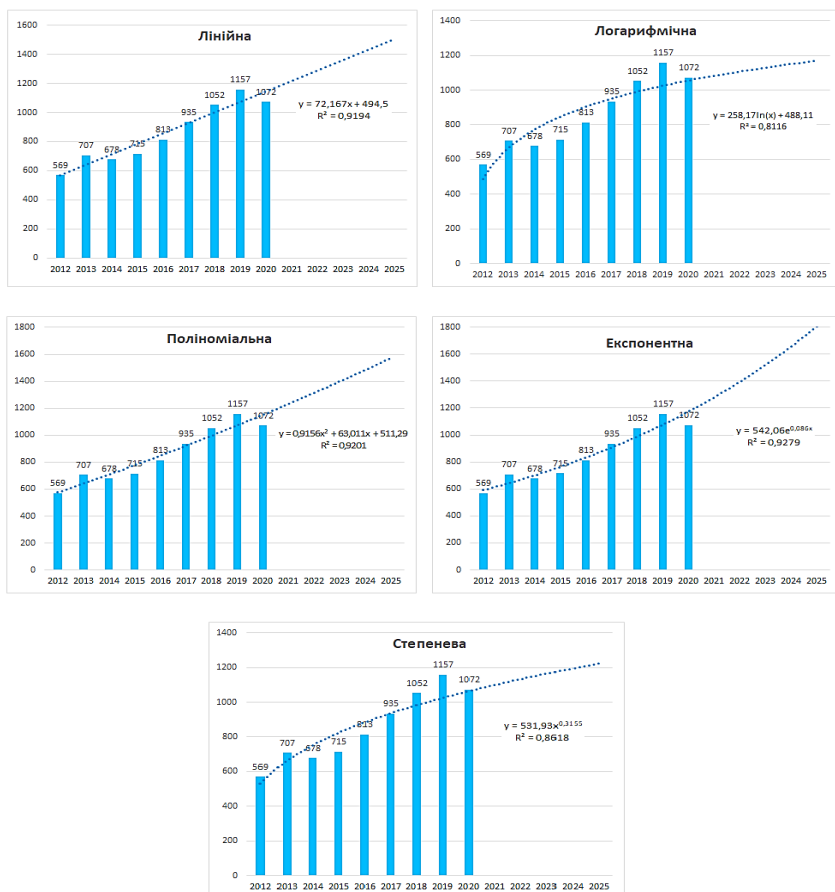

Рис. 3.3. Графік прогнозування кількості агросадиб у Львівській області з використанням трендового аналізу на період 2021–2025 рр.

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень

Отримані моделі перевірені на достовірність вихідним даним за F – критерієм Фішера з рівнем значимості $\alpha = 0,99$ і $\alpha = 0,95$ та за допомогою коефіцієнта детермінації R^2 . Встановлено, що прогноз кількості агросадіб у Львівській області змінювався відповідно до рівняння регресії (табл. 3.2).

Відповідно до лінійного рівняння тренду $y = 72,167x + 494,5$ щороку кількість агросадіб у Львівській області ймовірно збільшуватиметься на 72 оселі за коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,9194$. З'ясовано, що в 2021 році кількість агросадіб вірогідно збільшиться до 1216, тоді як в 2025 році – 1505. Перевірка на відповідність лінійної моделі тренду до вихідних даних за критерієм Фішера свідчить про достатньо високу достовірність прогнозу, тому що розрахункове значення критерію $F_{розр.} = 79,84$ є значно більшим від табличного $F_{табл.} = 12,25$ з ймовірністю $p = 0,99$ та ступенів вільності $k_1 = 1, k_2 = 7$. Лінійне рівняння регресії свідчить про позитивну динаміку збільшення кількості агросадіб у Львівській області на найближчі п'ять років.

Таблиця 3.2

**Прогнозні значення кількості агросадіб
у Львівській області на підставі трендового аналізу**

Тип моделі	Рівняння тренду	Коефіцієнт детермінації R^2	$F_{розр.}$	Роки				
				2021	2022	2023	2024	2025
Лінійна	$y = 72,167x + 494,5$	0,9194	79,84**	1216	1288	1361	1433	1505
Логарифмічна	$y = 258,17 \ln(x) + 488,11$	0,8116	30,15**	1083	1107	1130	1150	1169
Поліноміальна	$y = 0,9156x^2 + 63,011x + 511,29$	0,9201	80,61**	1233	1315	1399	1485	1573
Експонентна	$y = 542,06e^{0,086x}$	0,9279	90,09**	1281	1396	1521	1658	1807
Степенева	$y = 531,93x^{0,3155}$	0,8618	43,65**	1100	1133	1165	1195	1223

Примітки: 1. * – достовірність моделі до вихідних даних з ймовірністю $p = 0,95$ (рівень значущості $\alpha = 0,05$); 2. ** – достовірність моделі до вихідних даних з ймовірністю $p = 0,99$ (рівень значущості $\alpha = 0,01$).

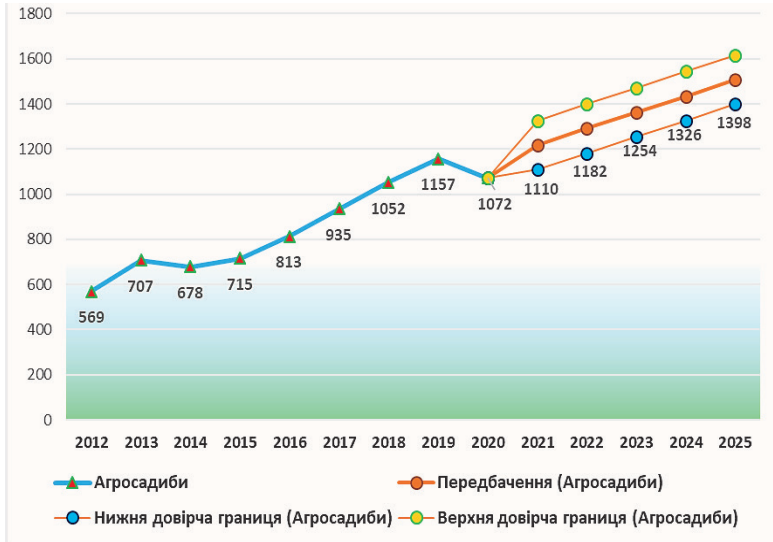
Прогноз за логарифмічним рівнянням регресії $y = 258,17 \ln(x) + 488,11$ демонструє сповільнене зростання кількості агросадіб у Львівській області, що за своїм характером є подібним до степеневих моделей. Зазначимо, що коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,8116$) та F-критерій у цій моделі був найменшим ($F_{\text{порр}} = 30,15$). З-поміж всіх інших трендових моделей, які було використано, саме логарифмічна демонструє найменшу тенденцію збільшення кількості агросадіб. Розраховано, що в 2021 році кількість агросадіб ймовірно збільшиться до 1083, в 2022 році – 1107, а в 2025 році – 1169.

Аналізуючи таблицю 3.2 відзначимо, що за поліноміальною функцією з рівнянням регресії $y = 0,9156x^2 + 63,011x + 511,29$ відслідковується чітка динаміка збільшення кількості агросадіб на Львівщині ($R^2 = 0,9201$). Так, в 2021 році прогнозується 1233 садиби, тоді як в 2025 році їх кількість збільшиться до 1573.

Встановлено, що з усіх використаних моделей тренду найоптимістичніший прогноз збільшення кількості агросадіб у Львівській області описувала експонентна модель з рівнянням регресії $y = 542,06e^{0,086x}$. Визначено, що за найбільшого значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,9279$ розрахунковий критерій Фішера сягав $F_{\text{порр}} = 90,09$. Перевірка на відповідність обраної моделі за критерієм Фішера до табличних показників вказує на найвищу відповідність досліджуваної моделі до вихідних даних з ймовірністю $p = 0,99$. Спрогнозовано, що в 2021 році кількість агросадіб сягне 1281, в 2022 році – 1396, тоді як у 2025 році їх – 1807 (за рівня значущості $\alpha = 0,01$).

Беручи до уваги отримані результати прогнозування кількості агросадіб у Львівській області на період 2021–2025 рр. з використанням функції FORECAST.ETS.STAT варто зазначити, що графік тренду значною мірою відображує тенденцію кількості агросадіб в Україні (рис. 3.4).

Спрогнозовано, що за трендом “Передбачення” кількість агросадіб на Львівщині в 2021 році ймовірно збільшиться на 146 садіб, або 25% до 1218 осель, тоді як у 2025 році кількість агросадіб сягатиме показника 1507. Відповідно до графіку прогнозування з 2021 року кількість агросадіб у Львівській області за трьома наявними довірчими границями тренду ймовірно збільшуватиметься на 72 оселі, або 5,58%.

Рік	Агросадиви	Передбачення (Агросадиви)	Нижня довірча границя (Агросадиви)	Верхня довірча границя (Агросадиви)	Статистичні показники	Значення
2012	569				Alpha	0,00
2013	707				Beta	0,00
2014	678				Gamma	0,00
2015	715				MASE	0,52
2016	813				SMAPE	0,05
2017	935				MAE	47,74
2018	1052				RMSE	55,34
2019	1157					
2020	1072	1072	1072	1072	Довірчий інтервал	95%
2021		1218	1110	1327		
2022		1290	1182	1399		
2023		1363	1254	1471		
2024		1435	1326	1543		
2025		1507	1398	1615		

Рис. 3.4. Графік прогнозування кількості агросадиб у Львівській області з використанням функції FORECAST.ETS.STAT на період 2021–2025 рр.

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень

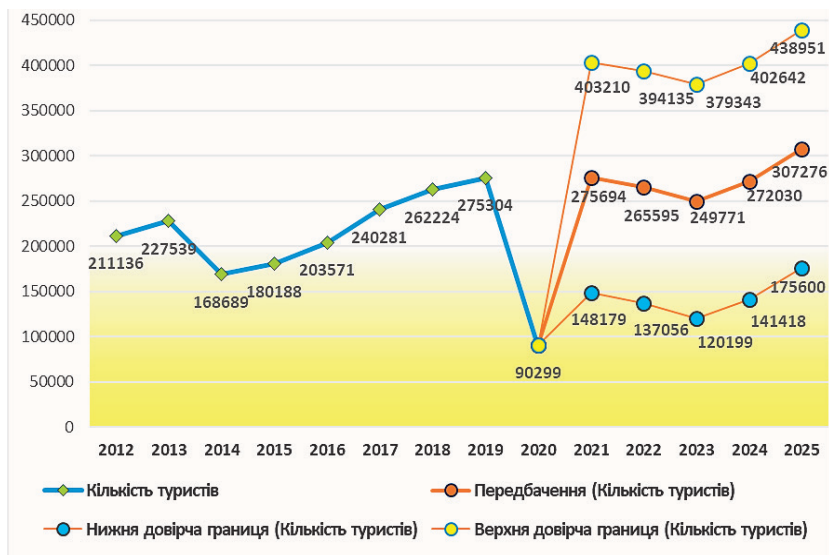
За прогнозом “Верхньої довірчої границі” кількість агросадиб в 2021 році збільшиться на 255 осель, або 23,78% до 1327, тоді як у 2023 році кількість ймовірно зросте до 1471, тоді як у 2025 році – 1615. За трендом “Нижньої довірчої границі” в 2021 році кількість агросадиб ймовірно збільшення на 38, або 3,54% до 1110, а в 2025 році їх кількість зросте до 1398 за довірчого інтервалу 95%. У спрогнозованому тренді кількості агросадиб у Львівській області на п’ять років визначено низку статистичних помилок (MASE, SMAPE, MAE, RMSE).

Як свідчать показники статистичного аналізу, середньосиметрична абсолютна відсоткова помилка (SMAPE) у цьому прогнозі мала показник 0,05. Ще однією з важливих статистичних похибок, яка повертає симетричне середнє значення абсолютної похибки до міри точності прогнозів кількості агросадиб на підставі відсоткових помилок, є середня абсолютна масштабна помилкою (MASE), яка була в діапазоні 0,52. Середня абсолютна похибка (MAE) була 47,74. Середньоквадратичне відхилення (RMSE) – 55,34.

Програмою досліджень передбачено прогнозувати кількість туристів у Львівській області на період 2021–2025 рр. з використанням функції FORECAST.ETS.STAT. Знаючи тренд кількості туристів у Львівській області, можна визначити значення показників, що передбачені за межами емпіричного ряду (рис. 3.5).

Результати прогнозування кількості туристів у Львівській області, які скористаються послугами агротуризму, свідчать, що у 2021 році за трендом “Передбачення” їхня чисельність ймовірно збільшиться порівняно з 2020 роком на 185395 осіб, або 205,31% до 275694 чоловік. Однак потрібно зазначити, що з 2022 по 2023 рік спостерігається тенденція зменшення кількості туристів до 249771 осіб, тоді як з 2024 по 2025 рік прогнозується ймовірне збільшення їхньої чисельності з 272030 до 307276.

Як видно з рисунку 3.5, “Нижня довірча границя та “Верхня довірча границя” перебувають у доволі широкому діапазоні прогнозу за довірчого інтервалу 95% та четвертого параметра сезонності. Проте, враховуючи останні події у світі та Україні, автор схиляється до прогнозу кількості туристів, які ймовірно скористаються послугами

Рік	Кількість туристів	Передбачення (Кількість туристів)	Нижня довірна границя (Кількість туристів)	Верхня довірна границя (Кількість туристів)	Статистика	Значення
2012	211136				Alpha	0,13
2013	227539				Beta	0,00
2014	168689				Gamma	0,00
2015	180188				MASE	0,94
2016	203571				SMAPE	0,22
2017	240281				MAE	43 074,05
2018	262224				RMSE	65 060,15
2019	275304					
2020	90299	90299	90299	90299	Довірчий інтервал	95%
2021		275694	148179	403210	Сезонність	4
2022		265595	137056	394135		
2023		249771	120199	379343		
2024		272030	141418	402642		
2025		307276	175600	438951		

Рис. 3.5. Графік прогнозування кількості туристів у Львівській області, які скористаються послугами агротуризму з використанням функції FORECAST.ETS.STAT на період 2021–2025 рр.

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень

агротуризму на Львівщині в діапазоні трендів “Нижньої довірчої границі” та “Передбачення”. Варто врахувати той факт, що будь-яка статистична функція не в змозі врахувати величезну суму факторів, які щодня змінюються та впливають на тренд майбутнього прогнозу. До того ж, наявні моделі прогнозування на підставі тренду по суті є проекцією минулого та значною мірою опираються на історичні дані, які можуть і не мати подібної циклічності в майбутніх прогнозах та подібності тенденцій.

Враховуючи те, що використані моделі статистичних функцій прогнозування не враховують багатьох об’єктивних чинників, через те було розроблено власний прогноз кількості агросадиб і туристів, які скористаються послугами агротуризму у Львівській області на період 2021–2025 рр. з урахуванням багатьох факторів, трендів та глибокого економічного аналізу.

Для побудови тренду прогнозу кількості агросадиб та туристів у Львівській області було взято до уваги соціальні, політичні, економічні чинники, а також поточну інформацію та прогнози від провідних світових організацій: воєнна агресія РФ проти України; рівень захворюваності населення на COVID-19 та темпи вакцинації; стан соціально-політичної ситуації в Україні; прогнози від Всесвітньої організації охорони здоров’я та Міністерства охорони здоров’я України; прогноз Всесвітньої туристичної організації; прогноз Світового банку; прогноз Міжнародного валютного фонду; індекс реальної заробітної плати в Україні; динаміка ВВП України; прогнози провідних аналітиків, експертів та науковців.

Зазначимо, що найвагомішими факторами, які сьогодні впливають на розвиток агротуризму в Україні та Львівській області, є пандемія COVID-19 та “гібридна” війна росії, а з 24 лютого 2022 року повномасштабна варварська війна росії проти України. Важливим є також купівельна спроможність населення, рівень боротьби з корупцією, впровадження реформ, політична та соціальна напруга у суспільстві. Економічні фактори, які бралися до уваги у складанні прогнозу сценаріїв розвитку агротуризму, мають сильний причинно-наслідковий зв’язок з політичними, соціальними та глобальними процесами. На підставі глибокого економічного аналізу з урахуван-

ням усіх перелічених вище чинників розроблено прогноз розвитку агротуризму у Львівській області (рис. 3.6).

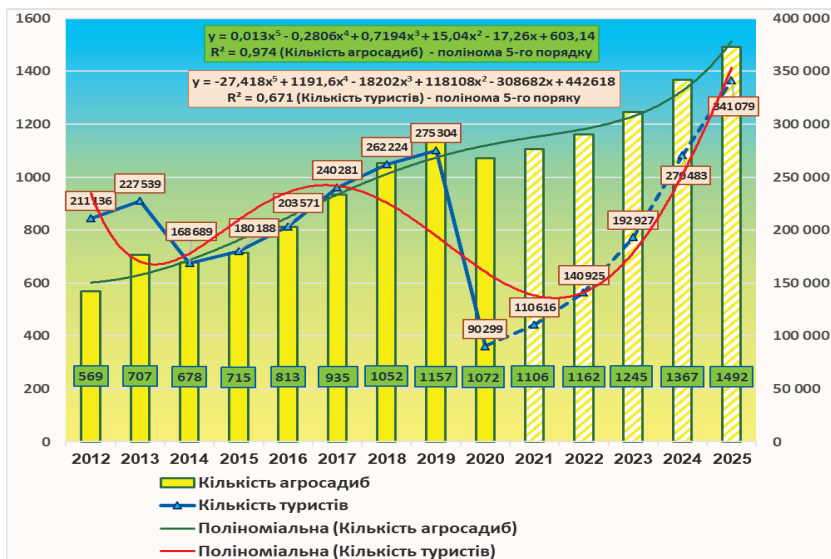

Рис. 3.6. Графік прогнозування кількості агросадиб та туристів, які скористаються послугами агротуризму у Львівській області на період 2021–2025 рр.

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень

Аналізуючи прогноз кількості агросадиб у Львівській області на період 2021–2025 рр. зазначимо, що їх кількість ймовірно не має такої стрімкої тенденції до зменшення чи навпаки – збільшення. Інша справа, коли йдеться про тимчасове припинення їхньої діяльності з надання агротуристичних послуг під час пандемії COVID-19, введення локдауну чи “червоної зони” в регіоні, які фізично обмежують рух туристів. Прогнозується, що кількість агросадиб в 2021 та 2022 роках збільшиться порівняно з 2020 роком лише на 34 та 90 агроосель, або 3,17 та 8,39%. На підставі проведеного економічного аналізу очікується, що з 2023 по 2025 рік їх кількість значно збільшиться, для чого є всі передумови та наведені нижче аргументи.

За складеним прогнозом очікується, що кількість туристів, які скористаються послугами агротуризму на Львівщині в період 2021–2022 рр., буде незначною. У 2021 році кількість туристів ймовірно збільшиться порівняно з 2020 роком на 20317 осіб, або 22,5%, тоді як у 2022 році їхня кількість зросте порівняно з попереднім роком на 30309 осіб, або 27,4% за коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,671$ (рівняння регресії поліноми 5-го порядку). Ситуація з потоком туристів повинна покращитися у 2023–2025 роках. Прогнозується, що кількість агротуристів ймовірно збільшиться в 2023 році до 192927 осіб, що більше порівняно з 2022 роком на 52002 осіб, або 36,9%. У 2024 році їхня туристична активність зросте до 270483 осіб, тоді як 2025 році прогнозується збільшення їхньої кількості до 341079 осіб. Значимо, що тільки в 2025 році кількість туристів, які скористаються послугами агротуризму на Львівщині, збільшиться порівняно з 2019 роком на 65775 осіб, або 23,89% і вийде у позитивну тенденцію тренду в “доковідний” період.

Однак варто врахувати те, що більшість експертів прогнозує тривалість пандемії COVID-19 не менше, аніж три роки. Проте деякі скептики прогнозують стабілізацію ситуації у світі аж у 2024 році.

Людство упродовж своєї історії зазнавало багато пандемій та епідемій, які забирали життя мільйонів людей. Близько ста років тому (1918–1920 рр.) у світі вирувала найбільша за смертністю пандемія грипу “Іспанка”, яка тривала три роки. В той час було інфіковано близько 500 млн осіб (25% населення світу), загинуло від 20 до 50 млн чоловік¹⁸³.

Сьогодні світ другий рік потерпає від пандемії, яка стала найбільшою загрозою в XXI столітті. 11 лютого 2020 року захворювання отримало назву нової коронавірусної пневмонії – COVID-2019 (офіційна назва SARS-CoV-2). За офіційними даними Всесвітньої організації охорони здоров’я, станом на 22.05.2021 рік у світі зафіксовано 166881814 підтверджених випадків захворювання на COVID-19, серед них 3464902 смертельних випадків (2,1%), видужало 147841897

¹⁸³ Spreuwenberg P, Kroneman M. John Paget Reassessing the Global Mortality Burden of the 1918 Influenza Pandemic. *American Journal of Epidemiology*. Volume 187, Issue 12, December 2018. P. 2561–2567. <https://doi.org/10.1093/aje/kwy191>

(88,6%), наразі хворіють 15575015 (9,3%), введено 1629072918 доз вакцин¹⁸⁴. Вірус SARS-CoV-2 поширився на всіх континентах у зв'язку з нарощенням процесів глобалізації та урбанізації. Також виявлено періодичність збільшення підтверджених випадків інфікування. Сьогодні фахівці називають це “третьою хвилею” пандемії COVID-19, яка триває у світі, та яку спричинили, зокрема, нові, більш заразні мутації вірусу, а саме бразильського, африканського, британського та найбільш небезпечного індійського штаму Delta.

В Україні станом на 22.05.2021 р. за весь час пандемії офіційно підтверджено захворювання в 2179,9 тис. осіб, одужало – 1941,6 тис. осіб, летальних випадків – 49,3 (2,26%). Кількість вакцинованих від COVID-19 (від початку кампанії) – 977 тис. осіб, або 2,69% від загальної кількості 37041,8 тис. осіб старше 18 років. Завершили вакцинацію (отримали 2 дозу), усього 72,3 тис. осіб, або 0,19%. За даними МОЗ, станом на 22 травня майже всі регіони України в “жовтій” зоні. Лише Донецька область в “помаранчевій”. За офіційною статистикою у Львівській області зафіксовано 134,6 тис. підтверджених випадків захворювання на COVID-19.

Зауважимо, що вся Україна може перейти в “зелену” зону, якщо не менше 13 регіонів будуть показувати менше 50% від епідпорогу захворюваності на грип та ГРВІ, а коефіцієнт виявлення інфікування по всій країні буде менше 5%¹⁸⁵. Запропонований сценарій розвитку агротуризму радше справдиться, якщо в Україні епідеміологічна ситуація з коронавірусом буде мати “зелений” рівень.

За неофіційними даними в Україні серед дорослого населення (18 років і старші) перехворіло 4,4 мільйона людей, а це щонайменше вдвічі більше, ніж за офіційною статистикою. Лікарі-імунологи вважають, що “колективний імунітет” виробляється за умови, коли перехворіє, або ж зробить вакцинацію більше 70% населення. Вся надія на імунну систему людини, яка застосує свою пам'ять проти нових штамів коронавірусу.

¹⁸⁴ WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://covid19.who.int/>

¹⁸⁵ Міністерство охорони здоров'я України: Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>

Станом на травень 2021 року колективний імунітет в Україні сформувався на рівні 15–24%. Україна ризикує не подолати пандемію COVID-19 у 2022 році і набути колективний імунітет лише у 2023 році, через дефіцит вакцин і вкрай низькі темпи вакцинації. Така тенденція з вакцинацією ймовірно буде тривати в 2022 та 2023 роках. Останнім часом більшість населення все менше дотримуються елементарних карантинних заходів. Все це є вагомими факторами впливу на зменшення динаміки розвитку агротуризму в найближчі 2022–2023 роки.

Зазначимо, що з усіх видів туризму саме агротуризм обмежує масові скупчення відпочивальників та певною мірою зменшує кількість контактів. Також відпочинок в агросадибах передбачає перебування туристів на свіжому повітрі та споживання здорових продуктів харчування. В умовах пандемії такий вид туризму є доступний, оскільки існують карантинні обмеження для діяльності готелів, хостелів, пансіонатів, санаторіїв, турбаз та інших туристичних об'єктів, які потрапили в червону зону. Проте приймання туристів в агросадибах за таких умов є особистою справою власників садіб на їхній ризик та відповідальність.

Через пандемію COVID-19 збільшилась в рази частка внутрішніх туристів внаслідок закриття кордонів до багатьох країн. Також ускладнилися правила перетину кордону в'їзду-виїзду (негативний ПЛР-тест, довідка або сертифікат вакцинації, самоізоляція). За таких обставин інтенсивного розвитку набуває внутрішній туризм, зокрема агротуризм. Втім сьогодні ще залишаються нові виклики та загрози для розвитку агротуризму у зв'язку з циклічністю захворювання та поширенням нових агресивних штамів вірусу, які можуть істотно обмежити пересування всіх туристів, особливо в регіонах з червоною зоною.

За прогнозами Міжнародного валютного фонду, економічне одужання світової економіки відбуватиметься не такими швидкими темпами, як передбачалося. Розбіжність дещо посилиться між заможними країнами, які мають широкий доступ до вакцин, діагностики та терапевтичних засобів, і біднішими країнами, які досі намагаються прищепити працівників медичної галузі на передовій. На кінець квітня 2021 року вакциновано менше двох відсотків населення Аф-

рики¹⁸⁶. Навпаки, понад 40 відсотків населення в США та понад 20 відсотків у Європі отримали принаймні одну дозу вакцини. У світі спостерігається великий розрив у темпах вакцинації.

Потрібні термінові кроки, щоб затримати зростаючу кількість жертв та економічне напруження, спричинене пандемією COVID-19, які посилюють і без того різке відновлення. Пандемічна політика – це також економічна політика, оскільки не існує тривалого завершення економічної кризи без припинення кризи охорони здоров'я. У глобальному світі жодна країна не зможе повернутися до нормального стану, поки всі країни не зможуть перемогти пандемію.

Рекордна кількість глобальних випадків захворювання на COVID-19 за останні дні загострює ситуацію. Країни, які знову відкрилися, повернулися до блокування, щоб боротися з новими штамми. Міжнародні поїздки залишаються дуже обмеженими, а міжнародні перевезення перешкоджають створення дефіциту товарів і збільшення собівартості продукції. Соціальні та економічні витрати у боротьбі з пандемією продовжують зростати. До кінця 2021 року МВФ прогнозує, що частка вакцинованого населення в Україні сягне лише 20-30%, а це темпи вакцинації на рівні країн Африки¹⁸⁷.

Величезну соціальну напругу у суспільстві упродовж дев'яти років створює війна за незалежність України з росією. Збройна агресія є лише одним з елементів гібридної війни росії проти України. Іншими засобами війни стали: пропаганда, що базується на брехні та підміні понять; торговельно-економічний тиск; енергетична блокада; терор і залякування громадян України; кібератаки; категоричне заперечення самого факту війни попри наявність безлічі неспростованих доказів; використання у своїх інтересах проросійських сил та держав-сателітів; звинувачення іншої сторони у власних злочинах¹⁸⁸.

¹⁸⁶ IMF Blog: *A Proposal to End the COVID-19 Pandemic*. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://blogs.imf.org/2021/05/21/a-proposal-to-end-the-covid-19-pandemic/>

¹⁸⁷ IMF. *Staff Discussion Notes No. 2021/004: A Proposal to End the COVID-19 Pandemic (May 19, 2021)*. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2021/05/19/A-Proposal-to-End-the-COVID-19-Pandemic-460263>

¹⁸⁸ Міністерство закордонних справ України: *10 фактів про збройну агресію*

Внаслідок збройної агресії Росії проти України загинули понад 14 тисяч осіб, майже 40 тисяч отримали поранення. Понад 1,4 мільйони мешканців Криму та Донбасу були змушені покинути свої домівки як внутрішньо переміщені особи і переїхати на контрольовану Урядом України територію, натомість 170 тисяч росіян були переселені в окупований Крим. Знищено інфраструктуру окупованих регіонів, 27 % промислового потенціалу Донбасу незаконно переміщено до Росії. Станом на сьогодні окупованими залишаються 7,2% території України. Кожного дня тривають обстріли з боку псевдо-республік “ДНР” та “ЛНР”, а також нарощування російських військ вздовж українських кордонів¹⁸⁹.

Проведене спільне соціологічне дослідження на підставі опитаних 4000 респондентів старшими 18 років у період 21–28 липня 2020 року Центром “Социс” та Центром Разумкова” свідчить, що 60,1% респондентів вважають війну на сході України найважливішою для них проблемою в країні. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95¹⁹⁰.

Однак розпочата у 2022 році широкомасштабна війна росії проти України негативно вплинула на економіку, інфраструктуру та соціальну стабільність країни, також на індустрію туризму. Через війну близько 45% українців віддають перевагу внутрішньому туризму. За 2022 рік українська туристична галузь сплатила 1,5 мільярда гривень туристичного збору, що на 31% менше, ніж у 2021 році. Тоді до державного бюджету надійшло 2,2 мільярда гривень.

Світ зіткнувся з безпрецедентною надзвичайною глобальною ситуацією в галузі охорони здоров'я – пандемією COVID-19, через Росії проти України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojni-agresiyu-rosiyi-proti-ukrayini>

¹⁸⁹ Міністерство закордонних справ України: Заява МЗС України з нагоди 46-ї річниці резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Визначення агресії”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-46-yi-richnici-rezolyuciyi-generalnoyi-asambleyi-oon-viznachennya-agresiyi>

¹⁹⁰ Центр Разумкова: Соціально-політична ситуація в Україні (липень 2020р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnopolitychna-sytuatsiia-v-ukraini-lypen-2020r>

те туризм найбільше постраждав з усіх секторів економіки (припинені авіасполучення, закриті готелі та введені обмеження на поїздки практично у всіх країнах світу). За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), прибуття міжнародних туристів знизилось майже 1,5 мільярда у 2019 році до приблизно 380 мільйонів у 2020 році, що менше на 74%. Це втрата приблизно 1,3 трлн. доларів США. UNWTO прогнозує два сценарії розвитку міжнародних туристичних потоків у 2021 році (дод. Щ). У 2020 році прибуття іноземних туристів в Україну зменшилися на 75%. Прогнозується, що відновлення туристичних потоків відбудеться не швидше 2023–2024 рр.¹⁹¹.

Розвиток агротуризму в Україні також залежить від індексу реальної зарплати, яка у березні 2021 року щодо інфляції склала 106,7 %. Зазначимо, що після 2014 року індекс інфляції та заробітної плати розійшлися в різні напрями, хоча в нормі індекс реальної зарплати повинен бути в межах 100%, бажано з деяким перевищенням (рис. 3.7).

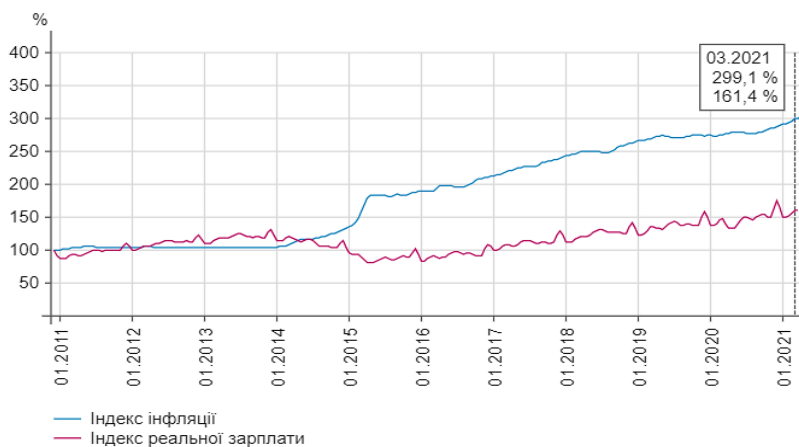

Рис. 3.7. Графік динаміки індексів інфляції та реальної зарплати в Україні за останні роки (зростаючим підсумком) на період 2011–2021 рр.¹⁹²

¹⁹¹ The UNWTO Tourism Data Dashboard: International Tourism and COVID-19. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>

¹⁹² Державна служба статистики України: Індекс інфляції та реальної зарплати в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Для України Світовий банк прогнозує зростання ВВП на 3% у 2021 році і на 3,1% – у 2021-му, що є добрим сигналом для розвитку агротуризму. Орієнтовне скорочення економіки в 2020 році в банку оцінюють у 5,5%. Очікується, що відновлення економіки України в 2021 році буде помірним, враховуючи високу невизначеність, пов'язану з впровадженням вакцини, та напрямками економічної політики щодо подолання вузьких місць в інвестиціях і захисту макроекономічної стійкості¹⁹³.

За даними Державної служби статистики України, доходи населення у 2020 році склали 3972,4 млрд. грн, витрати – 3989,4 млрд. грн, зменшення заощаджень – 17,0 млрд. грн. Поточний дохід у розрахунку на одну особу склав 73355 грн. Найвна тенденція свідчить про зменшення доходів населення у 2021 році, а отже і обмеження на відпочинок (рис. 3.8).

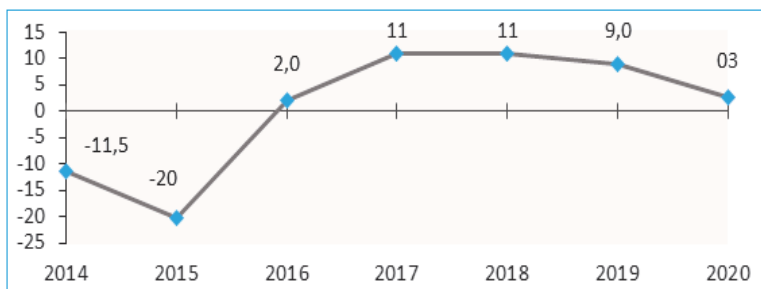

Рис. 3.8. Зміна реального наявного доходу населення України (у % до попереднього року)¹⁹⁴

Сьогодні індустрія туризму в Україні втратила більше 1,5 млрд. доларів та може ще втратити 3–5 млрд. доларів за умови продовження суворих карантинних обмежень. Якщо й надалі буде тривати

¹⁹³ The World Bank: *Subdued Global Economic Recovery*. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

¹⁹⁴ Державна служба статистики України: *Індекс інфляції та реальної зарплати в Україні*. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ти карантин, левова частка компаній та закладів туристичної сфери не зможуть його пережити, оскільки приблизно 80% закладів сфери гостинності – це підприємства малого бізнесу (ФОП)¹⁹⁵.

Отже позитивний сценарій розвитку агротуризму на найближчі п'ять років можливий лише з дотримання нарощення темпів вакцинації населення та елементарних карантинних заходів. Агротуризм – це такий вид туризму, який має всі шанси найшвидше відродитися після пандемії, порівняно з іншими видами туризму. Важливою умовою розвитку агротуризму є також припинення війни та продовження дієвих реформ у всіх сферах життя країни.

Проведений статистичний трендовий аналіз сприятиме кращому розумінню прогнозу розвитку агротуризму в Україні та Львівській області, а загалом діяльності туристичної галузі. Проведені наукові дослідження допоможуть ефективніше приймати сьогодні управлінські рішення у сфері туризму, від яких буде багато в чому залежати завтрашній результат. Зазначимо, що саме прогнозування зменшує невизначеність і допомагає підвищити точність рішення.

3.2. Інновації в агротуристичній діяльності

Останніми роками проблематика впровадження інноваційних процесів у сферу туризму висвітлюється в літературі доволі широко, зокрема окремі аспекти інноваційної діяльності розглянуто у працях багатьох вчених, зокрема І. Жуковича, О. Романенко, О. Яворської, І. Скавронської, І. Власенка, Ю. Зінька, та інших.

Досліджуючи цю проблематику вчені приділяють увагу як самому процесу інновації, так і окремим їх видам. Зокрема С. Сала, звертаючи увагу на значення інноваційності для конкурентоспроможності господарств, зазначає, що агротуризм повинен постійно

¹⁹⁵ Непочатенко В. О. Covid-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. – URL: <http://www.econotom.uau.com.ua/?op=1&z=8079> (дата звернення: 29.05.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.52

змінюватися, оскільки стабільність часто означає застій і призводить до втрати конкурентоспроможності¹⁹⁶.

Окремі автори звертають увагу на інноваційний характер для практики сільського туризму та агротуризму в Україні піших та об'їзних господарських і позагосподарських дидактичних стежок й домашніх зоопарків, що слугують елементом популяризації вітчизняного села, лісів та національних парків¹⁹⁷, агротуристичних розваг з використанням конструкцій з соломи¹⁹⁸. Ю. Зінько, М. Рутинський, П. Горішевський стверджують, що інноваційними рішеннями у формуванні агротуристичного продукту є розвиток “зелених маршрутів”, формування регіонального туристичного продукту та кластерної організації агротуризму¹⁹⁹.

Однак, важливість та потреба інновацій у туристичній галузі в умовах сьогодення залишаються недостатньо дослідженими й потребують пошуку нових ідей та вдосконалення.

Інновація як функція креативного мислення та дії, процес перетворення нових концепцій та знань у нові продукти та послуги в умовах глобалізації економіки стає ключовою детермінантою формування конкурентної переваги підприємства та створення кращих можливостей забезпечення зростаючих потреб і вимог людства.

Ціла низка інноваційних процесів, що відбуваються в туризмі, мають позитивний вплив не лише на туристичні підприємства, але

¹⁹⁶ Sala S. *Wpływ procesów globalizacji na innowacje w agroturystyce. Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich.* Warszawa: Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA. 2015. Tom CLXIII. P 34–48.

¹⁹⁷ Кальна-Дубінюк Т. П., Кулаць М. М., Рибак Л. Х., Кудінова І. П. *Основи управління та організації відпочинку в агрооселях. Інформаційні матеріали до Школи – семінару з дорадництва для власників агроосель. Сільський зелений туризм.* Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. Серія 3. 72 с.

¹⁹⁸ Власенко І. В. *Агротуризм в Україні та його інноваційна складова. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького: серія економічні науки.* Львів, 2018. Т. 20, № 86. С. 73-77.

¹⁹⁹ Зінько Ю. В., Рутинський М. Й., Горішевський П. А. *Інноваційні форми занять в сільському туризмі та агротуризмі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: серія економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* Київ, 2011. Вип.163. Част. 1. С. 30-38.

й на величезну кількість інших інфраструктурних організацій. Однак проблему інновацій варто насамперед розглядати з урахуванням найважливішої мети менеджменту – максимізації вартості для клієнта. На жаль, більшість дрібних суб'єктів господарювання трактують інновації як щось недосяжне і з самого початку своєї діяльності відмовляються від їх впровадження.

Інноваційність в агротуризмі має свої особливості, обумовлені насамперед специфікою агротуристичних послуг, так і середовищем, в якому вони надаються. Агротуристичні інновації можуть передбачати первинні (абсолютні) і вторинні, як наслідування оригінального туристичного продукту, так і доповнення інновацій, наприклад розвиток професійного маркетингового середовища для природи та культурних якостей, що прийняті у цій місцевості (організація послуг та туристична інфраструктура навколо структур матеріальної культури та їх просування). Водночас вони повинні враховувати особливості сільського способу життя, сільський традиціоналізм, що і відрізняє відпочинок на селі від інших видів туризму. Значимість інновацій для всіх учасників ринку агротуристичних послуг, широке трактування інновацій від незначних змін до проривних рішень, еволюційність поглядів на суть та значення агротуризму актуалізують здійснення подальших наукових досліджень з цієї проблематики.

Інноваційність, яку ще називають “биттям серця економіки 21 століття”, є головним елементом впливу на конкурентоспроможність відповідних підприємств, регіонів та держав²⁰⁰. Інновація – це функція креативного мислення та дії, процес перетворення нових концепцій та знань у нові продукти та послуги²⁰¹.

Як свідчить закордонний досвід, в агротуризмі інновації зазвичай вводяться з великою затримкою²⁰². У туризмі виділяють п'ять ос-

²⁰⁰ Rogers S. *Innovation in food service technology and its strategic role. International Journal of Hospitality Management*. 2007. №26. P. 899–912.

²⁰¹ Sundbo J., Orfila-Sintes F., Sørensen F. *The innovative behaviour of tourism firms: Comparative studies of Denmark and Spain. Research Policy*. 2007. № 36 (1). P. 88–106.

²⁰² Garau C. *Perspectives on Cultural and Sustainable Rural Tourism in a Smart Region: The Case Study of Marmilla in Sardinia (Italy). Sustainability*. 2015. №7. P. 6412–6434.

новних видів інновацій: інновації в управлінні, продукти інновацій, маркетингові інновації, інноваційні процеси, інституції²⁰³.

Суть інноваційності в агротуризмі базується на припущенні, що сьогодні туристи, які вирішили відпочити у сільській місцевості, шукають ту пропозицію, яка б задовольнила їхні очікування та водночас здивувала їх оригінальністю. Інноваційність в агротуризмі може передбачати як розробку з нуля оригінального туристичного продукту (наприклад, тематичного села²⁰⁴, що використовує цікаву унікальну ідею), так і доповнення інновацій, наприклад, розвиток професійного маркетингового середовища для природи та культурних якостей вибраної місцевості (організація послуги та туристична інфраструктура навколо структур матеріальної культури та їх просування)²⁰⁵.

Основою розвитку інновацій маркетингу є вивчення смаків та бажань споживачів, психології їхнього мислення, а також визначення напрямів, які в майбутньому можуть позначитися на їхній свідомості. Для цього застосовують такі технології: трендсеттінг (виявлення, створення й введення новітніх тенденцій у смаки споживачів для впровадження у кінцевому продукті), кулхатинг (вивчення молодіжного сегмента, введення чогось нового)²⁰⁶; word-of-mouth (реклама яка передається з вуст-у вуста), buzz marketing (поширення чуток, реакції громадської думки), event-marketing (підлаштування виробника до вподобання клієнтів)²⁰⁷.

²⁰³ Hjalager A.-M. A review of innovation research in tourism. *Tourism Management*. 2010. № 31. P. 1–12.

²⁰⁴ Lebek E., Brambert P. *Innowacyjno´s´c w gospodarstwach agroturystycznych*. *Acta Univ. Lodz. Folia Geogr. Socio Oecon.* 2018. № 32. S. 125–138.

²⁰⁵ Chiodo E., Fantini A., Dickes L., Arogundade, T. Lamie R., Assing L., Stewart C., Salvatore R. *Agritourism in Mountainous Regions – Insights from an International Perspective. Sustainability*. 2019. №11. 3715.

²⁰⁶ Кальна-Дубінюк Т. П., Кулаць М. М., Рибак Л. Х., Кудінова І. П. *Основи управління та організації відпочинку в агрооселях*. Інформаційні матеріали до Школи – семінару з дорадництва для власників агроосель. Сільський зелений туризм. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. Серія 3. 72 с.

²⁰⁷ Дидів І. Б. *Збільшення туристичних потоків в агротуристичні підприємства завдяки рекламі в системі маркетингу. Реклама: інтеграція теорії та практики : тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2014 р.)*. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 45-47.

Інноваційність має ключове значення для конкурентоспроможності фермерських господарств, оскільки об'єкти повинні продовжувати працювати, змінюватися і мають на меті здивувати туристів новими агротуристичними продуктами та пропозиціями. Агротуризм повинен постійно змінюватися, оскільки стабільність часто означає застій і призводить до втрати конкурентоспроможності²⁰⁸. Впровадження інновацій в агротуризмі є одним із ключових факторів розвитку сільських територій, а також соціально-економічного розвитку держави²⁰⁹.

Впровадження інновацій в агротуризмі є рушійною силою його розвитку. Без змін та нововведень, які зазвичай є супутниками вимог часу, неможливо далі рухатися у цій сфері та успішно розвивати свій агротуристичний бізнес. Новаторство в агротуристичній діяльності треба розглядати з позиції рівня новизни – новостворені інновації та вдосконалені.

Зростаюча конкуренція на туристичному ринку, зокрема і між різними сегментами туризму, переконують, що рушійною силою утвердження агротуризму та його подальшого розвитку може бути тільки діяльність на засадах інноваційності.

Агротуризм є явищем комплементарним, оскільки пов'язаний з трьома сферами: сільським середовищем, сільським господарством та туризмом. Відповідно інновації з врахуванням особливостей зазначених сфер можуть прижитися в агротуризмі.

Агротуризм як напрям диверсифікації діяльності дрібних сільськогосподарських виробників є одночасно одним із ключових факторів розвитку сільських територій²¹⁰. Унікальна природа, потужні

²⁰⁸ Sala S. Wpływ procesów globalizacji na innowacje w agroturystyce. In *Innowacyjno 's 'c w Turystyce Wiejskiej a Nowe Mo 'zliwi 'sci Zatrudnienia na Obszarach Wiejskich (Innovation in Rural Tourism and New Employment Opportunities in Rural Areas)*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi/Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA: Warszawa, Poland, 2015. pp. 38–39.

²⁰⁹ Власенко І. В. Агротуризм в Україні та його інноваційна складова. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького: серія економічні науки*. Львів, 2018. Т. 20, № 86. С. 73–77.

²¹⁰ Roman M., Roman M., Prus P. *Innovations in Agritourism: Evidence from a Region in Poland. Sustainability*. 2020. №12. 4858.

рекреаційні запаси та багата культура роблять привабливими сільські території, які динамічно розвиваються із розвитком агротуризму. Значною мірою саме агротуризм може стати центром прояву принципу гравітації, зокрема в аспекті інвестиційної привабливості. Агроресурсний потенціал території є основою розвитку туризму, відповідно інновації повинні бути спрямовані насамперед на раціональне, відповідно із засадами зрівноваженого розвитку, його використання²¹¹.

Водночас вибір форми відпочинку на селі має багато переваг порівняно з іншими видами туризму та потребує подальшого розвитку і вдосконалення. Агротуристичний продукт орієнтований на клієнтів, для яких найціннішими є такі атрибути як природне середовище, традиції, фольклор чи звичаї²¹².

Контраверсії щодо інновацій в агротуризмі пов'язані з його специфікою, зокрема унікальністю тих послуг, які не здатні забезпечити інші види туризму. Ключове протиріччя між традиційним формами пропозиції агротуризму та інноваціями в агротуризмі має вирішуватися в спосіб якнайменшого втручання у природне та культурне середовище, що певною мірою суперечить ідеї інноваційності. В цьому контексті важливим є збереження традиційності, властивої для сільського способу життя та способу ведення сільського господарства, врешті – сільського характеру агротуристичного продукту.

Проведене анкетне опитування 155 власників агросадіб Львівської області (за теоретичної похибки вибірки 8% та рівні імовірності 0,95) дає змогу помітити популярність окремих видів інновацій (рис. 3.9.). Найбільше застосування мають маркетингові (89%), соціальні (75%) та продуктові (72%). Недостатньо власниками агросадіб реалізуються екологічні, що пов'язано загалом з низькою екологічною свідомістю українців, та процесові (організаційні і технологічні) інновації, що є свідченням недостатніх умінь та компетенції власників агросадіб.

²¹¹ Łebek E., Brambert P. *Innowacyjność w gospodarstwach agroturystycznych*. Acta Univ. Lodz. Folia Geogr. Socio Oecon. 2018. № 32. S. 125–138.

²¹² Chiodo E., Fantini A., Dickes L., Arogundade, T. Lamie R., Assing L., Stewart C., Salvatore R. *Agritourism in Mountainous Regions – Insights from an International Perspective*. Sustainability. 2019. №11. Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/13/3715/pdf>

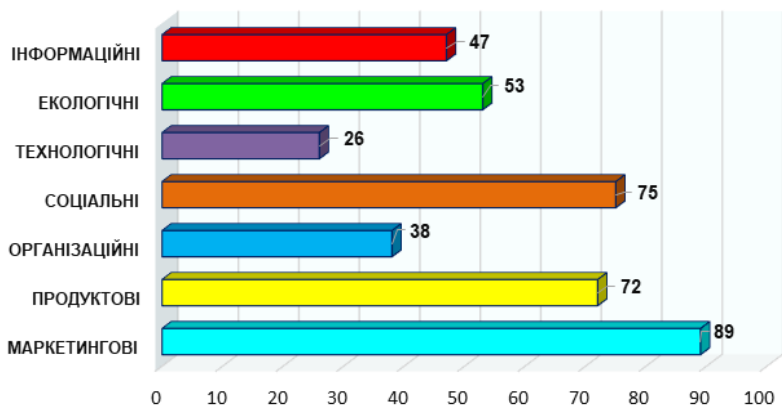

Рис. 3.9. Види інновацій, реалізовані в агросадинах Львівської області у 2018 році, %

Джерело: побудовано за результатами опитування власників агросадинах

Важливим напрямом інноваційного розвитку в агротуризмі є “втягування” елементів (необов’язково інноваційних) інших видів туризму в агротуристичний продукт: культурного, етнографічного, релігійного, оздоровчого, спортивного, екстремального тощо. Таке залучення дає змогу розширити асортимент продуктів та послуг в агротуризмі, що, за ідеєю, дозволить розширити круг потенціальних та реальних клієнтів агротуристичних господарств.

На підставі проведених досліджень узагальнено деякі види інновацій, які доцільно застосовувати для розвитку агротуризму. Використання цих видів інновацій дасть змогу агротуристичним господарствам бути більш конкурентним на ринку туристичних послуг, оскільки туристична діяльність розвивається доволі інтенсивно та розширює різні види відпочинку. Частина запропонованих видів інновацій уже застосовується в агротуризмі, проте потребують удосконалення (табл. 3.3.).

Види інновацій в агротуризмі за рівнем новизни

Види інновацій	За рівнем новизни	
	Новостворені	Удосконалені (доповнені)
Маркетингові	Бізнес-консультації	Школа агротуризму, Фермерський інтернет-магазин
Продуктові	All inclusive (все враховано)	Агротуристичний ресторан, Школа верхової їзди, Міні-зоопарк, Дитяча ферма
Організаційні	Агротуризм вихідного дня, Агротурне	Відпочинок на карантині, Кемпінг “Палатне містечко”, “Фестивальне поле”, “Збери сам”
Соціальні	Програма “Єдина родина”, Агротуристичні скансени	Інноваційне мислення, Агротуризм без кордонів
Екологічні	Екологічна програма “Чистий край”	Агротуризм за екостандартами
Технологічні	Красвид на 360°	Радіоміст
Інформаційні	Farm webcams	Website “Агросадиби України”, YouTube канал “АгротуризмUA”, Live stream

Джерело: власна розробка авторів

“Бізнес-консультації”. Початківці агротуристичного бізнесу припускаються багатьох помилок. Бажання і можливості інвестувати в агротуристичний бізнес обмежуються відсутністю знань та відповідної компетенції. Тим, хто вирішив започаткувати власну справу, потрібна консультація спеціаліста цієї сфери, який має безцінний досвід, зокрема вдало вибрати напрям підприємницької діяльності, проаналізувати ринок туристичних послуг, врахувати туристично-рекреаційний потенціал регіону, розрахувати затрати та окупність проекту, оптимізувати наявну агротуристичну діяльність,

а також врахувати свої фінансові можливості. Бізнес-консультації допоможуть новачкам та підприємцям уникнути багатьох помилок, зменшити ризики та зекономити час і ресурси.

“All inclusive”. Послуги, які надає агросадиба чи фермерське господарство у цьому сервісі, уміщені в один кейс. Такий відпочинок без обмежень спонукає туристів все спробувати та бути активнішими. Перевагою *“All inclusive”* є економічна вигода для клієнтів, оскільки послуги у цьому комплексному пакеті є значно дешевшими. До того ж скориставшись таким кейсом, гості значно урізноманітнюють свій відпочинок.

“Агротуризм вихідного дня”. Відпочинок в особистому селянському чи фермерському господарстві під час вихідних днів. Цей відпочинок є пізнавальний та охоплює різні види активної діяльності. Відвідувачі мають змогу брати участь у догляді за свійськими тваринами, допомагати по господарству, виконувати сільськогосподарську роботу на фермі, полі, чи в саду. Також туристи можуть брати участь в майстер-класах, народних ремеслах, готуванні національних страв у традиційній українській печі чи на відкритому вогнищі, вело прогулянках, зборі грибів, ягід та лікарських трав, рибальстві чи фотополюванні, допомагати на пасіці, в проведенні екскурсій. Частина майстер-класів для гостей надається за відчутними знижками, або ж безкоштовно з метою перетворення клієнтів в лояльних.

“Агротурне”. Ця інновація передбачає одно- або дводенні автобусні тури агротуристичним об'єктами (фермами, ставками, полями, садами, сироварнями, винарнями, пасіками тощо). Також *“Агротурне”* може пропонувати екскурсії історико-культурними пам'ятками, архітектурними та природними об'єктами. Туристичний маршрут може охоплювати об'єкти різних туристичних кластерів регіону, що значно урізноманітнить відпочинок туристів.

Програма “Єдина родина” спрямована на забезпечення якісного відпочинку в колі сім'ї разом з дітьми у сільській садибі. Особливо такий вид відпочинку є актуальним у часи пандемії в період карантинних обмежень на відвідування туристичних об'єктів. Врахувавши шалений темп міського життя, дорослі значну увагу приділяють дітям. Відпочиваючи в агросадибі родина проводить багато спіль-

ного часу разом, через те між членами сім'ї встановлюється кращий емоційний зв'язок. В агросадибі діти дізнаються багато чого цікавого та розширюють водночас світогляд. Програма “Єдина родина” передбачає різноманітні конкурси, змагання, тренінги, майстер-класи для дітей та їхніх батьків, під час яких між ними відбувається тісний емоційний контакт та взаємодія. Також у програмі може бути заплановано приготування домашніх страв та їх дегустація, катання на конях, робота у саду, на городі або фермі, риболовля та катання на човні. До того ж спільна зайнятість дітей та батьків в агросадибі дає змогу відпочивати їм разом у чудовій атмосфері та зменшити час на “залипання” у гаджетах. Все це сприяє отриманні позитивних емоцій, неповторних вражень та набуття нових знань.

Агротуристичні скансени. В Україні за останні два десятиліття кількість сіл та хуторів, які зникають з карти, стрімко зростає. Особливо багато є закинутих хуторів, тобто поселення, яке утворилося внаслідок поділу на центральні та периферійні села ще з радянських часів. За таких умов збереження музеїв живої історії під відкритим небом є важливим питанням. Заснування агротуристичних скансенів передбачає консервацію та ревіталізацію старих будинків, млинів, кузень та інших господарських приміщень, які мають історичну, культурну та етнографічну цінність. Влаштовують такі агротуристичні скансени на місці зникаючих сіл і хуторів. Однією з важливих складових у роботі агротуристичних скансенів є діяльність поблизу ферми, господарства, пасіки, саду, городу, ягідника тощо. Такий підхід допоможе створити унікальний агротуристичний продукт у поєднанні з історично цінними об'єктами, що є привабливим для туристів.

Екологічна програма “Чистий край”. Ця програма спрямована на екологізацію місцевості, де розташоване фермерські господарства та агросадиби. Програма передбачає добровільне прибирання території сільської місцевості із залученням відвідувачів, які відпочивають в агросадибах. Учасникам програми “Чистий край” передбачається винагороду у вигляді безкоштовних домашніх страв, деяких товарів народних ремесл та послуг, проведення майстер-класів, екскурсій, верховій їзді.

“Красвид на 360°”. Використання квадрокоптера для фото- та відеозйомки з висоти пташиного польоту, а також послуги фотосесії. Сервіс призначений для фіксації незабутніх спогадів та неповторних моментів на час перебування у сільській місцевості (зйомка під різним ракурсом місцевої краси та мальовничих пейзажів, верхової їзди на конях, спуску річкою на човні, прогулянка родиною, катання на велосипеді).

“Farm webcams”. Інновація передбачає спостереження через веб-камери, які розміщені на території агротуристичного господарства в реальному часі (на фермі, пасовищі, подвір’ї тощо). Запропонована інновація дасть змогу широкому колу охочих віртуально відвідати ферму, а згодом і реально. Така інновація значно підвищить ефективність реклами, що сприятиме збільшенню кількості відвідувачів.

“Школа агротуризму”. Послуга передбачає навчання за графіком для всіх, хто хоче розвивати агротуризм. Спікерами є власники агросадиб, науковці та фахівці у сфері туризму. Таке навчання проводиться онлайн за допомогою різних платформ відео зв’язку. Передбачає також фізичний виїзд у господарство. Зазвичай беруть участь у навчанні фермери, власники агросадиб, науковці, студенти, держслужбовці, фахівці у сфері туризму та новачки, які мають змогу і бажання розпочати цю справу.

“Фермерський інтернет-магазин”. Відкриття інтернет-магазину сьогодні є важливим доповненням агротуристичної діяльності фермерського господарства чи агротуристичного кластера. Великим попитом у містах користується вироблена екологічно безпечна фермерська молочна та м’яса продукція, овочі та фрукти, крупи, консервація, мед, риба, горіхи та багато іншого. Популяризація агротуристичного бренду буде заохочувати до покупок та бажання гостей відвідати агросадibu чи фермерське господарство, на власні очі побачити та відчути на практиці, як це виробляється і які зусилля для цього потрібні.

Доставка продуктів харчування з села у місто є важливим напрямом агротуристичної діяльності, зокрема в умовах карантину та пандемії. Такі доставки готують у фермерському магазині чи агротуристичному кластері, пакують, сортують та охолоджують. Для

розширення пропозиції товарів тут варто впровадити маркетинг на умовах партнерства. Замовлення приймаються через інтернет-магазин. У окремі дні проводиться адресна доставка за домовленістю без посередників. У вартість доставки також входять витрати на транспортування. Для постійних клієнтів продовж року діють знижки на продукти, їм надається “Картка гостя агросадиби”. Перевагою такої карти є одноразова безкоштовна ночівля в агросадибі, програма знижок на майстер-класи, продукти та послуги.

“Агротуристичний ресторан”. Створення такого закладу на базі агротуристичного фермерського господарства або кластера агротуризму. Діяльність такого закладу може мати багато функціональне використання (весілля, ювілеї, приймання закордонних делегацій та гостей, тренінги та майстер-класи). Передусім тут приймають гостей, яким пропонують унікальні страви місцевої кухні та регіону. Проте, неповторністю такого агротуристичного ресторану є приготування страв з різних етнографічних регіонів України. Зокрема, гостям пропонується: “Галицьке меню”, “Волинське меню”, “Закарпатське меню”, “Буковинське меню”, “Поліське меню”, “Причорноморське меню”, “Слобожанське меню”, “Таврійське меню”, “Подніпровське меню”. Ресторан співпрацює з туристичними кластерами України, з яких доставляють частину продуктів. Після куштування страв із запропонованого меню гостям в подарунок сувенір з цього регіону.

Школа верхової їзди. Створюється така школа на базі агротуристичного фермерського господарства, у якому є конюшня та навчальний персонал. Заняття проводяться за узгодженим графіком. Спілкування з тваринами, зокрема з кіньми, допоможе зняти стрес та пройти цілий лікувальний психоемоційний сеанс.

Міні-зоопарк. Привабливим туристичним магнітом в агротуристичному господарстві може стати міні-зоопарк, який дасть змогу спілкування та догляд за тваринами. Наприклад для того, щоб погодувати кроликів, туристи зможуть окремо придбати для них спеціальний корм.

“Дитяча ферма”. Послуга спрямована на розширення кругозору дітей шкільного віку та ознайомлення їх з агротуризмом. Організовується шкільний автобус у супроводі дорослих та узгоджується

маршрут по агротуристичних локаціях (тваринних фермах, пасіках, садах, ставках). Впродовж екскурсії на дітей чекає подарунки, майстер-класи, змагання, смачний обід та багато позитивних вражень. Після відвідування такої школи діти починають цінувати фізичну працю, у них появляється розуміння, звідки беруться продукти. Такі екскурсії посприяють дітям пізнавати світ, себе та людей.

“Відпочинок на карантині”. Під час пандемії та карантинних обмежень в агросадибах також дотримуються деяких сервісних нововведень: перевірка температури тіла гостей під час заселення; ніяких обідів гостей за спільним столом; подача їжі безпосередньо в садиби; робота кінотеатру під відкритим небом за графіком; відміна спільних танців; заборона спільного скупчення гостей навколо вечірнього багаття; узгодження деяких послуг за індивідуальним графіком, щоб гості не перетиналися; дезінфекція приміщень можливого спільного перебування гостей та ручок дверей; наявність паспорта вакцинації. Хоча останній пункт викликає багато суперечностей, проте цивілізований світ до цього йде.

Кемпінг “Палатне містечко”. Власник агросадиби чи фермер виділяє відповідне місце неподалік підведеної інфраструктури для розміщення палатного містечка. Такі заходи зазвичай проводяться, коли у ФГ чи агротуристичному кластері передбачається проведення якогось фестивалю та ярмарок, наприклад з гончарства, ковальства, ліплення чи різьблення впродовж тижня. На місці такого палатного містечка підводиться освітлення, встановлюються вітражі, біотуалет, смітники, літній душ та польова кухня.

“Фестивальне поле”. Виділяється фермером рівний масив поля подалі від населеного пункту на лоні природи для проведення ярмарків, фестивалів повітряних куль, пісенних фестивалів, з’їзди ремісників, собачі змагання, козацькі ігри та змагання з агротуризму, урочистих місцевих подій з дозволом розміщення палаток та імпровізованої сцени. Забезпечуються гості біотуалетами, смітниками, польовими кухнями, замість лавочок в’язані тюки соломи з дотриманням протипожежних заходів.

“Збери сам”. Така послуга надається всім охочим, які прагнуть зібрати власноруч овочі чи фрукти у фермерському господарстві.

Наприклад, перед заїздом на овочеве поле зважується автомобіль. Туристам надається інструмент та пакувальна тара. Вони можуть самі вибрати все, що душа бажає (нарвати кукурудзи, квасолі, накопати коренеплодів та картоплю, нарізати капусти, набрати кавунів, нарвати яблук тощо). Кожний день на таких плантаціях відкриваються для туристів нові сектори з ділянками, на яких ще не збирали урожай. Після виїзду за межі поля на майданчику автомобіль ще раз зважується, а зібраний урожай оцінюється за однією універсальною ціною. Фермери можуть також і диференціювати ціни на власний розсуд. Відвідувачам дозволяється також пройти цей шлях плантаціями пішки з корзиною. Проте встановлюється мінімум по вазі для продуктів, які за один раз потрібно набрати.

“Інноваційне мислення”. Сучасний та креативний підхід до ведення підприємницької діяльності у сфері агротуризму вимагає деякого філософського бачення. На думку автора, саме інноваційне мислення має стати фундаментальним принципом ефективного розвитку агротуризму. Власник бізнесу має мати розуміння того, що агротуристична діяльність насамперед не повинна бути “заточена” тільки на економічній моделі “споживання товарів та послуг”. Передусім тут продають враження та емоції, створюється особлива атмосфера. Туристи, це не просто клієнти, а насамперед почесні гості. Така переорієнтація на економіку трансформації, нового мислення та сприйняття людей викликає довіру, приязнь та дружні стосунки між власниками агросадиби та відвідувачами, а також і між самими гостями. Агротуризм у фермерському господарстві спрямований на залучення більшої кількості туристів, а не збільшення об’ємів виробництва агропродукції.

“Агротуризм без кордонів”. Міжнародна співпраця між агросадибами, агротуристичними кластерами та фермерськими господарствами, які розташовані в прикордонних регіонах України та надають агротуристичні послуги. Для прикладу, група туристів частину відпочинку проводить на території України, а потім вирушає в агросадиби Польщі, і навпаки. Для туристів у програмі заплановане агротурне двома країнами.

“Агротуризм за екостандартами”. Впровадження “зелених інновацій” та дотримання екологічної стратегії розвитку в агротуризм

тичній діяльності сьогодні на порядок підвищує шанс на успіх агротуристичних господарств та підтримує концепцію сталого розвитку. Зелена стратегія збільшить доходи або шляхом зменшення витрат, або шляхом збільшення продажу, або поєднання цих двох складових. Варто врахувати й те, що попит на “зелені” продукти та послуги постійно зростає.

До *екологічних інновацій належать*: виробництво органічної продукції; введення у фермерському господарстві замкненого циклу виробництва; встановлення альтернативних джерел енергії (вітрова, геліо, гідро, біо, геотермальна, воднева); будівництво енергоефективних та екологічних агросадіб (екожитло); вторинна переробка та безпечне управління відходами (відмова від пластику та використання природного посуду з дерева та глини, сортування сміття, компостування органіки, перешиття одягу, очищення стічних вод); контроль за якістю води, повітря, ґрунту та продуктів харчування; ландшафтний зелений дизайн; використання зеленого транспорту; впровадження пармакультури.

“Радіоміст”. Такий технічний засіб необхідно встановлювати для підвищення швидкості інтернету від 150 Мбіт/с в тих агросадібках чи фермерських господарствах, де швидкість мережі дуже повільна, або зовсім відсутній інтернет через технічні складності проведення оптоволокна. Враховуючи те, що в 2020–2021 рр. через пандемію появилася така категорія осіб, які бажають працювати віддалено на довший час (2–4 тижні). Більшість з них це працівники ІТ-сфери, для яких швидкість та якість інтернету має вирішальне значення. Для такої категорії гостей спеціально облаштовують житло до довготривалої віддаленої роботи. За таких обставин власнику агротуристичного ФГ потрібно врахувати планування та розміщення агросадіб на територіях, розташованих на деякій відстані одна від одної.

Website “Агросадіби України”. В Україні є багато електронних ресурсів, на яких облаштовано частково агросадіби з кожної області. Вони мають локальний характер та неповну інформацію. Але не має однієї універсальної такої електронної бази в мережі інтернет, де була б зібрана вся інформація. Тому робота такого web-сайту є дуже

актуальна. Для цієї інтернет-платформи також буде розроблено додаток для смартфона, в якому буде дві основні категорії (для власників агросадиб та агротуристів). Завдання платформи об'єднати пропозиції від об'єктів, що надають агротуристичні послуги, та забезпечити широке коло пропозицій для туристів. Структура платформи матиме ієрархічну будову: локація по областях України, а далі по ОТГ. Платформа матиме статистичний підрахунок агросадиб та фільтри пошуку. Для власників агротуристичного бізнесу така платформа дасть змогу себе безкоштовно прорекламувати, а туристам знайти новий цікавий пізнавальний відпочинок.

YouTube канал “АгротуризмUA”. В Україні потрібний такий канал в youtube для популяризації та розвитку агротуризму. На каналі розмістити відео сюжети про діяльність кластерів агротуризму, агротуристичних фермерських господарств та агросадиб.

“Live stream”. Пряма відео трансляція в реальному часі (наживо) в агротуристичному господарстві (проходження польових робіт, майстер-класів, робота на фермі та пасіці, екскурсії тощо) за допомогою таких сервісів як YouTube, Facebook, Tik-Tok, Instagram. Приверне увагу до агротуризму та залучить до активного відпочинку в садибі більшу кількість туристів. Проводити таку відео трансляцію в реальному часі може власник агросадиви, а також і гості. За проведення такої живої трансляції гостями безпосередньо з агросадиви чи фермерського господарства буде винагорода у вигляді деяких безкоштовних послуг та знижок на продукти. Особливі переваги отримають блогери з великою кількістю підписників.

Узагальнення теоретичного матеріалу та практики господарювання дає змогу запропонувати концепцію інноваційного розвитку агротуризму, яка охоплює оцінку необхідності та мету впровадження інновацій, їх розробку та селекцію в розрізі окремих видів, складові управління інноваційним процесом та контроль і корегування впровадження нових рішень і продуктів (рис. 3.10)

На початковому етапі впровадження інновацій здійснюється генерування та пошук нових ідей в агротуризмі, які можуть мати як внутрішнє, так і зовнішнє походження. Завдяки підприємницькій ініціативі, творчості та новаторському підходу до цієї справи визна-

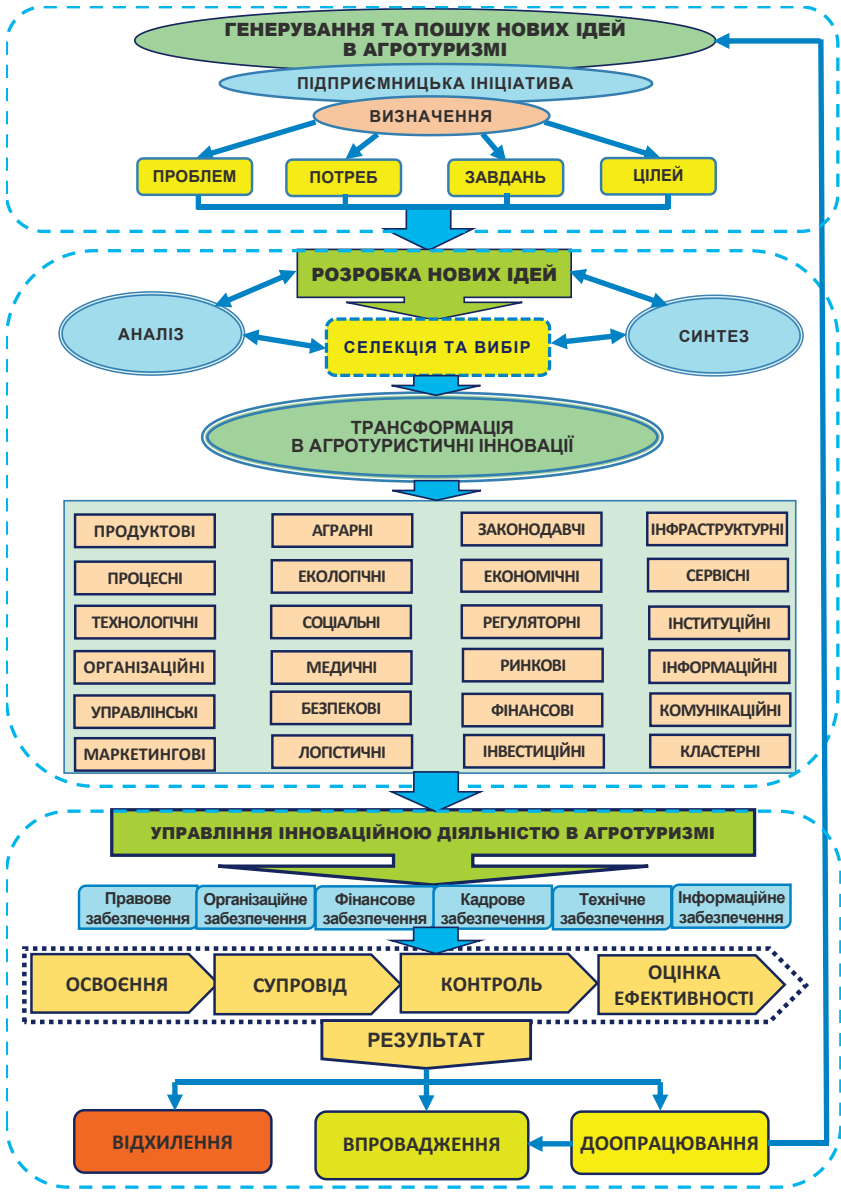

Рис. 3.10. Концепція інноваційного розвитку агротуризму
 Джерело: сформовано авторами за результатами досліджень

чають потреби, проблеми, цілі та завдання для створення інноваційного продукту. Такі зусилля потребують налагодження співпраці з місцевим населенням, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, науковими та навчальними закладами.

Наступним етапом є опрацювання нових рішень. Використовуючи зібрану інформацію, на підставі сформованих критерій, ключовими серед яких є прибуток та ризик діяльності, здійснюється селекція ідей та відбираються найкращі та найперспективніші рішення, які згодом трансформуються в агротуристичні інновації. До цього процесу можуть бути залучені відповідні фахівці та зацікавлені сторони, зокрема представники органів місцевого самоврядування.

Самої ідеї, навіть найбільш інноваційної і перспективної недостатньо, щоб здобути успіх на ринку. Необхідне управління інноваційним процесом, що є заключним етапом впровадження інновацій в агротуристичному господарстві. Це вимагає відповідного супроводу та постійного контролю з боку господаря. Під час цього інновація глибше аналізується з погляду економічного та маркетингового, оцінюється її ефективність, після чого приймається рішення про її впровадження, відхилення або доопрацювання.

Зростання конкуренції на туристичному ринку зумовлює, що інновації стають важливою передумовою утвердження агротуризму в Україні, виживання агротуристичних господарств на ринку, що особливо важливо в кризові періоди, зокрема під час пандемій.

Інноваційність в туризмі, як достатньо контраверсійний процес, повинен враховувати специфіку агротуристичного продукту, особливості його формування в сфері сільського господарства і туризму та на сільських теренах, використовуючи їх традиції та нові (абсолютні та вдосконалені) рішення, опираючись на запропоновану модель інноваційного розвитку.

Упровадження інновацій в агротуристичному підприємстві – важлива складова для успішного його розвитку. Досліджено, що власники агросадиб Львівщини найбільше використовують маркетингові, соціальні та продуктові інновації. Запропоновано концептуальну модель інноваційного розвитку агротуризму, структура якої передбачає три основні етапи: генерування та пошук нових ідей; роз-

робка нових ідей; управління інноваційною діяльністю. На підставі проведених досліджень та власних ідей авторів запропоновано різні види інновацій, окремі з яких не мають аналогів, а інші – передбачають удосконалення існуючих способів ведення агротуристичної діяльності. Визначено, що для розширення спектру туристичних продуктів в агротуризмі доцільно залучати інші види туризму на основі партнерства, що дасть змогу привабити більшу кількість туристів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Богатюк І.Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. 2011. №4. С.48-51.
2. Буртняк І.В., Благун І.С., Малицька Г.П. Прогнозування економічних і соціальних процесів: навч. посіб. Івано-Франківськ: ПНУ, 2011. 84 с.
3. Власенко І. В. Агротуризм в Україні та його інноваційна складова. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького: серія економічні науки. Львів, 2018. Т. 20, № 86. С. 73-77.
4. Державна служба статистики України: Індекс інфляції та реальної зарплати в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Дидів І. Б. Збільшення туристичних потоків в агротуристичні підприємства завдяки рекламі в системі маркетингу. Реклама: інтеграція теорії та практики : тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. С. 45-47.
6. Кальна-Дубінюк Т. П., Кулаць М. М., Рибак Л. Х., Кудінова І. П. Основи управління та організації відпочинку в агрооселях. Інформаційні матеріали до Школи – семінару з дорадництва для власників агроосель. Серія 3. Сільський зелений туризм. / за ред. В.П. Васильєва. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 72 с.
7. Кічор В. П., Фещур Р. В., Якимів А. І., Скворцов Д. І., Висоцький А. Л. Методи і моделі економічного прогнозування: навч. посіб. /за ред. В.П. Кічора. Львів: Растр-7, 2019. 272 с.

8. Міністерство охорони здоров'я України: Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>
9. Міністерство закордонних справ України: 10 фактів про збройну агресію Росії проти України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojnu-agresiju-rosiyi-proti-ukrayini>
10. Міністерство закордонних справ України: Заява МЗС України з нагоди 46-ї річниці резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Визначення агресії”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-46-yi-richnici-rezolyuciyi-generalnoyi-asambleyi-onn-viznachennya-agresiyi>
11. Непочатенко В. О. Covid-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи. Ефективна економіка. 2020. № 7. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8079> (дата звернення: 29.05.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.52
12. Центр Разумкова: Соціально-політична ситуація в Україні (липень 2020р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamku/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnopolitychna-sytuatsiia-v-ukraini-lypen-2020r>
13. Chiodo E., Fantini A., Dickes L., Arogundade, T. Lamie R., Assing L., Stewart C., Salvatore R. Agritourism in Mountainous Regions – Insights from an International Perspective. Sustainability. 2019. №11. Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/13/3715/pdf>
14. Chiodo E., Fantini A., Dickes L., Arogundade, T. Lamie R., Assing L., Stewart C., Salvatore R. Agritourism in Mountainous Regions – Insights from an International Perspective. Sustainability. 2019. №11. 3715.
15. Garau C. Perspectives on Cultural and Sustainable Rural Tourism in a Smart Region: The Case Study of Marmilla in Sardinia (Italy). Sustainability. 2015. №7. P. 6412–6434.
16. Hjalager A.-M. A review of innovation research in tourism. Tourism Management. 2010. № 31. P. 1–12.
17. IMF Blog: A Proposal to End the COVID-19 Pandemic. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://blogs.imf.org/2021/05/21/a-proposal-to-end-the-covid-19-pandemic/>
18. IMF. Staff Discussion Notes No. 2021/004: A Proposal to End the COVID-19 Pandemic (May 19, 2021). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2021/05/19/A-Proposal-to-End-the-COVID-19-Pandemic-460263>
19. Łebek E., Brambert P. Innowacyjność w gospodarstwach agroturystycznych. Acta Univ. Lodz. Folia Geogr. Socio Oecon. 2018. № 32. S. 125–138.

20. Roman M., Roman, M., Prus P. Innovations in Agritourism: Evidence from a Region in Poland. *Sustainability*. 2020. №12. 4858.
21. Rogers S. Innovation in food service technology and its strategic role. *International Journal of Hospitality Management*. 2007. №26. P. 899–912.
22. Sala S. Wpływ procesów globalizacji na innowacje w agroturystyce. *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*. Warszawa: Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA. 2015. Tom CLXIII. P 34–48.
23. Spreuwenberg P., Kroneman M. John Paget Reassessing the Global Mortality Burden of the 1918 Influenza Pandemic. *American Journal of Epidemiology*. Volume 187, Issue 12, December 2018. P. 2561–2567. <https://doi.org/10.1093/aje/kwy191>
24. Sundbo J., Orfila-Sintes F., Sørensen F. The innovative behaviour of tourism firms: Comparative studies of Denmark and Spain. *Research Policy*. 2007. № 36 (1). P. 88–106.
25. The UNWTO Tourism Data Dashboard: International Tourism and COVID-19. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>
26. The World Bank: Subdued Global Economic Recovery. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>
27. 16. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://covid19.who.int/>

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

4.1. Формування та функціонування агротуристичних кластерів

Міжнародний досвід передбачає сучасне високотехнологічне аграрне виробництво, яке базується на процесах інтеграції наукових інновацій та виробничих формувань тих чи інших напрямків. Для сталого інноваційного розвитку в агропромисловому комплексі сьогодні успішно застосовують кластерний підхід в умовах трансформації сільського господарства та адаптації до змін навколишнього середовища. Формування кластерів у різних галузях економіки забезпечує зростання конкурентоспроможності регіону на основі інновацій, синергетичних ефектів територіальної самоорганізації та партнерства²¹³. Кластеризація сприяє територіальному й соціальному аспектам економічного розвитку²¹⁴. Світовий досвід свідчить, що підприємства, об'єднані в кластерні утворення, здатні до швидкого економічного розвитку, технологічного прогресу, життєздатності на внутрішніх та зовнішніх ринках^{215 216 217}.

²¹³ Носенко Ю. М., Нечипоренко О. М., Сінельник Л. М. Інноваційні агрокластери як форма інтеграції науково-освітньої діяльності та бізнесу. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 77–86. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005077>

²¹⁴ Marin, D. Study on the economic impact of tourism and of agrotourism on local communities. *Res. J. Agric.Sci.* 2015, 47, P.160–163

²¹⁵ Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. *Вісник Національного університету "Львівська Політехніка"*. Львів, 2012. №727. С. 341-348.

²¹⁶ Орлик О. А. Кластери як інноваційна форма розвитку агропромислового комплексу. *Вісник соціально-економічних досліджень. Одеса*, 2012. Вип. 1 (44). С. 258–265.

²¹⁷ Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017 (2). С. 115–120.

За визначенням професора Гарвардської школи бізнесу Майкла Портера, “кластер” – це об’єднання взаємопов’язаних та взаємодоповнювальних підприємств різних форм власності, установ, організацій та спільні з ними за територіальними ознаками органів держуправління, закладів вищої освіти, різних інфраструктурних складових, які функціонують на окресленій території з визначеною метою. Його теорія визначає існування “ромбу взаємних інтересів”, в якій виокремлюють чотири пов’язані між собою блоки: 1) стан попиту; 2) умови для факторів виробництва; 3) споріднені галузі, що підтримують виробництво; 4) середовище для стратегії підприємств і конкуренції.

Головне завдання новоствореного кластера полягає в одержанні кредиту довіри від основних стейкхолдерів (зацікавлених сторін – фізичних та юридичних осіб, які мають легітимний інтерес у діяльності організації, що деякою мірою впливає на її діяльність та залежать від неї).

У кластері партнерам потрібно передусім налаштуватися на довгострокову роботу, тому учасники мають вміти домовлятися та довіряти один одному, розраховувати на підтримку та взаємодопомогу. Кожен учасник кластера має більш виграшну позицію на ринку товарів та послуг, аніж інші суб’єкти. Кластери дають змогу посилити процеси спеціалізації та розділити працю між його учасниками, в більшому обсязі заохочувати потенційних клієнтів, що сприяє тісній взаємодії споживачів та виробників товарів і послуг. До того ж, вартість товарів та послуг, які пропонуються кластером, будуть дешевші та матимуть більшу конкурентоспроможну здатність. Кожен кластер повинен опиратися на близькій співпраці владних структур, бізнесу та науки. Відсутність якоїсь із цих ланок буде ставити під сумнів існування кластера. Визнаним переконанням світових економістів є твердження, що регіони, на території яких утворюються кластери, стають лідерами економічного розвитку²¹⁸.

Кластери можна розділити на багато типів, залежно від того, кого вони збирають і як вони працюють. Найчастіше в класифікації кластерів виділяють такі моделі (рис. 4.1):

²¹⁸ Портер М. Е. Конкуренция. пер. с англ. М.: Издательский дом “Вільямс”, 2005. 608 с.

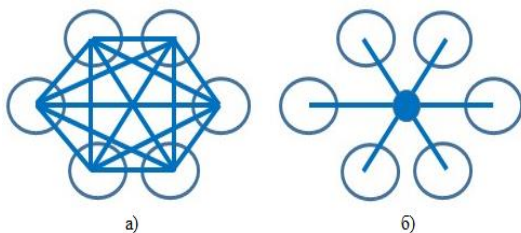

Рис. 4.1 Класифікація типових моделей кластерів
а) децентралізована; б) централізована²¹⁹

Типові мережеві кластери складаються з мереж невеликих компаній, що працюють в тому ж або подібному виробничому секторі, що характеризується можливістю швидкої адаптації до мінливого ринку і різноманітними вимогами через співпрацю та використання нових технологій. Кластерні компанії використовують переваги, яких не можуть досягти компанії в інших місцях, наприклад: доступ до низьких транспортних витрат, ринок праці, довіра, співпраця та місцева інфраструктура. Приклад мережевого кластера є Кремнієва долина. Важливою особливістю, яка відрізняє кластер мережевого типу, є відсутність однієї центральної точки, навколо якої фокусується підприємці²²⁰.

До перспективних форм економічної інтеграції можна зарахувати формування інноваційних кластерів, які об'єднують групи підприємств та організацій, фірми та установи, діяльність яких перебуває в одній або споріднених сферах підприємництва за регіональною ознакою та економічними інтересами. Перевагою кластерного підходу є надання високої значущості мікроекономічній складовій, та соціальному і територіальному аспектах економічного розвитку регіону²²¹.

²¹⁹ Roman M., Zawadka J. *Klaster okopski jako forma innowacyjnych działań w agroturystyce. Gospodarka polska po 20 latach transformacji: osiągnięcia, problemy i wyzwania. Pangsy-Kania S., Szczodrowski G.(red.). Warszawa, 2009. S. 379–394.*

²²⁰ Roman M., Zawadka J. *Klaster okopski jako forma innowacyjnych działań w agroturystyce. Gospodarka polska po 20 latach transformacji: osiągnięcia, problemy i wyzwania. Pangsy-Kania S., Szczodrowski G.(red.). Warszawa, 2009. S. 379–394.*

²²¹ Михайліченко Г. І. *Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. Вісник Національного університету "Львівська Політехніка". Львів, 2012. №727. С. 341–348.*

Сьогодні понад 75 країн мають стратегії з розвитку кластерів. У світовій практиці сформувалися три основні моделі кластеризації: північноамериканська, західноєвропейська, азійська. Про ефективність кластерної стратегії в розвитку сільського господарства та сільської території свідчить іноземний досвід, зокрема успішне функціонування аграрних кластерів у США, Канаді, Австралії, Бразилії, Аргентині, Туреччині, Фінляндії, Нідерландах, Данії, Польщі, Швеції, Італії, Японії, Франції, Португалії та ін. Об'єднання аграріїв у кластери дозволить кожному учасникові одержувати переваги від ефекту синергії, тобто від ефекту, що виникає в процесі об'єднання зусиль заради масштабності виробництва, це характерно і для формальних об'єднань²²².

Світовий досвід свідчить, що кластерні об'єднання стали поширеною формою кооперації і натеper саме вони є ефективним напрямом регіонального розвитку та однією з форм організації інноваційних процесів. На ринку конкурують галузеві комплекси, які скорочують свої витрати завдяки спільній науково-технологічній кооперації. На сьогодні кластерам уже не притаманна жорстка прив'язка до територіальних параметрів, а “рухомість” її масштабів дає змогу забезпечити більшу гнучкість, адаптивність та мобільність діяльності об'єднання. Із запровадженням кластерної стратегії в агропромисловому виробництві України доцільно скористатися досвідом Польщі, Фінляндії, Німеччини й Італії, оскільки до переваг кластероутворення в цих країнах належить гнучка, рівноправна взаємодія різних за розміром суб'єктів та їх співпраця з органами влади²²³.

В Європі існує близько 2950 кластерів, визнаних регіональними концентраціями учасників відповідних галузей. Економічно активні європейські кластери можуть надати до 39% робочих місць, а також до 55% фондів заробітних плат ЄС. Відмінно від взаємозв'язків виробничої кооперації традиційних індустрій, кластери є більш інноваційними – 87% всіх патентів ЄС виробляється компаніями, які є

²²² Roman M., Roman M., Niedziółka A. *Spatial Diversity of Tourism in the Countries of the European Union. Sustainability*, 2020, № 12, 2713.

²²³ Носенко Ю. М., Нечипоренко О. М., Сінельник Л. М. *Інноваційні агрокластери як форма інтеграції науково-освітньої діяльності та бізнесу. Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 77–86. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005077>

учасниками кластерів. У Польщі існує 40 кластерів 30 сфер, з яких в 2019 році обрано 15 ключових Національних кластерів.

Упродовж 2014–2020 рр. в Угорщині з 176 кластерів стартапів було створено 25 акредитованих крос-секторних кластерів, які надалі у процесі злиття ще зменшаться. У Словаччині функціонує 11 кластерів, які гуртуються в одну спільну структуру Союз Словацьких кластерів. В Чехії офіційно зареєстровано всього 74 кластери, з яких 25 кластерів згуртувалися в національну асоціацію. Тоді як у Литві працює 25 кластерів, частина з них входить в Асоціацію литовських кластерів.

В Україні діють 50 кластерів, менша частина яких (22 кластера) є на платформі European Cluster Collaboration Platform. За останній час здійснюється визначна активізація утворення кластерів на регіональному рівні. Близько 30 кластерних об'єднань в Україні зареєстровані офіційно, які провадять різні види економічної діяльності: енергетика – 10%; ІТ – 31%; аерокосмічна галузь – 6%, АПК – 16%; деревообробна та меблева промисловість – 13% тощо²²⁴.

Агротуристичні кластери – це групи агротуристичних підприємств і споріднених організацій, які співпрацюють для просування та розвитку агротуризму в окремому регіоні. Формування та функціонування агротуристичних кластерів передбачає: виявлення потенціалу розвитку агротуризму в конкретному регіоні, об'єднання агротуристичних підприємств, місцевих громад та інших зацікавлених сторін для створення кластера, розробка спільного бачення та стратегічного плану розвитку агротуризму, співпраця над маркетингом, просуванням і розробкою продуктів для підвищення видимості та конкурентоспроможності регіону, спільне використання ресурсів, таких як робоча сила, обладнання та обладнання, для зменшення витрат і підвищення ефективності, розробка стандартів та сертифікації агротуристичних підприємств та продуктів, сприяння обміну знаннями та навчальним програмам для підвищення якості агроту-

²²⁴ Дайджест Аналітичного Центру Industry4Ukraine: Проект національної програми кластерного розвитку до 2027. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacjonalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027/>

ристичних пропозицій і послуг, залучення до спільної адвокації та лобювання для забезпечення державної підтримки та фінансування розвитку агротуризму, встановлення партнерства з університетами, дослідницькими установами та іншими організаціями для сприяння інноваціям і стійкості в агротуризмі, агротуристичні кластери можуть створити сприятливе середовище для співпраці для агротуристичних підприємств, дозволяючи їм ефективніше конкурувати на світовому ринку та сприяти регіональному розвитку.

Агротуристичний кластер – це тенденція вдалого поєднання туризму та сільського господарства. Створення агротуристичних кластерів є потужним каталізатором економічного та соціального розвитку регіону. Рациональне поєднання природного, трудового, виробничого, економічного, соціального, туристичного та екологічного потенціалу, реалізоване шляхом створення відповідних кластерів, дає регіону змогу розвиватися єдиним шляхом та створювати нові цікаві туристичні продукти^{225 226}.

Прикладом кластерної співпраці у Польщі є кластер Бещади. Це перший кластер агротуризму, він є транскордонним (у співпраці з Україною). У цьому кластері існує співпраця. Один фермер пропонує ночівлю високого стандарту, а його сусід має регіональну кухню або конюшню. Створено те, що називають “розподіленими готелями”. Вони складаються з кооперативних ферм у сусідніх містах. Турист, який зупинився в одному, отримає пропозицію скористатися пропозицією інших. Господарства в Дувінячі співпрацюють за цими принципами. В одній із них пропонується випікання хліба, в іншій – кінна ферма. Гості з однієї ферми переїжджають на іншу, де також пропонуються привабливі пропозиції щодо продуктів та послуг (виникає щось на кшталт колядування, щоб якомога довше утримати туриста у цій місцевості). Додатковою визначною пам’яткою є можливість кількадевного відпочинку в Україні. Український Старий

²²⁵ Крайник О., Біль М. Туристичний кластер регіону як форма соціального діалогу: управлінський аспект. Науковий вісник “Демократичне самоврядування”. Львів, 2009. Вип. 4. С. 38-46.

²²⁶ Malska M., Dubis L., Zinko Y. Cluster and Cluster Initiatives of Rural Tourism in Ukraine. *Biuletyn KPZK PAN. Zeszyt*, 2018. No 269. S. 59-74.

Самбір співпрацює з Ustrzyki Dolne. Ферми з цього регіону також працюють у кластері²²⁷.

Розбудова синергії агротуризму має послідовний характер. Під час створення комплексних туристичних продуктів залучається дедалі більше коло учасників. Дієвим механізмом, спроможним покращити соціальну ситуацію та сприяти соціально-економічному піднесенню сільських територій, є розвиток малого підприємництва на селі. Однією з форм підприємницької діяльності нині активніше виступає агротуризм, що динамічно розвивається новими підходами до принципів впровадження ефективних соціально-економічних відносин через кластеризацію^{228 229}.

Важливим аспектом проблеми розвитку кластерних структур є рівень кластеризації: державний, регіональний, місцевий (мікрорівень). У структурі кластерних систем по економічних регіонах України треба назвати: Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька обл.), Кам'янець-Подільський туристичний кластер, Кластер сільського туризму “Оберіг” (Хмельницька обл.); Карпатський (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька обл.), кластер виробництва сувенірів “Сузір'я”, туристський кластер “Сім чудес України”, кластер гостювого бізнесу “Сільська Родина”; Причорноморський – АР Крим (Миколаївська, Одеська, Херсонська обл., м. Севастополь) туристсько-рекреаційний кластер, (м. Судак, м. Чорноморське) кластер сільського туризму та багато інших^{230 231}.

²²⁷ Децентралізація. Головний інформаційний портал реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади: На Львівщині з'явився новий туристичний кластер “Львівське Опілля”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/12162>

²²⁸ Дидів І. Б. Кластерна форма організації агротуристичного підприємництва. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2014. №21 (2). С. 184-189.

²²⁹ Чорненька П. В. Організація туристичної індустрії: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 392 с.

²³⁰ Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. Вісник Національного університету “Львівська Політехніка”. Львів, 2012. №727. С. 341-348.

²³¹ Кудак К. М. Інноваційні напрями розвитку аграрного сектора економіки регіону на засадах кластеризації. Регіональна економіка. Львів, 2014. №4 (74). С. 172-179.

У 2017 році за ініціативи Міністерства аграрної політики та продовольства України розпочалось створення п'яти аграрних туристичних кластерів: “Фрумушика-нова” на Одещині, “Коблево” на Миколаївщині, “Медвино” на Київщині, “Диканька” на Полтавщині та “ГорбоГори” на Львівщині²³².

Агротуристичні кластери мають низку пріоритетів порівняно з іншими об'єднаннями і сприяють розвитку галузі сільського господарства через:

- 1) збільшення продуктивності виробництва;
- 2) стимулювання інновацій;
- 3) мінімізація ризиків через їх розподіл між учасниками кластера;
- 4) погодження дій учасників кластера для ефективнішого застосування зовнішніх інвестицій;
- 5) спроможність впроваджувати істотні переміни, гнучкість, пропонувати нижчу цінову політику, додати тиск конкурентів;
- 6) розвиток інфраструктури сільських територій.

В Україні розвиток кластерної форми організації аграрного виробництва перебуває на початковій стадії свого розвитку, що насамперед ускладнений слабкістю інтеграційних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами і науковими установами, а також неготовністю більшості аграріїв стати підприємцями інноваторами, що здатні бути ініціаторами формування агрокластерів^{233 234}.

Зокрема аналіз сучасних тенденцій розвитку аграрного сектору економіки у регіональному зрізі свідчить, що в умовах трансформації економіки України до ринкових умов господарювання сформувалася така модель його функціонування, коли вироблена в господарствах населення продукція не проходить усі стадії обігу, а

²³² Давиденко І. В., Михайлюк О. Л. *Концептуальні підходи до організації та діяльності туристичних кластерів: монографія*. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2020. 497 с.

²³³ Сидоров Я. *Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017 (2). С. 115–120.

²³⁴ Malska M., Dubis L., Zinko Y. *Cluster and Cluster Initiatives of Rural Tourism in Ukraine*. *Biuletyn KPZK PAN. Zeszyt*, 2018. No 269. S. 59-74.

найвищий дохід отримує безпосередньо не виробник, а посередник з її реалізації.

Альтернативним варіантом підвищення ефективності господарювання малих суб'єктів аграрної сфери та “розірвання” схеми “виробник – посередник” є кластеризація, що зводиться до правила “чотирьох К” (рис. 4.2).

Рис. 4.2. Підвищення ефективності господарювання малих суб'єктів аграрної сфери у кластері за концепцією “чотирьох К”²³⁵

Кластерна модель організації розвитку агропромислового виробництва передбачає формування на окремій території замкнутих циклів “виробництво – зберігання – переробка – реалізація сільськогосподарської продукції”, що діють на засадах інтеграції та кооперації для забезпечення ефективного функціонування кожного з учасників агрокластера, виробництва конкурентоспроможної продукції та максимізації прибутку²³⁶.

Агрокластери – це більше ніж просто кооперативи, це значно ширша ідея. Це поєднання аграрного виробництва, науки, освіти та інновацій, що дає чудові результати для всієї економіки. Це коли ви-

²³⁵ Кудак К. М. Інноваційні напрями розвитку аграрного сектора економіки регіону на засадах кластеризації. Регіональна економіка. Львів, 2014. №4 (74). С. 172-179.

²³⁶ Мальська М., Зінько Ю. Типи і моделі кластерів сільського туризму в Україні. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. Київ, 2018. Вип. 2. С. 8-24.

робництво, переробка, наука, дослідження, освіта, ритейл та зелений туризм складаються в потужний економічний ланцюг.

Натепер агрокластер не може бути створений без підтримки владних структур, тому що в основі концепції кластера лежить сучасний спосіб бачення державної економіки регіону. Для створення кластерів в аграрній сфері необхідні об'єднання компаній, які пов'язані географічно, мають спеціалізованих постачальників послуг. Можуть бути організації, які дотичні до їхньої діяльності та можуть часто з ними конкурувати. Важливу роль відіграє державне регулювання під час налагодження ефективної роботи кластерів. З одного боку, необхідно забезпечити базові умови, а з іншого – не дозволити монополізму²³⁷.

Внутрішня логіка процесу життєдіяльності кластерів дає змогу виділити загальні і характерні стадії життєвого циклу їх розвитку. Кожна з цих стадій відповідає рівню консолідації підприємств-учасників кластера. Відображаючи динаміку відносних переваг, кластери проходять життєвий цикл для досягнення своєї найбільшої конкурентоспроможності після деякого періоду дозрівання, щоб потім або трансформуватися, або занепасти. Головними організаційними заходами на цих стадіях є: побудова структури кластера та формування стратегії його подальшого розвитку, вибір якої повинен враховувати стан, у якому перебуває кластер.

Аналізуючи світовий досвід підприємництва та власні дослідження з цієї тематики виділено чотири стадії розвитку агротуристичного кластера (рис. 4.3).

Перша стадія (прецеденти) характеризується наявністю критичної маси підприємств та підприємців тощо. Однак кооперація майже не ведеться, оскільки не всі підприємці знають про існування один одного. Тому на цій стадії переважають розрізнені дії.

На стадії виникнення починають відбуватися регулярні зустрічі учасників, існує розуміння про важливість кооперації й кластерних

²³⁷ Інформаційно-аналітичний портал АПК України: Розвиток агрокластерів в Україні – ефективний інструмент для спільних проєктів з іноземними партнерами. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/rozvitok-agroklasteriv-v-ukraini-efektivniy-instrument-dlya-spilnikh-proektiv-z-inozemnimi-partnerami>

Рис. 4.3. Чотири стадії розвитку агротуристичного кластера

Джерело: сформоване авторами на підставі літературних джерел [7, 31]

ініціатив. На цій стадії може також вестися розробка спільних проєктів і створюватися основа для подальшого розвитку.

На стадії зростання відбувається реалізація великих спільних проєктів, зокрема й зі створення кластера, в яких беруть участь публічний, приватний і освітній сектори. Зростає довіра між учасниками кластера, коло яких розширюється. Оцінюється ефективність кластера.

На останній стадії кластер або продовжує розвиватися, або зникає. Причини зникнення можуть бути різними: завершення великого проєкту, неможливість вийти на самоокупність, зниження довіри між учасниками тощо. У цьому разі можуть бути й стагнаційні процеси.

Департаментом агропромислового розвитку Львівської ОДА в 2019 році розпочато здійснення проєкту “Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури агротуристичного кластера “ГорбоГори”. Виконання Проєкту планується впродовж двох років. Сукупна вартість проєкту с 27,7 млн. грн., із них 24,9 млн. грн. коштом Європейського союзу, а також 2,6 млн. грн. в співфінансуванні.

Під час реалізації цього проєкту планують прокласти та промаркувати територіями сільських рад пішохідні маршрути, велосипедні, кінні та активного туризму, а також планується лижна траса. До того ж діятиме туристичний інформаційний центр агротуристичного кластера “ГорбоГори”. На території агротуристичного кластера будуть функціонувати туристичні кемпінги, агросадиби, майстер-шко-

ла, які допоможуть підтримати та заохочуватимуть розвиток альтернативних форм сільського підприємництва. Натепер діє сайт агротуристичного кластера “ГорбоГори”. Для будівництва інфраструктурних об’єктів було обрано 3 земельні ділянки. Карта локацій агротуристичного кластера “ГорбоГори” (рис. 4.4).

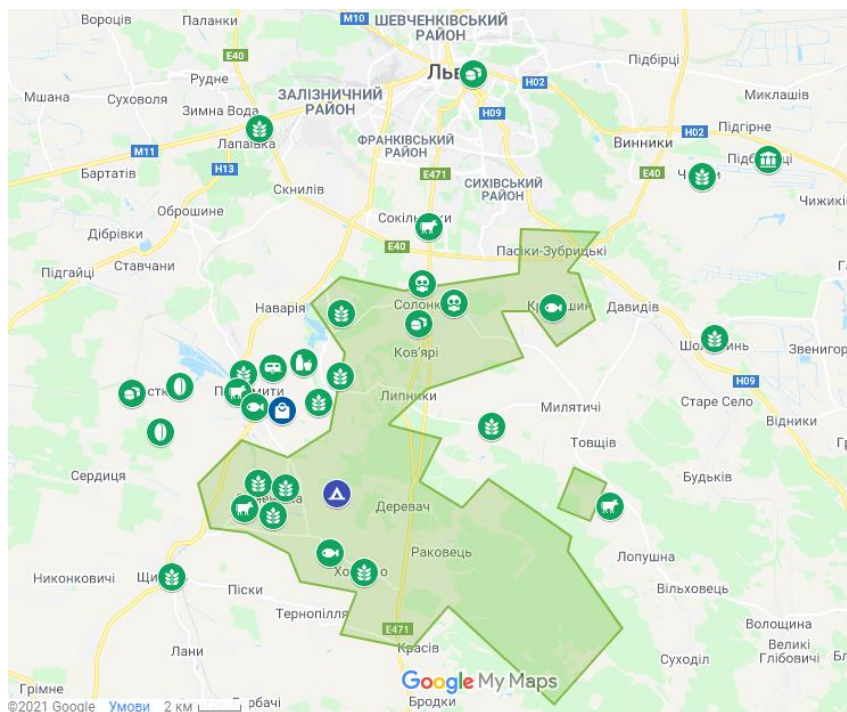

Рис. 4.4. Карта локацій агротуристичного кластера “ГорбоГори”²³⁸

Інший цікавий проект, який заплановано реалізувати в області, називається “Нові точки зростання для сталого розвитку гірських територій Львівської області”. Проект покликаний розвивати співпрацю між сільськими виробниками гірської частини карпатського ре-

²³⁸ Агротуристичний кластер ГорбоГори. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.horbohory.com.ua/?page_id=1439

гіону для створення молочних та ягідних кооперацій, забійного цеху та розробку промоцій продукції²³⁹.

У процесі дослідження перебуває діяльність агротуристичного кластера “ГорбоГори”, який був створений в 2017 році з ініціативи місцевих фермерів, також учасників АТО, органів місцевої і обласної влади, наукових і навчальних установ на території 3 сільських рад Пустомитівського району (зараз, після виборів, Семенівської сільської ради та Солонківської ОТГ). Анотація проекту “ГорбоГори”²⁴⁰ (дод. Е.).

Агротуристичний кластер “ГорбоГори” має статус юридичної особи – Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, СОК “ГорбоГори” (дата реєстрації 13.11.2017 р.). Форма власності – недержавна. Голова кластера: Мільчевич Антон Антонович²⁴¹. Агротуристичний кластер “ГорбоГори” об’єднує 33 приватні господарства та фізичні особи, котрі провадять підприємницьку діяльність на території Пустомитівського району Львівської області (дод. Ж.). Учасники агротуристичного кластера об’єднані в аграрний кооператив СОК “ГорбоГори”. Для нових учасників кооперативу сплата внесків складає 500 грн – вступний та 5 тис. грн – річний.

Концептуальні засади розвитку агротуристичного кластера “ГорбоГори” здійснюються до 2022 року через пандемію. Значна частина окреслених цілей буде реалізована ще до кінця 2021 року. Проєкт спрямований на виконання цілей Державної стратегії регіонального розвитку та відповідає Стратегії розвитку Львівської області до 2027 р., в частині наступних стратегічних цілей: “Заможне село”, “Туристична привабливість”.

²³⁹ Гончаренко Л. Стан розвитку агропромислового комплексу Львівщини в I півріччя 2019 року. Вісник агрофорум. Львів, 2019. № 12 (107). С. 19–22.

²⁴⁰ Департамент агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації. Проєкт “Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури агротуристичного кластера “ГорбоГори” набирає обертів. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news?id=54219>

²⁴¹ YouControl – сервіс перевірки контрагентів. СОК “ГОРБОГОРИ”. Електронний ресурс. Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/41732433/

Реалізація проєкту сприятиме:

- збільшенню обсягів виробництва с/г продукції та його доданої вартості завдяки додатковому попиту з боку відвідувачів кластера, а також популяризації цієї продукції через її продаж під брендом кластера “ГорбоГори”;

- збільшенню споживання населенням Львівської області продуктів харчування, вироблених місцевими фермерами; підвищенню доходів сільськогосподарських товаровиробників; створенню нових робочих місць в аграрному секторі; підвищенню рівня знань та практичних навичок сільського населення;

- розвитку інформаційної та маркетингової інфраструктури аграрного ринку регіону розвитку сільської кооперації;

- покращенню туристично-рекреаційної інфраструктури та розвитку туристичних об’єктів;

- створенню та просуванню нових туристичних продуктів, розвитку зеленого, активного, спортивного та вело-туризму, маркетингу туристично-рекреаційних продуктів.

Наближеність території агротуристичного кластера “ГорбоГори” до обласного центру, наявність природно-кліматичних, аграрного і людських ресурсів дає змогу розвивати виробництво органічної сільськогосподарської продукції, надавати рекреаційні, агротуристичні послуги, відновлювати автентичні види ремісництва. Утім для розвитку кластера необхідні інфраструктурні об’єкти та інституційна підтримка, що зумовлює актуальність цього проєкту²⁴².

Стратегічні цілі агротуристичного кластера “ГорбоГори”.

Ціль 1. Зростання обсягів збуту сільськогосподарської продукції, виробленої учасниками агротуристичного кластера “ГорбоГори”. Досягається створенням єдиної для учасників кластера системи поширення виробленої продукції на місці виготовлення та в торгових мережах Львівської області.

Ціль 2. Зростання площ земель сільськогосподарського та рекреаційного призначення, залучених до екологічного й органічного

²⁴² Агротуристичний кластер ГорбоГори. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.horbohory.com.ua/?page_id=1439

сільськогосподарського виробництва. Досягається шляхом розчищення заліснених земельних ділянок.

Ціль 3. Збільшення попиту на продукти та послуги, вироблені на території агротуристичного кластера. Досягається шляхом розробки і втілення маркетингової стратегії агротуристичного кластера “ГорбоГори” для формування попиту на його продукти та послуги.

Ціль 4. Підвищення потенціалу людських ресурсів кластера. Досягається шляхом підвищення освітнього рівня як учасників кластера, так і виконавців, які будуть задіяні до обслуговування споживачів товарів і послуг агротуристичного кластера “ГорбоГори”. Навчання передбачає здійснення навчальних програм та програм-тренінгів, що фінансуються кластером. Планується проводити семінари або конференції для обміну інформацією щодо отримання ресурсів та послуг, навчання з управління якістю тощо.

Ціль 5. Розвиток кластерних інституцій. Дасть змогу інституціалізувати результати проєкту, забезпечити сталість його результатів шляхом передачі результатів роботи і матеріальних цінностей сільськогосподарському кооперативу і створеному комунальному підприємству, які входять у структуру агротуристичного кластера “ГорбоГори”.

Ціль 6. Збудувати агротуристичний кластер, який забезпечить кожному учаснику агротуристичного кластера “ГорбоГори” динамічний розвиток його бізнесу і відчуття справжньої власної гордості за свій вклад у АТК “ГорбоГори”. Модель організації агротуристичного кластера “ГорбоГори” побудована на співпраці (синергії) широкого кола зацікавлених партнерів, які поділяються на чотири категорії: бізнес, державні структури, громадськість та наукові установи. Всі вони відіграють важливу роль у діяльності та допомагають йому розвиватися. В основі агротуристичного кластера є ядро, у складі якого голова та 33 учасники (приватні господарства та фізичні особи), які приймають управлінські рішення та відповідають за стратегію його розвитку. Об’єднує членів агротуристичного кластера “ГорбоГори” спільна мета, завдання, цілі та принципи, спрямовані на розвиток агротуризму та створення інноваційного туристичного продукту (рис. 4.5).

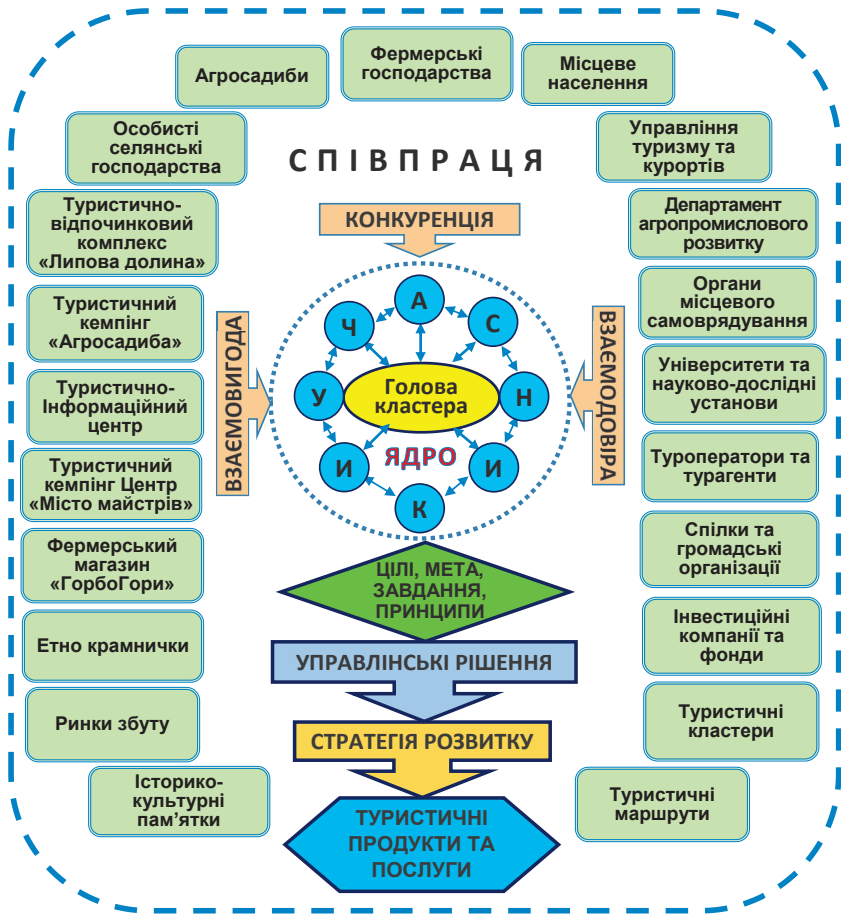

Рис. 4.5. Модель співпраці в агротуристичному кластері “ГорбоГори”

Джерело: розроблено авторами на підставі власних досліджень

Важливо те, що між усіма учасниками кластера простежується “жива конкуренція”, яка є рушійною силою діяльності кластера. Взаємоповага, рівноправність та взаємодопомога між учасниками кластера є невід’ємними складовими його успіху. Проте, щоб не виникало умовної монополії між групами учасників, непорозумінь між самими учасниками, важливу роль відведено голові кластера,

завдання якого стежити за діяльністю кластера, вектором його розвитку, а також балансувати впливи між учасниками системою стримувань і противаг.

З-поміж головних чинників, які допомагають агротуристичному кластеру “ГорбоГори” розвиватися, є нові принципи ведення бізнесу, що дають змогу активно залучати нових учасників кластера. Це сприяє досягненню серйозних результатів завдяки швидкому втіленню стратегічного плану та правильного застосування всіх заходів, викладених в основних положеннях розвитку СОК “ГорбоГори” до 2022 р. і проєкті “Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури СОК “ГорбоГори”.

Безумовно, для реалізації широкомасштабних планів агротуристичного кластера “ГорбоГори” потрібні серйозні інвестиції, якими є вклади учасників агротуристичного кластера і кошти державного бюджету, отримані від Європейського Союзу. Тобто агротуристичний кластер “ГорбоГори” активно використовує різні форми фінансування для втілення своїх стратегічних планів.

Що стосується економічної сфери агротуристичного кластера “ГорбоГори”, то тут варто зазначити, що передусім головні ініціативи поступають від учасників. Вкладені під час реалізації Проєкту кошти уможливили частково започаткувати такі приватні ініціативи на селі:

- логістична система та збутова мережа – у галузі вирощування овочів і фруктів, виробництві м’ясомолочної, м’ясної та плодоконсервної продукції;

- туристично-інформаційний центр (ТІЦ) та інформаційна інфраструктура – бізнес у сфері надання екскурсійних, автотранспортних та інформаційних послуг, послуг проживання відвідувачам кластера;

- підведені інженерні комунікації – засоби розміщення для автотуристів (кемпінги);

- розчищення заліснених сільськогосподарських земель – вирощування екологічної та органічної продукції;

- розчищення інших ділянок – лижну трасу та прокат лиж;

- прокладання туристичних маршрутів – прокат велосипедів, туристичного спорядження та коней;

– створення школи майстрів “Липова долина” – виготовлення сувенірів і товарів народних промислів.

Проаналізувавши логістичну систему агротуристичного кластера “ГорбоГори”, яка частково вже розроблена, бачимо, що основним напрямом діяльності учасників кластера є рослинництво, тваринництво та овочівництво, яке складає 65% виробничої діяльності. Водночас до переробки сільськогосподарської продукції залучено тільки 5,4% підприємців. Тому в кластері варто більше приділяти уваги виробництву продукції з доданою вартістю. Розуміємо, який великий резерв закладений у цій діяльності агротуристичного кластера “ГорбоГори”.

Успішне функціонування агротуристичного кластера “ГорбоГори” стосується не тільки у вирощуванні і реалізації сільськогосподарської продукції, але й у наданні послуг у туристичному, рекреаційному і комерційному напрямках, створення та популяризації бренду кластера, що може за валовими надходженнями навіть досягнути рівня доходу з реалізації сільськогосподарської продукції.

Проект створить ефект мультиплікатора в регіоні через збільшення обсягів споживчих витрат на його території з боку відвідувачів – на продукти харчування, інші види товарів і послуг. З реалізацією проекту сформувались інфраструктурні умови для його фінансової сталості через створений сільськогосподарський обслуговуючого кооператив СОК “ГорбоГори”, який покриває експлуатаційні витрати на існування туристично-інформаційного центру (ТІЦ) с. Липники та школу майстрів “Липова долина” с. Милошевичі (хутір Радвани), технічні та експлуатаційні витрати на техніку.

Діяльність агротуристичного кластера “ГорбоГори” передбачає подальше функціонування всіх створених структур у рамках саме сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, якому передано права власності на об’єкти, техніку й обладнання. Так усі члени кооперативу, які одночасно є і учасниками кластера, отримали доступ до результатів проекту на постійній основі.

Успішна реалізація проекту і як наслідок – розвиток агротуристичного кооперативу “ГорбоГори”, підвищить рівень інвестиційної привабливості території. І завдання СОК “ГорбоГори” полягає не в

тому, щоб згенерувати нові ідеї з розвитку кластера, а в тому, щоб реалізувати й масштабувати вже існуючі ідеї, виражені в цільових показниках проєктів.

Цей проєкт має не тільки соціальну значущість, а й дає змогу збільшити надходження в бюджет як завдяки сплаті загальнодержавних податків підприємцями-учасниками кластера (податок на прибуток підприємств, на доходи фізичних осіб, ПДВ, акциз, екологічний податок, плата за користування надрами, рентна плата), так і виплат місцевого значення (єдиний податок, транспортний, податок на землю, туристичний збір тощо).

Виконання цього інвестиційного проєкту сприяє збільшенню загальної чисельності працюючих в агротуристичному кластері “ГорбоГори” до 70 чоловік із середньою зарплатою 8 000 грн./місяць. (станом на 2019 р.). За розрахунковий період проєкту (24 місяці) виплати АТК в бюджет і в позабюджетні фонди складуть близько 2,8 млн. грн. Отже цей інвестиційний проєкт має не тільки комерційну привабливість, а також видиму соціальну і бюджетну ефективність.

У стратегічному плануванні розвитку території агрокластера важливим є екологічний підхід. Дотримання екологічних стандартів під час будівництва інфраструктурних об’єктів та агротуристичних локацій у рамках проєкту – є обов’язковою умовою його реалізації.

Одним з векторів проєкту є розвиток агротуризму та короткотермінової рекреації на території кластера, що само собою є засобом підтримки екологічної сталості території. Науковий підхід до прокладання туристичних маршрутів зменшить екологічне навантаження, обмежить неконтрольоване забруднення території.

Завданням проєкту є також розв’язання такої екологічної проблеми як неорганізоване заліснення земель, яке нищить притаманні цьому регіону лісостепові природні комплекси. Збереження біорозмаїття на території агрокластера “ГорбоГори” належить до пріоритетних завдань в екологічній сфері. У цьому аспекті важливим є застосування полезахисних лісосмуг, які будуть виконувати функцію екодуків між лісовими угіддями на території агрокластера та стануть захистом фауни. Особливу увагу приділено збереженню лісових насаджень від неконтрольованих рубок та захист водних об’єктів.

Одним з важливих питань, яке виникло в агрокластері, є захист бджіл від отруєння інсектицидами. З огляду на те, що в агрокластері є багато фермерських господарств, які обробляють свої посіви, ця проблема є доволі гострою. Тому для збереження бджіл в агрокластері “ГорбоГори” розробляється система сповіщення бджолярів про обприскування полів інсектицидами та відповідні оперативні заходи реагування на пасіках.

Провівши аналіз регіонального ринку туристичних послуг виділено окремі сегменти бізнесу, в яких є приховані резерви для успішного функціонування агротуристичного кластера “ГорбоГори”.

Отримані результати досліджень підтверджують, що головні види послуг агротуристичного кластера “ГорбоГори” розраховані на групи населення, що володіють середньою купівельною здатністю і вимагають від послуг оптимальної якості за адекватну ціну. На підставі проведених досліджень встановлено, що потенційними споживачами послуг в агротуристичному кластері є вітчизняні та іноземні туристи (рис. 4.6).

Рис. 4.6. Потенційні споживачі послуг в агротуристичному кластері “ГорбоГори”

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень та^{243 244}

²⁴³ Агротуристичний кластер ГорбоГори. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.horbogory.com.ua/?page_id=1439

²⁴⁴ Департамент агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації. Проєкт “Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури агротуристичного кластера “ГорбоГори” набирає обертів. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news?id=54219>

Стратегія просування агротуристичного кластера “ГорбоГори” має свої особливості. Принципи просування базуються на постійному залученні уваги цільової аудиторії до закладів розміщення агротуристичного кластера “ГорбоГори” шляхом поширення матеріалів у ЗМІ і мережі Інтернет, створення різних інформаційних приводів як в самих закладах розміщення агротуристичного кластера “ГорбоГори”, так і у Львові й області. Зокрема тут важливо виділити проведення фестивалів, екскурсій, спортивних заходів, а також майстер-класів. Отже основою стратегії просування повинні стати заходи і програми пропаганди. Закріплення лояльності споживачів і їх перехід в якість постійних споживачів досягається завдяки розробці стратегії стимулювання споживачів. За даними проведених досліджень, до 30% продажів доводиться на постійних клієнтів (залежно від наявності і якості програм лояльності).

Варто враховувати, що просування закладів розміщення агротуристичного кластера “ГорбоГори” не є одноразовою рекламною кампанією, а проводиться на постійній основі. На майбутнє ідеєю досягнення цілей повинна стати теза, що агротуристичний кластер “ГорбоГори” не продає номери, а продає комплексні послуги з відпочинку туристів.

В агротуристичному кластері “ГорбоГори” є різні канали просування своїх товарів та послуг. За даними проведених досліджень ринку, на посередників припадає 30–80% потоків клієнтів закладів розміщення (залежно від активності роботи їх з посередниками). Позитивним моментом роботи з посередниками є те, що вони знижують рівень сезонних коливань.

- Головними посередниками з надання агротуристичних послуг є:
- туристичні агентства і туроператори;
 - інтернет-системи бронювання.

Для просування послуг безпосередньо до кінцевих споживачів використовують такі канали:

- Державна служба туризму і курортів Міністерства культури і туризму;
- Асоціація малих готелів та апартаментів України;

- Асоціація готельєрів України;
- Управління культури і туризму Львівської ОДА;
- Управління культури і туризму Львівської міської ради;
- Департамент агропромислового розвитку Львівської ОДА;
- Львівська асоціація розвитку туризму;
- туристичні та галузеві виставки;
- засоби масової інформації;
- безпосередня робота з юридичними та фізичними особами;
- IT-сектор Львівської області.

Дослідження, проведені на підставі аналізу сильних і слабких сторін внутрішнього середовища агротуристичного кластера “ГорбоГори”, допомогли здійснити SWOT-аналіз. Зазначимо, що матриця SWOT-аналізу є коротким викладом сильних і слабких сторін агротуристичного кластера “ГорбоГори”. Вона пропонує опис тієї позиції, яку кластер може мати в теперішній час, а також містить підґрунтя, що стало основою для подальшого планування за цим проектом (табл. 4.1).

Агротуристичний кластер “ГорбоГори” для свого розвитку вибрав стратегію зростання. Стратегії зростання – це корпоративні стратегії, які передбачають маркетингову активність з організації інтенсивного росту завдяки різним напрямкам диверсифікації підприємств у рамках інтегрованого розвитку. За такої стратегії рівень короткочасних і довгострокових цілей кожного року значно збільшується відносно показників попереднього року.

Проект спрямований на створення нових робочих місць вже з другого року впровадження. Істотними перевагами діяльності агротуристичного кластера “ГорбоГори” є залучення учасників АТО до діяльності з реалізації проекту, а також непрацюючих жінок до роботи в сфері обслуговування туристів.

Управління і планування, реалізація і контроль реалізації стратегічного плану агротуристичного кластера “ГорбоГори” здійснюється його учасниками, представниками ОТГ, а також наглядовими органами державної влади²⁴⁵. Головним координатором і реалізатором

²⁴⁵ Департамент агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації. Віталій Загайний перевірів хід будівництва інфраструк-

ром проекту є Державне підприємство “Обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі”, який укладає і оплачує угоди з виконавцями проекту, відповідає за проєкт перед суспільством і законом, керує процесом взаємодії між учасниками проєкту.

Таблиця 4.1

***SWOT-аналіз
агротуристичного кластера “ГорбоГори”**

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Унікальність агрокластера на теренах західної частини України, який представлений різними категоріями учасників. 2. Близькість до обласного центру м. Львів, яке є привабливим для туристів, та відмінна транспортна доступність і якісне дорожнє покриття. 3. Місцезнаходження біля траси Київ-Чоп з високим транзитним пасажиропотоком. 4. Мальовничі ландшафти. 5. Наявність ініціативної групи, до складу якої входять місцеві фермери та представники громад. 6. Підтримка з боку Мінагрополітики, органів місцевої влади та самоврядування. 7. Збільшення кількості туристів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виробники с/г продукції не мають достатньо фінансових ресурсів для створення інфраструктури кластера. 2. Близько 14% земельних паїв не залучені до господарського обігу внаслідок заліснення. 3. Недостатнє інфраструктурне забезпечення стримує підприємницькі ініціативи. 4. Вагома частка населення через роботу у м. Львові не бере участі у наповненні місцевих бюджетів. 5. Відсутність у місцевого населення навичок обслуговування туристів.
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток малого підприємництва навколо виробництва с/г продукції під брендом кластера. 2. Використання заліснених земельних ділянок для подальшого вирощування органічної продукції. 3. Створення об'єктів відпочинку. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зниження купівельної спроможності населення. 2. Провадження безвізового режиму з країнами ЄС може знизити інтерес до внутрішнього туризму.

турних об'єктів проєкту “ГорбоГори”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news?id=57850>

Можливості	Загрози
<p>4. Концентрація на території кластера об'єктів с/г виробництва та переробки, об'єктів архітектурно-культурної спадщини, цілющого джерела для внесення до туристичних маршрутів.</p> <p>5. Розширення діяльності агрокластера на обласному та загальнодержавному рівнях.</p>	<p>3. Висока конкуренція з боку великих виробників с/г продукції та інших може створити конкуренцію місцевим виробникам.</p> <p>4. Конкуренція гірських районів Львівської області в сегменті агротуризму за споживача агротуристичних послуг.</p> <p>5. Відкриття ринку землі з 1 липня 2021 року.</p>

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень та^{246 247 248 249}

Координація та реалізація заходів проекту здійснюється через робочу групу, до складу якої входять:

- представники Спостережної ради кластера “ГорбоГори”;
- представники сільських рад, що входять до складу;
- представник Пустомитівської районної адміністрації;
- представник відділу розвитку кооперації та підприємництва департаменту агропромислового розвитку ОДА Львівської області;
- спеціаліст департаменту науково-освітнього забезпечення та розвитку підприємництва на селі Міністерства аграрної політики та продовольства України;
- незалежні експерти з питань розвитку туризму та сільського господарства.

Ключові рішення щодо проекту проходять процедуру обговорення на засіданнях Спостережної ради кластера і громадського обгово-

²⁴⁶ *Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii?id=34743*

²⁴⁷ *Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii*

²⁴⁸ *Агротуристичний кластер ГорбоГори. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.horbohory.com.ua/?page_id=1439*

²⁴⁹ *Департамент агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації. Проект “Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури агротуристичного кластера “ГорбоГори” набирає обертів. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news?id=54219>*

рення, приймаються на стратегічних сесіях за участю представників місцевих громад та учасників кластера, а також затверджуються на засіданнях сільських рад (ОТГ) або Пустомитівської районної ради Львівської області. Моніторинг проєкту здійснюється на регулярній основі представниками Координатора проєкту-Державного підприємства “Обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі”.

Наприкінці кожного року проєкту уповноважений представник Координатора проєкту складає річний звіт, в якому визначає рівень досягнення конкретних цілей проєкту за визначеними в структурно-логічній матриці індикаторами. Звіт проходить процедуру оприлюднення та затвердження на засіданні Спостережної ради АТК “ГорбоГори” та доводиться до відома сільських рад (ОТГ). У разі виникнення зауважень в процесі реалізації проєкту вони оформляються і передаються у визначеному чинним законодавством порядку Координатора проєкту для внесення змін і пропозицій.

У фінальному звіті, що подається після завершення проєкту, дається розгорнута оцінка досягненню мети проєкту за визначеними індикаторами. Звіт також проходить процедуру оприлюднення та затвердження на засіданні Спостережної ради кластера та засіданні сільських рад об’єднаних територіальних громад²⁵⁰. Звіт про перебіг виконання проєкту секторальної підтримки “ГорбоГори” за 2019 рік (дод. К).

З метою інноваційного розвитку агротуристичного кластера “ГорбоГори” було розроблено анкети для учасників кластера (дод. Л). Результати опитування планується використати для обґрунтування рекомендацій, спрямованих на розвиток агротуристичних кластерів у Львівській області та Україні.

Натепер агротуристичний кластер “ГорбоГори” активно формує імідж першого в Україні агротуристичного кластера, де найближчим часом буде прийнятий Кодекс корпоративного управління. Цей документ закріпить сукупність принципів корпоративного управління, що забезпечують ефективність менеджменту, прозорість фінансо-

²⁵⁰ *Агротуристичний кластер ГорбоГори: Звіт про хід виконання проєкту секторальної підтримки “ГорбоГори” за 2019 рік. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.horbohory.com.ua/?p=2092>*

во-господарської діяльності агротуристичного кластера, рівновагу впливів на діяльність кластера, баланс інтересів учасників, зниження ризиків, пов'язаних з діяльністю агротуристичного кластер “ГорбоГори”. Для розвитку і досягнення реальних конкурентних переваг кластерам потрібен час, подеколи п'ять і більше років.

Для відвідувачів агротуристичного кластера “ГорбоГори” розроблено 5 туристичних маршрутів, 2 пішохідні (рис. 4.7 та 4.8), 2 велосипедні (рис. 4.9. та 4.10) та один кінний (рис. 4.11). На майбутнє реалізація проекту передбачає прокладання та маркування нових маршрутів у межах території, яку охоплює кластер, для активного туризму.

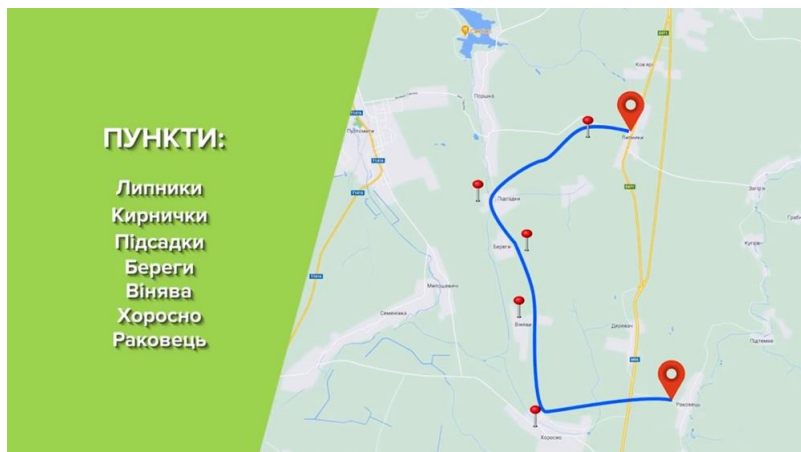

Рис 4.7. Пішохідний маршрут №1 в агротуристичному кластері “ГорбоГори”

Пішохідний маршрут №1. (Рис. 4.7) Розпочинається з с. Липники, де розташований туристично-інформаційний центр “ГорбоГори”. Далі маршрут пролягає через села Підсаки, Береги, Вінява, Хоросно та Раковець.

Пішохідний маршрут №2. (Рис. 4.8) Розпочинається з с. Раковець (зупинка). Шлях маршруту пролягає через село Новосілки та Урочище Бобрівки.

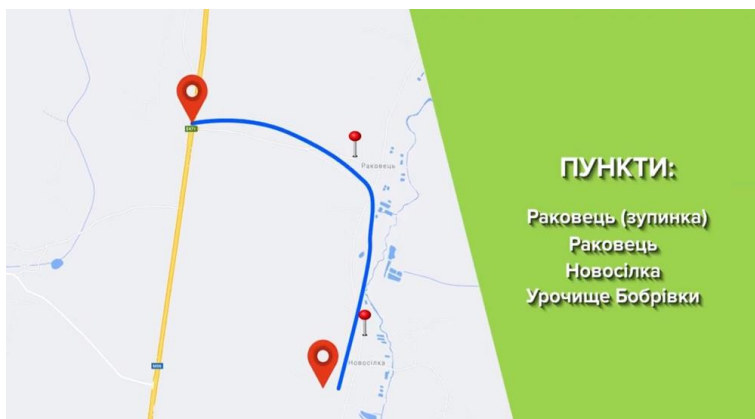

Рис 4.8. Пішохідний маршрут №2 в агротуристичному кластері “ГорбоГори”

Велосипедний маршрут №1. Зупинка Раковець – джерело “Зелена криниця” на Деревацькому потоці – Хоросно – Монастирище – Тернопілля (колонія Дорнфельд) – Добряни – Піски – Щирець – Семенівка – Береги – Кривуля. Початок маршруту від зупинки с. Раковець. Пролягає в долину Деревацького потоку. Огляд літописного джерела “Зелена криниця” (рис. 4.9).

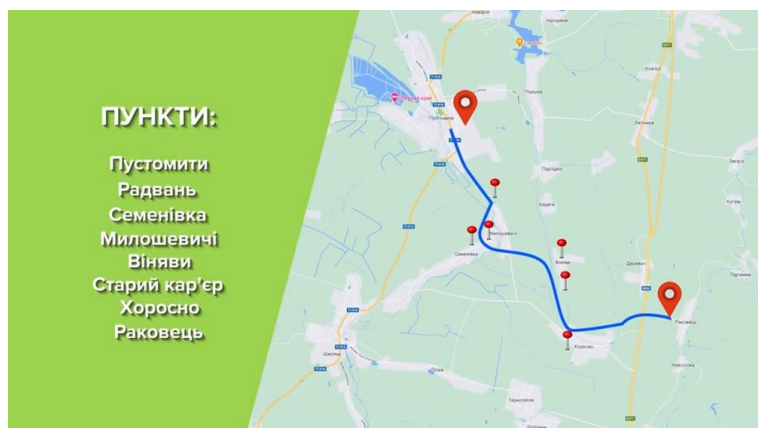

Рис. 4.9. Велосипедний маршрут №1 в агротуристичному кластері “ГорбоГори”

Далі повз церкву та цвинтар у селі Хоросно. На цвинтарі огляд знаменитих фігур демнянських майстрів. Переїзд на горбочок монастирище. Огляд – розповідь про василіанський монастир Деревач званий. Далі огляд садиб німецьких колоністів у с. Тернопілля (Дорнфельд) Огляд механічного млина. У Добрянах стара школа та пам’ятник Тарасу Шевченку (1914 р.). Переїзд через с. Піски – кар’єр до оборонної церкви на Золотій горі у Щирці, Щирець, площа ринок. Переїзд у Семенівку, костел, Михайлівська церква. Милошовичі – символічна могила загиблим жителям села Милошовичі та Вінява у роки Другої світової війни, церква, Береги – діючий монастир сестер василіянок. Деревач – Кривуля. Протяжність маршруту до 30 км. Перепад висот 370–265м.

Велосипедні маршрути в агротуристичному кластері “ГорбоГори”. Велосипедний маршрут №2 має назву “В долину річки Зубра” та бере початок в с. Липники. Далі – переїзд у долину річки Зубра повз ліс – дубину Раслів. Джерело у с. Загір’я. Костел у с. Вовків. Музей садиба родини Устияновичів. Введенська церква у с. Вовків (рис. 4.10).

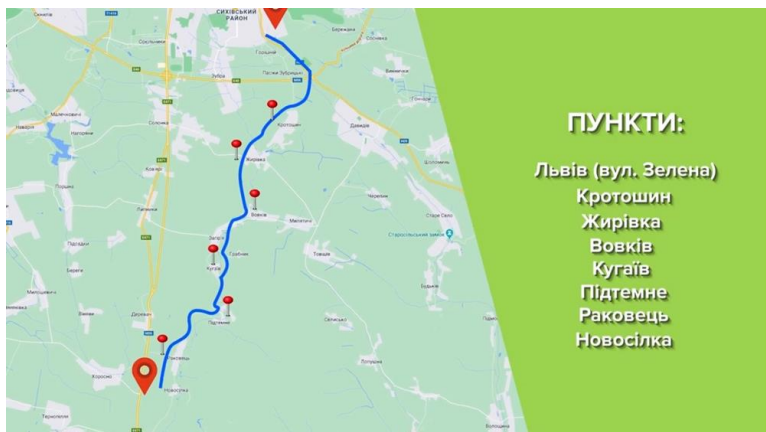

Рис. 4.10. Велосипедний маршрут №2 в агротуристичному кластері “ГорбоГори”

Переїзд через греблю до присілка Грабник, де розташовувався фільварок. Свого часу його орендував чеський дослідник – етнограф

Францішек Ржегош. Сюди на відпочинок, часто навідувався з друзями Іван Франко. Бойківська Богоявленська церква у Кугаєві. Римокатолицька каплиця. Монастирище з церквою і замкові вали у Підтемному. Переїзд лісовою дорогою повз поселення черняхівської культури та кургани в підніжжі Іванової гори – Раковець. Новосілка – джерело. Переїзд до с. Красів. Огляд дерев'яної – гуцульської церкви. Німецька колонія Райхенбах. Вапнярка – комин “Кортус”. Виїзд до траси Миколаїв – Львів.

Кінний маршрут. с. Селисько – Підтемне – Кугаїв – Грабник – Штандарівка (лісничівка) – Селисько. Маршрут починається від фермерського господарства “Агротем”. Пролягає через поля та пасовища, розташовані на плато з висотою 356 м, до лісового масиву “Молодилів” (рис. 4.11).

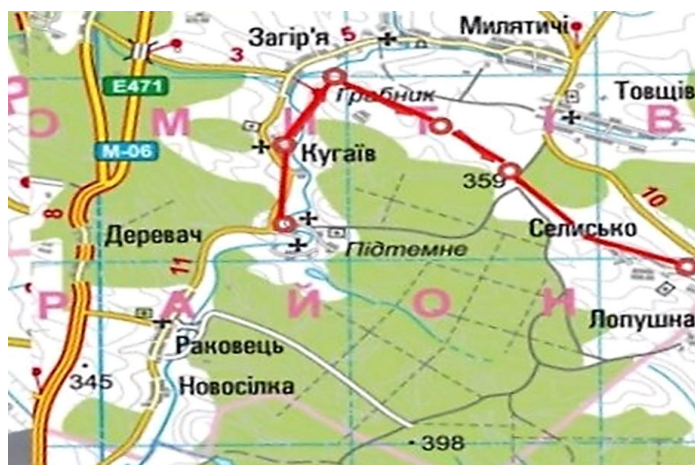

Рис. 4.11. Кінний маршрут в агротуристичному кластері “ГорбоГори” [1]

Далі шлях пролягає повз урочище “стара криниця”. Дорога веде в живописну долину, через яку плине потік – ліва притока р. Зубра. У лісовому масиві в **більшій мірі** переважає дубовий праліс. Зберігся й більш ніж столітній “королівський дуб”. На жаль, через посушливий клімат він частково пересихає, але в літню пору тут зберігається вологість і прохолода. З лівого боку над рікою Зубра

виступає мисовидне плато, на якому розташована церква. Повертаючись до Селиська, дорогою минаємо залишки невеличкого поселення Штандарівка, яке є досить давнє, адже зазначене ще на рукописних картах XVII ст.

Проект “ГорбоГори” заплановано реалізувати до кінця 2021 року. Значимо, що свій вплив на темпи реалізації нових туристичних локацій внесла пандемія COVID-19. Зокрема, в селі Липники добудовують туристично-інформаційний центр з крамницею та фермерською кав’ярнею, у селі Раковець – кемпінг з агросадибою, в селі Виняви – туристичний кемпінг “Центр “Місто майстрів”. У Пустомитах вже працює магазин з фермерською продукцією “ГорбоГори”. Вже придбано автомобіль для розвезення овочів, риби, автомобіль-рефрижератор, мікроавтобус та трактор. У планах закупити мультчер.

У 2021 році відкрито школу майстрів “Липова долина” на хуторі Радвани, с. Милошевичі. На території туристично-відпочинкового комплексу проводять майстер-класи з сироваріння, ковальства, та гончарства. Приємно відзначити, що з 2 по 6 червня тут був проведений всеукраїнський Арт-Фестиваль “Магія Гончарства”, на якому вдалося побувати авторам.

Учасники агротуристичного кластера “ГорбоГори” постійно працюють над розвитком та пропонують туристам цікаві локації, зокрема власну продукцію, екскурсії, велосипедні, піші та кінні прогулянки. Після відвідування агротуристичних господарств у туристів залишаються приємні спогади та позитивні емоції.

Фермерське господарство “Карпатський водограй” має 32 ставки із замкнутим циклом вирощування риби, розводячи шість видів: коропа, амурського сазана, сома, судака, щуку та осетра. З одного ставка на 1 га можна зібрати близько двадцять тонн риби. Також на території господарства є готельний комплекс для відвідувачів, який пропонує доброякісну продукцію та чудовий відпочинок.

Фермерське господарство “Західний равлик” має свій напрямок діяльності, пов’язаної з вирощуванням виноградних равликів. Відвідувачам пропонують приготовлені смачні делікатеси. Навесні (квітень-місяць) равлики відкладають ікру, в цей гарячий час господарям

доводиться її збирати по двадцять годин на добу. Вартість равликової ікри на ринку рівноцінна чорній ікрі осетрових.

Фермерське господарство “Агротем”. Ферма спеціалізується на розведенні овець німецької породи. До того ж на фермі утримують коней та молочних корів. Одна овечка в день може давати до трьох літрів молока, яке здають на переробку в сироварню. Виготовлену продукцію, яка налічує близько сорока видів, збувають через мережу супермаркетів “Сільпо”. Планується також на перспективу ще й виготовляти морозиво. Потужності підприємства дають змогу виготовляти за один рік близько сорок тон сиру.

У планах учасників кластера “ГорбоГори” збудувати торговий центр, організувати дегустаційні тури, спуск на плотах, катання на санчатах і лижах, верхову їзду на конях, розробити нові піші та велосипедні маршрути, відкрити школи пасічників, молочне кафе та кемпінг. Також обговорюється міжкластерна співпраця з агротуристичним кластером “Сіверський Донець”, розташованим у Харківській області.

Під час дослідження було з’ясовано головні концептуальні завдання, які потрібно виконати в агротуристичному кластері “ГорбоГори”:

- вчасно “запустити” проєкт, дотримуючись затвердженого кошторису витрат;
- на першому етапі організувати роботу агротуристичного кластера “ГорбоГори”;
- на другому етапі максимально залучити клієнтів – фізичних та юридичних осіб у агротуристичний кластер “ГорбоГори”;
- на наступних етапах основну увагу приділити економічним проблемам агротуристичного кластера “ГорбоГори”, забезпечивши заплановану ефективність проєкту;
- оптимізувати витрати і забезпечити заплановані результати;
- створити ефективний механізм керування агротуристичним кластером “ГорбоГори”.

Учасники кластера “ГорбоГори”, розвиваючи власний аграрний бізнес у районі, створюють умови для розвитку агротуризму на сільських територіях. Найважливіше те, що проєкту вдалося об’єднати людей, які повірили в себе.

У Львівській області також функціонують інші кластери туристичного спрямування, такі як “Бойківські газди” та “Львівське опілля”. Успішно провадить свою діяльність етнографічно-екологічний кластер “Бойківські газди” у Сколівському районі Львівської області, започаткований у 2017 р. за підтримки Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні “Сільський зелений туризм – від роз’єднаних садиб до територіальних кластерів” (у межах проекту ПРООН в Україні “Зміцнення бізнес-об’єднань малих і середніх підприємств” та проекту USAID “Програма підтримки аграрного і сільського розвитку”), до якого увійшли 43 учасники (дод. М).

Кластер сільського зеленого туризму “Бойківські газди” спрямований на популяризацію екологічного, відпочинкового та краєзнавчо-етнографічного туризму на підставі співпраці агроосель, котеджів, закладів харчування, виробників екологічно безпечної продукції, фольклорних гуртів, заповідних об’єктів, музеїв, історико-культурних та природних пам’яток.

Метою кластера є створення унікального туристичного продукту з добровільної ініціативи об’єднання всіх учасників сільського зеленого туризму Сколівщини. Кластер пропонує:

- відпочинок у місцевих сільських садибах;
- дегустація традиційних бойківських страв;
- проведення вільного часу на сільських забавах, фестивалях та святах;
- відвідання фортеці “Тустань” та ознайомлення з історією бойківського етносу;
- місцеві сувенірні вироби, майстер-класи з народних ремесел;
- екскурсії Національним природним парком “Сколівські Бескиди”;
- оздоровлення і омолодження за традиційними народними методами;
- різні види активного туризму: кінний, водний, гірськолижний, велосипедний²⁵¹.

²⁵¹ Громадська організація “Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні”. “Бойківські газди” запрошують на відпочинок. Електро-

14 лютого 2020 року на Львівщині створили новий туристичний кластер “Львівське Опілля”. Рішення про створення туристичного кластера підписали четверо голів: Бібрської, Давидівської, Розвадівської, Тростянецької ОТГ. Керівниця громадської організації “Львівське Опілля” є Світлана Білінова. Мета проєкту – створити територію “Львівського Опілля” популярним місцем активного й екологічного дозвілля. На території кластера розміщені ліси, озера, річки, пагорби, мінеральні джерела, пам’ятки історії та культури, що приваблює туристів. На майбутнє планується додатково залучати ресурси для створення відповідної інфраструктури кластера “Львівське Опілля” та розробити туристичні маршрути, промоційні матеріали, а також створити умови, які сприятимуть розвитку туристичного підприємства (дод. Н).

Зазначимо, що туристична інфраструктура цього регіону щойно починає розвиватись. Найближчим часом органи місцевого самоврядування колективними зусиллями розпочнуть розробку “Стратегії розвитку туристичного кластера Львівське Опілля” з метою реалізації спільних туристичних продуктів та накопичення коштів на розвиток проєкту²⁵².

Важливими завданнями проєкту є: 1) маркування та облаштування основних лісових туристичних маршрутів протяжністю інфраструктури 80 км з врахуванням громадського простору; 2) організація роботи Мандрівного фермерського ринку на возах для промоції місцевих брендів мікрорегіону “Львівського Опілля”; 3) облаштування центру з простором для конференцій та культурних подій у с. Красів²⁵³.

ний ресурс. Режим доступу: https://www.greentour.com.ua/news/boukivski_gazdy_zaproshuyut_na_vidpochynok

²⁵² Децентралізація. Головний інформаційний портал реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади: На Львівщині з’явився новий туристичний кластер “Львівське Опілля”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/12162>

²⁵³ Всеукраїнський громадський бюджет у Львівській області. Туризм без (за)кордонів: створення інфраструктури туристичного кластера “Львівське Опілля”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://vgblv.pb.org.ua/projects/17>

У 2021 році для Львівського Опілля розробили дорожню карту розвитку туризму. Учасниками заходу стали експерти у галузі туризму, місцеві мешканці та підприємці, науковці, краєзнавці, лісничі й представники регіонального ландшафтного парку “Стільське городище”²⁵⁴.

Розвиток внутрішнього туризму в Україні та зокрема у Львівській області має великі перспективи. Міністерством культури та інформаційної політики України і Державним агентством розвитку 31 травня 2021 презентовано результати ролінгового дослідження попиту на туристичні продукти різних соціальних та вікових груп населення України, а також настрої туристичної динаміки по Україні²⁵⁵. За даними дослідження, більше половини респондентів (53,1%) планують провести відпустку в Україні і лише кожен десятий – виїхати за кордон. Серед тих, хто планує відпустку в Україні – 44,5% прагнуть відпочивати за межами своєї області. Решта планує відпочивати вдома або в межах своїх областей. Водночас 42,2% дуже рідко або ніколи не подорожують країною, і це різко залежить від віку. Серед категорії “60+” 40% взагалі не подорожує. Зазначається, що 36,5% українців – віддають перевагу відпочинку на природі, а 12,3% – у горах. Чоловіки віддають перевагу відпочинку на природі, а жінки – пляжному відпочинку. Львівська область входить в п’ятірку найпопулярніших серед регіонів туристичних напрямків в Україні. 3-поміж опитаних респондентів 6,7% планують провести свої відпустки на Львівщині.

У Львівській області потенціал розвитку кластерів туризму, зокрема агротуристичних кластерів, з кожним роком зростає. Багата природа та рекреаційні ресурси разом з бажанням громади, фермерів, бізнесменів, органів місцевої влади, науковими установами та всіма небайдужими створити національний туристичний продукт сьогодні дали новий поштовх до розвитку агротуризму на Львівщині.

²⁵⁴ Управління туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації: Для Львівського Опілля розробили дорожню карту розвитку туризму. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/news?news_departments=10&id=59276

²⁵⁵ Міністерством культури та інформаційної політики. МКІП та ДАРТ презентували результати дослідження туристичних настроїв українців. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/5521.html>

4.2. Розвиток агротуризму на основі міжкластерної співпраці

Сьогодні в Україні динамічно розвиваються агротуристичні кластери, які об'єднують агросадиби, фермерські господарства, атракції, еко-крамниці, пасіки, рибницькі ставки, сироварні, екологічні стежки, органи влади та місцеві громади, які взаємодіють між собою. Завдяки цьому урізноманітнює відпочинок туристів у селі не тільки одна садиба, а й інші учасники кластера: одні забезпечують житлом, другі – навчають ремеслам, треті – проводять кінні прогулянки, а четверті пропонують домашні продукти тощо. Такий підхід забезпечує ширший спектр послуг та покращує їх якість, що неабияк приваблює туристів^{256 257 258}.

Україна вже має позитивний досвід створення регіональних та місцевих кластерів туризму, проте досвід ефективності функціонування їх відсутній, що обумовлено, насамперед, прогалинами у нормативно-правовому регулюванні. Колективна робота над розробкою стратегії кластерного розвитку сільського господарства, а також відповідне організаційне-правове забезпечення, яке передбачає принципи державно-приватного партнерства та децентралізації, сприятиме позитивному ефекту та активізації запровадження кластерної інноваційної моделі розвитку сільського господарства^{259 260}.

²⁵⁶ Дидів І. Б. Кластерна форма організації агротуристичного підприємництва. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2014. №21 (2). С. 184-189.

²⁵⁷ Дидів І. Б., Хомич Н. П. Привабливість відпочинку у сільському зеленому туризмі. Регіональні особливості розвитку невиробничої сфери економіки України: збірник тез міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Харків, 21-22 листопада 2019 р.). Харків, 2019. С. 58-59.

²⁵⁸ Мацюк Л. В селі туриста приймає не один власник агрооселі, а вся громада. Туризм сільський зелений. Київ, 2013. №1. С. 28-29

²⁵⁹ Давиденко І. В., Михайлюк О. Л. Концептуальні підходи до організації та діяльності туристичних кластерів: монографія. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2020. 497 с.

²⁶⁰ Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. Підприємництво, господарство і право. Київ, 2017 (2). С. 115–120.

Тисячам сільських населених пунктів, у яких повальне безробіття, моральне і матеріальне зубожіння, саме там, де розвивається і безпосередньо здійснює свою діяльність кластер сільського туризму, повертається надія на кращий добробут і життя сільської громади²⁶¹. Для того, щоб відпочити на селі, треба зовсім небагато – чисту хату, приемних господарів і людину, яка все це знайде, організує і підготує. Кластер в селі це як одна сім'я, одночасно дружні, але які й змагаються один з одним. Кластер є громадською структурою, неприбутковою за формою. Щоб стати членом кластера, треба бути насамперед зацікавленим у розвитку території села^{262 263}.

Ефективна співпраця між учасниками агротуристичного кластера дасть змогу залучити нові інвестиції, наповнити бюджет, збільшити доходи місцевого населення та забезпечити нові робочі місця. Функціонування кластера сприятиме ефективнішому та раціональнішому використанню наявних природно-рекреаційних ресурсів, допоможе зберегти культурно-історичну спадщину, поліпшити стан навколишнього природного середовища, покращити інфраструктуру сільських територій та розвинути нові сфери агротуристичних послуг^{264 265}.

²⁶¹ Дидів І. Б. *Агротуризм як перспективний напрям відродження села. Використання й охорона земельних ресурсів: актуальні питання науки та практики: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Львів, 16 травня 2018 р.)*. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2018. С. 71-73.

²⁶² Зінько Ю. В., Рутинський М. Й., Горішевський П. А. *Інноваційні форми занять в сільському туризмі та агротуризмі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: серія економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. Київ, 2011. Вип.163. Част. 1. С. 30-38.

²⁶³ Marin, D. *Study on the economic impact of tourism and of agrotourism on local communities*. Res. J. Agric.Sci. 2015, 47, P.160–163.

²⁶⁴ Дидів І. Б. *Кластерна форма організації агротуристичного підприємництва*. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2014. №21 (2). С. 184-189.

²⁶⁵ Дидів І. Б. *Агротуристична діяльність, як засіб захисту та збереження навколишнього середовища. Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 лютого 2018 р.)*. Ужгород: Видавничий дім "Тельветика", 2018. С. 77-79.

Відповідно до “Стратегії розвитку Львівської області на період 2021–2027 років” та завдання “5.1.3. Розвиток інформаційної та організаційно-інноваційної інфраструктури” розглядаються потенційно можливі проєкти для реалізації, з-поміж них: впровадження нових моделей організації і управління об’єктами сільського (зеленого) туризму та агротуризму, (мережі сільського туризму, агротуристичні та гастрономічні шляхи); створення та підтримка туристичних кластерів; створення нових об’єктів зеленого сільського туризму та агротуризму; забезпечення розвитку різноманітних форм екотуризму на базі природоохоронних територій, тематичних парків та екоосвітніх установ²⁶⁶.

За результатами власних досліджень, авторами було розроблено концептуальну модель функціонування агротуристичного кластера. В основі такої моделі – співпраця (синергія) чотирьох секторів кластера – бізнесу, влади, громади та науки. Кожен із секторів забезпечує функції, необхідні для злагодженої його роботи та розвитку (рис. 4.12).

Керівником кластера є голова, який здійснює управління разом з учасниками, що забезпечують базовий рівень його функціонування та формують ядро агротуристичного кластера. Між учасниками кластера є одночасно здорова конкуренція, взаємовигідна співпраця та довіра на основі партнерства. Такі принципи співпраці дають змогу приймати правильні управлінські рішення, розробляти стратегію розвитку, генерувати нові ідеї та впроваджувати інновації з метою створення конкурентоспроможного туристичного продукту. Голова та учасники агротуристичного кластера визначають цілі, основні завдання та напрями підприємницької діяльності кластера.

У розвиток кластера агротуризму власниками садиб вкладаються не тільки фінансові, а матеріальні, людські та ідейні внески, а це впливає на збільшення кількості відпочивальників, відповідно, і на покращення якості послуг та їх розширення. Агротуристичний кластер є ефективною формою співпраці між селянами, фермерами,

²⁶⁶ *Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii*

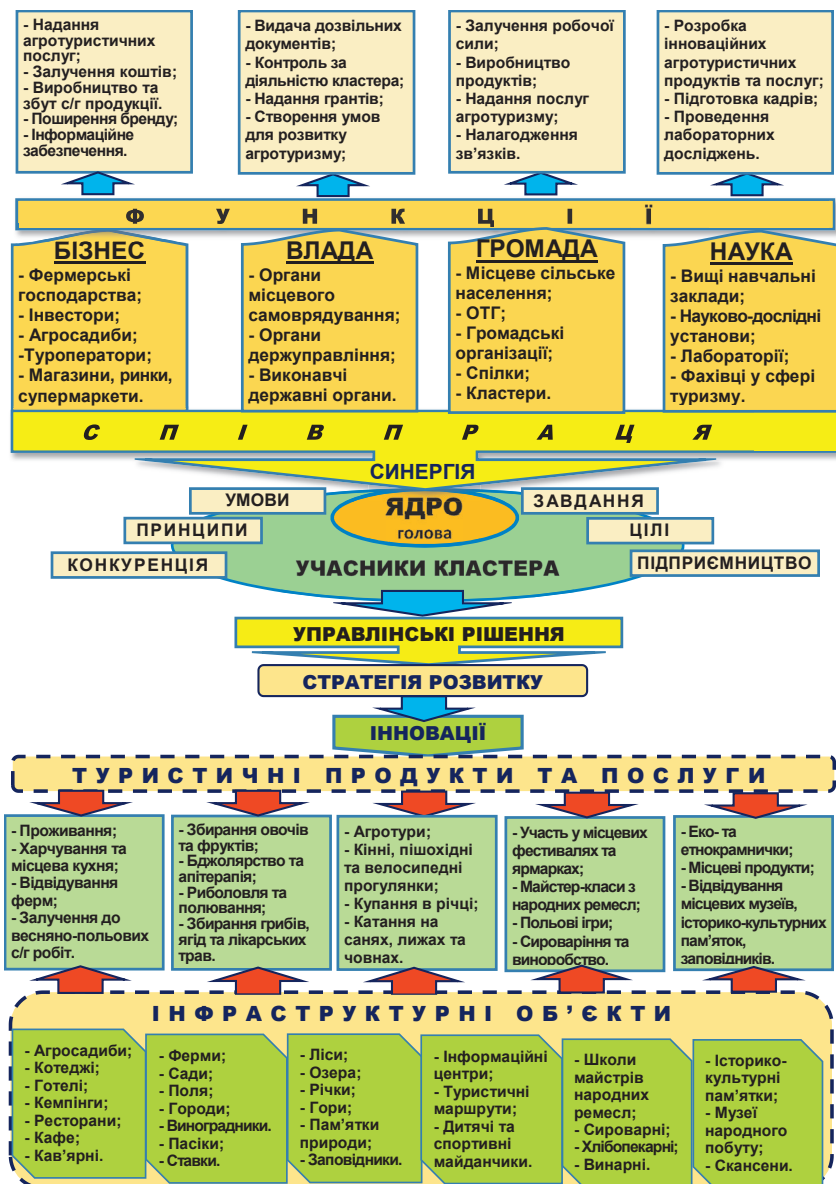

Рис. 4.12. Концептуальна модель функціонування агротуристичного кластера

Джерело: власна розробка авторів

органами місцевого самоврядування, підприємцями, органами державної влади, науковими установами, громадськими організаціями, спілками, туроператорами та іншими кластерами. Одним із принципів кластера є одночасна присутність партнерства та конкуренції, що привносить в справу солідаризм та постійне підвищення якості послуг²⁶⁷.

Успішний розвиток агротуристичного кластера вимагає кількох ключових факторів, серед яких:

– урядова підтримка: уряд може відігравати вирішальну роль у наданні підтримки та фінансування для розвитку кластерів агротуризму, передбачаючи розвиток інфраструктури, просування та маркетингові зусилля, а також регуляторну підтримку;

– сильне лідерство: ефективне лідерство є важливим для успіху кластера агротуризму, коли ключові зацікавлені сторони, такі як фермери, туристичні оператори та місцева влада працюють разом для досягнення спільних цілей;

– співпраця та партнерство: успішні кластери агротуризму характерні тісною співпрацею та партнерством між різними зацікавленими сторонами, серед яких фермери, туристичні оператори, місцева влада та місцева громада;

– високоякісні продукти та послуги: кластери агротуризму повинні пропонувати високоякісні продукти і послуги для залучення та утримання туристів, зосереджуючись на сталих і відповідальних практиках туризму;

– маркетинг і просування: ефективний маркетинг і просування є важливими для успіху кластерів агротуризму, зосереджуючись на демонстрації унікальних атрибутів і пропозицій місцевого регіону;

– доступність та інфраструктура: наявність якісної інфраструктури та транспортних систем має вирішальне значення для успіху кластерів агротуризму, що полегшує туристам доступ до території та насолоду від її пропозицій;

²⁶⁷ Дидів І. Б. Кластерна форма організації агротуристичного підприємництва. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2014. №21 (2). С. 184-189.

– безперечна підтримка місцевої громади: кластери агротуризму повинні мати підтримку місцевої громади, а жителі повинні бути залучені до розвитку та управління кластером.

Загалом, успішний розвиток агротуристичного кластера потребує поєднання державної підтримки, сильного лідерства, ефективного партнерства та співпраці, високоякісних продуктів і послуг, ефективного маркетингу та просування, а також підтримки місцевої громади.

Значимо, що діяльність агротуристичного кластера має свої позитивні економічні ефекти впливу на регіон, а саме підвищення продуктивності й конкурентоспроможності підприємств, впровадження нових технологій та інновацій, стимулювання появи нових підприємств, зокрема туристичної сфери, підвищення туристичного потенціалу регіону. Ефективний туристичний бізнес на регіональному рівні сприяє розвитку малих і середніх підприємств, активізації і стимулюванню роботи цілої мережі галузей народного господарства: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання, транспорту і зв'язку, підготовки спеціалізованих кадрів у сфері туризму.

На підставі розробленої концепції авторами було запропоновано конструктивну модель взаємовигідної співпраці між кластерами “ГорбоГори”, “Львівське Опілля” та “Бойківські газди” з метою розвитку агротуризму. Така модель співпраці між туристичними кластерами Львівської області побудована на здоровій конкуренції, впровадженні інновацій, взаємовигоді, взаємодовірі та підприємстві. Запропонована модель покликана отримати організаторами більший дохід від надання туристичних послуг, а також гарантувати клієнтам відпочинок, знання, емоції та більший творчий потенціал. За розробленою моделлю туристичний продукт повинен постійно збагачуватися та модифікуватися відповідно до його життєвого циклу та зростаючих потреб туристів (рис. 4.13).

Ідея створення моделі взаємовигідної співпраці між кластерами має на меті передусім розвивати сільські території Львівської області, популяризувати туризм, зберегти природні ресурси, покращити соціально-економічну ситуацію в регіоні, а також дати змогу збільшити свої доходи всім задіяним партнерам. Здорова конкуренція та

інновації у такому кластері дозволять вийти на новий якісний рівень з надання агротуристичних послуг як для внутрішніх туристів, так і для іноземців.

Результатом такої співпраці між кластерами є спільний інноваційний, конкурентоспроможний туристичний продукт. Широке коло учасників, задіяних у запропонованій міжкластерній співпраці, дасть змогу залучити велику кількість туристів та одержати більшу економічну ефективність. Міжкластерна співпраця передбачає розробку нових туристичних маршрутів, розділених на дві категорії: одноденні та дводенні поїздки (вихідного дня).

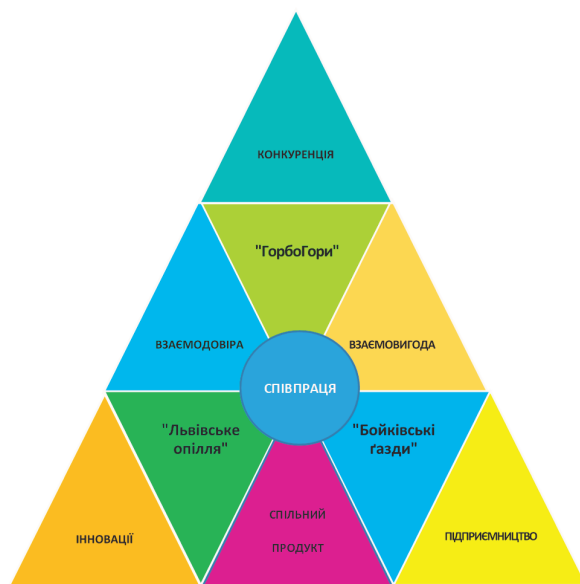

Рис. 4.13. Конструктивна модель взаємовигідної співпраці між кластерами “ГорбоГори”, “Львівське Опілля” та “Бойківські газди”

Джерело: розроблено авторами

Одноденні маршрути будуть курсувати впродовж тижня. Тоді як дводенні маршрути зазвичай розраховані на вихідні дні. У розроблених одноденних маршрутах визначено від 2 до 3 туристичних локацій у кластері. Так, щоб за одну поїздку туристи змогли у сумі

відвідати від 7 до 9 туристичних об'єктів. Дводенні маршрути розраховані на ночівлю в агросадибі, а відповідно більшу кількість відвіданих туристичних об'єктів та наданих послуг.

Інновація цього задуму полягає у тому, що кожний з кластерів може запропонувати туристу щось нове, неповторне та оригінальне. Так туристу буде гарантований багатовекторний відпочинок впродовж всієї поїздки. Транспортне сполучення між кластерами забезпечить пасажирський комфортабельний автобус. Точкою відправлення є м. Львів. Одноденний маршрут стартує з 8 години ранку до 22 години. Дводенний маршрут з 9 години ранку суботи до 20 години вечора неділі. Туристу буде запропоновано декілька маршрутів, які будуть курсувати у визначені дні, але не повторюватимуться локаціями. Впродовж року на маршруті можливі зміни з іншими локаціями зважаючи на вподобання туристів, сезонність та їхнє голосування на вебсторінці кластерів. У запропонованих маршрутах подається короткій опис туристичних локацій та портфоліо.

Отже охочий зможе самостійно обрати для себе відпочинок на свій смак. У маршрутах передбачено відвідування фермерських господарств, гастрономія різними смаколиками, короткі екскурсії, майстер-класи, еко-крамнички, брендові продукти, цікаві агротуристичні послуги, відвідування пам'яток природи та архітектури, відпочинок в агросадибах, а також відведений час на сніданок та обід. Впродовж маршруту важливо дотримуватись чіткого графіку, оскільки на кожну локацію приблизно виділяється до однієї години. Тут важлива координація логістичного управління. Вартість туристичного маршруту узгоджується між учасниками кластерів, які будуть надавати свої послуги та продукти. Продовж туру туристи будуть у супроводі екскурсовода (гіда).

З метою налагодження міжкластерної співпраці та розвитку агротуризму на сільських територіях Львівської області авторами було розроблено новий одноденний туристичний маршрут “Контрасти Львівщини” між агротуристичними кластером “ГорбоГори”, етнографічно-екологічним кластером “Бойківські газди” та туристичним кластером “Львівське Опілля” (рис. 4.14).

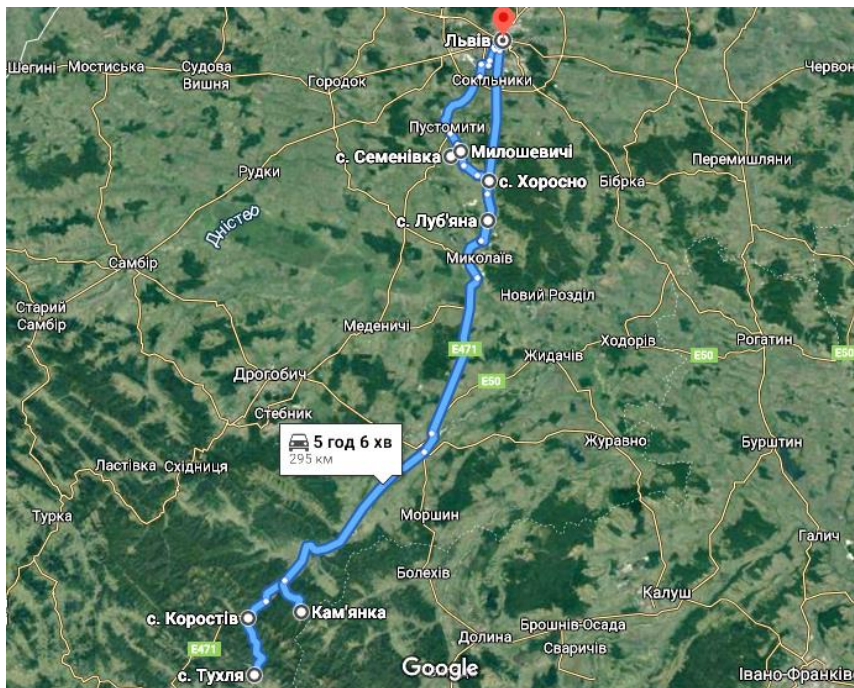

Рис. 4.14. Схема туристичного маршруту “Контрасти Львівщини” через об’єкти агротуристичного кластера “ГорбоГори”, етнографічно-екологічного кластера “Бойківські газди” та туристичного кластера “Львівське Опілля”

Джерело: розроблено авторами

Розпочинається одноденний туристичний маршрут “Контрасти Львівщини” зі славного міста Львів до агротуристичного кластера “ГорбоГори”²⁶⁸. Першою локацією на маршруті буде фермерське господарство “Радвань-нова”, с. Семенівка. Наступна – школа майстрів “Липова долина”, хутір Радвани, с. Милошевичі. Там туристам запропонують смачний сніданок. Потім туристи зможуть відвідати фермерське господарство “Хоросно” в с. Хоросно. Далі маршрут по-

²⁶⁸ Дидів І. Туристична привабливість Львівщини. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXI Міжнар. науково-практ. форуму (м. Дубляни, 22 – 24 вересня 2020 року). Львів: ННВК “АТБ”, 2020. С. 109-113.

веде на пасіку “Медовий блюз”, с. Луб’яна, яка належить до об’єктів туристичного кластера “Львівське Опілля”. Після цього туристичний маршрут буде скерований до локацій етнографічно-екологічного кластера “Бойківські газди”. Перший об’єктом на території цього кластера – розважально-оздоровчий комплекс “Золота форель”, с. Коростів, де туристи зможуть пообідати. Далі маршрут пролягатиме до “Козячої ферми двох Катерин”, с. Тухля. Останнім туристичним об’єктом буде водоспад Кам’янка. По завершенні маршруту туристи повернуться у місто Львів.

Звичайно, що подолати такий шлях за один день є нелегким завданням. Проте, якщо дотримуватися графіку та узгодженої програми маршруту, туристи отримають масу задоволення та вражень, а розвиток агротуризму на сільських територіях – новий потенціал.

Отже, для успішної діяльності агротуристичного кластера насамперед необхідна синергія бізнесу, влади, науки та громади. Налагоджена співпраця між кластерами є перспективним напрямом розвитку агротуризму у Львівській області та Україні. Впровадження інновацій в агротуризмі дадуть змогу створити потужний конкурентоспроможний туристичний продукт в регіоні.

Розвиток агротуризму на основі міжкластерної співпраці означає співпрацю між різними агротуристичними кластерами в різних регіонах для сприяння та розвитку агротуризму у більших масштабах. Цей вид співпраці може передбачати спільні маркетингові та рекламні зусилля для підвищення видимості та конкурентоспроможності сектору агротуризму, обмін передовим досвідом, знаннями та ресурсами для покращення якості та стійкості пропозицій і послуг агротуризму, співпраця над розробкою продуктів, щоб запропонувати унікальний та інноваційний досвід агротуризму, спільні адвокатські зусилля для забезпечення державної підтримки та фінансування розвитку агротуризму, встановлення партнерства з іншими секторами туризму, такими як екотуризм і культурний туризм, для створення інтегрованого досвіду туризму, розробка транскордонних агротуристичних пакетів і маршрутів для залучення міжнародних туристів, співпраця в дослідженнях та інноваціях для розвитку сфери агротуризму та сприяння стійкості і конкурентоспроможності.

Міжкластерна співпраця може допомогти агротуристичним кластерам подолати обмеження індивідуальних зусиль і сприяти розвитку агротуризму в більших масштабах. Це також може підвищити конкурентоспроможність і стійкість сектору агротуризму, одночасно сприяючи регіональному та національному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 4

1. Агротуристичний кластер ГорбоГори. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.horbohory.com.ua/?page_id=1439
2. Агротуристичний кластер ГорбоГори: Звіт про хід виконання проекту секторальної підтримки “ГорбоГори” за 2019 рік. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.horbohory.com.ua/?p=2092>
3. Всеукраїнський громадський бюджет у Львівській області. Туризм без (за)кордонів: створення інфраструктури туристичного кластера “Львівське Опілля”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://vgblv.pb.org.ua/projects/17>
4. Гончаренко Л. Стан розвитку агропромислового комплексу Львівщини в I півріччя 2019 року. Вісник агрофорум. Львів, 2019. №. 12 (107). С. 19–22.
5. Громадська організація “Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні”. “Бойківські газди” запрошують на відпочинок. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.greentour.com.ua/news/boukivski_gazdy_zapros Huyut_na_vidpochynok
6. Давиденко І. В., Михайлюк О. Л. Концептуальні підходи до організації та діяльності туристичних кластерів: монографія. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2020. 497 с.
7. Дайджест Аналітичного Центру Industry4Ukraine: Проект національної програми кластерного розвитку до 2027. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027/>
8. Департамент агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації. Проект “Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури агротуристичного кластера “ГорбоГори” набирає обертів. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news?id=54219>
9. Департамент агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації. Віталій Загайний перевірів хід будівництва інфра-

- структурних об'єктів проекту “ГорбоГори”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news?id=57850>
10. Децентралізація. Головний інформаційний портал реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади: На Львівщині з'явився новий туристичний кластер “Львівське Опілля”. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/12162>
 11. Дидів І. Б. Кластерна форма організації агротуристичного підприємництва. Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. Львів: Львівський національний аграрний університет, 2014. №21 (2). С. 184-189.
 12. Дидів І. Б. Агротуризм як перспективний напрям відродження села. Використання й охорона земельних ресурсів: актуальні питання науки та практики: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Львів, 16 травня 2018 р.). Львів: Львівський національний аграрний університет, 2018. С. 71-73.
 13. Дидів І. Б., Хомич Н. П. Привабливість відпочинку у сільському зеленому туризмі. Регіональні особливості розвитку невиробничої сфери економіки України: збірник тез міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Харків, 21-22 листопада 2019 р.). Харків, 2019. С. 58-59.
 14. Дидів І. Б. Агротуристична діяльність, як засіб захисту та збереження навколишнього середовища. Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 лютого 2018 р.). Ужгород: Видавничий дім “Гельветика”, 2018. С. 77-79.
 15. Дидів І. Туристична привабливість Львівщини. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXI Міжнар. науково-практ. форуму (м. Дубляни, 22 – 24 вересня 2020 року). Львів: ННВК “АТБ”, 2020. С. 109-113.
 16. Зінько Ю. В., Рутинський М. Й., Горішевський П. А. Інноваційні форми занять в сільському туризмі та агротуризмі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: серія економіка, аграрний менеджмент, бізнес. Київ, 2011. Вип.163. Част. 1. С. 30-38.
 17. Інформаційно-аналітичний портал АПК України: Розвиток агрокластерів в Україні – ефективний інструмент для спільних проєктів з іноземними партнерами. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/rozvitok-agroklasteriv-v-ukraini-efektivniy-instrument-dlya-spilnikh-proektiv-z-inozemnimi-partnerami>

18. Крайник О., Біль М. Туристичний кластер регіону як форма соціального діалогу: управлінський аспект. Науковий вісник “Демократичне самоврядування”. Львів, 2009. Вип. 4. С. 38-46.
19. Кудак К. М. Інноваційні напрями розвитку аграрного сектора економіки регіону на засадах кластеризації. Регіональна економіка. Львів, 2014. №4 (74). С. 172-179.
20. Мацюк Л. В селі туриста прийматиме не один власник агрооселі, а вся громада. Туризм сільський зелений. Київ, 2013. №1. С. 28-29
21. Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. Вісник Національного університету “Львівська Політехніка”. Львів, 2012. №727. С. 341-348.
22. Міністерством культури та інформаційної політики. МКІП та ДАРТ презентували результати дослідження туристичних настроїв українців. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/5521.html>
23. Носенко Ю. М., Нечипоренко О. М., Сінельник Л. М. Інноваційні агрокластери як форма інтеграції науково-освітньої діяльності та бізнесу. Економіка АПК. 2020. № 5. С. 77–86. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005077>
24. Орлик О. А. Кластери як інноваційна форма розвитку агропромислового комплексу. Вісник соціально-економічних досліджень. Одеса, 2012. Вип. 1 (44). С. 258–265.
25. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii?id=34743
26. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/programy_ta_strategii
27. Портер М. Е. Конкуренція. пер. с англ. М.: Издательский дом “Вільямс”, 2005. 608 с.
28. Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. Підприємництво, господарство і право. Київ, 2017 (2). С. 115–120.
29. Управління туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації: Для Львівського Опілля розробили дорожню карту розвитку туризму. Електронний ресурс. Режим доступу: https://loda.gov.ua/news?news_departments=10&id=59276
30. Чоренька П. В. Організація туристичної індустрії: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 392 с.

31. Malska M., Dubis L., Zinko Y. Cluster and Cluster Initiatives of Rural Tourism in Ukraine. *Biuletyn KPZK PAN. Zeszyt*, 2018. No 269. S. 59-74.
32. Marin, D. Study on the economic impact of tourism and of agrotourism on local communities. *Res. J. Agric.Sci.* 2015, 47, P.160–163.
33. Roman M., Zawadka J. Klaster okopski jako forma innowacyjnych działań w agroturystyce. *Gospodarka polska po 20 latach transformacji: osiągnięcia, problemy i wyzwania*. Pangszy-Kania S., Szczodrowski G.(red.). Warszawa, 2009. S. 379–394.
34. Roman M., Roman M., Niedziółka A. Spatial Diversity of Tourism in the Countries of the European Union. *Sustainability*, 2020, № 12, 2713.
35. YouControl – сервіс перевірки контрагентів. СОК “ГОРБОГОРИ”. Електронний ресурс. Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/41732433/

ДОДАТКИ

Лист від Жовківської РДА

УКРАЇНА

ЖОВКІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

80300, м.Жовква, Львівської області, вул.Львівська,40, тел.(252)21-432 E-mail:zhovkva.rda@gmail.com

17.01.2020 № 02-36/68

Дидів Ірині Богданівні
асистенту кафедри туризму
Львівського національного
аграрного університету

На Ваш лист-звернення Жовківська райдержадміністрація надає інформацію щодо розвитку агротуризму у Жовківському районі згідно з інформацією відділу культури, молоді та спорту.

Голова райдержадміністрації

Роман Черніховський

О.Калиновська

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Львівська область
ЖОВКІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВІДДІЛ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
80300, м. Жовква, вул. Львівська, 37, ЄДРПОУ 02229250, тел.8 (03252) 21 044

Жовківська районна
державна адміністрація

На запит Дидів Ірини Богданівни відділ культури, молоді та спорту повідомляє наступне:

1. У Жовківському районі з 2013 року по теперішній час діє лише одна офіційно зареєстрована агросадиба «У пані Іванни» в м. Жовква.
2. Кількість туристів, які відвідали Жовківський район:
2013 р. – 31700 (українці 52,4%, іноземці 47,6 %)
2014 р. – 15000 (українці 86%, іноземці 14 %)
2015 р. – 18000 (українці 75%, іноземці 25 %)
2016 р. – 27000 (українці 60%, іноземці 40 %)
2017 р. – 30200 (українці 58%, іноземці 42 %)
2018 р. – 40600 (українці 55,8%, іноземці 44,2 %)
3. Послугами агротуризму скористалися:
2013 р. – 346 чол.
2014 р. – 154 чол.
2015р. – 242 чол.
2016 р. – 293 чол.
2017 р. – 298 чол.
2018 р. – 366 чол.
4. Відділом культури і туризму не розроблялася Програма розвитку рекреації і туризму у Жовківському районі.
5. У Жовківському районі не зареєстровано туристичних кластерів.

Начальник

відділу культури молоді та спорту

Жовківської райдержадміністрації

О. Л. Калиновська

Анкетне опитування власників агросадиб

Затверджено на засіданні кафедри туризму
Львівського національного аграрного університету
(протокол № 4 від 16 грудня 2018р.)

Анкета

Шановні власники агросадиб!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке проводиться з метою розвитку агротуризму та можливості об'єднання садиб в агротуристичні кластери. Результати опитування також будуть використані для обґрунтування рекомендацій власникам агросадиб для ефективнішого використання туристично-рекреаційних ресурсів району, залучення більшої кількості туристів, нових інвестицій та покращення інфраструктури сільських територій.

Просимо Вас дати відповіді на запитання! Щиро дякуємо!

1. Назва Вашої агросадиви _____
2. Адреса Вашої агросадиви
район _____
місто, село, смт. _____
моб.тел./e-mail _____ / _____
3. Що стало мотивом заснування Вашої агросадиви?
 джерело доходу;
 засіб розширення кола спілкування;
 ваш варіант _____
4. Скільки часу діє Ваша агросадива?
 до 5 років;
 6-10 років;
 11-15 років;
 більше 15 років.
5. Чи маєте Ви освіту в обраній галузі професійної діяльності?
 так;
 ні.
6. Ваш вік?
_____ років.
7. Чи ведеде Ви особисте селянське господарство?
 так;
 ні.
8. Яка площа Вашої присадибної ділянки?
 до 0,2 га.
 до 0,5 га.
 до 1 га.
 більше 1 га.
9. Чи Ви співпрацюєте з органами місцевої влади?
 так;
 ні.

Продовження дод. Б

10. Чи Ви співпрацюєте з іншими агросадибами і туристичними об'єктами?
 так;
 ні.
11. Чи є конкуренція зі сторони інших агросадиб у Вашій місцевості?
 так;
 ні.
12. Які найпривабливіші місця для відпочинку є поблизу Вашої агросадиби (природні, історико-культурні, курортні та ін.)?

13. Які види реклами агротуристичних послуг є найефективнішими?
 Інтернет;
 каталоги;
 буклети;
 тур фірми;
 особисті контакти;
 ваш варіант _____
14. Які промоції та інформаційні ресурси Ви застосовуєте для популяризації власної агросадиби?

15. Яка середня вартість послуг у Вашій агросадибі за добу на 1 особу, грн?

Послуги	Зима	Весна	Літо	Осінь
Проживання				
Харчування				

16. Які додаткові товари та послуги пропонує Ваша агросадиба? (додаток до анкети*)
17. Яку частину від загального доходу Ви отримуєте від сфери надання туристичних послуг (вказати у %)? _____%
18. Скільки осіб працює у Вашій агросадибі?
 _____ члени сім'ї;
 _____ наймані працівники.
19. Чи залучаєте Ви інших мешканців села до агротуристичної діяльності?
 так;
 ні.
20. Чи є у Вашій місцевості подібні агросадиби? Якщо так, то скільки?
 так _____;
 ні.
21. Які приміщення Ви використовуєте для розміщення туристів?
 окремі будинки (котеджі);
 окремі кімнати власного помешкання;
 окремі блоки (кімната з санвузлом);
 ваш варіант _____.
22. Скільки ліжко-місць є у Вашій агросадибі для обслуговування туристів?

23. Яка середня тривалість відпочинку Ваших клієнтів?
 1-2 дні (вихідні щотижневі);
 3-5;
 6-8;
 більше 8 днів.

24. Який вік Ваших відвідувачів переважає?
- діти до 16 років;
 - 17-30;
 - 31-45;
 - 46-60;
 - більше 60 років;
25. Який відсоток вітчизняних та іноземних туристів відвідують Вашу агросадибу?
- Вітчизняні - _____ %;
 - Іноземні - _____ %.
26. В яку пору року є найпопулярнішим відпочинок у Вашій агросадибі?
- зима _____ %;
 - весна _____ %;
 - літо _____ %;
 - осінь _____ %.
27. В які періоди свят є найбільший наплив туристів?
- _____
28. Скільки туристів Ви приймаєте за рік?
- _____ осіб
29. Чи збільшується їхня кількість порівняно з минулими роками?
- так, на _____ осіб;
 - ні, на _____ осіб.
30. Чи плануєте Ви пройти добровільну категоризацію своєї агросадиби у громадській організації Спілки сільського зеленого туризму “Українська гостинна садиба”?
- так;
 - ні.
31. Яку організаційну форму діяльності має Ваша агросадиба?
- фізична особа-підприємець (ФОП);
 - особисте селянське господарство;
 - ваш варіант _____
32. Чи маєте Ви бажання об’єднатися в туристичний кластер для ефективнішої діяльності Вашої агросадиби?
- так;
 - ні.
33. Які фактори, на Вашу думку, найбільше стримують розвиток агротуризму на селі?
- економічні; правові; соціальні; культурні; демографічні;
 - інфраструктурні; ваш варіант _____.
34. Чи плануєте Ви розширювати агротуристичну діяльність?
- так;
 - ні.
35. Що на Вашу думку потрібно зробити для успішного розвитку агротуризму?
36. Які із запропонованих видів інновацій Ви використовуєте у своїй діяльності? Вкажіть за десятибальною оцінкою (0-10): маркетингові __; продуктові __; організаційні __; соціальні __; технологічні __; екологічні __; інформаційні __.

Додаток до анкети
Перелік додаткових товарів та послуг

Послуги	Наявність
Приготування домашніх страв під замовлення	
Кінні прогулянки	
Велопогулянки	
Купання у річці та озері	
Катання на човнах та гідрокутерах	
Катання на мото- та квадроциклах	
Катання на санках, лижах та снігоходах	
Рибалка	
Фотополювання	
Піші походи у гори та ліс	
Відвідування лікувальних джерел	
Експерсії до місцевих історико-культурних пам'яток	
Збирання ягід, грибів, лікарських трав	
Транспортні послуги автомобілем	
Мангал та дрова	
Бесідка та альтанка	
Наявність домашніх тварин	
Прання одягу	
Прасування	
Послуги перукаря	
Баня та сауна	
Басейн	
Апітерапія (сон на вулику)	
Масаж	
Гончарство	
Ковальство	
Ткацтво	
Писанкарство	
Лозоплетіння	
Різьблення	
Бондарство	
Ярмарки та атракції	
Сувенірні та продуктові крамнички	
Домашні продукти	
Молочні продукти	
М'ясні продукти	
Хлібобулочні вироби	
Овочі та фрукти	
Вина, наливки та настоянки	
Яйця	
Риба	
Продукти бджільництва	
Гриби, ягоди, лікарські трави	

**Кількість агросадиб в Україні за областями та їх відсоток
від загальної частки у 2019 році**

№ п/п	Область	Кількість агросадиб, одиниць	Від загальної кількості в Україні, %
1	Автономна Республіка Крим	Дані відсутні	–
2	Вінницька область	73	1,15
3	Волинська область	375	5,92
4	Дніпропетровська область	45	0,71
5	Донецька область	4	0,06
6	Житомирська область	38	0,60
7	Закарпатська область	493	7,78
8	Запорізька область	56	0,88
9	Івано-Франківська область	2179	34,40
10	Київська область	59	0,93
11	Кіровоградська область	138	2,18
12	Луганська область	5	0,08
13	Львівська область	1157	18,26
14	Миколаївська область	124	1,96
15	Одеська область	372	5,87
16	Полтавська область	154	2,43
17	Рівненська область	130	2,05
18	Сумська область	23	0,36
19	Тернопільська область	63	0,99
20	Харківська область	49	0,77
21	Херсонська область	287	4,53
22	Хмельницька область	163	2,57
23	Черкаська область	42	0,66
24	Чернівецька область	274	4,33
25	Чернігівська область	32	0,51
Разом		6335	

Джерело: складене авторами на підставі власних досліджень

Графік флуктацій середнього курсу долара США до гривні за період 2012–2019 рр.

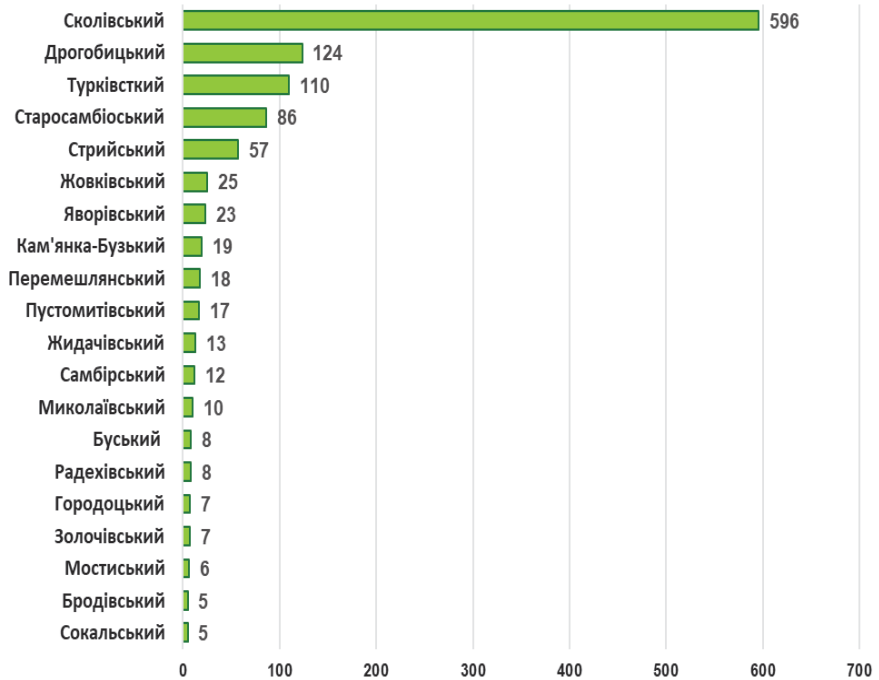
а) курс валют станом на 16 вересня 2013 р.

б) курс валют станом на 23 лютого 2015 р.

Джерело: сформоване авторами на підставі [29]

**Рейтингові позиції кількості агросадиб
за адміністративними районами
Львівської області у 2019 році**

Джерело: сформоване авторами на підставі власних досліджень

Анотація проєкту “ГорбоГори”

Назва проєкту	Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури агротуристичного кластера “ГорбоГори”		
Ініціатор	Львівська обласна державна адміністрація *		
Замовник	Обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі		
Тематичний напрямок проєкту	2. Сільський розвиток 2.1. Диверсифікація підприємницької діяльності у сільській місцевості		
Номер і назва завдання ДСРР, якому відповідає проєкт	Ціль 1. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів Ціль 2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток Ціль 3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку		
Географія проєкту	Семенівська, Поршнянська та Раковецька сільські ради Пустомитівський район Львівської області		
Тривалість проєкту	24 місяці		
Загальний бюджет проєкту	27 595 484 грн.		
Очікуваний обсяг фінансування проєкту	Разом	1 рік	2 рік
із державного бюджету	24 835 тис. грн	18 369 тис. грн.	6 466 тис. грн
з інших джерел	2 760 тис. грн.	1 700 тис. грн.	1 060 тис. грн.
Мета проєкту	Забезпечення сталого розвитку території Семенівської, Поршнянської та Раківської сільських рад Пустомитівського району Львівської області через розбудову інфраструктури та маркетинг альтернативних видів сільського підприємництва та бізнесу в межах агротуристичного кластера.		
Цільові групи проєкту та кінцеві бенефіціари проєкту	1. Місцева громада 3-х селищних рад (3616 осіб), працездатна частина якої працює зазвичай у Львові, потребує створення нових робочих місць за місцем проживання, підвищення доходів і збереження екологічного середовища. 2. Місцеві виробники сільськогосподарської продукції, зокрема, молочної, м'ясної, плодово-ягідної, овочевої, рибної потребують нових ринків збуту, популяризації своїх товарів. Зокрема: ФГ “Радвань-Нова”, ФГ “Агротем”, ФГ “Мандзюк і К”, ФГ “Малинівка”, ФГ “Кмітливість”, ТЗОВ “Водограй”.		

	<p>3. Власники закладів розміщення, харчування та садиб сільського туризму.</p> <p>4. Релігійна громада, до якої належить майже все населення регіону.</p> <p>5. Жителі та гості м. Львів (не менш, ніж 100 000 осіб), які потребують недорогої короткотривалої рекреації неподалік від місця свого постійного проживання.</p> <p>6. Автомобільні туристи, що подорожують трасою Київ-Чоп.</p> <p>7. Органи обласної, районної та місцевої влади, відповідальні за розвиток сільських територій.</p> <p>8. Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького та Інститут сільського господарства Карпатського регіону.</p> <p>9. Учасники АТО Пустомитівського району.</p>
Очікувані результати проєкту	<p>Результат 1.1. Створена система логістики сільськогосподарської та ремісницької продукції, виробленої учасниками кластера</p> <p>Результат 1.2. Відкрита у спеціально побудованому приміщенні фермерська кав'ярня, крамниця продукції місцевих фермерів та туристично-інформаційний центр кластера.</p> <p>Результат 1.3. Створений та оптимізований інтернет-магазин фермерської продукції при інтернет-порталі кластера "ГорбоГори".</p> <p>Результат 2.1. Розчищені земельні ділянки, що не використовувалися внаслідок заліснення.</p> <p>Результат 2.2. Підготовлені ділянки під прокладання лижної траси</p> <p>Результат 2.3. Упорядковані ґрунтові дороги</p> <p>Результат 3.1: Прокладені та промарковані територією сільських рад 2 велосипедні, 1 кінний, 2 пішохідні маршрути активного туризму та лижна траса.</p> <p>Результат 3.2: Підведені інженерні комунікації до 2-х земельних ділянок, відведених під туристичні кемпінги.</p> <p>Результат 3.3: Функціонуючий туристичний інформаційний центр (ТІЦ) кластера "ГорбоГори"</p> <p>Результат 3.4: Встановлені рекламні щити, інформаційні стенди та дорожні знаки для туристів.</p> <p>Результат 3.5: Відкриття школи майстрів "Липова долина" у спеціально побудованому приміщенні, пристосованому для розміщення агротуристів.</p> <p>Результат 3.6: Організація та проведення 2-х подієвих заходів (по одному щорічно), спрямованих на залучення відвідувачів кластера.</p> <p>Результат 3.7: Розроблений і прийнятий у встановленому порядку бренд і брендбук агротуристичного кластера "ГорбоГори"</p> <p>Результат 3.8: Налагоджені зв'язки з громадськістю з метою популяризації агротуристичного кластера "ГорбоГори" на цільових ринках</p> <p>Результат 4.1: Активізація підприємницьких ініціатив у альтернативних сферах економічної діяльності (виращування органічної продукції, виробництво продуктів харчування, надання послуг розміщення і харчування, виготовлення ремісницької продукції, надання послуг прокату велосипедів, лижного спорядження, коней; надання побутових послуг) жителів сіл, що належать до кластера</p>

	<p>Результат 4.2: Підвищення освітнього рівня людських ресурсів, що можуть бути задіяні до обслуговування відвідувачів кластера.</p> <p>Результат 5.1: Розроблена та прийнята стратегія та програма розвитку кластера до 2022 року</p>
<p>Основні дії проекту</p>	<p>Реалізація проекту допоможе підтримати та стимулювати розвиток альтернативних форм сільського підприємництва через створення умов, що потребують додаткового фінансування, недоступного окремим дрібним підприємцям:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. створення інфраструктури збуту продукції місцевих виробників, що вироблятиметься під брендом “ГорбоГори”, серед них – крамниці, фермерської кав’ярні та інтернет-магазину дасть підприємцям доступ до цільових ринків; 2. корчування дерев та окультурення земельних ділянок під вирощування екологічної та органічної сільськогосподарської продукції та прокладання туристичних маршрутів стимулює нові виробництва та запровадження туристичних послуг; 3. підведення комунікацій до перспективних для створення кемпінгів ділянок посприє започаткувати послуги розміщення та харчування автотуристів, побутові послуги; 4. розбудова туристичної інформаційної інфраструктури сіл та прокладання туристичних маршрутів сприятиме створенню місцевого турпродукту; 5. маркетинг території кластера та його продукції створить додатковий попит; 6. проведення навчання для підприємців і обслуговуючого персоналу розв’яже проблему людських ресурсів, 7. прийняття Стратегії розвитку кластера інституціалізує місцевий розвиток. <p>Проект дасть змогу наростити місцевий валовий продукт, отримати додатковий дохід від обслуговування туристів і відпочивальників і продажу їм місцевих продуктів, збільшити бюджетні надходження, залучити інвестиції. Для району це означає зменшення залежності від економіки Львова, створення умов для самодостатності.</p> <p>Реалізація проекту сприятиме поширенню сучасних технологій збуту та просування продуктів і послуг, що виробляються під місцевим брендом (цифрового маркетингу), інноваційних методик стратегічного планування розвитку території та практик маркування та знакування туристичних маршрутів.</p> <p>Проект спрямований на створення як мінімум 70 робочих місць (серед них – 10 безпосередньо).</p> <p>Використання твердопаливних котлів і сонячної електростанції для виробництва електроенергії сприятиме оптимізації енергобалансу району.</p> <p>Перевагою проекту стане залучення учасників АТО до діяльності з реалізації його конкретних активностей, непрацюючих жінок до роботи в сфері обслуговування туристів.</p>

Актуальність проекту: обґрунтування	<p>Для розвитку кластера необхідні збереження та покращення екологічного стану території завдяки її рекреаційному використанню (застосування альтернативних видів енергозабезпечення – сонячні електростанції, твердопаливні котли), впровадження моделей державно-приватного партнерства задля досягнення визначених цілей.</p> <p>Проект безумовно сприятиме підтримці місцевих виробників продуктів і послуг, оскільки забезпечить їх необхідною інфраструктурою та оптимізує їхні маркетингові зусилля.</p>
-------------------------------------	---

Джерело: інформація надана Департаментом агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації [8]

Учасники агротуристичного кластера “ГорбоГори”

№ п/п	Назва господарства	Вид діяльності	Дислокація	Прізвище, ім'я, по-батькові керівника
1	ФГ “Радвань-нова”	Вівчарство	с. Семє-нівка	Мільчевич Антон Антонович
2	ФГ “Мандзюк і К”	Рослинництво (150 га)	с.Поршна	Мандзюк Ігор Євгенович
3	ТзОВ “Карпат-ський водограй”	Рибництво	м. Пусто-мити	Габуда Олег Андрійович
4	ФГ “Кмітливість”	Рослинництво (28 га) Тваринництво (ВРХ)	м. Пусто-мити	Кметик Михайло Петрович
5	ФГ “Агротем”	Рослинництво (35 га) Тваринництво (ВРХ)	с. Селись-ко	Темчшин Олег Северинович
6	ФГ “Реколыт”	Рослинництво (190 га)	с. Наго-ряни	Бабій Ігор Євстахович
7	ФГ “Західний Равлик”	Вирощування і переробка рав-ликів	с. Солонка	Юськевич Іван та Ірина
8	ФГ “Соломея”	Органічне Рос-линництво, тва-ринництво	с. Сокіль-ники	Яремчук Татяна
9	ФГ “Флорина”	Рослинництво, Садівництво (8 га)	с. Шоло-мия	Майовець михайло Ярославович
10	ФГ “Надія”	Рослинництво (85 га)	с. Холод-новідка	Ковальський Михайло Данилович
11	ФГ “Пургін”	Рослинництво (300 га)	смт. Щи-рець	Пургін Валерій Олексійович
12	ФГ “Хоросно”	Рослинництво (290 га)	с. Хоросно	Соханчак Володимир Михайлович
13	ФГ “Фіалка”	Рослинництво (18 га)	м. Пусто-мити	Костур Василь Андрійович
14	ПАФ “Винни-ківська”	Рослинництво (800 га)	с. Чишки	Удуд Петро Іванович

15	ФОП “Мандзюк І.Є.”	Переробка с/г продукції	с. Поршна	Мандзюк Ігор Євгенович
16	ФОП “Вовк П.А.”	Овочівництво	с. Містки	Вовк Петро Андрійович
17	ФОП “Юськевич І.І.”	Вирощування равликів	с. Солонка	Юзькевич Іван та Ірина
18	ФОП “Нагірний Н.В.”	Рослинництво	с. Загіря	Нагірна Наталя Володимирівна
19	ФОП “Садова Н.В.”	Кондитерські вироби, виробництво напівфабрикатів	с. Містки	Садова Наталя Володимирівна
20	ФОП “Сененько І.Д.”	Роздрібна торгівля	с. Гірське, Миколаївський р-н	Сененько Ігор Дмитрович
21	ФОП “Мільчевич Г.В.”	Збут і переробка с/г продукції	с. Семенівка	Мільчевич Галина
22	ФОП “Ханас В.М.”	Рибна продукція	с. Хоросно	Ханас Віктор Михайлович
23	ФОП “Дмитришин І.І.”	Кондитерські вироби	м. Львів	Дмитришин Іннеса Іванівна
24	ТМ Медодай	бджільництво	с. Підберізіці	Логвіненко Р. О.
25	ФОП “Тимчина О.М.”	Надання в оренду техніки, будівель	м. Пустомити	Тимчина Олег Миронович
26	Мандзюк Т.І.	Рослинництво	с. Поршна	Мандзюк Тарас Ігорович
27	Максисько-Кухар Т.Я.	Рослинництво	с. Семенівка	Максисько-Кухар Т.Я.
28	Кардашевський Р.С.	Рослинництво	с. Семенівка	Кардашевський Р.С.
29	Кардашевський С.Р.	Рослинництво	с. Семенівка	Кардашевський С.Р.
30	Темчишин О.О.	Рослинництво	с. Селисько	Темчишин Олег Олегович
31	Салій В.О.	Рибництво	с. Кротошино	Салій В.О.
32	Товт Ю.М.	Овочівництво	с. Солонка	Товт Ю.М.
33	ФГ “Малинівка” Вовк Ю.П.	Овочівництво	с. Містки	Вовк Юрій Петрович

Джерело: інформацію надав голова фонду, замовник проєкту “ГорбоГори” Древяк Зеновій Романович [1]

Звіт про перебіг виконання проєкту секторальної підтримки “ГорбоГори” за 2019 рік

Звіт

про хід виконання Проєкту секторальної підтримки «ГорбоГори» за 2019 рік.

1. Кошти в обсязі **24749,37 тис.грн** надійшли на казначейський рахунок Фонду **22 жовтня 2019 р.**

2. Підготовано та затверджено план використання бюджетних коштів, зареєстровано в органах держказначейства. Активовано рахунок 35242140001413 за кодом програми 2751270 в УДКСУ Личаківського р-ну м. Львова .

3. Проведено засідання Робочої групи з координації Проєкту:

- **10 жовтня 2019 р.** м.Пустомити, відділ АПР РДА.

- **7, 11 листопада 2019 р.,** Солонківська ОТГ.

4. Проведена координаційна нарада з спостережною радою кластеру **23 жовтня 2019 р.,** Департамент АПР ОДА.

5. Проведено **3** стратегічні сесії:

- **20 листопада** – с.Солонка

- **22 листопада** – с.Липники

- **26 листопада** – с.Семенівка

6. Оголошено відкриті торги в системі Прозорро на придбання **6** одиниць автотранспорту і спецтехніки на загальну суму **8401,6 тис.грн.** (Розділ 3 бюджету «Обладнання та витратні матеріали»). **Торги не відбулися** через відсутність заявок (5 одиниць) і ненадання повного пакету документів продавцем (мульчер).

Оголошено **повторні торги** на **2** одиниці транспорту (автомобіль для розвезення овочів, мікроавтобус туристичний) на суму **1540,0 тис.грн.** Торги відбулися. Придбано автомобіль Peugeot Partner **389,0 тис.грн** (економія проти бюджету склала **211.0 тис.грн**). Інший переможець конкурсу – фірма «Флагман-

Авто» зобов'язань що до підписання договору і поставки мікроавтобуса Fiat Talento **не виконала**.

7. Придбано 3 од. оргтехніки на загальну суму **23,285 тис.грн.** (Розділ 4 «Утримання офісу проекту»).

8. Виконано передбачені графіком роботи:

- розроблення і введення в експлуатацію інтернет-портал **horbohory.com.ua**, за що оплачено **39,44 тис.грн** (Розділ 5 «Послуги та інші витрати»).

- розробка бренду і бренд-буку - **25,0 тис.грн** і подача заявки на реєстрацію – **3,6 тис.грн** (розділ 5)

- розроблення проекту туристичних маршрутів **8,0 тис.грн.** (розділ 5)

- оплата наданих юридичних послуг **35,5 тис.грн.** (розділ 1).

- виготовлення пакету рекламної продукції **48,8 тис.грн** (розділ 5).

9. Проведена робота з **організації проектування об'єктів будівництва (ТІЦ, кемпінги «Агросадиба» і «Місто Майстрів»**. Прийняті рішення ОМС щодо:

- розробки детального плану території нової ділянки під кемпінг «Агросадиба» в с.Раковець, за пропозицією Солонківської ОТГ.

- передачі ділянок під будівництво ТІЦ (с.Липники) і кемпінгу «Місто Майстрів» (с.Винява) у постійне користування Фонду (скасовані рішення про передачу зазначених ділянок спільному комунальному підприємству, яке ліквідоване).

10. Проведено **3** навчання-тренінги з агротуризму (**8 лютого** – «Озерний край», **3 грудня** – с.Раковець, **12 грудня** – СДЦ «Фермерська країна»).

11. Підписано **Договір про співробітництво** облдержадміністрації, департаменту АПР облдержадміністрації, Солонківської ОТГ, Семенівської сільради, Фонду підтримки будівництва і СОК «ГорбоГори» щодо реалізації Проєкту від **26 грудня 2019 р.**

12. Залишок невикористаних коштів в сумі **23497,15 тис.грн** відповідно до вимог чинного бюджетного законодавства переказано до державного бюджету. Відновлення фінансування Проєкту очікується в **березні-травні 2020 р.**

**Річний звіт про використання коштів
Проекту «Розвиток сільського підприємництва та інфраструктури
туристичного кластера "ГорбоГори"»**

№№	Витрати	За рахунок державного бюджету				
		2018 рік загальна вартість		2019 рік загальна вартість		
		планова	фактична	планова	фактична	економія
1	2	3	4	5	6	7
1	заробітна плата співробітників		59478,00	760500,00	521027,99	239472,01
2	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування		16776,00	214500,00	110563,16	103936,84
3	винагорода за угодами цивільно-правового характеру (у тому числі податки та інші пов'язані збори) на юридичний супровід, землевпорядкування, технічний нагляд тощо.			150000,00	35500,00	116500
4	придбання автомобіля для розвозки овочів			600000,00	389000,00	211 000,00
5	витрати на придбання оргтехніки (комп'ютери тощо)			25500,00	23285,00	2 215,00
6	розроблення проекту туристичних маршрутів			8000,00	8000,00	0,00
7	розроблення бренду та брендбуку			50000,00	25000,00	25 000,00
8	затвердження та реєстрація бренду			12000,00	3600,00	8 400,00
9	розроблення та запуск інтернет-порталу		9860,00	39440,00	39440,00	0,00
10	розроблення та випуск пакету друкованої реклами			100000,00	48802,80	51 197,20
11	витрати на семінари/конференції/с/тренінги			60000,00	48000,00	12 000,00
	Разом		86 114,00	2 019 940,00	1252218,95	767721,05

Голова Фонду

Древняк З.Р.

Джерело: Агротуристичний кластер ГорбоГори: Звіт про перебіг виконання проекту секторальної підтримки "ГорбоГори" за 2019 [2]

Анкетне опитування учасників агротуристичного кластера “ГорбоГори”

Анкета

Шановні керівники господарств!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке проводиться з метою інноваційного розвитку агротуристичного кластера “ГорбоГори”. Результати опитування також будуть використані для обґрунтування рекомендацій, спрямованих на розвиток агротуризму у Львівській області!

Просимо Вас дати відповіді на запитання анкети!

1. Назва Вашого господарства

2. Адреса Вашого господарства
район _____
місто, село, смт. _____
моб.тел./e-mail _____ / _____
3. В якому році засноване Ваше господарство?

4. Яку організаційну форму діяльності має Ваше господарство?

5. Чи маєте Ви освіту в обраній галузі професійної діяльності?
 так;
 ні.
6. На виробництві якої продукції спеціалізується Ваше господарство?

7. Яку площу займає Ваше господарство (га) _____? В тому числі:
рілля _____ га;
сінокіс _____ га;
пасовище _____ га;
ставки (водойми) _____ га.
8. Скільки всього осіб працює у Вашому господарстві?

9. Чи впроваджуєте Ви інновації у виробництві та переробці сільськогосподарської продукції?
 так;
 ні.
10. Чи Ви співпрацюєте з органами місцевої влади?
 так;
 ні.
11. Чи є подібні господарства у Вашому населеному пункті?
 так;
 ні.

Продовження дод. Л

12. Чи співпрацюєте Ви з іншими господарствами?
 так;
 ні.
13. Чи є конкуренція зі сторони інших господарств щодо категорії виробництва аналогічної сільськогосподарської продукції?
 так;
 ні.
14. З якого року Ви є учасником агротуристичного кластера “ГорбоГори”?

15. Які найпривабливіші місця для відпочинку є поблизу Вашого господарства (природні, історико-культурні та інші)?

16. Чи входить ваше господарство в агротуристичний маршрут?
 так;
 ні.
17. Яку продукцію пропонує туристам Ваше господарство?

18. Які агротуристичні послуги пропонує туристам Ваше господарство?

19. В яку пору року є найбільший наплив туристів у вашому агротуристичному кластері.
 зима;
 весна;
 літо;
 осінь;
ваш варіант _____
20. Які фактори найбільше стримують розвиток агротуризму на селі?
 економічні;
 правові;
 соціальні;
 культурні;
 демографічні;
 інфраструктурні;
21. Які промоційні та інформаційні ресурси застосовуєте для популяризації Вашого господарства у сфері агротуризму? _____

22. Які види реклами є ефективними для просування агротуризму на селі?
 Інтернет;
 ярмарки;
 буклети;
 тур фірми;
 особисті контакти;
 Ваш варіант _____

23. Яку частину від загального доходу Ви отримуєте від участі в агротуристичному кластері (вказати у %)?
24. Яка вікова категорія туристів переважає в агротуристичному кластері “ГорбоГори”?
- діти до 16 років;
 - 17-25;
 - 26-35;
 - 36-50;
 - більше 50 років
25. Який відсоток вітчизняних та іноземних туристів відвідують Ваше господарство?
- Вітчизняні - _____ %;
 - Іноземні - _____ %.
26. Яку кількість туристів Ви приймаєте за рік _____ осіб?
27. Чи збільшується їхня кількість порівняно з минулими роками, на скільки %?
- так, на _____ %;
 - ні, на _____ %.
28. Чи залучаєте Ви місцевих мешканців та/або туристів до сільськогосподарських робіт на засадах агротуризму?
- так;
 - ні.
29. Чи плануєте Ви розширювати свою діяльність в агротуристичному кластері “ГорбоГори”?
- так;
 - ні.
30. Що на Вашу думку потрібно зробити для успішного розвитку агротуристичного кластера “ГорбоГори”? Які інновації ви пропонуєте?

Дякуємо за відповіді!!!

Етнографічно-екологічний кластер сільського туризму “Бойківські газди” [5]

Цілі кластеру: Об'єднання учасників сільського туризму для створення нового туристичного продукту на Сколівщині.

Мета кластеру: Кластер сільського туризму Сколівського гірського району направлений на розвиток етнографічного, екологічного та відпочинкового туризму на базі спадщини сільських садіб та мілітосів, закладів заочеревної виробничої традиційної та екологічної продукції, самодіяльних фольклорних груп, природоохоронних та історико-пам'ятових установ.

Класифікація проєкту:

- Відпочинок у традиційній бойківській садібі.
- Самокування традиційних бойківських страв.
- Дегустування і придбання екологічної продукції гірського краю.
- Цікаві розповіді на традиційній забаві і сестри, місцеві фестивалі.
- Місцеві сувеніри, відвідування народних умілиця та майстрів-люди.
- Оздоровлення і озеленення за народними рецептами (сичи-апет, дітеранія, вича).
- Мандрівка запозиченими видами Національного природного парку «Сколівські Басови» (полювання, гриби, водоспади, сніг, пагорби, лубри).
- Ознайомлення з історією бойківського этносу та відвідування унікальної дерев'яної національної фортеці «Тустува».
- Заняття різноманітними видами активного туризму: проїжджати, трекінг, кінний, водний, велосипедний.

УМОВИ ПОЗНАЧЕННЯ:

- **садіби, катедри, відпочинкові комплекси**
- 1 – садіба «Надві», с. Нижче Синьовидів
- 2 – садіба «У Давидів», м. Сколе
- 3 – садіба «Тустува» Підгородці, с. Підгородці
- 4 – садіба «Орестів», м. Сколе
- 5 – садіба «Земель», с. Тухля
- 6 – готельний комплекс «Бізар», с. Орляч
- 7 – садіба «Підгір'я», с. Корчин

- **кафе, столово-ресторанні комплекси**
- 1 – відпочинковий дір «Катанка», с. Тухля
- 2 – готельно-ресторанний комплекс «Бізар», с. Орляч
- 3 – кафе «Тришанівці» Селі, с. Тришанівці
- 4 – кафе «Тришанівці» Селі, с. Тришанівці
- 5 – кафе «Тришанівці» Селі, с. Тришанівці
- 6 – міське виробництво екологічних продуктів
- 7 – ТМ ССК «Сколиця», м. Сколе
- 8 – Кошача ферма, с. Тухля

- ▲ **туристичні ресурси (рекреативно-туристичні території)**
- 1 – гора Парашка (1268 м н.р.м.)
- 2 – водоспад Риб'ячий
- 3 – водоспад (Тришанівці) на р. Велика Риб'я
- 4 – Ялина (Тришанівці) Селі, с. Тришанівці
- 5 – Ялиночка (Селі), с. Тришанівці
- 6 – місце зимової зурби, с. Михайлівці
- 7 – адміністрація НПП «Сколівські Басови»

Проведення туристичної замітки та фестивалі:

- мандрівки екологічними стежками і туристичними маршрутами НПП «Сколівські Басови»
- авіотуризм, водний туризм
- проїжджати замітки (заповнення)
- фестивалі української середньовічної культури «У Стані», с. Урч
- фестивалі «Сколиця», м. Сколе

Готельно-ресторанний комплекс «Бізар», с. Орляч

Садіба «Тустува» Підгородці, с. Підгородці

Садіба «Надві», с. Нижче Синьовидів

Садіба «Земель», с. Тухля

Садіба «Орестів», м. Сколе

Готельно-ресторанний комплекс «Катанка», с. Тухля

Готельно-ресторанний комплекс «Бізар», с. Орляч

Готельно-ресторанний комплекс «Катанка», с. Тухля

Наскольна фортеця «Тустува» (Орлячів сніг)

Зурби в НПП «Сколівські Басови»

Водоспад Кам'янка

Гора Парашка

Етнографічно-екологічний кластер сільського туризму «Бойківські газди»

Діаграма кластеру:
«До Бойківської криниці і в гори по розуму»

Львівська область СКОЛІВСЬКИЙ РАЙОН

Готельно-ресторанний комплекс «Катанка», с. Тухля

Готельно-ресторанний комплекс «Бізар», с. Орляч

Готельно-ресторанний комплекс «Катанка», с. Тухля

Готельно-ресторанний комплекс «Бізар», с. Орляч

Екологічна продукція ТМ ССК «Басови»

Традиційні бойківські страви

Відпочинок на природі

Кошача ферма Дюк Катерин

Простування на конях

Вечірній у відпочинковому дворі «Калина»

ДЛЯ КОНТАКТІВ:

Віталій Дег'яч – головний менеджер етнографічно-екологічного кластеру сільського туризму «Бойківські газди»
тел. +38 067 7878188, e-mail: skobladn@ukr.net

Інформаційна підтримка кластеру:
Марюся Барбарюк (ГО «Сколиця»)
тел. +38 03251 22560, +38 067 9032995, e-mail: ipr@ukr.net, bagr@ukr.net

Додаткова інформація:
Сколиця – активний відпочинок в Карпатах:
<http://www.kob.com.ua>

Туристичний кластер “Львівське Опілля” [29]

Наукове видання

**ДИДІВ Ірина Богданівна
ДИДІВ Андрій Ігорович**

**АГРОТУРИЗМ ЯК ВИД
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА СЕЛІ**

Монографія

Видано в авторській редакції
Комп'ютерне складання – Любов Гулак
Комп'ютерне верстання – Оксана Січевська
Відповідальний за випуск – Олег Дук

Підписано до друку 22.04.2024 р. Формат 60 × 84/16.
Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 15,35.
Наклад 100 пр. Зам. № 196/1-04

Видавництво “СПОЛОМ” 79008 Україна, м. Львів, вул. Краківська, 9.
Тел.: (380-32) 297-55-47. Е-пошта: spolom_lviv@ukr.net.
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності:
серія ДК, № 2083 від 02.02.2005 р.

Друк ФОП Гуменецький М. В.
81630 Львівська обл., Миколаївський р-н,
с. Гонятичі, вул. Польова, 10.
Свідоцтво фізичної особи-підприємця:
№ 083613 від 18.08.2008 р.

ДИДІВ ІРИНА БОГДАНІВНА

Народилася 10 квітня 1990 р.
У 2012 році з відзнакою закінчила економічний факультет Львівського національного аграрного університету за спеціальністю «Облік і аудит» та здобула кваліфікацію магістра з обліку і аудиту.

У 2021 році захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опублікувала понад 70 наукових та навчально-методичних праць.

ДИДІВ АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

Народився 02 червня 1985 р.
У 2007 році закінчив з відзнакою Львівський державний аграрний університет за спеціальністю «Екологія та охорона навколишнього середовища» та здобув кваліфікацію магістра з екології та охорони навколишнього середовища.

У 2019 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук за спеціальністю 03.00.16 – екологія.

У 2023 році отримав вчене звання доцента.

Опублікував понад 230 наукових та навчально-методичних праць.

